

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

α ν τ ι

ΛΟΚΥΗΝΤ
καί
ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

Περίοδος Β', Τεύχος 54, Σάββατο 18 Σεπτέμβρη 1954

Δρχ. 20

● οί ΕΑΜικές διαδηλώσεις:
προπαγανδευή-οργάνωση-κριτική

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΞΑΝΤΑΣ

σὲ λίγες μέρες

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΤΖΗ

Τὸ διπλὸ βιβλίο

μυθιστόρημα

Φοιτητές ταξιδεύετε
μαζί μας

- ΦΟΙΤΗΤΙΚΕΣ ΠΤΗΣΕΙΣ
- ΦΟΙΤΗΤΙΚΕΣ ΕΚΔΡΟΜΕΣ
- ΦΘΗΝΑ ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ σὲ
ἀεροπλάνα
πλοία
τραίνα
- EXPRESS ΠΟΥΛΜΑΝ ΓΙΑ ΛΟΝΔΙΝΟ
- ΦΟΙΤΗΤΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΟΔΗΓΟ
δωρεάν ἀπὸ τὰ γραφεῖα μας
- Ἐκδίδουμε τὴν
ΔΙΕΘΝΗ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

GAST HELLAS

- ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 2 ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΓΩ-
ΝΙΑ 6' ἑξοφός. Τηλ. 600.233 - 604.777
- ΣΟΛΩΝΟΣ 68, ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΝΟ-
ΜΙΚΗ ΤΗΛ. 613.087 - 629.095.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Ζωοδόχου Πηγῆς 3 - τηλ. 603.234

κυκλοφορουν

⊗ νέα σειρά * ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ * νέα σειρά ⊗

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. ΚΑΚΟΥΛΙΔΗ: Πάλι ό	
Στρώους:	6
ΡΕΠΟΡΤΕΡ: «Λόκχιντ», καί	
Τζάσκα	8
Π. ΤΡΩΓΑΔΗ: «Λόκχιντ»-	
ΗΠΑ	10
ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΑΟ:	11
ΕΡΑΝΙΣΤΗ: Οί διαδηλώσεις	
του ΕΑΜ	16

Π. ΠΥΛΑΡΙΝΟΥ: Γραμματό-	
σημα του ΕΑΜ	25
ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑ-	
ΦΙΕΣ από τό αντίρτικο	27
Κ. ΚΟΥΒΑΡΑ: Ή «Θύελλα» .	31
ΣΠ. ΠΑΠΑΣΠΗΛΙΟΠΟΥ-	
ΛΟΥ: Ή κρίση του καπιταλι-	
σμού	34
Μ. ΜΑΝΑΚΟΡΝΤΑ: Μαοξι-	
σμός καί εκπαίδευση	40
Καλλιτεχνικές σελίδες	46
Φωτογραφία έξωφύλλου: Κ.	
ΚΟΥΒΑΡΑ	

Κάθε ενυπογραφο άρθρο εκφράζει
τήν προσωπική γνώμη του συγγραφέα του.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕ- ΩΡΗΣΗ: Δημοχάρους 60, Αθήνα 601.

Τηλ: σύντ. 732-819 - διαχ. 732-713
● Εκδότης: ΧΡΗΣΤΟΣ Γ. ΠΑΠΟΥΤΣΑ-
ΚΗΣ, Δεινοκράτους 131. ● Υπεύθυνος
Τυπογραφείου: ΤΡΥΦΩΝ ΛΥΓΟΥΡΑΣ,
Βασ. Αλεξάνδρου 26, Αγ. Ανάργυροι. ●
Καλλιτεχνική επιμέλεια: ΜΙΛΤΟΣ ΚΑ-
ΡΑΤΖΑΣ. ● Διαφημίσεις: ΕΥΑΓ. ΘΕΟΦΥ-
ΛΑΚΤΟΠΟΥΛΟΥ. ● Ατελιέ: Α.Σ. ΚΟΥΝ-
ΔΟΥΡΑΚΗ, Πετσόβου 12 ● Τό «ΑΝΤΙ»
φωτοστοιχειοθετείται στην «ΦΩΤΟ-
ΚΥΤΤΑΡΟ» ΕΠΕ, Βασ. Αλεξάνδρου 2,
Χίλτον, καί τυπώνεται στις εγκαταστά-
σεις των Γενικών Έκδοτικών Έπιχειρή-
σεων «ΣΤ. ΑΝΕΜΟΔΟΥΡΑΣ» Ο.Ε., Ιασίου
5, Περιστέρι.

● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: έξάμνη 260 δρχ. - έτήσια 520 δρχ. Έτήσια
Όργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ. 1.000 δρχ.- Για μαθητές, σπουδαστές έκ-
πτωση 15%. ● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εύρώπη - Μεσογ. χώρες: έξά-
μνη: άπλή δολ. 10, άεροπ. δολ. 13 - έτήσια: άπλή δολ. 20, άεροπ. δολ. 25-
Η.Π.Α. - Καναδάς - Ανατ. Ασία: έξάμνη: άπλή δολ. 10, άεροπ. δολ. 17-
έτήσια: άπλή δολ. 20, άεροπ. δολ. 34 - Αύστραλία - Ωκεανία: έξάμνη:
άπλή δολ. 10, άεροπ. δολ. 24-έτήσια: άπλή δολ. 20, άεροπ. δολ. 47 ●
Έμβάσματα, τραπεζικές έπιταγές: ΧΡΗΣΤΟΝ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΝ, Δημοχά-
ρους 60, ΑΘΗΝΑ 601. ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ δρχ. 20.

Ή Έθνική Άντίσταση δέν έξαντλείται μέ μία ή περισσότερες
άναφορές, ούτε μέ έπετειικούς πανηγυρισμούς ούτε καί μέ ιστο-
ρικές κατατάξεις, πού φιλοδοξούν νά τής προσδώσουν τήν τελει-
ωτική τους μορφή. Δέν χωράει σέ παγιοποιημένα σχήματα γιατί
είναι ένα άδιάκοπο παρόν πού έπαληθεύεται κάθε μέρα. Δέν εί-
ναι άντικείμενο ψυχρής μελέτης, δέν ζητά μνημείο, ούτε θέση
σέ κανένα μουσειό, δέν είναι άκόμα ούτε μία "έπιστροφή". Ύ-
πάρχει σέ κάθε πτυχή τής ζωής καί, καθώς φαίνεται, θά ύπάρχει
γιά πολύ, άφού άποτελεϊ άκόμα ζωντανό βίωμα του έλληνικού λα-
ού. Όπως όλες οί μεγάλες έποχές του Έθνους, Έτσι καί ή Έθ-
νική Άντίσταση είναι καθολική καί όμαδική πράξη - μήτρα, πού
θά γεννάει ζωντανές δυνάμεις καί θά χαρίζει ζωτική θερμή στο
παρόν.

Καί ή άναφορά του σημερινού τεύχους στην Άντίσταση ίκανο-
ποιεϊ αυτή τήν άναγκαιότητα. Έπειδή ύπηρεζε πηγή καί άρχή πολ-
λών καταστάσεων, τό άναβάπτισμα στο κλίμα της προσφέρει δυνα-
τότητα γνώσης καί έρμηνείας του σήμερα, Ένα βάρος θεωρήσεως
του γίνεσθαι, αλλά καί προσπάθεια άυτογνωσίας. Τό άνεξάντλητο
θέμα προσφέρει άμέτρητες πτυχές καί άτέλειωτους δρόμους γιά τό
πλησίισμά του.

Είναι πολύπλευρο καί άπεριόριστο σάν τήν ίδια τή ζωή, γιατί
ήταν ή Έξαροη τής ζωής, από τίς μεγάλες στιγμές στις όποτες
άκούστηκε ό παλμός του λαού καί ό κραδασμός τής δημιουργίας
του.

Αύτός ό παλμός άκούγεται καί τώρα σέ πολλές περιπτώσεις, όχι
σάν συγκλονιστικός άνεμος όπως τότε, αλλά πάντοτε ζωογόνος καί
ουσιαστικός. Ξαναγεννιέται κάθε φορά πού δημιουργείται ή όμο-
φυχία καί ή συμπαγής ένότητα των λαϊκών δυνάμεων, όταν τό αϊ-
τημα τής λαϊκής κυριαρχίας προβάλλεται άμεσα καί έπιτακτικά.
Όλα αυτά είναι Άντίσταση.

Στήν βίωση αυτής τής έποχής, μέ τά άκατάλυτα αλλά καί τά τόσο
σημερινά χαρακτηριστικά της, βοηθάει κάθε ζωντάνεμα, όποιοσδή-
ποτε άμεσος φωτισμός κάποιας πλευράς εκείνων των λαϊκών καί
των έθνικών πράξεων. Γι αυτό ή διατήρηση τής μνήμης, ή ανάδει-
ξη κάθε γενικής καί προσωπικής έμπειρίας είναι δικαίωση καί
στερέωση του διάχυτου θησαυρού. Ό καθένας έχει κάποιο χρέος
νά καταθέσει τήν μαρτυρία του σάν μία άναγκαία καί έλάχιστη
άντικαταβολή στην μεγάλη φωτεινή πηγή.

Ο ευδότης

Κεντρική διάθεση του «ΑΝΤΙ»
● γιά τά βιβλιοπωλεία τής Αθήνας:
Στά γραφεία
του «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60, τηλ. 732.713
● γιά τά βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδος:
Βιβλιοπωλείο «Ξένος Τύπος»,
Ν. Κοτζιάς καί Σία Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279-720, Θεσ/νίκη

Πόσο «έμπνέει» ο κ. Καραμανλής

Ο «ΥΦΥΠΟΥΡΓΙΚΟΣ ΑΝΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ» — όπως αποκλήθηκε — μπορεί να τροφοδοτήσει, για μία ή δύο μέρες, τόσά οκτάσηλα του ημερήσιου τύπου.

Όμως, ούτε η ανασύνθεση του ύπουργικού συμβουλίου (μια 42 τώρα μέλη του), ούτε οι πρωθυπουργικές συστάσεις περί «πατάξεως της γραφειοκρατίας», «αποφασιστικότητας», «πρωτοβουλίας», «λιτότητας» κ.λπ., στάθηκαν ικανά να ανατρέψουν μία δεδομένη ιεράρχηση ενδιαφερόντων, με επίκεντρο, πάντοτε, την κρίση του Αιγαίου. Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, ότι οι Έλληνες αδιαφορούν για την ανθρωπογεωγραφία της κυβέρνησής τους ή για κάποια νοσηρά φαινόμενα του δημόσιου βίου. Άλλα όταν η κυβέρνηση ετοιμάζεται για συνομιλίες με την Άγκυρα, όταν απειλούνται και η εδαφική ακεραιότητα της χώρας και η δημοκρατική πορεία, είναι φυσικό ή «κατάρτα», ως πούμε, του ρουσφετιού, να πέφτει σέ δεύτερη μοίρα, μπρός στα άμεσα, καυτά, εθνικά θέματα.

Μιλώντας στην πρώτη συνεδρία του νέου ύπουργικού συμβουλίου, ο κ. Καραμανλής εξέφρασε την ακλόνητη πεποίθησή του — έτσι είπε — ότι «ένας λαός, μέ ή γεσία πού ξέρει να τον έμπνέει, ή μπορεί να πραγματοποιήσει θαύματα». Η διατύπωση, σάν γενικός όρισμός, διατηρεί πάντοτε ζωντανή την άξια της. Ότι δεν είναι καθόλου δέδαινο, είναι αν ή σημερινή κυβερνητική ήγεσία ξέρει, πράγματι, να «έμπνέει». Ίδιαίτερα στίς κρίσιμες τούτες ώρες του έθνους.

Φυσικά ο κ. Καραμανλής, πιστεύοντας στο άστρο της μεσοανικτής άποστολής του, δεν έχει όποιαδήποτε ταλάντευση επί του θέματος... Όμως ή έμπνευση, και στην προκειμένη περίπτωση, δεν μπορεί να είναι άσχετη με κάποιους κανόνες πολιτικής ήθικης. Δεν είναι δυνατό λ.χ. ή κυβέρνηση να άγνοεί τά πολιτικά κόμματα της χώρας, να διαχειρίζεται μονοπωλικά την άντιμετώπιση της σημερινής κρίσης, να δεσμεύεται ή ίδια σέ μία όρισμένη έπιλογή και, ξαφνικά, να θυμάται την εθνική ένότητα, πού είναι, πράγματι, έπιταγή των καιρών! Φυσικά ή κυβέρνηση ζητεί την ένότητα αυτή, στο όνομα της «περιστασιακής» πλειοψηφίας πού διαθέτει. Όμως, σήμερα, και τά πολιτικά νήπια άκόμη συνειδητοποιούν πώς, μπρός σι θέματα ειρήνης ή πολέμου, μέ τούς πασάδες της Άγκυρας έτοιμους να ένσωματώσουν στή «Μεγάλη Τουρκία» τό μισο Αιγαίο, ή συσπείρωση και ή ένότητα δεν μπορεί να στηριχτεί στή μονομέρεια των όποιων κυβερνητικών έπιλογών. Ούτε, βέβαια, στην άντίληψη του κ. Αδέρφω ότι οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας είναι κάτι περίπου σάν προσωπική του ιδιοκτησία.

Όλα τά παραπάνω όμως, άποδεικνύονται «πιλά γράμματα» για την κυβέρνηση. Πού έπιμένει ν' άντιμετωπίζει την άμερι-

κανοτουρκική πρόκληση σάν μία καθαρά οίκογενειακή ύπόθεση, για την όποία δεν έχει ύποχρέωση ούτε να έννημερώνει, ούτε να συμβουλεύεται κανένα...

Άλλά γιατί ή κυβέρνηση — θά μπορούσε να ρωτήσει κανείς — προκρίνει μία τέτοια συμπεριφορά; Τό έρώτημα, έβδομάδες, μήνες τώρα, άπασχολεί τούς πολιτικούς άναλυτές — δικούς μας και ξένους. Μία πρώτη έξήγηση θά μπορούσε να άναζητηθεί, ίσως, στην τριτική τοποθέτηση, αν όχι στην άυταρχικότητα του χαρακτήρα του κ. Καραμανλή. Οι «Μεσσίες» δεν συμβουλεύονται, δεν έρωτούν, σ' ό ζ ο υ ν ... Μία δεύτερη — ή και πιθανότερη — είναι ότι ο κ. πρωθυπουργός πιστεύει ότι δεν θά έξαναγκασθεί να ύπερβεί ένα ό ρ ι ο ά σ φ α λ ε ί α σ πού καθορίζει ή εθνική άξιοπρέπεια και τιμή. Πιστεύει ότι μέ «μικρές παραχωρήσεις», «μικρές ύποχωρήσεις» (βάσεις, διευκολύνσεις, ιδιότυπες σχέσεις, κ.λπ.), θά έξευμενίσει τόν Χένρυ Κίσсинγκερ, θά κερδίσει μέ τό μέρος του τούς έταίρους της ΕΟΚ και, τελικά, θά άνακόψει την άρπακτική βουλμία της Άγκυρας. Ότι δεν φαίνεται να κατανοεί — και φυσικά να παραδεχθεί — είναι ότι πίσω από την Άγκυρα έλλοχεύει ή ίδια ή Ουάσινγκτον. Ότι ο δρόμος των «μικρών» παραχωρήσεων και ύποχωρήσεων είναι όλισθηρός και δεν μπορείς να ξέρεις π ο ύ και έ ά ν θά συγκρατηθείς... Και τό σπουδαιότερο: Άλλο τό ό ρ ι ο ά σ φ α λ ε ί α σ πού καθόρισε ο κ. Καραμανλής — για να μή διαδούν οι Μήδοι ... — και άλλο τό όριο πού καθόρισε ο κ. Κίσсинγκερ, μέ βάση τά άμερικανικά στρατηγικά και άλλα συμφέροντα στην περιοχή.

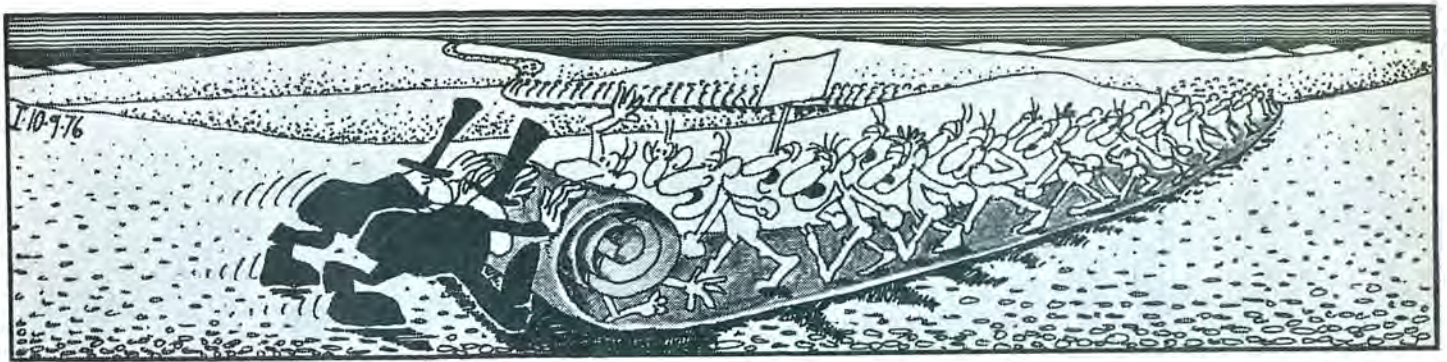
Άλλά εάν έτσι έχουν — όπως φοδόμαστε — τά πράγματα, έπεται πώς όλη ή μέχρι τώρα κυβερνητική πορεία, γύρω από τό θέμα της κρίσης του Αιγαίου, θά πρέπει να άναθεωρηθεί. Ό λαός, άπληροφόρητος πάντοτε, έχει την αίσθηση ότι, πίσω από τίς πλάτες του, παίζονται βρώμικα παιχνίδια. Πού καλύπτουν όχι μόνο θέματα έξωτερικής πολιτικής, αλλά και την ίδια την τύχη της δημοκρατίας. Συνεπώς, εάν από κάπου πρέπει ν' άρχίσει ή άναστάθμιση πορείας, τό σημείο αυτό δεν μπορεί να είναι άλλο από την άμεση, ύπεύθυνη και πληροφόρηση:

Φυσικά, ή άναστάθμιση πορείας, έχει και άλλες πλευρές: Ίήν έγκατάλειψη της θεωρίας περί πλειοψηφίας, μέ την έννοια ότι ο κ. Καραμανλής μπορεί να διαχειρίζεται θέματα ειρήνης ή πολέμου, χωρίς να ρωτά κανένα... Την άναζήτηση νέων έρεισμάτων στην έξωτερική μας πολιτική, πού δεν έπαυσαν, παρ' όλες τίς δυσχέρειες, να ύπάρχουν... Τόν καθορισμό, από κοινού μέ την Άντιπολίτευση, του ό ρ ι ο υ ά σ φ α λ ε ί α σ, αν όχι ενός ελάχιστου προγράμματος, σύστοιχου μέ τίς λεπτές και κρίσιμες τούτες ώρες...

Τί άπ' όλα αυτά θά υίοθετησει ο κ. Καραμανλής; Η άπάντηση δεν θ' άργήσει να φανεί. Μέχρι στιγμής πάντως, τό μόνο δέδαιο είναι ο επί θύραις διάλογος μέ την Άγκυρα, και όχι μέ την Άντιπολίτευση. Προς άφατη άγαλλίαση των χουντικών

ΑΝΤΗΝΩΡ

άντι • θέσεις

ΔΕΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Τό όλο ιστορικό του αντίλογου γύρω από την ψήφιση της ΔΕΠΟΣ είχε αρκετό ενδιαφέρον, διδακτικό καί γιά τή συχνή στενοκεφαλιά της Δεξιάς αλλά καί γιά τίς αντιφάσεις σέ τμήματα της 'Αριστεράς - σέ υπερβολικό βαθμό δέσμιας των μικροαστικών αξιών καί φόβων πού διατρέχουν τόν λαϊκό παράγοντα της οικιστικής μας οικονομίας. 'Αντιφάσεις πού επιφανειακά λύνει μέ *maximim* αιτήματα κοινωνικών καί πολιτικών αλλαγών, πού στιγμές ήταν φοβερά παράτονες μέ ένα νομοσχέδιο ίδρυσης ενός Ν.Π.Δ.Δ. 'Η ΔΕΠΟΣ δέν μπορεί νά εξαντλήσει τό θέμα της οικιστικής μας μεταρρύθμισης - είναι ακόμη ένας παράγων σ' αυτό τό μακρύ παιγνίδι (σημαντικός σίγουρα). Καί φυσικά είναι διπρόσωπος σάν κάθε κρατικό φορέα. Τό θέμα είναι πώς θά λειτουργήσει θετικότερα. Καί αυτό μάς οδηγεί στό *ε υ ρ υ* τ ε ρ ο πρόβλημα αναθεώρησης του πλαισίου πολεοδομίας, έλέγχου καί φορολογίας της γής, της υπεραξίας, των τιμών των υλικών. 'Ολα αυτά άφορούν γενικότερη ύπαρχουσα νομοθεσία, καί ανάγκες νέας. Θά έπρεπε γιά μιάν άρχή, νά κατευθύνει ή 'Αριστερά τίς προσπάθειές της στήν αναθεώρηση του 1003/71 περί 'Ενεργού Πολεοδομίας' καί στήν καταστροφική νομοθεσία των οικοδομικών συνεταιρισμών, δύο βασικών επιτευγμάτων της χούντας. Καί, γιατί όχι, νά πειραματιστεί μέ τούς Δήμους καί Τεχνικούς στή δημιουργία νέων φορέων οικόδομησης. 'Ας μήν είμαστε πάντα ούραγοί στήν πρωτοβουλία του Κράτους.

ΜΙΑ ΞΕΧΑΣΜΕΝΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ

Στίς 11 Σεπτέμβρη έκλεισαν τρία χρόνια από την ήμερα πού ό 'Αλλέντε, πρόεδρος στήν κυβέρνηση Λαϊκής 'Ενότητας της Χιλής, έπεφτε κάτω από τά δολοφονικά πυρά των άμερικανοκίνητων φασιστών, μαζί μέ μερικές δεκάδες χιλιάδες δημοκράτες συμπατριώτες του.

Τότε, μέσα στό κλίμα της μαρκεζινικής «φιλελευθεροποίησης» ή δοκιμασία του χιλιανού λαού υπενθύμιζε δραματικά τά όρια καί της δικής μας πορείας, υπογράμμιζε περισσότερο τό φιάσκο. Γι' αυτό καί τό ενδιαφέρον του ελληνικού λαού υπήρξε μεγάλο.

Σήμερα, ώστόσο, λίγα γράφονται γιά τή Χιλή, λές σάν από τυπικό καθήκον. 'Η 'Αριστερά μοιάζει νά παρασύρεται από τή λογική της άστικής δημοσιογραφίας. Μιά υπεύθυνη πληροφόρηση σέ ό,τι άφορά τήν όργάνωση της αντίστασης, πέρα από άοριστολογίες, ίσως έχει γιά μάς περισσότερη πραχτική σκοπιμότητα άπ' ό,τι μερικές σποραδικές στατιστικές της σημερινής χιλιανής άθλιότητας. Τό κίνημα στή Χιλή, όσο καί στήν Πορτογαλία, μάς άφορά άμεσα,

έστω κι άν βρίσκεται σέ άτυχη φάση. 'Ισως γι' αυτό ακόμα τιό πολύ.

'Οσο γιά τούς χιλιανούς δημοκράτες, ή ελληνική έμπειρία του 'Ιούλη 1974 δέν δίνει, μέ τή σειρά της, αίσιόδοξη προοπτική. Τό τίμημα ήταν βαρύ, έστω κι άν τό πλήρωσε ό κυπριακός λαός. Πάντως ή παράδοση του χιλιανού κινήματος, οι ρίζες του, δίνουν μερικές λαβές γιά εύλογη αισιόδοξία: 'Ότι δέν θά χρειαστεί έθνική καταστροφή καί ό,τι τό αποτέλεσμα θά 'ναι λιγότερο μίζερο.

ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΚΑ

'Ο κ. Ε. 'Αθέρωφ δέν χάνει τήν εύκαιρία νά πει αυτά πού πραγματικά σκέφτεται, τίς άληθινές προθέσεις καί τίς βαθύτερες επιθυμίες του. Δέν τά δηλώνει όμως μέ ευθύτητα καί θάρρος. Άλλοτε προκύπτουν μέ σαφήνεια καί άλλοτε χρησιμοποιεί μιά έμμεση μέθοδο πού ό κόσμος τή λείει κουτοπονηριά. Πότε τή χρησιμοποιεί σάν πολιτική τακτική καί πότε τήν παθαίνει από τήν άδέξια χρησιμοποίησή της, ένδιαφέρει αποκλειστικά τόν ίδιο καί εκείνους πού τόν βαθμολογούν. 'Η επιτυχία του ή τό όλίσθημά του συνίσταται στό ό,τι κάθε φορά πού αποφαινεται, μένει εκείνο πού σκέφτεται, έννύ τό ουσιαστικό χάνεται. Γιατί δέν υπάρχει. Προβάλλεται ή πρόθεση. 'Ας μή θυμηθούμε τίς φορές πού κόμπασε γιά τήν έθνικοφροσύνη του. 'Ετσι καί τώρα, έννύ νόμισε ό,τι άποστόμωσε τόν πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ, μάς έδειξε ό,τι θεωρεί τόν στρατό κάτι σάν ιδιωτικό κεφάλαιο, ό,τι παρακολουθεί τά πολιτικά φρονήματα καί θεωρεί «διείσδυση» κάθε τί πού δέν ταυτίζεται μέ τήν «έθνικοφροσύνη» ή μέ τά «σταγονίδια». 'Επιδίωξη καί φιλοδοξία του είναι ένα στεγανό έξουσίας πρός όφελος της Δεξιάς, αλλά γιατί όχι καί του ίδιου;

Σεμινάρια του Στράους

γιά τή «Ν. Δημοκρατία»

ΣΤΗΝ πόλη Κρόιτ της Βαυαρίας βρίσκεται τό ίδρυμα Χάντς Ζάιντελ, πού θεωρείται σάν ή «πολιτική λέσχη» του Στράους. Έκεϊ παρακολούθησαν σεμινάριο σπουδών στελέχη της Νεολαίας της Νέας Δημοκρατίας. Μαζί τους καί τρία στελέχη της Ν.Δ. μέ επικεφαλής τήν κ. Καλομοίρα Κολινιάτη, γεωπόνο, της οργάνωσης γυναικών του κόμματος.

Οί πληροφορίες μας, αναφέρουν ότι οί υπόλοιποι δύο είναι μέλη της Κοινοβουλευτικής Ομάδας της Ν.Δ.

Του Γιάννη Κακουλίδη

Αν ή είδηση συνδεθεί μέ τό γεγονός ότι ό εκ των τοποτηρητών του Στράους στην Ελλάδα καί μέλος της ήγεσίας του ΧΡΙΚΕ Παύλος Μανωλόπουλος υπήρξε άρχηγός της προδικτατορικής Καραμανλικής νεολαίας, ότι πολλοί από τούς τότε νεολαίους σήμερα κατέχουν κυδερνητικές ή κοινοβουλευτικές θέσεις, ότι ποτέ δέν χάσανε τή μεταξύ τους επαφή καί ότι άρκετοί από αυτούς υπήρξαν στέλέχη της «Ελληνικής Λέσχης» πού ίδρυσε ό Μανωλόπουλος μόλις έπαψε νά είναι Παπαδοπουλικός ύπουργός, τότε ή έομηνεία είναι εύκολη. Πάνω σ' αυτό, τό ΑΝΤΙ έγραφε στό τεύχος 51-52 της 7ης 8.76, στην περιγραφή της συγκέντρωσης των μελών του ΧΡΙΚΕ.

«Αγνωστος (σέ μās) όμιλητής, είπε κατά λέξη:

Πρέπει σάν κύριο καί πρωταρχικό μας μέλημα νά έχουμε τή Νεολαία. Έκεϊ πρέπει νά στραφούμε (...) ... Τί μπορεί

νά περιμένει κανείς σήμερα από τήν λεγόμενη Έλληνική Δεξιά Παράταξη; Τίποτε! Γιατί ό Καραμανλής είναι 72(!) έτών καί... φύρανε. Τό ίδιο κι ό Παπαληγούρας...»

Έτσι, μιά πού ό Καραμανλής δέν... τραβά πιά, πρός τά δεξιά, ή σοφά μεθοδευμένη αντίδραση αναθέτει στους νεολαίους (καί ίσως έρήμην του κ. Καραμανλή) τήν επαναφορά της Ν. Δ. στους δρόμους της δεξιάς. Παράλληλα, πλήθος όσων φιλοχουντικών πού αποτελούν τά προεδρεία των χουντικών σωματείων καί συλλόγων του Μονάρχου καί της Βαυαρίας (πολιτική περιοχή του Στράους) προσφέρουν σήμερα τίς υπηρεσίες τους (φανερά ή όχι) άλλοι μέν στή Νέα Δημοκρατία, άλλοι δέ στό ΧΡΙΚΕ. Κι άς δούμε πρώτα τίς οργάνώσεις (μερικές) καί τά προεδρεία τους.

1. ΕΘΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ: Φ. Γούρας, Α. Παντελίδης, Κ. Κωτσοβίλης (σημειώστε

αυτό τό όνομα), Π. Στενός, Γρ. Δρακόπουλος, Π. Αθανασιάδης, Δημ. Μάνης, κ.ά.

2. ΕΝΩΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΦΕΔΡΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΧΟΥ: Γ. Κωτσοβίλης, Δ. Μάνης κ.ά.

3. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΜΟΝΑΧΟΥ: Κ. Κωτσοβίλης, Γρ. Δρακόπουλος, Δρ. Μαρία Μόζερ-Φίλτσον, Άγγ. Ραφαηλίδης, Δρ. Κων/νος Καραγιάννης, Κων/νος Λαντούρης.

4. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΟΝΑΧΟΥ «ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ»: Κ. Κωτσοβίλης, Τηλέμ. Μεταλλινός, Άθην. Χατζηλύσανδρος.

5. ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΒΑΥΑΡΙΑΣ: Αγγελόπουλος κ.ά.

6. ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΚΥΡΙΩΝ ΚΑΙ ΔΕΣΠΟΙΝΙΔΩΝ: οί κυρίες: Κωτσοβίλη, Δρακοπούλου, Στάγια, Λιάκου, Παρθενίδου κ.ά.

7. ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΜΙΚΤΗΣ ΜΟΝΑΧΟΥ «ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ»: Γρ. Δρακόπουλος, Γ. Κατσικας, Λιάκος, Παρθενίδης κ.ά.

Τά ίδια ονόματα, κατά περίπτωση, αλλάζουν τίτλους και θέσεις. Όλα έχουν επαφές με τό Στράους ή τόν Υπουργό Κουλτούρας Μάιερ. Ειδικά ο Κωτσοβίλης, ο οποίος διατείνεται ότι είναι άνιψιός του Προέδρου της Βουλής κ. Παπακωνσταντίνου, πάει κι έρχεται στην Ελλάδα, προκειμένου να συζητά με κυβερνητικούς παράγοντες τά του σχολείου του. Ο Κωτσοβίλης, προσωπικός στενός φίλος του Στράους και του Γούρα (σύμφωνα με καταγγελίες έχει μετοχές σε εταιρία κατασκευής πολεμικών αεροπλάνων και ελικοπτέρων που θεωρείται παρακλάδι της Λόκχεντ), την Παρασκευή 20 Αυγούστου είχε συνάντηση με τόν ύφυπουργό Παιδείας κ. Καραπιέρη προκειμένου να επιχορηγήσει ή ελληνική Κυβέρνηση κατά 20% τό σχολείο του.

Έδω, πρέπει να αναφερθεί και ή φιλία του πρ πάνω με τόν πρύτανη τών τάνκς, Σδράκα, που κανόνισε και ή συνάντηση Στράους-Μανωλόπουλου, Ματθαίου, Γούρα και Πόθα.

Τό Σάββατο 24 Ιουλίου, στό τεύχος 50, τό ANTI «πρώτο» αποκάλυπτε την πολιτική δραστηριότητα του Στράους στην Ελλάδα.

«Τό ANTI παρουσιάζει σήμερα τις άγνωστες λεπτομέρειες της γέννησης (ή μάλλον αναγέννησης) ενός νέου χουντικού κόμματος στην Ελλάδα, «άλλά Γερμανικά»: του Έλληνικού Χριστιανοδημοκρατικού Κόμματος (ΧΡΙΚΕ). Ένας διάσημος γερμανός Χριστιανοδημοκράτης με καθαρά φασιστική ιδεολογία, ο Φράντς Γιόζεφ Στράους, ήρθε τόν περασμένο Μάρτη στην Αθήνη...»

Τήν ίδια μέρα, όλες οι έφημερίδες αναδημοσίευσαν (προβάλλοντάς την κιόλας) την είδηση.

Τό επόμενο Σάββατο 7 Αυγούστου, τό ANTI έπανήλθε με νέα στοιχεία.

Σήμερα, ένα μήνα μετά τις αποκαλύψεις του ANTI, έφημερίδες και περιοδικά προβάλλουν τις αποκαλύψεις του ANTI σαν αποτέλεσμα ΔΙΚΩΝ ΤΟΥΣ έρευνών, ενώ χρησιμοποιούν ά τ ό φ ι α κομμάτια από τά κείμενα του ANTI χωρίς πουθενά να αναφέρουν την πηγή της πληροφορίας (άντιγραφής, πιό σωστά)

Η Ιστορία είναι μακριά. Τραβάει μέχρι την Κύπρο. Αναφέρεται στην απόφαση Μανωλόπουλου-Στράους να πάνε στη Λευκωσία για συνάντηση με τόν Κληρίδη. Αλλά αυτά μετά την 3η Οκτωβρίου.

‘Ο Στράους,
ο Μακαρέζος,
τό «μαύρο
δέλος» και
τό... «Δίκαιον
της
Θαλάσσης»

Στό προηγούμενο τεύχος τό «ANTI» (Άρ. 53 4.9.76) αποκάλυπτε ότι ο Γερμανός φασίστας απόστρατος ταξίαρχος και βουλευτής του Στράους βαρώνος Friedrich von der Heydte ήταν επίσημος προσκεκλημένος του Υπουργείου Πολιτισμού και Έπιστημών στο συνέδριο για «τό Δίκαιον της Θαλάσσης» που άρχισε τη Δευτέρα 6 τ.μ. στη Θεσσαλονίκη.

Ο Γερμανός φασίστας ταξίαρχος-καθηγητής, ήρθε και απολαμβάνει την ... παροιμιώδη ελληνική φιλοξενία. Δεν είναι ή πρώτη φορά που έρχεται ο Χάιντε στην Ελλάδα.

Όπως μας πληροφορούν δημοσιεύματα του «SPIEGEL» (άρ. 94 σελ. 96-98 της 8.6.70), είχε ξανάρθει άλλη μιá φορά (άπό... άρτος) τό 1941, όταν βοήθησε ως άλεξιπτωτιστής να κατακτηθεί ή Κρήτη. Ακόμα, από τις 28.5 έως 1.6.70 ξαναφιλοξενήθηκε από τη Χούντα και τό Μακαρέζο μαζί με τούς βουλευτές του Στράους (στην δημοσπονδιακή Βουλή) Βάλτερ Άλτχάμερ και Χάνς Άουγκουστ Λούκερ και άλλους 10 βουλευτές του Στράους (της τοπικής Βουλής της Βαυαρίας) εκπροσώπων και μελών του Κόμματος του Στράους για τά εγκαίνια του έργου του Άνάβαλου, που κατά τό SPIEGEL ήταν ή μεγαλύτερη εκδήλωση Δημοσίων Σχέσεων της Χούντας.

Οι σχέσεις και ή εκτίμηση που έτρεφε ή Χούντα στον Χάιντε, φανερόνται και από τό γράμμα που του ‘στειλε στις 25.2.1972 ο Μακαρέζος:

«Άγαπητέ μου Βαρώνε (...)

... Αλλά πέραν αυτού ο Έλληνικός Λαός και ή Έθνική του Κυβέρνησις όφείλουν εις Υμās χάριτας ιδιαίτερας. Διότι κατανοείτε τόν διακαή πόθον του Λαού μας να δημιουργήση τάς βάσεις μιās καλύτερας δι’ αυτόν οικονομικής, πολιτικής και εθνικής

ζωής. Διότι, επί πλέον, συμπαρίστασθε ενεργώς, δι’ όλου του κύρους της διακεκριμένης προσωπικότητός Σας, εις την ειλικρινή προσπάθειάν μας, να απαμβλύνωμεν τούς δυσμενείς άντικτύπους μιās αδίκου και, τό χειρότερον, έσφαλμένης πολιτικής εναντι της Ελλάδος, πολιτικής ή όποία μόνον ζημίαν δύναται να προκαλέση εις τάς εξ ιστορικής παραδόσεως στενάς φιλικάς σχέσεις μεταξύ του Έλληνικού και του Γερμανικού Λαού.

Παρακαλώ επιτρέψατε να έλπίζωμεν επί της κατανόησης και πολυτίμου συμπαράστασώς σας και εις τό μέλλον... Είμαι δέ βέβαιος ότι δέν Σας διαφεύγει ή πατροπαράδοτος άρετή του Λαού της Χώρας αυτής: να αναγνωρίζη και να τιμά τάς υπηρεσίας των πραγματικών του φίλων. (...)

Μετ’ εξαίρετον τιμής
N. ΜΑΚΑΡΕΖΟΣ
‘Αντιπρόεδρος Κυβερνήσεως»

Μέχρι την ημέρα της όμιλίας του, υπάρχει ακόμα περιθώριο αντιδράσεων —έπισήμων και μή...

«Νά σπρώξουμε» ύπέρ τῆς «Λόκχηντ» λοιπόν...

ΕΝΑ ΕΚΠΛΗΚΤΙΚΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΗΣ ΕΔΩ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΤΩΝ ΗΠΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΕΝΤΑΓΩΝΟ

ΤΟ «ΑΝΤΙ» αποκαλύπτει σήμερα ένα νέο στοιχείο γύρω από την ελληνική πλευρά του σκάνδαλου της «Λόκχηντ»: την άμεση ανάμιξη της εδώ αμερικανικής στρατιωτικής αποστολής στην υπόθεση της άμαρτωλης σύμβασης μεταξύ «Λόκχηντ» και χούντας για τη δημιουργία εργοστασίου επισκευής αεροπλάνων στην Ελλάδα. Ουσιαστικά, πρόκειται για μία χαρακτηριστική περίπτωση «βιομηχανικής κατασκοπείας».

ΣΤΙΣ 6 Νοεμβρίου 1973, ένα εμπιστευτικό σήμα φεύγει από την Αθήνα για τό Πεντάγωνο. Έκδότης, ο υποστράτηγος Ράιντερ, επικεφαλής της αμερικανικής στρατιωτικής αποστολής - της περιόχτης JUSMAG. Τό σήμα γράφει:

ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ τῆς δικτατορίας τοῦ 1950 εἶχε καταγγελλθεῖ στίς ΗΠΑ ὅτι τό Πεντάγωνο εἶναι ὁ ἀγαπημένος ἐπιστάτης τοῦ πιό μοντέρνου ζωολογικοῦ κήπου, ὅπου τρέφονται οἱ μοναδικοί δεινόσαυροι τῆς ἐποχῆς μας: οἱ μεγάλες ἐταιρίες, οἱ λεγόμενες πολυεθνικές. Μοναδική τους τροφή, τόννοι κονδυλίων τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ ὄχι μόνο τῶν ΗΠΑ ἀλλά καί ὀλων τῶν χωρῶν «ἐπιρροῆς». Ἰδιαίτερα οἱ δεινόσαυροι τῆς πολεμικῆς βιομηχανίας - ὅπως εἶναι ἡ εὐλογημένη ἀπό τήν Ἐκκλησία Λόκχηντ. Ἡ ἀντιπαροχή εἶναι μία: δυσδιάστατο κόστος βίαιου θανάτου.

● Τά ἐπιχειρήματα τοῦ «στρατιωτικοῦ ἀποροῦτου» καί τῆς «ἐθνικῆς ἀσφαλείας» ἐπιστρατεύονται κάθε τόσο γιά νά ἐμποδίσουν τήν ἀποκάλυψη τῆς οἰκονομικῆς θηριωδίας πού συντελεῖται ἐν ὀνόματι τῆς «ἀμύνης». Συνήθως, κάτω ἀπό τή χοντρή πέτρα τῶν δεινόσαυρων, στά πρώτα ξύγκια, ἐκτρέφονται «στρατιωτικοί εἰδήμονες» γιά νά κιννοῦν τῶν γραμμοκρατικό ἱστό πού ὀδηγεῖ στά προγράμματα τεραστίων ἐξοπλισμῶν - καί στίς τάξεις τῶν φορολογουμένων. Καί ὅταν δέν ὑπάρχουν, κατασκευάζονται «κίνδυνοι»

Τό μενού ἐνός σύγχρονου δεινόσαυρου

καί «ἐχθροί».

● Ἡ Λόκχηντ ἰδρύθηκε τό 1916 ἀπό «ρομαντικούς τῆς ἀεροναυτικῆς» γιά νά ἀναπτύχτει μετὰ τό κράχ τοῦ 1930 φτιάχνοντας πολεμικά ἀεροπλάνα - χωρίς νά παραμελεῖ τόν ἐπιβατικό τομέα. Δεινόσαυρος ἐγινε κατὰ τή διάρκεια καί μετὰ τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. μολονότι ὀλοι οἱ τύποι τῶν ἀεροπλάνων τῆς - Ἐλέκτρα 1936, Κεραυνός 1939, Κονστέλλεισιον 1945, κλπ. - θεωροῦνται φιάσκο τῆς ἀεροναυπηγικῆς. Ἀλλά ὁ ψυχρός πόλεμος καί ἡ μεταφορά τοῦ πολεμικοῦ ἀνταγωνισμοῦ στούς αἰθέρες μέ ἀεροπλάνα, πυραύλους καί δορυφόρους, τῆς ἄνοιξε τούς πακτωλοῦς τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ «μέ τό σπαθί τῶν στρατηγῶν» τοῦ Πενταγώνου - καί μέ τό ἀζημίωτο, βέβαια, γιά δαύτους. Μετὰ τήν ἐκπληξη «Σπούτνικ» πήρε συμβόλαια κι ἔφτιαξε τούς πυραύλους Πόλaris καί Ποσειδῶν, λογῆς ἀεροπλάνα καί ἐλικόπτερα, κατασκοπεῖας, ἀναγνωριστικά, μεταγωγικά, τέλειποιήσεις γιά τό Βιετνάμ (ὅπως τὰ περίφημα U-2 πού κατέρριψαν οἱ Σοβιετικοί). Τά πολεμικά

τῆς ἀεροπλάνα σκίζουν τούς αἰθέρες 37 «συμμάχων», μεταξύ τῶν ὀποίων καί τό γαλάζιο καμάρι τῶν ματιῶν μας. Τό τρομερότερο ὄμως κατασκεῦασμα τῆς Λόκχηντ ἦταν τὰ F-104, πού, πρίν χρόνια, ἀποτελοῦσαν τόν ἀεροπορικό σκελετό τοῦ NATO. Πρόκειται γιά τὰ ἀλησμόνητα «ἱπτάμενα φέρετρα» τῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας πού προκάλεσαν τήν πτώση τοῦ Καγκελλάρου τῆς Δυτ. Γερμανίας Έρχαρντ, ἀφού ἔστειλαν στόν ἄλλο κόσμο τούς μισούς πιλότους τῆς γερμανικῆς ἀεροπορίας καί στήν κοιλιά τοῦ δεινόσαυρου δισεκατομμύρια μάρκα.

● Ἀπό τό 1950 μέχρι τὰ τέλη τοῦ 1973 ὑπολογίστηκε ὅτι ἡ Λόκχηντ εἶχε καταβροχθίσει, μόνο ἀπό τό κρατικό θησαυροφυλάκιο τῶν ΗΠΑ, πάνω ἀπό 30 δισεκατομμύρια δολάρια. Μόνο γιά τήν περίφημη στήν Οὐάσινγκτον ἐκβιαστική παραγγελία τῶν μεταγωγικών στρατιωτικῶν ἀεροπλάνων C-5A - ἐκβιάζοντας ἡ «λαδώνοντας» προέδρους, ὑπουργούς καί στρατηγούς - πήρε 5 δισεκατομμύρια δολάρια σ' ἕνα χρόνο. Γιά νά ἐκτιμηθεῖ

«ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ

Διά κ. Βάιολετ (Σ.Σ. άνθρωπος της Λόκχιντ) και ύποστράτηγο Πάττον από ύποστράτηγο Ράιντερ.

Θέμα: 'Ελληνική Βιομηχανία 'Αεροσκαφών (ΕΒΑ).

Κατά τη διάρκεια της έβδομάδας από 22 έως 27 'Οκτωβρίου 1973, η ελληνική κυβέρνηση πραγματοποίησε αρκετές συσκέψεις για το θέμα της ΕΒΑ. 'Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως φαίνεται, η απόφαση της Συμβουλευτικής 'Επιτροπής για την εκλογή της Λόκχιντ ήταν ομόφωνη και ότι η πρόταση προωθήθηκε στον ύπουργό Συντονισμού. 'Ο ύπουργός Συντονισμού κάλεσε και τούς δύο ενδιαφερόμενους για προσφορές, την 'Ωτομέισον και τη Λόκχιντ, για περαιτέρω συνομιλίες και υπέδειξε ότι λόγω της προτεραιότητας του θέματος θα πρέπει να ληφθεί σύντομα μία απόφαση. Μεγάλη σημασία έχει επίσης η γενική εικόνα που εμφανίζουν οι υπεργολάβοι.

Η Γουεστινγκχάους εμφανίζεται σταθερή στον τομέα των ηλεκτρονικών και εξασφάλισε δάνεια ύψους 12-13 εκ. δολ. από τη Φέρστ Νάσιοναλ Μπάνκ της Νέας 'Υόρκης για τη χρηματοδότηση. Στόν τομέα των μηχανών όμως υπάρχει μεγάλος ανταγωνισμός. Η γαλλική εταιρεία ΣΝΕΚΜΑ ΑΤΑΡ έχει εξασφαλίσει δάνειο 24 εκ. δολ. με εγγύηση της γαλλικής κυβέρνησης για να ενισχύσει τη θέση της για την υπογραφή της σύμβασης. Η Τζένεραλ 'Ελέκτρικ, η μόνη αμερικανική εταιρεία που φαίνεται ότι ενδιαφέρεται, είναι διστακτική στο θέμα της χρηματοδότησης ή των προσφορών για τις εγκαταστάσεις μηχανημάτων.

ΣΤΗ συνέχεια του έγγραφου, ο στρατηγός... αξιολογεί την πηγή των πληροφοριών του αναφέροντας το εξής καταπληκτικό:

«Θά πρέπει να ληφθεί υπ' όψη ότι το περιληπτικό αυτό σημείωμα διοχετεύθηκε από μία και μόνον πηγή άγνωστου έγκυρότητας και ότι δεν έχει γίνει καμία εξακρίβωση».

ΚΑΙ αφού δίνει αυτή τη σύντομη εικόνα της κατάστασης, ο αρχηγός της αμερικανικής στρατιωτικής αποστολής στην 'Ελλάδα προχωρεί σε συγκεκριμένες εισηγήσεις:

«'Από αμερικανικής πλευράς θά έπρεπε όταν ληφθεί η απόφαση μεταξύ 'Ωτομέισον και Λόκχιντ να σπρώξουμε την Τζέ-

νεραλ 'Ελέκτρικ να συναγωνισθεί τη γαλλική εταιρεία. Χωρίς τη χρηματοδοτική υποστήριξη της Τζένεραλ 'Ελέκτρικ, ή ήφισταμένη αμερικανική δέσμευση ανέρχεται σε 40 εκ. δολ., έναντι των 60-64 των Γάλλων.

Είναι φανερό ότι το γεγονός αυτό καθιστά τη γαλλική προσφορά συμφέρουσα, έφ' όσον μειώνει την ελληνική χρηματοδοτική υποστήριξη που απαιτείται για να ολοκληρωθεί το έργο.» 'Απευθυνόμενος ειδικότερα προς τον ύποστράτηγο Βάιολετ ο αρχηγός της Τζάσμαγκ γράφει:

«Ζητούμε να παρακινήσετε το ενδιαφέρον της Τζένεραλ 'Ελέκτρικ για την ΕΒΑ και να βοηθήσετε τη χρηματοδοτική υποστήριξη, αν παραστεί ανάγκη, ώστε να καταστεί συναγωνισμός της γαλλικής εταιρείας. 'Επιπροσθέτως η το ύμε όδηγίες για τη χρησιμοποίηση της στρατιωτικής βοήθειας που χορηγείται στην 'Ελλάδα - ΜΑΠ - σε εφόδια και υλικά, ώστε να ύποστηρίξουμε την ύπόθεση της ΕΒΑ».

ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ, πραγματικά, για καταπληκτικό έγγραφο: ο ύποστράτηγος Ράιντερ, προτείνει σε υπεύθυνους του Πενταγώνου «να σπρώξουν» το ενδιαφέρον της «Τζένεραλ 'Ελέκτρικ» για ύποστήριξη της Λόκχιντ και ζητά οδηγίες για το πώς να εκμεταλλευθεί το θέμα της στρατιωτικής βοήθειας σε συνδυασμό με την ύπόθεση του ελληνικού εργοστασίου επισκευής αεροσκαφών, που τελικά, και με τέτοιες μεθοδεύσεις, ανατέθηκε στη «Λόκχιντ». Δείχνει πώς κινήθηκαν τα νήματα για να ύπογραφεί η σκανδαλώδης σύμβαση ανάμεσα στη Χούντα και τη «Λόκχιντ» για το εργοστάσιο επισκευής αεροσκαφών (που αποτελεί το μεγαλύτερο σκάνδαλο της Λόκχιντ στην 'Ελλάδα, πέρα από τα λάβωματα για τις προμήθειες αεροσκαφών και ανταλλακτικών) - μία σύμβαση καθαρά ύποικιακή που αναθεωρήθηκε και νομιμοποιήθηκε - χωρίς να πάψει τελείως να είναι σκανδαλώδης - από την κυβέρνηση της «Νέας Δημοκρατίας», τον 'Απρίλη του 1975.

ΣΥΝΤΑΓΜΕΝΟ στην όμη γλώσσα των «μπίζνεσμεν», σε μία εποχή που οι ανταγωνισμοί και τα παζαρέματα για τις επενδύσεις στην 'Ελλάδα των μεγάλων εταιριών νδρίσκονταν στο φόρτε τους, το

τό ύψος του δεινοσαυρικού αυτού δείπνου. αμερικανοί επικριτές της κομπίνας - που άρχισε επί Τζόνσον και συμπληρώθηκε από τον Νίξον προσωπικά με όλη τη γνωστή «συμμορία Γουάτεργκέιτ» - διατύπωσαν τις ακόλουθες συγκρίσεις: το δείπνο αυτό της Λόκχιντ αντιπροσώπευε όλους μαζί τους προϋπολογισμούς του Κογκρέσου, του Στέιτ Ντηπάρτμεντ, του 'Υπουργείου Δικαιοσύνης, 'Εσωτερικών και 'Εμπορίου. 'Η το διπλάσιο όλων των όμοσπονδιακών προγραμμάτων για την καταπολέμηση της πείνας. 'Η το πενταπλάσιο των όμοσπονδιακών στεγαστικών προγραμμάτων. 'Η το τριπλάσιο του κρατικού προϋπολογισμού δημόσιας ύγείας. 'Η 50 φορές περισσότερα από όσα ξοδεύονταν για τις άστικές συγκοινωνίες. 'Ετσι, όταν ο Νίξον εξέβιαζε το Κογκρέσο για νέα «δάνεια» στη Λόκχιντ, ένας από τους αντιτιθέμενους βουλευτές, ο Μπίλ Μούρχεντ, φώναξε μέσα στο Κογκρέσο: «Είναι σά νάρχεται στην πόρτα σου ένας δεινόσαυρος 80 τόννων και να σου λέει: άμα δέ με ταισείς, θά ψοφήσω. Ποιός διάβολο θέλει 80 τόννους δεινόσαυρο να βρωμάει στην έξωπορτα;» Καί, για μία ακόμη φορά, τό Πεντάγωνο, ο Λευκός Οίκος και οι «ένδιαφερόμενοι» πολιτικοί - με έπικεφαλής τον άκροδεξιό γεροϋσιαστή Μπάρρυ Γκόλντγουάτερ - κατάφεραν να ταισούν τό δεινόσαυρο με 5 δίσ για να μη βρωμίσει ο Λόφος του Καπιτωλίου.

● Πέρα από τό «λάδωμα» στρατηγών, προέδρων, ύπουργών και πολιτικών, τό αποτελεσματικότερο έκδιαστικό μέσο για την τροφογή των δεινοσαύρων όπου δυτικής γής - όχι άπλά της Λόκχιντ - είναι οι «λαϊκές» συνέπειες της χρεωκοπίας. 'Η άνεργία! Για να πετύχει η Λόκχιντ τη διπλή τροφογή των δισε-

κατομυριών στά 1970, επί Νίξον, οι «ένδιαφερόμενοι» ύποστήριζαν ότι μαζί της θά κήρυτσσαν πτώχευση 35.000 αεροναυτικές και ηλεκτρονικές φίρμες. Καί θά ζημιώνονταν 24 αμερικανικές τράπεζες και τό χρηματιστήριο της Γουόλ Στρήτ. 'Ανάμεσα στίς τράπεζες - που είναι στό κόλπο - μερικές από τίς ισχυρότερες, όπως ή Τράπεζα της 'Αμερικής, ή Φέρστ Νάσιοναλ Σίτυ, ή Τσέις Μανχάτταν (τών αδελφών Ροκφέλλερ), που είναι συνιδιοκτήτης της TWA. 'Ασε που θά είχε και επιπτώσεις σε συμμαχικές χώρες, όπως ή Μεγάλη

Βρετανία, αφού ή Λόκχιντ ήταν συνιδιοκτήτης της Ρόλλς Ρόις, που έφτιαχνε μηχανές για μερικούς τύπους αεροπλάνων της - πολεμικών και έπιβατικών - και για πυραύλους. 'Ο Νίξον, με όλα τά προβλήματα του Γουάτεργκέιτ, δέν παράλειψε να προειδοποιήσει για όλα αυτά τό Κογκρέσο. αφού γνώριζε κάθε λεπτομέρεια: ή Λόκχιντ είχε καταθέσει έκτακτο μύριο δολάρια στον προεκλογικό του άγώνα και στό κόλπο ήταν ο ύπουργός της Δικαιοσύνης του, Τζόν Μίσελ, ο προσωπάρχης Χάλντεμαν, ο επί του τύπου Ρόνάλντ Ζίγ-

έγγραφο του Ράιντερ αποδεικνύει και κάτι άλλο: ότι τα ενδιαφέροντα των ενδω στρατιωτικών «συμβούλων» των ΗΠΑ, έπεκτείνονται και σε άλλα πεδία, εκτός από την... οργάνωση του ελληνικού στρατού· στη διενέργεια βιομηχανικής κατασκοπείας, και μάλιστα – στην προκειμένη περίπτωση – για την εξυπηρέτηση της «εταιρείας των μεγάλων λαδωμάτων», της «Λόκχιντ»!

ΕΤΣΙ, αποδεικνύονται, μ' ένα άκομαντο κουμέντο, τα πολιτικά – πέρα από τα... δεδομένα οικονομικά – συμφέροντα που όδηγησαν τη χούντα του Γ. Παπαδόπουλου στη «θερμή άγκαλιά» της «Λόκχιντ». Γιατί, στο σημείο αυτό, εμφανίζεται και ο «Αγκνιου» – πανίσχυρος τότε αντιπρόεδρος των ΗΠΑ – και... δοθήθα κι αυτός τον δικτάτορα στο να προτιμήσει τη «Λόκχιντ». Γιατί, όπως είναι γνωστό, τον Μάρτη του 1971 όταν πρωτοξεκίνησε το θέμα, με την προκήρυξη διαγωνισμού για τη δημιουργία εργοστασίου κατασκευής αεροπλάνων στη χώρα μας, το ενδιαφέρον ήταν πολυεθνικό: έπτά μήνες μετά, τέσσερις προτάσεις υποβλήθηκαν από διεθνείς εταιρείες.

● Δύο (μία ισραηλινή και μία γερμανική) αποκλείστηκαν άμεσα.

● Δύο απέμειναν για να δώσουν τη «μάχη της προσφοράς».

1. Η αμερικανική «Ωτομέισον», με υπεργολάβους τη «Τζένεραλ Ελέκτρικ», τη «Μακντόνελ Ντάγκλας» και τη «Χιούζ Αϊεκραφτ».

2. Ο όμιλος «Ντασώ»-«Λόκχιντ»-«Ολυμπιακής», με βασικό ανάδοχο τη γαλλική εταιρεία. (Η «Λόκχιντ» είχε ποσοστό συμμετοχής και δικαιωμάτων 20% περίπου, ενώ η συμμετοχή της «Ολυμπιακής» ήταν μικρή).

Η ΑΡΜΟΔΙΑ επιτροπή που συστήθηκε, υπόδειξε την «Ωτομέισον», γιατί θεώρησε καλύτερους τους οικονομικούς όρους και πιο άριστες τις τεχνολογικές δυνατότητές της. Το υπουργείο Συντονισμού (Μακαρέζος) και το Αρχηγείο Έν. Δυνάμεων (Αγγελής) υιοθέτησαν την εισήγηση αυτή.

● Πώς άλλαξαν τα πράγματα και φθάσαμε στην πρόκριση της «Λόκχιντ»;

ΤΟ Έγγραφο που σήμερα αποκαλύπτουμε είναι αρκετά εύγλωτο. Ήταν – όπως προαναφέρθηκε – και ο «Αγκνιου», που από την

πρώτη στιγμή έδειξε ενδιαφέρον για το θέμα του εργοστασίου: το συζητήσε με τον Παπαδόπουλο αρχικά σαν αντιπρόεδρος (συνδυάζοντας το, βέβαια, και με την προμήθεια αεροπορικού υλικού, όπως έγραψε τότε – «Οκτώβρης '71 – ο αμερικανικός τύπος) και αργότερα σαν ιδιώτης-«μπίζνεσμαν». (Μ' αυτή την τελευταία ιδιότητα, ο «Αγκνιου» είχε πολλές συνομιλίες με έναν άλλο «μπίζνεσμαν», τον άλλοτε αρχηγό Ναυτικού Μαργαρίτη, τώρα υπάλληλο τού Λάτση, του οποίου στενός συγγενής είχε άμεση ανάμιξη στην υπόθεση της «Λόκχιντ»).

ΝΑ, λοιπόν, γιατί ο Παπαδόπουλος ανατρέπει την απόφαση της αρμόδιας επιτροπής και των Μακαρέζου-Αγγελή και σε συνεδρίαση του Άνωτάτου Συμβουλίου Έθνικής Άμυνας (29-3-72) επιβάλλει (παρά την παρουσία των Μακαρέζου-Αγγελή) την πρόκριση του όμιλου «Ντασώ»-«Λόκχιντ»-«Ολυμπιακής». Έτσι – «σε πρώτη φάση» – και οι Γάλλοι μένοντες ευχαριστημένοι (ήταν ένα είδος «ήθικης ανταμοιβής» για τη στάση της Γαλλίας στο Συμβούλιο Εύρώπης) και οι Άμερικανοί. Στην άμεσως επόμενη φάση, οι διαπραγματεύσεις με τον όμιλο αυτό ναυαγούν, οι Γάλλοι απογοητεύονται και στον επόμενο διαγωνισμό (Αύγουστος '73) οι αντίπαλοι είναι δύο: η «Ωτομέισον» (πού... επιμένει, παρά τη σκανδαλώδη ευνοια υπέρ των αντιπάλων της από τη χούντα) και η «Λόκχιντ», φυσικά, που τελικά προκρίνεται, όταν λιγάκι περισσότερο είναι ο Ίωαννίδης. Κι ύστερα από αλλεπάλληλες συσκέψεις και περιέργες (τουλάχιστον) συναλλαγές, αποφασίζεται ότι το μετοχικό ποσοστό της «Λόκχιντ» θα είναι 49% και του Δημοσίου 51%, αλλά τα ποσοστά του κέρδους θα είναι 60% και 40% αντίστοιχα!

ΣΗΜΕΡΑ, η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα πού, ενώ αναφέρθηκε επίσημα σαν ανακατεμένη στο διεθνές σκάνδαλο της «Λόκχιντ», δεν ξεκαθάρισε την υπόθεση. Έγινε μία διοικητική έρευνα και ένα ταξίδι στην Ουάσινγκτον «για στοιχεία», μ' άγνωστα – στην ουσία – αποτελέσματα. Έγιναν αρκετές περρωτήσεις κι ερωτήσεις στη Βουλή, χωρίς ουσιαστική απάντηση. Και μία μήνυση «κατ' άγνώστων», που ξεχάστηκε. Το πολύπλευρο, όμως, σκάνδαλο της «Λόκχιντ» (σ' ό,τι μας άφορά) πώς νά ξεχαστεί; Πόσο άκομα θα κρατάνε οι κάθε λογής άρμόδιοι στο σκοτάδι την κοινή γνώμη;

Ο ΡΕΠΟΡΤΕΡ

κλερ, ο «ίπτάμενος» Άλεξάντερ Μπάττερφιλντ (έκείνος που χειριζόταν το μυστικό σύστημα μαγνητοφώνησης των πάντων στο Λευκό Οίκο) και ο Τζών Μακόν, πρώην διευθυντής της ΣΙΑ, της Λόκχιντ και της ΙΤΤ την εποχή του πραξικοπήματος στη Χιλή.

● Στα μέσα της δεκαετίας του 1960 η Λόκχιντ έκανε καθέτους έφορμήσεις στο κρατικό θησαυροφυλάκιο των ΗΠΑ με κάποιες, από τις πιο αλχημικές, συμβάσεις του Πενταγώνου – με κομψές στούς «μεθοδικούς» διαγωνισμούς και «κατάλληλους» πολιτικούς φίλους – ροκανίζοντας δισεκατομμύρια δολάρια. Γνωστότερες από αυτές τις συμβάσεις άφορούσαν τα μεταγωγικά αεροπλάνα C5A, τα έλικόπτερα «Συαϊάν», τους πυραύλους SRAM. Όλα ήταν φιάσκο, αλλά η κοινή γνώμη το πληροφορήθηκε χρόνια αργότερα.

● Τό «άπορρητο» εφαρμόστηκε κυρίως για τη σύμβαση των αεροπλάνων C5A, που περιλάμβανε την περιφημη έκφραση «ή χρυσή χειραψία», που αποκάλυψε αργότερα ο Μπέρναρντ Νόσσιτερ της «Ουάσινγκτον Πόστ». Τό κόλπο συνίστατο στο να πολλαπλασιαστούν τα κέρδη της Λόκχιντ με τη δεύτερη παραγγελία των μεγάλων μεταγωγικών αεροπλάνων από τού Πεντάγωνο, αν κρατηθεί μυστικό τό κόστος της πρώτης παραγγελίας. Αυτό θα γινόταν με τη «χρυσή χειραψία», που ήταν κωδικοποιημένη διαδικασία ενεργειών στην Ουάσινγκτον.

● Παραλλαγή της ίδιας διαδικασίας – σε ένα μαϊάνδρο εκδισμών, εξαγοράς συνειδήσεων, τεχνικών αναγκών και κομπίνας – επιβάλλεται σε όλες τις χώρες.

● Όταν τό 1968 αποκαλύφθηκε τό πρώτο δεινοσαυρικό σκάνδαλο της Λόκχιντ, που την

Μοναχικό ζευγάρι και... συνδαιτυμόνες

είχε ταίσει ο Νίξον με 2 δισεκατομμύρια δολάρια παραπάνω από την αρχική σύμβαση για την κατασκευή τού μεταγωγικού αεροπλάνου C5A, οι νομικοί σύμβουλοι τού Γενικού Λογιστηρίου τού Κράτους διατύπωσαν μία σαφέστατη, όσο και εκπληκτική, ερμηνεία κοινοτοποίησης της σχετικής νομοθεσίας από την άρμόδια Έκτελεστική Έξουσία. Για να διατυπωθεί τό άκόλουθο νομικό διαισολόγιο δεινοσαύρων:

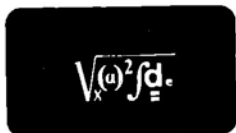
1. Τό Ύπουργείο Άμυνας ή ένα από δέκα άλλα Ύπουργεία μπορούν νά χαρακτηρίσουν οποιαδήποτε εταιρεία «ουσιώδη διά την εθνικήν άμυνα». Έπισημαίνεται ότι ό χαρακτηρισμός «ουσιώδης» άφορά στην εταιρεία και όχι στα προϊόντα της εταιρείας ή σε περιστασιακή σύμβαση.
2. Σέ εταιρίες χαρακτηριζόμενες «ουσιώδεις» μπορούν κατόπιν νά χορηγηθούν συμβάσεις, τροποποιήσεις συμβάσεων και κονδύλια με ή χωρίς μελέτη. Τούτο μπορεί νά γίνει χωρίς νά ληφθούν ύπόψη άλλοι νόμοι ή περιοριστικές διατάξεις, με την εξαίρεση ελαχίστων, όπως οι άπαγορεύσεις κατά της άναπροσαρμογής των συμβάσεων λόγω άναλογικής αύξησης τού κόστους.
3. Οι άποφάσεις χαρακτηρισμού τού «ουσιώδους» και των συμβάσεων ή κονδυλίων δέν άπαιτούν αίτιολογία και δέν υπόκεινται σε άμφισβήτηση.

● Στη γή μας σήμερα περιφέρεται, σαν σκάνδαλο Λόκχιντ, τό «λάδωμα» τού Βερνάρδου, τού Τανάκα, της Ιταλίδας «Αντιλόπης», τού χουντοπροστάτη Βαυαρού Στράους, λόχου στρατιωτικών και πολιτικών χωρών. Στην ουσία, όλα αυτά είναι λίγος έμετός τού δεινόσαυρου. Σκάνδαλο είναι τό τρομακτικό διαιτολόγιο αυτού τού άκόρεστου «προϊστορικού» κτήνους της έποχής μας, που καταβροχθίζει τόν Ιδρώτα και τό αίμα λαών άνεβάζοντας σε άστρονομικά ύψη τό κόστος τού βίαιου θανάτου. Πιο άνατριχιαστική είναι ή σκέψη πώς ή Λόκχιντ είναι μόνο ένας από δόκοντα κοπάδι δεινοσαύρων στο ζωολογικό κήπο της έποχής μας.

ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ

ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 25 ΤΗΛ. 600438-603177

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΛΓΕΒΡΑ

Π. ΜΟΡΦΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ

**Γ. ΔΗΜΑΚΟΣ
Ν. ΔΟΥΝΑΒΗΣ**

ΤΡΙΓΩΝΟΜΕΤΡΙΑ

Γ. ΤΣΑΓΚΑΡΑΚΗΣ

ΕΚΘΕΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Μ. ΧΑΤΖΗΝΑΚΗΣ

ΔΩΡΕΑΝ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ

προπαρασκευαστικά
από 20-30 Σεπτέμβρη

ΒΙΒΛΙΑ

Άλγεβρα-γεωμετρία
τριγωνομετρία-άνθρωπογεωγραφία
έκθεση (υπό έκδοση)

ΕΝΑΡΞΗ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

ΑΠΟ 20 ΣΕΠΤΕΜΒΡΗ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ

ΤΜΗΜΑΤΑ 15 ΚΑΙ 25 ΜΑΘΗΤΩΝ

**αποκλειστικά για
υποψηφίους
οικονομικού κυκλού**

«Όταν πρόκειται για την πολιτική γραμμή, όταν απειλείται ή κατάσταση στο σύνολό της, ένας αληθινός κομμουνιστής οφείλει να δράσει χωρίς κανένα εγωϊστικό υπολογισμό, οφείλει να τολμήσει να πάει ενάντια στο ρεύμα, χωρίς τόν φόβο ότι μπορεί να καθαιρεθεί, να διαγραφεί από τό κόμμα, να φυλακιστεί, να απομονωθεί ή να εκτελεστεί».

(Φράση πού αποδίδεται στον Μάο και περιέχεται στην εισήγηση του Βάνγκ Χούνγκ Βέν για τό καταστατικό του ΚΚΚ στο 9ο Συνέδριο).

ΜΑΟ ΤΣΕ ΤΟΥΝΓΚ

«Κανένας άνθρωπος δέν συντάραξε την ιστορία τόσο δυνατά, μετά τόν Λένιν» (Μαλρώ).

Αδιαμφισβήτητος ηγέτης επί 40 χρόνια του Κ.Κ. Κίνας και του κινέζικου λαού, ο Μάο στάθηκε ο πρωτεργάτης του γιγάντιου έργου της κινέζικης επανάστασης και της οικόδομησης του σοσιαλισμού στην Κίνα. Τό ΑΝΤΙ, θέλοντας να συμβάλει στην καλύτερη γνωριμία με τό έργο του Μάο Τσέ Τούνγκ, παρουσιάζει τρία κείμενά του και ένα χρονολογικό πίνακα με τά κυριότερα γεγονότα της ζωής του.

Σκοπός μας δέν είναι ή κριτική ανάλυση της κινέζικης επανάστασης και της πορείας πού ακολούθησε ή οικόδομηση του σοσιαλισμού στην Κίνα. Ούτε ή αποτίμηση του θεωρητικού έργου του Μάο ή της προσωπικής συμβολής του στην εξέλιξη μιās μακρόχρονης και αδιάκοπης επαναστατικής διαδικασίας. Αυτά είναι έργο της ιστορίας, αλλά και της πάλης των λαϊκών μαζών, πού αποτελεί την κινητήρια δύναμη της ιστορίας. Γιατί «άν τά δέντρα κουράστηκαν, ό άνεμος δέν πρόκειται να σταματήσει».

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΣΤΟ ΒΟΥΝΟ ΤΣΙΝΓΚ-ΚΑΝΓΚ

Χρόνια και χρόνια λαχταρούσα ν' άγγιξα τά σύννεφα
για μία φορά ν' ανέβαινα στο θουνό Τσίνγκ-Κάνγκ.
Έκανα χίλια λί νά ρθώ σέ τούτη την πανάρχαια γή
πού ή γέρικη μορφή της έχει τώρα ένα καινούριο πρόσωπο.
Οί φλώροι τραγουδούν παντού, τά χελιδόνια χορεύουν
τό νερό κυλάει ψιθυρίζοντας
τά μεγάλα δέντρα τρυπούν τά σύννεφα μέ τίς κορφές τους.
Όταν διαθαίνεις πλάι στά φαράγγια του Χονάνγκ-Γιάνγκ-Τσέ
μή γελαστείς και σκύψεις να κοιτάξεις κάτω.

Κάποτε πήραν μπρός άνέμοι κι αστραπόβροντα
λάβαρα και σημαίες ξεδιπλώθηκαν σ' ένα μεθύσι
ή πατρίδα ξανάδρισκε τά θεμέλια της.
Τριάντα όχτώ χρονιές για πότε πέρασαν
φτερούγισμα μονάχα μιās στιγμής.
Ανεβαίνουμε στον Ένατο Ούρανό ν' αγκαλιάσουμε τό φεγγάρι
κατεβαίνουμε στους Πέντε Ωκεανούς να πιάσουμε τίς χελώνες.
Κουθεντολοί ξανάρχισε, τραγούδια νικηφόρα.
Σ' αυτό τόν κόσμο τίποτα δέν είναι δύσκολο
φτάνει να 'χεις τή θέληση να ύψωθείς.

1965

Τό ποίημα αυτό του Μάο-Τσέ-Τούνγκ δημοσιεύτηκε, επίσημα, για πρώτη φορά στην «Λαϊκή Ημερησία» την 1-1-76. Μετάφραση από τό γαλλικό: Άμαλία Τσακνιά.

水调歌头

水调歌头

重上井冈山

一九六五年五月

久有凌云志,	风雷动,
重上井冈山,	旌旗奋,
千里来寻故地,	是人寰。
旧貌变新颜。	三十八年过去,
到处莺歌燕舞,	弹指一挥间。
更有潺潺流水,	可上九天揽月,
高路入云端。	可下五洋捉鳖,
过了黄洋界,	谈笑凯歌还。
险处不须看。	世上无难事,
	只要肯登攀。

Τό χειρόγραφο του ποιήματος.

Η ζωή του Μάο Τσέ Τούνγκ

1893: Γέννηση του Μάο Τσέ Τούνγκ στο Χουνάν (26 Δεκέμβρη).

1906: Έγκαταλείπει το σχολείο παρά τη θέλησή του για να δουλέψει στο κτήμα του πατέρα του.

1907: Η οικογένειά του τον παντρεύει με μία κοπέλα κατά 4 χρόνια μεγαλύτερή του.

1909: Έγκαταλείπει την οικογένειά του για να σπουδάσει.

1911: Κατατάσσεται στο στρατό των Δημοκρατικών, όπου παραμένει 6 μήνες.

1913: Μπαίνει στην Παιδαγωγική Ακαδημία. Ο Μάο γίνεται ο δάσκαλος, που περιφανεύεται ότι παρέμεινε σ' όλη του τη ζωή.

1915: Γραμματέας του Φοιτητικού Συλλόγου.

1917: Δημοσιεύει τη μελέτη του για τη समाτική άγωγή.

1918: Παίρνοντας το δίπλωμά του ηγαίνει στο Πεκίνο και δουλεύει στην Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη. Άγαπημένοι του συγγραφείς: Κροπότκιν, Μπακούιν, Τολστόι. Γνωρίζεται με τους μελλοντικούς ηγέτες του Κινεζικού Κομμουνιστικού Κινήματος.

1919: Αρχισυντάκτης στη «Βδομαδιατική επιθεώρηση του ποταμού Χοιάνγκ», που προπαγάνδιζε τις ιδέες του κινήματος της 4ης του Μάη. Γράφει 9 άρθρα για την αυτοκτονία μιάς νέας παντρεμένης γυναίκας.

1920: Ιδρύει την πρώτη κομμουνιστική ομάδα στο Χουνάν.

1921: Παντρεύεται τη Γιάνγκ Κάι Χού.

1921: Συμμετέχει στην ίδρυση του Κομμουνιστικού Κόμματος, στη Σαγκάη.

1922: Καθοδηγεί μαζί με τον Λιού Σάο Σί την άπεργία των ανθρακωρύχων της Άνγιουάν. Η άπεργία κατέληξε σε μεγάλη νίκη των εργατών και αποτέλεσε όρσηση.

1923: Εκλέγεται στην Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΚ.

1924: Ο Μάο εκλέγεται στην Κεντρική Επιτροπή του Κουομιντάνγκ.

1926: Υπεύθυνος του αγροτικού τομέα του ΚΚΚ.

1927: Γράφει την «Έκθεση για την έρευνα του αγροτικού κινήματος στην επαρχία Χουνάν». Το ΚΚ του αναθέτει να οργανώσει την εξέγερση της Φθινοπωρινής Συγκομιδής. Μετά την αποτυχία της ο Μάο οδηγεί ό,τι απομένει στα βουνά Τσινγκ-Γκάνγκ. Κατηγο-

Η πολιτική ζωή της Κίνας

Για τη σύνταξη του χρονολογικού πίνακα χρησιμοποιήθηκαν το αφιέρωμα της *Herné* στον Μάο Τσέ Τούνγκ, το βιβλίο του *Alain Boud:* *Mao Tsé-toung ou la révolution approfondie* και το βιβλίο του *L.Thanassecos:* *Chronologie des relations internationales (1914-1971)*.

1905: Ο Σούν Γιατ Σέν ιδρύει τον Έπαναστατικό Σύνδεσμο για την κατάργηση της δυναστείας και την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας.

1911: Εξέγερση στη Νότια Κίνα έναντι της δυναστείας. Ο Σούν Γιατ Σέν εκλέγεται προσωρινός πρόεδρος της Δημοκρατίας.

1912: Καθαίρεση της μοναρχίας. Ο Σούν Γιατ Σέν ιδρύει το Κουομιντάνγκ.

1916: Πολιτική αστάθεια και συγκρούσεις ανάμεσα σε διάφορες τοπικές φατρίες για τον έλεγχο της κεντρικής εξουσίας.

1918: Εμφάνιση των πρώτων μαρξιστικών ομάδων μελέτης στο Πανεπιστήμιο του Πεκίνου.

1919, 4 Μάη: Οι φοιτητές με την υποστήριξη των εργατών διαδηλώνουν την αντίθεσή τους στις ξένες επεμβάσεις. Η εξέγερση μετατρέπεται σ' ένα ισχυρό επαναστατικό πολιτιστικό και πολιτικό κίνημα.

1920: Οι σοσιαλιστικοί πυρήνες πολλαπλασιάζονται στην Κίνα.

1922: 2ο Συνέδριο του ΚΚ Κίνας.

1923: 3ο Συνέδριο του ΚΚΚ. Οι κομμουνιστές επιδιώκουν συνεργασία με το Κουομιντάνγκ.

1924: Το Κουομιντάνγκ δέχεται την προσχώρηση των κομμουνιστών.

1925: 4ο Συνέδριο του ΚΚΚ. Θάνατος του Σούν Γιατ Σέν. Το Κουομιντάνγκ διαιρείται σε 3 τάσεις.

1926: Πραξικόπημα του Τσάνγκ Κάι Σέκ στην Καντώνα.

1927: Ανάπτυξη του αγροτικού κινήματος στο Χουνάν. Τον Απρίλη ο Τσάνγκ Κάι Σέκ σπάει τη συμμαχία με τις εργατικές οργανώσεις και σφάζει τους κομμουνιστές στη Σαγκάη. 5ο Συνέδριο του ΚΚΚ. Αποτυχία της εξέγερσης της Φθινοπωρινής Συγκομιδής.

Διεθνή γεγονότα

1894: Η Ιαπωνία κηρύσσει τον πόλεμο στην Κίνα και πετυχαίνει μία εύκολη νίκη.

1895: Η Κίνα με τη συνθήκη ειρήνης χάνει την Κορέα, μέρος της Μαντζουρίας και την Ταϊβάν.

1910: Η Ιαπωνία προσαρτά την Κορέα.

1914: Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

1917: Οκτωβριανή Έπανάσταση.

1918: Συνθήκη του Μπρέστ-Λιτόφσκ. Οι Ιάπωνες και οι Άγγλοι καταλαμβάνουν το Βλαδιβοστόκ. Έπανάσταση στη Γερμανία.

1919: Η συνθήκη ειρήνης παραχωρεί στην Ιαπωνία τις γερμανικές κτήσεις στην Κίνα. 1ο Συνέδριο Γ' Διεθνούς. Ήττα της γερμανικής επανάστασης.

1920: Πραγματοποιείται στο Μπακού το 1ο συνέδριο των λαών της Ανατολής.

1923: Ο Τσάνγκ Κάι Σέκ στη Μόσχα.

1924: Θάνατος του Λένιν.

1927: Διαμάχη Στάλιν - Τρότσκι.

Η ζωή του Μάο Τσέ Τούνγκ

ρείται από το Κόμμα για στρατιωτικό όπιο-
τουρισμό και καθαιρείται από το Πολιτικό
Γραφείο του ΚΚΚ.

1928: Άναλαμβάνει πολιτικός υπεύθυνος
του Κόκκινου Στρατού. Γράφει το «Γιατί η
κόκκινη εξουσία μπορεί να υπάρξει στην Κί-
να».

1930: Η γυναίκα του συλλαμβάνεται και έκ-
τελείται από το Κουομιντάνγκ. Γράμμα σ' ένα
σύντροφο: «Μιά σπίθα μπορεί να βάλει φωτιά
σ' όλοκληρη την πεδιάδα».

1931: Ο Μάο πρόεδρος της πρώτης σοβιετι-
κής δημοκρατίας.

1935, Γενάρης: Κατά τη διάρκεια της Μεγά-
λης Πορείας εκλέγεται πρόεδρος του Πολιτι-
κού Γραφείου. Για πρώτη φορά ο Μάο άνα-
γνωρίζεται αδιαμφισβήτητος ηγέτης του ΚΚΚ
(τη θέση του Προέδρου θά διατηρήσει ως τό
θάνατο).

1937: Γράφει τό «Γιά τήν πράξη» καί «Γιά τίς
άντιθέσεις».

1938: Γράφει «Γιά τόν παρατεταμένο πόλε-
μο» καί «Ο πόλεμος καί τά ζητήματα στρατη-
γικής».

1939: Παντρεύεται τήν τελευταία γυναίκα
του, τή Τσιάνγκ Τσινγκ.

1942: «Όμιλία στη σύσκεψη σχετικά μέ τή
λογοτεχνία καί τήν τέχνη στό Γιενάν».

1949: Ανακηρύσσεται πρόεδρος τής κυβέρ-
νησης τής Λαϊκής Δημοκρατίας τής Κίνας.
Πηγαίνει στη Μόσχα, πραγματοποιώντας τό
πρώτο του ταξίδι έξω από τήν Κίνα.

1950: Ο μεγαλύτερος γιός του σκοτώνεται
στην Κορέα έπικεφαλής ενός τάγματος Κινέ-
ζων έβελοντών.

1951: Αρχίζει ή δημοσίευση των «Διαλεχτών
έργων» του Μάο.

1954: Ο Μάο εκλέγεται πρόεδρος τής Λαϊκής
Δημοκρατίας τής Κίνας.

Η πολιτική ζωή τής Κίνας

Άποτυχία τής έξεγερσης τής Καντώνας καί
σφαγή.

1928: Ο Τσάνγκ Κάι Σέκ μπαίνει στό Πεκίνο,
έγκαθιδρύοντας τόν έλεγχό του σ' όλοκληρη
τήν Κίνα. Δημιουργούνται οι πρώτες μονάδες
του Κόκκινου Στρατού. Αρχίζουν οι μάχες μέ
τό Κουομιντάνγκ. 6ο Συνέδριο του ΚΚΚ στη
Μόσχα.

1931: Δημιουργία τής Σοβιετικής Δημοκρα-
τίας του Γιουσίν.

1932: Η Δημοκρατία του Γιουσίν κηρύσσει
τόν πόλεμο στην Ιαπωνία. Η κυβέρνηση του
Τσάνγκ Κάι Σέκ συμμαχεί μέ τούς Γιαπωνέ-
ζους κι έξαπολύει τήν 4η κυκλωτική έκστρα-
τεία.

1933: 5η κυκλωτική έκστρατεία.

1934: Κινδυνεύοντας νά περικυκλωθεί ό
Κόκκινος Στρατός αποφασίζει νά σπάσει τόν
κλοιό.

16 Οκτώβρη, μέ έπικεφαλής τόν Μάο 100.000
μαχητές άρχίζουν τή Μεγάλη Πορεία.

1935, 23 Οκτώβρη: τέλος τής Μεγάλης Πο-
ρείας. Ο Κόκκινος Στρατός καί τό ΚΚΚ έγκα-
θίστανται στη Βορειοδυτική Κίνα.

1936: Τό ΚΚΚ προτείνει στό Κουομιντάνγκ
κοινό άγώνα εναντίον τής Ιαπωνίας. Σύλληψη
του Τσάνγκ Κάι Σέκ.

1937: Δημιουργία του ένιαίου Άντιαπωνικού
Μετώπου. Ο έμφύλιος σταματάει. Σταθερο-
ποίηση των άπελευθερωμένων περιοχών. Κυ-
βέρνηση του Γιενάν.

1943: Συνομιλίες μεταξύ Κούομιντάνγκ καί
του ΚΚΚ.

1945: Ξαναρχίζουν οι μάχες μέ τό Κουομιν-
τάνγκ. 7ο Συνέδριο του ΚΚΚ.

1948: Νικηφόρα έκστρατεία στη Μαντζουρία
του Λαϊκού Άπελευθερωτικού Στρατού.

1949: Μετά τήν κατάληψη τής Βόρειας Κίνας
ό Λαϊκός Άπελευθερωτικός Στρατός περνάει
τόν ποταμό Γιάνγκ Τσέ. Οι δυνάμεις του
Τσάνγκ Κάι Σέκ καταφεύγουν στην Ταϊβάν.

1η Οκτώβρη: Ίδρύεται ή Λαϊκή Δημοκρατία τής Κίνας.

1950: Σοβιετικο-Κινεζικό σύμφωνο 30χρονης
φιλίας.

1953: Πρώτο πεντάχρονο πλάνο.

1954: Πρώτη σύνοδος τής Λαϊκής Έθνοσυ-
νέλευσης. Ο Τσού Έν Λάι άναλαμβάνει τήν
πρωθυπουργία.

Διεθνή γεγονότα

1931: Οι Γιαπωνέζοι καταλαμβάνουν τή Μαν-
τζουρία.

1933: Ο Χίτλερ καταλαμβάνει τήν εξουσία
στη Γερμανία.

1935: Οι Γιαπωνέζοι καταλαμβάνουν τμήμα
τής Έσωτερικής Μογγολίας.

1936: Έμφύλιος πόλεμος στην Ισπανία. Μυ-
στικό πρωτόκολλο Ιαπωνίας-Γερμανίας έναν-
τίον τής Σοβ. Ένωσης.

1937: Αρχή του Ιαπωνοκινεζικού πολέμου.
Οι Γιαπωνέζοι έξαπολύουν επίθεση καί κατα-
λαμβάνουν τή Σαγκάη καί τή Νανκίν.

1939: Αρχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

1940: Η Ιαπωνία καταλαμβάνει τήν Ινδοκί-
να.

1941: Επίθεση του Χίτλερ εναντίον τής Σο-
βιετικής Ένωσης. Βομβαρδισμός του Πέρλ Χάρμπορ καί είσ-
οδος των ΗΠΑ στόν πόλεμο.

1945: Τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου καί
συνθηκολόγηση τής Ιαπωνίας.

1947: Αρχή του ψυχρού πολέμου.

1950, 25 Ιουνίου: Πόλεμος τής Κορέας.
Οι κινεζικές δυνάμεις άπωθούν
τούς Άμερικανούς πού είχαν εισβάλει στη Β.
Κορέα.

1953: Θάνατος του Στάλιν. Τέλος του πολέ-
μου τής Κορέας.

1954: Ο Τσού Έν Λάι καί ό Νεχρού διακη-
ρύσσουν τίς πέντε άρχές τής ειρηνικής συν-
ύπαρξης. Οι Γάλλοι άποχωρούν από τήν Ιν-
δοκίνα.

Η ζωή του Μάο Τσέ Τούνγκ

1957: Λόγος του Μάο «Σχετικά με το ζήτημα της σωστής λύσης των αντιθέσεων στους κόλπους του λαού». Δεύτερο ταξίδι του Μάο στη Μόσχα.

1958: Ο Μάο αποφασίζει να εγκαταλείψει την προεδρία της Δημοκρατίας.

1962: Στή 10η Όλομέλεια της Κ.Ε. ο Μάο υπενθυμίζει την αναγκαιότητα της πάλης των τάξεων.

1965: Ο Μάο εγκαταλείπει το Πεκίνο για τη Σαγκάη.

1966: Επιστρέφει στο Πεκίνο. Χειρόγραφη άφισα του Μάο: «Βομβαρδίστε τα ξενικά επιτελεία».

1967: Επισκέπτεται πολλές επαρχίες για να παρακολουθήσει την εξέλιξη της Πολιτιστικής Έπανάστασης.

1972: Συνάντηση Μάο-Νίξον.

1973: Με πρωτοβουλία του Μάο αρχίζει το κίνημα για την «κριτική του Λίν Πιάο και του Κομφούκιου».

1976, 9 Σεπτεμβρίου: Θάνατος του Μάο.

Η πολιτική ζωή της Κίνας

1956: Έκστρατεία των εκατό λουλουδιών. 8ο Συνέδριο του ΚΚ Κίνας.

1957: Δεύτερο πεντάχρονο πλάνο.

1958: Μεγάλο Άλμα προς τα εμπρός. Οι λαϊκές κομμούνες πολλαπλασιάζονται στην ύπαιθρο.

1959: Ο Λιού Σάο Σί εκλέγεται πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ο Λίν Πιάο αναλαμβάνει ύπουργός Αμύνης.

1960: Οι σοβιετικοί τεχνικοί αποχωρούν από την Κίνα. Δημόσια έναρξη της σοβιετοκινεζικής διαμάχης.

1963: Το Κίνημα Σοσιαλιστικής Διαπαιδαγώγησης προετοιμάζει την Πολιτιστική Έπανάσταση.

1964: Πρώτη κινεζική ατομική βόμβα.

1965: Ο Λιού Σάο Σί επανεκλέγεται πρόεδρος Δημοκρατίας. Δημοσιεύονται οι πρώτες κριτικές έναντι του δημάρχου του Πεκίνου.

1966: Επίσημη έναρξη της Πολιτιστικής Έπανάστασης. Εμφανίζονται οι πρώτες χειρόγραφες άφισες στο Πανεπιστήμιο του Πεκίνου. Αρχίζουν οι επιθέσεις έναντι του Λιού Σάο Σί. Η ΚΕ εγκρίνει την απόφαση σχετικά με τη «Μεγάλη Πολιτιστική Προλεταριακή Έπανάσταση».

1967: Αρχίζει και γενικεύεται η δημιουργία των επαναστατικών επιτροπών.

1968: Η Κ.Ε. αποφασίζει τη διαγραφή του Λιού Σάο Σί.

1969: 9ο Συνέδριο του Κ.Κ.Κίνας. Ο Λίν Πιάο αναγνωρίζεται επίσημα διάδοχος του Μάο.

1971: Θάνατος του Λίν Πιάο και απομάκρυνση 9 μελών του Π.Γ.

1973: 10ο Συνέδριο του Κ.Κ.Κίνας. Έπανεμφάνιση πολλών προσωπικοτήτων που είχαν εξαφανιστεί μετά την Πολιτιστική Έπανάσταση.

1976: Θάνατος του Τσου Έν Λαί. Καταδίκη του Τένγκ Χοιάο Πίνγκ. Ο Χούα Κούο Φένγκ όριζεται πρωθυπουργός.

Διεθνή γεγονότα

1955: Διάσκεψη των άδεσμεύτων στο Μπαντόνγκ.

1956: 20ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ. Έξεγερση στην Ουγγαρία. Κρίση του Σουέζ.

1957: Υπογράφεται το σοβιετο-κινεζικό σύμφωνο πυρηνικής συνεργασίας.

1959: Νίκη της κουβανέζικης επανάστασης. Η ΕΣΣΔ καταγγέλλει τη συμφωνία πυρηνικής συνεργασίας με την Κίνα.

1960: Ο σοβιετοκινεζικός διαμάχης.

1962: Κουβανική κρίση.

1964: Πτώση του Χρυστούφ. Αμερικανικοί βομβαρδισμοί στο Β. Βιετνάμ.

1965: Σφαγή των κομμουνιστών στην Ινδονησία.

1967: Πόλεμος των έπτά ημερών.

1969: Μεθοριακά επεισόδια μεταξύ ΕΣΣΔ και Κίνας στον ποταμό Ούσούρι.

1971: Ο Κίσινγκερ στο Πεκίνο. Είσοδος της Κίνας στον Ο.Η.Ε. Πόλεμος του Μπανγκλαντές.

1973: Υπογραφή της συμφωνίας για το Βιετνάμ. Νέος αραβο-ισραηλινός πόλεμος.

1975: Απελευθέρωση της Σαϊγκόν. Όλοκληρώνεται η νίκη των λαών της Ινδοκίνας.

Πώς ο Γιού Γκούν μετακίνησε τα βουνά

Υπάρχει το παλιό κινέζικο παραμύθι που ονομάζεται «Ο Γιού Γκούν μετακίνησε τα βουνά». Αυτό το παραμύθι λέει ότι τον παλιό καιρό στη Βόρεια Κίνα ζούσε ένας γέρος με τ' όνομα Γιού Γκούν από τα βουνά του Βορρά. Τό δρόμο από το σπίτι του για το Νότο τον έφραζαν δυο μεγάλα βουνά, τό ένα ονομάζονταν Ταϊχάν και τό άλλο Βανγκβού. Ο Γιού Γκούν αποφάσισε μαζί με τά παιδιά του νά γκρεμίσει αυτά τά δυο μεγάλα βουνά σκάβοντάς τα μέ την τσάπα. Ένας άλλος γέρος μέ τό όνομα Τσί Σέου, όταν τούς είδε ξέσπασε στά γέλια και είπε: «Πόσο άνόητοι είστε.

πού δουλεύετε έτσι! Είναι έντελώς αδύνατο για σάς, μερικά άτομα, νά μετατοπίσετε αυτά τά δυο μεγάλα βουνά». Ο Γιού Γκούν του άπάντησε: «Αφού πεθάνω εγώ, θά μείνουν τά παιδιά μου, αφού πεθάνουν τά παιδιά μου θά μείνουν τ' άγγόνια, κι αυτό θά συνεχιστεί άτέλειωτα από γενιά σέ γενιά. Παρ' όλο πού τά δυο βουνά είναι πολύ ψηλά, δέ μπορούν νά ψηλώσουν περισσότερο. Όσο περισσότερο θά χαμηλώσουν γι' ατί, λοιπόν, δέν μπορούμε νά τά ισοπεδώσουμε;» Αφού άνασκεύασε τή λαθεμένη άποψη του Τσί Σέου, ο Γιού Γκούν συνέχισε, χωρίς καμιά ταλάντευση νά τσαπίζει τά βουνά καθημερινά. Αυτό συγκίνησε τό θεό κι έστειλε στή γή δυο άγγέλους, πού μετατόπισαν

αυτά τά βουνά. Τώρα στους ώμους του κινέζικου λαού θαράινουν επίσης δυο μεγάλα βουνά – τό ένα λέγεται ιμπεριαλισμός, τό άλλο φεουδαρχισμός. Τό Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας αποφάσισε από καιρό νά γκρεμίσει αυτά τά δυο βουνά. Έμεις θά συνεχίσουμε τίς προσπάθειές μας και όπωσδήποτε θά δουλέψουμε άδιάκοπα, κι έμεις επίσης θά συγκινήσουμε τό θεό· και αυτός ο θεός δέν είναι άλλος αλλά οι πλατιές λαϊκές μάζες όλης της Κίνας. Αν οι πλατιές λαϊκές μάζες όλης της χώρας ξεσηκωθούν νά σκάψουν μαζί μέ μäs αυτά τά δυο βουνά, γιατί δέ θά μόρε-σουνε νά τά γκρεμίσουνε;

«Ο Γιού Γκούν μετακίνησε τά βουνά» (11 Ιούνη 1945). Μάο Τσέ Τούνγκ, Διαλεχτά Έργα, τόμος ΙΙΙ».

«Έλαβα τό γράμμα σου τῆς 29ης Ἰουνίου. (...) Αὐτό τό μήνα πρέπει νά δεχτώ δυό φορές ξένους ἐπισκέπτες, μετά τίς ὑποδοχές θά σοῦ πῶ γιά τόν ὑπόλοιπο προγραμματισμό τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἀπό τότε πού ἐφυγα ἀπό τό Βουλίν στίς 15 Ἰουνίου, ἐμείνα ἐδῶ στή Δύση δέκα μέρες μέσα σέ μιά σπλιά. Ἔτσι δέν εἶμαι καί πολύ καλά ἐνημερωμένος. Εἶμαι ἤδη δέκα μέρες, ἀπό τίς 28 Ἰουνίου, στό Παϊ-γύνχουαγκό, κάθε μέρα διαβάζω τό ὕλικο μου, εἶναι πραγματικά ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον. Σέ ἑπτὰ, ὀχτώ χρόνια «ἔνα μεγάλο χάος στό βασίλειο» θά μεταβληθεῖ ξανά σέ «μεγάλη τάξη στό βασίλειο». Ὑστερα «οἱ διάβολοι τῶν βοδιῶν καί τά πνεύματα τῶν φιδιῶν» θά ξαναξεπηδήσουν ἀπό μόνα τους. Καθορίζονται ἀπό τόν ἴδιο τους τόν ταξικό χαρακτήρα καί δέν μποροῦν παρὰ νά ξεπηδήσουν. Τό κέντρο μέ πιέζει ἐπειδή θέλει νά δημοσιεύσει ἐκεῖνο τό λόγο τοῦ φίλου μου τοῦ Λίν, θά δώσω τήν ἐγκρισή μου νά κυκλοφορήσει κάτω. Μιλάει εἰδικά γιά τό πρόβλημα τῆς ἀνατροπῆς, δέν ἔχει ξαναγίνει μιά τέτοια ἀνάλυση. Ὡς πρὸς ὁρισμένες ἀντιλήψεις του ἔχω ἕνα αἶσθημα ἀδελειότητας. Ποτέ δέν πίστεψα ὅτι σ' αὐτά τά λίγα διδασκάλια μου περιέχεται μιά τόσο μεγάλη πνευματική δύναμη. Ἀφοῦ λοιπόν αὐτός τά ὑψώνει τώρα ἔτσι στόν οὐρανό, πολύ γρήγορα θά τά ὑψώσει στόν οὐρανό ὁλόκληρη ἡ χώρα. Αὐτό εἶναι ὑπερβολικό ἀκριδῶς ὅπως ἡ «Βάγκ Πό πού προσφέρει πεπνίονα πού ἡ ἴδια τά πουλάει καί ἡ ἴδια τά ἐξυμνεῖ» (...) Γιά πρώτη φορά σ' ὅλη μου τή ζωή μου συμβαίνει νά πρέπει νά συμφωνήσω μέ ἄλλους ἐνάντια στή δική μου πεποίθηση σ' ἕνα ζήτημα βαρύτατης σημασίας, αὐτό σημαίνει ὅτι κινούμαι ἐνάντια στήν ἴδια μου τή θέληση! (...) Ὁ Λού Χσύν¹ ξαναδιόρθωσε κάποτε τά ἴδια του τά δοκίμια. Τά ἐσωτερικά μου αἰσθήματα μοιάζουν μέ τοῦ Λού Χσύν.

Μέ χαροποιεῖ ἡ εὐθύτητά του. Λέει: «Ὅταν ἀνατέμνω τόν ἑαυτό μου, εἶμαι πάντα αὐστηρότερος ἀπ' ὅσο ὅταν ἀνατέμνω ἄλλους». Κι ἐγώ ὁ ἴδιος, ἀφοῦ σκόνταψα κάμποσες φορές, ἀρχισα νά συμπεριφερόμαι πάντα ἔτσι. Ὅμως οἱ σύντροφοι δέν τό πιστεύουν ποτέ αὐτό. Ἔχω αὐτοπεποίθηση, ἔχω καί μερικές ἀμφιβολίες. Ὅταν ἦμουν νέος εἶπα κάποτε: «Πιστεύω σταθερά ὅτι θά ζήσω διακόσια χρόνια καί θά ξεχυνθῶ τρεῖς χιλιάδες μίλια σάν ποτάμι». Αὐτό ἦταν πραγματικά μιά κάπως ὑπερβολική αὐτοπεποίθηση. Κι ὅμως πάντα ὑπῆρχαν μέσα μου καί ἀμφιβολίες. Πάντα εἶχα τήν ἀποψη ὅτι ὁ λίθηκος αὐτοανακηρύσσεται αὐτοκράτορας ὅταν στά δοῦν δέν ὑπάρχουν τίγρεις. Ἐνας τέτοιος αὐτοκράτορας ἔχω γίνει κι ἐγώ. Ὅμως ἀπό τήν ἄλλη πλευρά δέν ὑπάρχει συμβιβασμός, ἔχω καί κάτι ἀπό τήν τίγρη μέσα μου, κι αὐτό ἐπικρατεῖ. Ἔχω δέβαια καί κάτι ἀπό τόν λίθηκο, ὅμως αὐτό εἶναι δευτερεύον.

Παλιότερα ἀνάφερα μερικές φράσεις ἀπό τό γράμμα τοῦ Λί Κοῦ τῆς δυναστείας Χάν πρὸς τόν Χουάγκ Σιούγκ.² «Αὐτό πού προσέχει ψηλά, τσακίζει εὐκολα, αὐτό πού λάμπει πολύ λερώνεται εὐκολα. Ὅλο καί πιο λίγο μπορεί κανεῖς νά μοιάσει μέ τό ἀσπρο χιόνι τήν ἀνοιξη, κάτω ἀπό τό βάρος ἐνός διάσημου ὀνόματος εἶναι δύσκολη ἡ ἀντίστοιχη δράση». Αὐτές οἱ τελευταῖες δυό φράσεις μου ταιριάζουν ἀπόλυτα, διάβασα αὐτές τίς φράσεις σέ μιά συνεδρίαση τῆς Μόνιμης Ἐπιτροπῆς τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου τῆς ΚΕ. Εἶναι πολύτιμο γιά τόν ἄνθρωπο νά διαθέτει τή σαφήνεια τῆς αὐτογνωσίας. Φέτος τόν Ἀπρίλιο ἔκανα λόγο στή Σύσκεψη τοῦ Χαγκτσού³ γιά τό ὅτι οἱ διατυπώσεις τοῦ φίλου μου δέν εἶχαν τήν ἐγ-

«Ἀπό τό διδύλιο «Μάο-Τσέ-Τσουνγκ: Ἀγνωστα κείμενα», πού κυκλοφοροῦσαν πρόσφατα οἱ ἐκδόσεις «Νέα Σύνορα» ἀναδημοσιεύουμε ἀποσπάσματα ἀπό τό γράμμα πού ὁ Μάο-Τσέ-Τσουνγκ ἔστειλε στή γυναῖκα του κατά τή διάρκεια τῆς Πολιτιστικῆς Ἐπανάστασης, στίς 8 Ἰουλίου 1966. Στό γράμμα αὐτό, πού προοριζόταν γιά μελέτη ἀπό μέρους τῶν στελεχῶν, ὁ Μάο ἐκφράζει καθαρά τίς διαφωνίες του μέ τήν πολιτική πού ἀκολουθοῦσε ὁ Λίν Πιάο. Τό κείμενο τοῦ γράμματος δέν ἔχει ἀκόμα δημοσιευτεῖ ἐπίσημα ἀπό τίς ἐκδόσεις τοῦ Πεκίνου.

Γράμμα τοῦ Μάο-Τσέ-Τσουνγκ στή γυναῖκα του

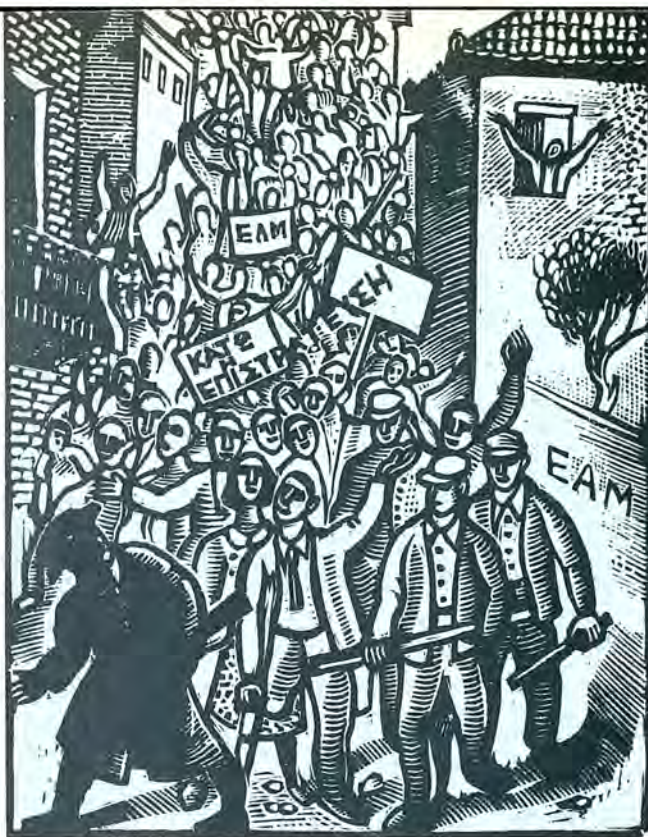
κρισή μου, ὅμως τί ἀποτελέσματα νά φέρε αὐτό; (...) Μαντεύω τήν πρόθεσή τους: γιά νά χτυπήσουν τοὺς διαδόλους θέλουν νά χρησιμοποιήσουν τή δοῖθαια τοῦ ἐξορκιστῆ Κούγκ Κουέι. Ἔχω γίνει ὁ Κούγκ Κουέι⁴ τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆ δεκαετίας τοῦ '60 τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Ὅμως τά πράγματα μεταστρέφονται κατά κανόνα στό ἀντίθετό τους, ὅσο πιο ψηλά στόν οὐρανό πετάει κανεῖς τόσο πιο βαριά σκάει στό γῆμα. Ὑπολογίζω ὅτι πέφτοντας θά θρυμματισθῶ σῶμα καί κόκαλα. Δέν ἦταν καί τόσο σημαντικό, ἡ ὕλη δέν διαλύεται, ἀπλῶς θρυμματίζεται. Σ' ὅλο τόν κόσμο ὑπάρχουν πάνω ἀπὸ ἑκατὸ κόμματα, ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν κομμάτων αὐτῶν δέν πιστεύουν πιά στό Μαρξισμό-λενινισμό. Ἀφοῦ ὁ Μάρξ κι ὁ Λένιν ἔγιναν σκόνη ἀπ' αὐτά, πόσο μάλλον ἐμεῖς; Νομίζω ὅτι κι ἐγὼ θά πρέπει νά δώσω προσοχή σ' αὐτό τό ζήτημα καί νά μὴν ἀφήσεις τή νίκη νά σοῦ χτυπήσει στό κεφάλι. Θά ἔπρεπε νά συλλογισθεῖς συχνά τίς δικές σου ἀντιαιμίες, ἐλλείψεις καί λάθη. Αὐτό τό σῆμα σου τό ὑπαινίχθηκα ἀμέτρητες φορές, τόν Ἀπρίλιο στή Σαγκάη στό εἶπα κιόλας. Αὐτά πού γράφω πιο πάνω μοιάζουν πάρα πολύ μέ ζωγραφικὴ σέ μᾶυρο, μάλιστα τά ἀντικωματικά στοιχεία δέν εἶπαν τά ἴδια; Βρίσκω ὅτι μερικές διατυπώσεις δέν εἶναι ἱκανοποιητικές, ἐν-ὄνομα ὅσον ἀφορᾷ τήν ὑφέλεια πού ἀποφέρουν ὅλα αὐτά σέ μένα. Ἐκεῖνοι θέλουν νά τσακίσουν τό Κόμμα κι ἐμένα προσωπικά, αὐτὴ εἶναι ἡ διαφορά ἀνάμεσα σέ μένα καί στή Μαύρη Κλίμα. Αὐτά τά λόγια δέν πρέπει νά δημοσιευτοῦν τώρα. Τώρα ὅλοι οἱ ἀριστεροὶ ἐκφράζονται ἔτσι. Ἀν δημοσιεύονταν αὐτά θά ἦταν γι' αὐτοὺς ψυχρολουσία, θά ἦταν ὑποστήριξη τῶν δεξιῶν. Τό τωρινό μας καθήκον εἶναι νά τσακίσουμε μερικά (ὁλοκληρωτικά εἶναι ἀδύνατο) τοὺς δεξιούς στό Κόμμα καί σ' ὁλόκληρη τή χώρα, μετά ἀπὸ ἄλλα ἑπτὰ ἢ ὀχτώ χρόνια μποροῦμε ξανά νά κάνουμε μιά ἐκστρατεία καί θά σιγάσουμε τοὺς νέους διαδόλους τῶν βοδιῶν καί τά πνεύματα τῶν

φιδιῶν, ἀργότερα πρέπει νά πραγματοποιηθεῖ πολλές φορές κάτι τέτοιο. Πότε μποροῦν νά δημοσιευτοῦν τοῦτα τά λόγια, δέν μπορῶ νά καθορίσω ἀκόμα, γιατί ἡ Ἀριστερά καί οἱ πλατιές μάζες δέν θά χαροῦν καί πολύ γιά τά λόγια μου. Ἴσως ἔρθε ἡ κατάλληλη στιγμή μετά τό θάνατό μου, ἂν οἱ δεξιοὶ θά ἔχουν πάρει τήν ἐξουσία. Τότε ἂς τά δημοσιεύσουν ἂν θέλουν! Οἱ δεξιοὶ θά μεταχειριστοῦν τοῦτα τά λόγια μου γιά νά ὑψώσουν γιὰ πάντα τή μαύρη σημαία, ὅμως ἂν κάνουν ἔτσι δέν θά τοὺς κάνει καί πολύ καλὸ. Ἀπὸ τό 1911 πού τσακίστηκε στήν Κίνα ἡ αὐτοκρατορία, ἡ ἀντίδραση δέν μπόρεσε νά κρατηθεῖ γιά πολὺ στήν ἐξουσία. Ὁ Τσάγκ Κάι-Σέκ κρατήθηκε κάμποσες δεκαετίες, ὅμως μόλις ξεσηκώθηκε ὁ λαός, ἀνατράπηκε. (...) Ἀν ἡ Κίνα αἰφνιδιάσεται ἀπὸ κανένα ἀντικομμουνιστικὸ πραξικόπημα τῶν δεξιῶν, μπορῶ νά προβλέψω μέ βεβαιότητα ὅτι δέν πρόκειται νά τοὺς ἀφήσουν σέ ἰσχύια. Τό πιθανότερο εἶναι ὅτι ἕνα τέτοιο ἐγχεῖσμα θά ἔχει πολὺ σύντομη ζωὴ, γιὰ τὸν ἴδιο δὲν θά τό ἐπέτρεψαν οἱ ἐπαναστάτες πού ὑποστηρίζουν τό καλὸ τῶν 95% καί περισσό-τερο τοῦ λαοῦ. Ἐκεῖνη τὴ στιγμή οἱ δεξιοὶ θά μποροῦσαν νά μεταχειριστοῦν τά λόγια μου γιά νά γτᾶσουν στήν ἐξουσία. Ἡ ἀριστερά θά μεταχειριστεῖ τότε κάποια ἄλλα λόγια μου γιά νά ὀργανωθεῖ καί θά τσακίσει τὴ δεξιά. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι: «Τό μέλλον εἶναι λαμπρό, ἀλλὰ ὁ δρόμος γεμάτος περιπλοκές» – αὐτὲς οἱ δύο φράσεις ἰσχύουν πάντα.

Μάο Τσέ-Τσουνγκ, 8 Ἰουλίου 1966

1. Ὁ μεγαλύτερος κινεζὸς ποιητὴς καί σατιρικός τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Πέθανε τὸ 1936.
2. Πολιτικοὶ τοῦ 20ν μ.χ. αἰῶνα.
3. Πραγματοποιήθηκε τὸν Ἀπρίλιο - Μάιο τοῦ 1966.
4. Μυθολογικὸ πρόσωπο, ἐξορκιστὴς κακῶν πνευμάτων.

ΜΙΑ ΔΙΑΔΗΛΩΣΗ «ΓΕΝΝΙΕΤΑΙ»

Τό ΕΑΜ
ὀργανώνει
τίς λαϊκές
κινητοποιήσεις
στήν Ἀθήνα
τοῦ 1941-44

Στίς 27 τοῦ μήνα σὺμπληρώνονται 35 χρόνια ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Μετώπου, τοῦ ΕΑΜ. Ἡ ὀργάνωση τῶν λαϊκῶν κινητοποιήσεων στήν κατεχόμενη Ἀθήνα, ἦταν μιά ἀπὸ τίς πρῶτες (καί οὐσιαστικές) μορφές τοῦ ἀγῶνα ἐνάντια σὸν κατακτητή. Κι ἀποτελέσε μιά μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ ΕΑΜ. Ἡ παρουσία σήμερα, ἔχει – πέρα ἀπὸ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπετείου – καί μιά ἀπρόσμενη ἐπικαιρότητα.

ΠΡΙΝ ΑΠΟ μερικὸν μῆνες, ἔγινε ἀπ' τίς στήλες ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας, μιά ἐπιστολιμαία συζήτηση σχετικά μέ μιά ἀπ' τίς πρῶτες μεγάλες διαδηλώσεις στήν κατοχική Ἀθήνα.

Οἱ ἐπιστολογράφοι, πού – κατὰ τὰ γραφόμενά τους – εἴτε εἶχανε συμμετάσχει, εἴτε εἶχανε ἡγηθεῖ, εἴτε καί εἶχανε ὀργανώσει ἀκόμα τὴν κινητοποίηση αὐτή, δέν κατορθώσανε τελικά νά συμφωνήσουν γιὰ ποιά ἀκριβῶς διαδήλωση μιλάγαμε, καί ἀκόμα λιγότερο γιὰ τὸν τρόπο πού αὐτή ὀργανώθηκε, πῶς πραγματοποιήθηκε καί ποιοί ἦταν οἱ ἀντικειμενικοί σκοποὶ τῆς.

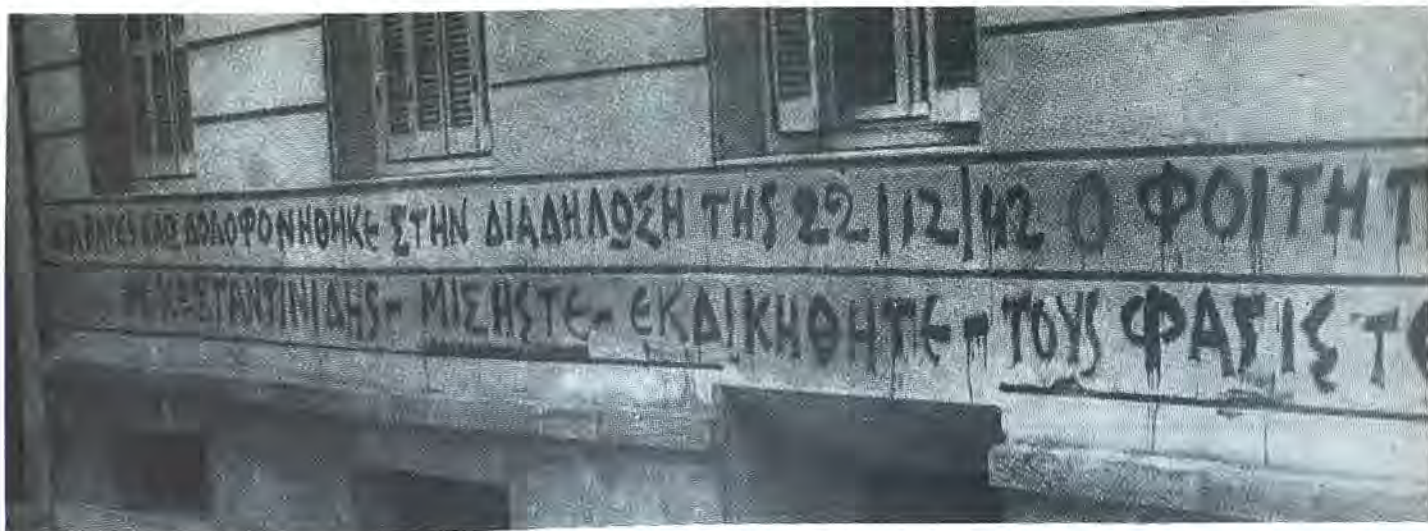
Διαβάζοντας ὁ σημερινός ἀπληροφόρητος ἀναγνώστης τίς ἐπιστολές αὐτές, σχηματίζει τὴν ἐντύπωση ὅτι οἱ μεγαλειώδεις διαδηλώσεις τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, τὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς, ἦταν ἀνθόρημα ξεσπάσματα, περίπου ἰσορρογῶντα καί ἀπροσάσχετα, κι ὅτι ἀρκοῖσε γιὰ τὴν πραγματοποίησή τους μιά κάποια πατριωτικὴ ὁμιλία ἐνός πανεπιστημιακοῦ δασκάλου μέ τὴν εὐκαιρίαν μιᾶς ἱστορικῆς ἐπετείου. Ξεχύνονταν τότε οἱ φοιτητές στοὺς δρόμους, συμπαρασύρανε μαζί τους καί μερικὸν περαιοτικούς, γιὰ νά καταλήξει νά σχηματισεῖ μιά τεράστια διαδήλωση, πού κατευθυνόταν, γιὰ νά καταθέσει ἕνα στεφάνι, στὸ Μνημεῖο τοῦ Ἀγνωστοῦ Στρατιώτη.

Θυμάται ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς ἐπιστολογράφους: «ἀνθόρημα ἀποφασίσαμε τὴν ἄλλη μέρα νά μαζεντοῦμε στὸ Πανεπιστήμιο καὶ νά πᾶμε νά καταθέσουμε στεφάνι στὸν Ἀγνωστο

Στρατιώτη. Ὅρισαν μάλιστα καί μιά τετραμελὴ ἐπιτροπὴ γιὰ νά μαζέψει τὰ χρήματα καί νά τὸ φτιάξει. Σέ λίγο κατέφθασαν οἱ Ἴταλοι. Τὴν ἐπιτροπὴ τὴν ἐπίασαν... Ξεκινήσαμε ὁμάδες ὁμάδες καί φτάσαμε στὸν Ἀγνωστο. Πῶς εἶχε εἰδοποιηθεῖ τόσο πλῆθος (ἀναρωτιέται μέ ἄπειρη ἀφέλεια ὁ ἐπιστολογράφος). Ἦταν καί τραυματίες τῆς Ἀλβανίας... συνοδευόμενοι ἀπὸ νοσοκόμες». (ἐπιστολὴ Γ. – Ἀ. Μ. 22/11/75)

Ἡ πραγματικότητα θέβαια εἶναι τελείως διαφορετικὴ ἀπ' ὅ,τι φαίνεται νά πιστεύουν οἱ ἐπιστολογράφοι. Γιατί ὅλες οἱ μαζικὲς λαϊκὲς κινητοποιήσεις πού γίνανε στὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς – ἀνάμεσά τους καί οἱ μεγάλες διαδηλώσεις – ἦταν σωστές «ἐπιχειρήσεις», μελετημένες μέχρι καί τὴ μικρότερη λεπτομερεία τους, πού ὀργανωθήκανε, προετοιμαστήκανε κι ἐκτελεστήκανε ὅλες ἀπ' τίς ἀντιστασιακὲς ὀργανώσεις καί βασικά ἀπ' τὸ Ε.Α.Μ.

Γιὰ τὴν ἀποκατάσταση λοιπὸν τῆς ἀλήθειας, ἀλλὰ κυρίως γιὰ νά διασωθοῦν μερικὲς ἄγνωστες πτυχές ἀπ' τοὺς ἀγῶνες τοῦ λαοῦ μας καί νά διατηρηθοῦν σωστά στήν ἱστορικὴ μνήμη τοῦ τόπου, παρουσιάζουμε σήμερα μιά ἀνάλυση τῶν μηχανισμῶν πού προετοιμάζανε, πραγματοποιοῦσαν καί καθοδηγοῦσαν τίς μαζικὲς λαϊκὲς κινητοποιήσεις τὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς, ἀνάλυση πού στηρίζεται σέ γραφτὰ ντοκουμέντα τῆς ἐποχῆς. Καί εἶναι τὰ ντοκουμέντα αὐτὰ πολυκαπλῶς ἐνδιαφέροντα, γιατί πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὰ μοναδικὰ ἀντίτυπα, μέ παρόμοια κείμενα, πού ἔχουνε διασωθεῖ, ἀλλὰ κυρίως γιατί μᾶς δίνουν πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τοὺς μηχανισμοὺς καί τὴν ὀργανωτικὴ διάρθρωση τῶν κατοχικῶν διαδηλώσεων. Ἔτσι ἡ νεφελώδης μυθοπλασία θά παραχωρήσει τὴ θέση της στήν τεκμηριωμένη πραγματικότητα, πάνω στήν ὁποία καί μόνο θά μπορέσει νά στηριχτεῖ ἡ μελλοντικὴ νηφάλια ἱστορικὴ ἐρευνα, πού θά φωτίσει κι αὐτὴ τὴν πλευρὰ τῆς ἐθνικῆς μας ἀντίστασης.

Σύνθημα που γράφτηκε στη θέση της δολοφονίας του Μ. Κωνσταντινίδη (δόος Μεταξά - Έξαρχεια.) Από το λεύκωμα του Κ. Παράσχου «Η κατοχή». Έκδοσεις ΕΡΜΗΣ 1973.

Οι πρώτες διαδηλώσεις

ΤΟ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ του 1941 ιδρύεται το ΕΑΜ, που με το πέρασμα του χρόνου θα εξελιχτεί στη μεγαλύτερη αντίστασιακή οργάνωση της κατεχόμενης Ευρώπης και θ' αγκαλιάσει το σύνολο σχεδόν του ελληνικού λαού. Απ' τη στιγμή αυτή ή αντίστασης, απ' την αθόρυπη παθητική μορφή των πρώτων κατοχικών μηνών, περνάει στην οργανωμένη και ενεργητική φάση της.

Μιά βασική μορφή του αντιστασιακού αγώνα, είναι και οι μαζικές λαϊκές κινητοποιήσεις, που στην πρώτη φάση τους έχουν τη μορφή ύλικών διεκδικήσεων (επίδοτισμού, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, μισθολογικών αναπροσαρμογών) ή πατριωτικών γιορτών (25 Μαρτίου, 28 Οκτωβρίου). Για την προετοιμασία όμως και καθοδήγηση των μαζικών κινητοποιήσεων, δημιουργούνται σε λίγο από το ΕΑΜ τα κατάλληλα οργανωτικά πλαίσια, για τη μορφή των οποίων έχουμε μιιά πρώτη ένδειξη τον Μάρτη του 1942 ήδη, όταν στα νοσοκομεία των ανάτρων της Αλβανίας σχηματίστηκαν οι πρώτες σχετικές «έπιτροπές αγώνα»: «... Κάθε θάλαμος έβγαλε, ύστερα από γνώση και ελεύθερη ψηφοφορία, μιιά πενταμελή έπιτροπή. Οι πρόεδροι των έπιτροπών αυτών, αποτελούσαν την νοσοκομει-

Ο θάνατος του φοιτητή Μήτσου Κωνσταντινίδη. Χαρακτηκό της ΒΑΣΩΣ.

ακή έπιτροπή, κι οι πρόεδροι αυτών την Πανοσοκομειακή Έπιτροπή». (Φρ. Θεοφανίδης: Ανάτηροι, Οι πρωτοπόροι της Λευτεριάς, Αθήνα 1946 σελ. 20).

Τό ίδιο αυτό οργανωτικό σχήμα εφαρμόζεται κι άλλου: στις συνοικίες, στα εργατικά σωματεία, στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, στις συνδικαλιστικές οργανώσεις κ.λπ.

ΕΤΣΙ, στα τέλη του 1942, όταν προχωρούμε σε ανώτερες μορφές πάλης, οι μαζικές κινητοποιήσεις περνάνε απ' τον διεκδικητικό ή πατριωτικό μόνο στόχο, σε καθαρά αγωνιστικό και πολιτικό. Η πιο χαρακτηριστική τέτοια περίπτωση, είναι όταν, τον Οκτώβριο του 1942, το ΕΑΜ κατεβάσει σε μεγαλειώδη διαδήλωση στο κέντρο της Αθήνας πάνω από 40.000 λαο με τό σύνθημα: «Η 28η Οκτωβρίου μέρα αντιφασιστικού αγώνα».

Τό 1942 κλείνει με την πιο επιβλητική και μεγαλειώδη μέχρι τότε διαδήλωση, στις 22 Δεκεμβρίου, όπου χιλιάδες λαο με συνθήματα άμιγώς πολιτικά («Κάτω ή τρομοκρατία», «Όχι στην ύμνηρία», «Ζήτω τό ΕΑΜ») κατακλύζει τό κέντρο της Αθήνας και προχωρεί προς τό Ύπουργείο Έργασίας (μέγαρο Λογοθετόπουλου, γωνία Μπουμπουλίνας και Τσοίτσα) όπου άποδοκιμάζει τόν τότε ύπουργό Έργασίας Καλύβα. Στη διαδήλωση αυτή σκοτώνεται από ίταλική σφαίρα, στην όδό Μεταξά, ό κομμουνιστής νεολαίος και στέλεχος της ΟΚΝΕ, φοιτητής της Νομικής Μήτσος Κωνσταντινίδης.

Πείρα και διδάγματα

ΜΕΤΑ τη διαδήλωση της 22 Δεκεμβρίου 1942, τη γενική έπιτυχία της, αλλά και μερικές άδυναμίες που διαπιστωθήκαν στην πραγματοποίησή της, ή Γραμματεία του Γραφείου της 5ης Γκρούπας της Κομματικής Οργάνωσης Αθήνας (ΚΟΑ) του ΚΚΕ, κυκλοφόρησε τότε τις «Πραχτικές ύποδείξεις για τη καλύτερη οργάνωση και διεξαγωγή των κινητοποιήσεων», που είναι και τό παλιότερο σχετικό ντοκουμέντο που γνωρίζουμε. Από τό πολύτιμο - και τεκμήριο μοναδικό - αυτό κείμενο δίνουμε παρακάτω μερικά χαρακτηριστικά άποσπάσματα:

«Οι κινητοποιήσεις κάθε μορφής - αρχίζει τό κείμενο - και ιδιαίτερα οι συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις και πρό παντός ή της 22 Δεκεμβρίου 1942, μās έδωσαν πλουσιώτατα διδάγματα, για τόν τρόπο προπαγανδιστικής, διεξαγωγής και κατεύθυνσης τους γενικά, από τη καλύτερη μονάδα μέχρι της ανώτερης. Διδάγματα που πλουτιζόμενα από τό καθένα με την πλούσια πείρα, που σε μικρό χρονικό διάστημα άποκτησαν και τά πλέον νεαρά κομματικά μέλη, πρέπει να γίνουν πέρα για πέρα, χτήμα όλων των κομματικών μελών για τους έπερχόμενους στό άμεσο κοντινό μέλλον, μεγαλύτερους κάθε μέρα και πιο άποφασιστικούς αγώνες».

ΑΦΟΥ διαπιστώσει ό συντάκτης του κειμένου, ότι οι ύπαρχουσες τη στιγμή εκείνη άντικειμενικές συνθήκες είναι πρόσφορες για πλατιές μαζικές κινητοποιήσεις του λαού, και άφου έπισημάνει την ανάγκη της ύπαρξης και του κατάλληλου ύποκειμενικού παραγόντα, για την οργάνωση και πραγματοποίησή τους, εξακολουθεί:

«Ας εξετάσουμε τά μέτρα που πρέπει να παρθούν προκειμένου για μιιά κεντρική εκδήλωση, που ανάλογα μπορεί και πρέπει να παρθούν προκειμένου και για κάθε άλλη εκδήλωση και τη πιο μικρότερη.

Μπορούμε να διαρέσουμε την όλη δουλειά, στο στάδιο της προπαγανδιστικής, της εκδήλωσης και μετά την εκδήλωση.

Ιον. ΣΤΑΔΙΟ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΕΥΗΣ. - Άμέσως με τό πάροισμο της άπόφασης για κινητοποίηση, θα πρέπει να συνέλθω ή οργανωτική έπιτροπή κάθε μονάδας, ύπαχτιδας, άχτιδας, ομάδας άχτιδων κ.λπ. για τό πάροισμο όλων των άναγκαίων μέτρων για τη μεγαλύτερη δυνατή ζήμωση, με έντυπο ύλικό και ταχτικό μοίρασμά του, τοιχοκόλλημα προκηρύξεων σε κατάλληλα μέρη (...) όμιλίες από συνεργεία στα σπήτια, καφε-νεία, οθρές, παντού όπου συγκεντρώνεται κόσμος, (...) οργάνωση συγκεντρώσεων στις έκκλησιές, (...) στα κοινοτικά γραφεία, δημαρχεία (...) με καθορισμένο και στις πιο μικρές λεπτομέρειες πρόγραμμα διεξαγω-

γής τους, καθορισμό ακριβούς ώρας και τόπου συγκέντρωσης των δυνάμεων, διαδρομής, όρισμό όμιλητού και καλής προπαρασκευής της και έφεδρικών άκόμη. Συνεδρίαση των ομάδων αυτόματων και καθορισμός ακριβούς του ρόλου τους, καθορισμό των συνθημάτων και γνωστοποίησή τους έγκαιρα σ' όλα τα κομματικά μέλη και στελέχη των έξωκομματικών οργανώσεων, που πειθαρχημένα θα τό πέρνουν όλοι από τήν έπιτροπή του άγώνος, μόνον. Σύγχρονα θα πρέπει να γίνη ή πρακτική τεχνική προπαρασκευή, δηλ. έτοιμασία των πλακάτ, καθορισμός εκείνων που θα τά κρατούν, εκείνων που θα μοιράσουν τρίς, πώς και πού, καθορισμό του μέρους που θα πιάσουν οι ομάδες αυτόάμυνας, κυθορισμό ακριβή του μέρους που θα συγκεντρωθούν σέ ακριβέστατη ώρα οι δυνάμεις, σύμφωνα μέ τό γενικό σχέδιο κλπ.

2ον. ΣΤΑΔΙΟ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ. — 'Η συγκέντρωση των δυνάμεων πρέπει να γίνεται ως έξης: Οι 'Επιτροπές άγώνα των ύπαχτίδων, γνωρίζοντας ΜΟΝΟΝ τό σημείο, όπου σέ καθορισμένη ώρα θα πρέπει να συγκεντρωθούν οι δυνάμεις τους, να καθορίζουν ένα μέρος και έφ' όσον έχουν πολλές δυνάμεις, 2-3 μέρη, προσυγκέντρωσης της δύναμής τους. Καί τούτο γιατί, έπειδή εκεί οι δυνάμεις πρίν τήν εκδήλωση, θα παραμείνουν τουλάχιστον 20 λεπτά, γιά να καταφθάσουν και οι πιο καθυστερημένοι, να έλεγχθουν οι δυνάμεις γιά να πάρουν γνώση όλοι όσοι πρέπει του όλου προγράμματος της εκδήλωσης, άμα συγκεντρωθούν πολλές δυνάμεις θα δώσουν στόχο στόν έχθρό, που μπορεί και οι δυνάμεις αυτές να χτυπηθούν και ή όλη εκδήλωση να διακινδυνεύση.

Και άφού έλεγχθουν οι δυνάμεις, θα ξεκινήσουν ακριβώς σέ ώρισμένη ώρα γιά τό τόπο συγκέντρωσης της ύπαχτίδας, ή περισσότερων ύπαχτίδων, από όπου άμέσως σχεδόν ακριβώς στη καθορισμένη ώρα θα ξεκινήσουν έν διαδηλώσει από προκαθορισμένο δρόμο γιά τό τόπο συγκέντρωσης της 'Αχτίδας ή 'Ομάδας 'Αχτίδων. πού κατ' αυτό τό τρόπο και μέ αύξημένο τόν ένθουσιασμό και μαχητικότητα και τριβώντας στο διάβα τους και άλλες δυνάμεις, θα φθάσουν να σφαιρηθούν μέ όλες τις δυνάμεις της 'Αχτίδας και θ' ανοιχθή άμέσως ή συγκέντρωση από όμιλητή, σίγουρα μέ τριπλάσιο ή μεγαλύτερο αριθμό συγκεντρωμένων από ότι ή 'Αχτίδα κατέβασε οργανωμένους. Από τόν τόπο συγκέντρωσης της 'Αχτίδας ή 'Ομάδας 'Αχτίδων, έπειτα από όχι περισσότερο από 2 λεπτά όμιλία του όμιλητή, θα τραβήξουν οι δυνάμεις γιά τό τόπο συγκέντρωσης της Γκρούπας, περνώντας από προκαθορισμένους δρόμους. Δέν θα πρέπει να όρίζεται μέρος συγκέντρωσης των δυνάμεων μπροστά ή πολύ κοντά σέ φωλιά χαφιέδων ή σφαιρημάτων κατοχής. Στη διαδρομή τόσο κάθε ύπαχτίδας, όσο και άχτίδας ή ομάδας άχτίδων, θα πρέπει να σκορπίσουν όρισμένοι και μέ καθορισμένη σειρά, τρίς, έξω από τόν όγκο της διαδήλωσης, τρίς πού να διαφωτίζουν τόν κόσμο γιά τό σκοπό της εκδήλωσης και να τόν καλούν να συμμετάσχη σ' αυτήν. Τέτοια τρίς, θα πρέπει, μία ώρα τουλάχιστον πρίν τή συγκέντρωση κάθε Γκρούπας να σκορπιστούν από ειδικά μικρά συνεργεία κάθε 'Αχτίδας, σέ επισημασμένα εκ των προτέρων σημεία, σέ δρόμους μέ πολλή κίνηση. Ακόμη πρωτ-πρωτ της ήμέρας της εκδήλωσης, πρίν ξεκινήσουν οι δυνάμεις από τις συνοικίες, ή κάθε

«Ευάριστοι και γνωστοί ταραξίαι...»

Πώς αντιμετώπισαν οι άρχες κατοχής και οι Κουϊσλινγκ τις μαζικές εκδηλώσεις του άθηναϊκού λαού, δείχνει ή σταχυολόγηση κειμένων από τις κυβερνητικές και γερμανικές ανακοινώσεις που δημοσιεύτηκαν στόν τύπο της εποχής. Όλα τά δημοσιευόμενα κείμενα είναι από τήν έφημ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ.

● Στις 23-2-43, δημοσιεύεται έγκύκλιος του 'Υπ. Παιδείας προς τούς 'Επιθ. Μέσης 'Εκπαίδευσης. 'Απειλές, προειδοποιήσεις, συστάσεις:

«Λόγω της έσχάτως παρατηρηθείσης άπεργίας μαθητών σχολείων πρωτεύουσας ήτις είχαν και ως συνέπειαν τήν δημιουργίαν έπεισοδίων εις βάρος των εκπαιδευτικών λειτουργών προβάτων εις ένεργείας προς έπαναφοράν των έκτραπέντων μαθητών εντός του πλαισίου των κανονισμών των σχολείων, γνωρίζομεν ύμιν ότι εξουσιοδοτούμεν ύμās όπως προβαίνετε εις τό κλείσιμον των σχολείων εκείνων, ή κανονική λειτουργία των οποίων ήθελε τεθί έν άμφιβολώ. 'Η διακοπή των μαθημάτων θα έχη ως συνέπειαν τήν απώλειαν όλολήρου του σχολικού έτους καθ' όσον εις τούς μαθητάς δέν θα έπιτραπή ούτε ή μεταγραφή εις έτερον σχολείον ούτε ή προσέλευσις εις τάς έξετάσεις ως κατ' ιδίαν διδαχθέντων...»

● Και άλλού:

«Αί διά της παρούσης προβλεπόμεναι κυρώσεις θέλουν τύχη έφαρμογής, επί των μαθητών των σχολείων οιτινες τό πρώτον πενθήμερον του Μαρτίου δέν ήθελον λειτουργήση λόγω μη προσελεύσεως των μαθητών».

● Όμως ό άναθρασμός δέν παύει. 'Η Κυβέρνηση, που άνησυχεί, κάνει τώρα (4-3-43) συστάσεις στους γονείς και τούς κηδεμόνες:

«Καλούνται οι γονείς και κηδεμόνες των μαθητών των σχολείων της Μέσης 'Εκπαίδευσως 'Αθηνών και προαστίων όπως συστήσουν εις τά τέκνα των τήν τακτικήν και άνελλιπή φοίτησιν εις τά σχολεία διότι όσα άπουσιάζουν κατά τό πρώτον πενθήμερον του Μαρτίου θα διαγραφούν του μαθητο-

λογίου των σχολείων χωρίς να δικαιούνται να μεταγραφούν εις έτερον γυμνάσιον ή να προσέλθουν εις έξετάσεις ως κατ' ιδίαν διδασθέντες. Δηλούται δέ προς αυτούς κατηγορηματικώς ότι τό 'Υπουργείον εις ουδέμιαν περίπτωση έκ της άρχής ταύτης θέλει άποστή».

● Τήν έπομένη (5-3-43) πρωτοσέλιδη σέ πλαίσιο δήλωση του Πρωθυπουργού διαψεύδει τούς κακόπιστους «διαδοσίους» έξ άλλου «αι προστατευτικά 'Αρχαί Κατοχής» ένεργούν σύμφωνα μέ τό... Διεθνές Δίκαιο:

«Αί άνόητοι και κακόπιστοι φήμαι περί πολιτικής έπιστρατεύσεως. 'Ο λαός να παραμένη ήσυχος. Δηλώσεις του κ. Πρωθυπουργού.

Οι κακόπιστοι διαδοσίαι και οι έξ έπαγγέλματος ταραχοποιοί ένσπείρουν πάλι τόν πανικόν εις τόν πληθυσμόν, κυκλοφορούντες άνόητους φήμας περί πολιτικής έπιστρατεύσεως. Τά σχετικά μέτρα άτινα λαμβάνουν από πολλού καιρού αι προστατευτικά 'Αρχαί Κατοχής, συμφώνως προς τάς διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου, διά τήν έκτέλεσιν δημοσίων έργων υπό έλλήνων εργατών, ουδέμιαν σχέσηιν έχουν μέ τάς κακοπίστως κυκλοφορούσας φήμας. Φρονώ, λοιπόν, ότι ο πληθυσμός πρέπει να παραμείνη ήρεμος εις τά έργα του και να μήν δίδη πίστιν εις τά άνόητα προπαγανδιστικά κηρύγματα των κομμουνιστών».

● Όμως, έφτασε ή μέρα της 'Εθνικής Γιορτής: Ξέρουμε πώς γιορτάστηκε ή 25η Μαρτίου. Τήν ίδια μέρα, διαβάζουμε τήν ακόλουθη ανακοίνωση:

«Έκ του Γραφείου του Πρωθυπουργού ανακοινούται ότι ουδείς έορτασμός θα γίνη επί τή έπετείω της 25ης Μαρτίου».

(Έκ του Γραφείου του Πρωθυπουργού)

● Τήν έπομένη δέν κυκλοφορούν οι έφημερίδες. Στις 27-3 ή κυβερνητική ανακοίνωση εύγλωμονε τόν άθηναϊκό λαό γιά τήν πειθαρχική στάση του και πολύ εύγλωττα περιγράφει τις κινητοποιήσεις:

«'Ο πρωθυπουργός κ. 'Ι. Ράλλης εύγλωμονε τόν λαόν της πρωτεύουσας διά τήν πειθαρχικήν στάσιν του.

Ευάριστοι τινές και γνωστοί άλλωστε εις

τήν κυβέρνησιν-ταραξίαι ήθέλησαν να προκαλέσουν διαταραχήν της δημοσίας τάξεως. 'Η κυβέρνησις διαβέβουσα έπαρκή δύναμιν προς καταστολήν πάσης άτασθαλίας δέν υπεχρεώθη, εύτυχώς, να καταφύγη εις τήν χρησιμοποίησιν των δυνάμεων αυτών, διότι επεκράτησεν ή σύνεσις του 'Αθηναϊκού λαού, τόν όποίον και εύγνωμονώ διά τήν πειθαρχικήν στάσιν του, μόνη αυτή δυναμένη να έξυπηρετήση τά 'Εθνικά και τά Λαϊκά συμφέροντα δεδομένου ότος ότι ή Κυβέρνησις έχει θαθείαν επίγνωσιν των υποχρεώσεών της.

Όσον άφορά ένια όργανα της τάξεως επιλήσιμονα γενόμενα του όρκου των και των προς τόν λαόν καθηκόντων των, ή Κυβέρνησις άνευ ουδενός δισταγμού θα έπιβάλη άμέσως τάς δεούσας κυρώσεις».

● Στους επόμενους μήνες, οι αγωνιστικές κινητοποιήσεις πληθαίνουν. Οι Γερμανοί αισθάνονται άνασφαλείς. Τώρα μιλούν ώμά τή γλώσσα της θίας. Κλείνουμε τή σύντομη αυτή άναδρομή μέ τήν ύπ' αριθμ. 5609 ανακοίνωση του Γερμανού Διοικητή (27-6-43):

«Ανακοίνωσις διά τάς υπό Γερμανικήν κυριαρχίαν περιοχάς.

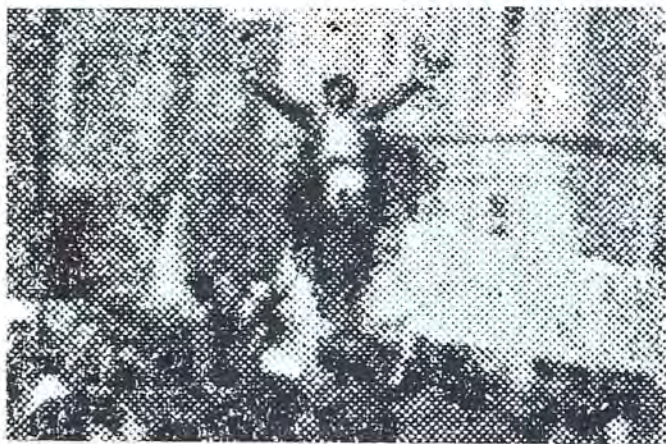
'Η άποτυχούσα άπόπειρα μιās γενικής άπεργίας παρέχει άφορμήν να ύπομνήσωμεν άπαξ έτι έντόνως τά μέχρι τούδε διά τάς υπό γερμανικήν κυριαρχίαν περιοχάς έκδοθέντα ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ... άτινα έξεδόθησαν έν σχέσει μέ τήν διατήρησιν της ήσυχίας και της τάξεως ως και τήν ασφάλειαν των στρατευμάτων Κατοχής.

'Ιδιαίτερως έπισύρομεν τήν προσοχήν επί των έξης: (...)

5. Παρήλθεν ή περίοδος της γενναίοφροσύνης και της έπικεικίας. Τά μέχρι τούδε ληφθέντα μέτρα είναι μόνον προοίμιον εκείνων τά όποια άναμένουν τούς εύκληματίας εις τό μέλλον.

Διά τελευταίαν φοράν έπισύρομεν τήν προσοχήν του έντός των υπό γερμανικήν κυριαρχίαν περιοχών διαμένοντος έλληνικού πληθυσμού.

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ
ΔΙΟΙΚ. Ν. ΕΛΛΑΔΟΣ»

Μιά μοναδική φωτογραφία από τη διαδήλωση στις 25-3-43 δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της ΕΠΟΝ «ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ» φύλλο 47 (23-3-45). Τήν ανωδομήναι τονε-μυζι μί τη μετέθνηση του κεντρικού μέρους. Είναι μία κρίσιμη στιγμή της διαδήλωσης. Τα πλακάτ ανοίγονται και ένας όμιλητής θγάζει σύντομο και ένθουσιαστικό λόγο. Η ομάδα περιφρούρησης σέ λίγα λεπτά θά τόν κρύψει και θά τόν καλύψει.

ύπαχτιδά με είδικές ομάδες, θά πρέπει νά ξεσηκώση όλο τό κόσμο της περιφερείας της, γιά τή συμμετοχή στην εκδήλωση.

Στή διαδρομή της διαδήλωσης, ό κάθε ένας θά πρέπει νά βρίσκεται άκριθώς εκεί πού ετάχτηκε, νά εκτελή με άκρίθεια και τόλμη ό,τι τοῦ έχει άνατεθή, νά πέρνη τά καθωρισμένα συνθήματα, πού θά τά ξερεί ό καθένας από τά πρίν, μόνον από τόν επί κεφαλής του, δηλαδή, οί 'Αχιτιδικές 'Επιτροπές άγώνα θά τά πέρνουν από τήν 'Επιτροπή άγώνα της Γκρούπας, οί 'Επιτροπές άγώνα κάθε ύπαχτιδας από τήν 'Επιτροπή άγώνα της 'Αχιτιδας και τά κομματικά μέλη από τίς 'Υπαχτιδικές 'Επιτροπές άγώνα και έτσι θά τά επαναλαμβάνουν κανονικά, ρυθμικά, τραδώντας έτσι όλο τόν κόσμο. 'Εάν γίνη άλλαγή κατεύθυνσης γιά τόν α ή β λόγο, μόνη άρμόδια είναι ή Κεντρική 'Επιτροπή άγώνα της εκδήλωσης, πού 'εγκαιρα και κατάλληλα θά τά μεταδώση στις κατώτερες επιτροπές άγώνα και οὔτω καθεξής θά φθάση μέχρι τή βάση.

3ον. ΣΤΑΔΙΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ. — Και μετά τό φτάσιμο και εκπλήρωση του τελευταίου αντικειμενικού σκοπού, πού γιά κάθε ύπαχτιδά μπορεί άν έχει τίς δυνατότητες νά είναι ή άνασυγκέντρωση και εκδήλωση σέ όρισμένο σημείο του τομέα της μετά τή κεντρική εκδήλωση, μένει άκόμη ένα μέρος άμεσων καθηκόντων, πού είναι άναπόσπαστο μέρος της εκδήλωσης. 'Ο άπολογισμός και τό δγάσιμο τό ταχύτερο, των άναγκαίων συμπερασμάτων. 'Απαραίτητο είναι συνεπώς, άμέσως μετά τό τελευταίο αντικειμενικό σκοπό, νά συναντήση ό επί κεφαλής της επιτροπής άγώνα του τομέα της ύπαχτιδας, τά άλλα μέλη της επιτροπής και πέρνοντας τά άπαραίτητα στοιχεία νά κάνη τήν έκθεση του πρό τόν επί κεφαλής της επιτροπής άγώνα της άχιτιδας, πού κι αυτός νά κάνη τήν έκθεσή του γιά τόν ύπεύθυνό του και οὔτω καθεξής και έτσι μέσα σέ μία ή τό πολύ δύο ώρες, νά συγκεντρωθούν τά άπαραίτητα στοιχεία στην 'Ε. Πόλη, πού νά είναι 'εγκαιρα και πλήρως ενημερωμένη γιά τήν όλη εκδήλωση. 'Ομως έπειτα από αυτή τή δουλειά είναι άπαραίτητο νά συνέλθουν άμέσως οί επιτροπές άγώνα των ύπαχτιδων, σέ λιγώρη συνεδρίαση και νά εξετάσουν τή δουλειά τους, διαπιστώνοντας τά άποτελέσματα, τόσο από τή πλευρά των επιτυχίων, όσο και των έλλείψεων ιδιαίτερα και με τή σειρά τους άμέσως νά συνέλθουν οί επιτροπές άγώνα των άχιτιδων και οὔτω καθεξής. Αυτά έλυ

θέβαια, θά είναι καθωρισμένα πρίν τήν εκδήλωση, τόσο οί συναντήσεις γιά τόν άπολογισμό, όσο και γιά τίς συνεδριάσεις. πρῶμα πού είναι κατορθωτό και θά πρέπει νά γίνεται».

"Όπως βλέπουμε στό κείμενο αυτό, γίνεται λόγος γιά κάποια «Κεντρική 'Επιτροπή 'Αγώνα», πού είναι τό ανώτατο συντονιστικό όργανο της εκδήλωσης, επιτροπή πού θά τή δοῦμε σέ λίγο αναλυτικότερα.

Στή συνέχεια του ίδιου κειμένου, άφου δίνονται οδηγίες γιά τή συγκρότηση των επί μέρους 'Επιτροπών 'Αγώνα, γιά τήν προετοιμασία των πλακάτ, προκηρύξεων και τρύκ, γιά τόν τρόπο συμμετοχής και τήν πειθαρχία των διαδηλωτών στα καθοδηγητικά όργανα, επισημαίνει τή σημασία της ύπαρξης ομάδων αυτοάμυνας της διαδήλωσης:

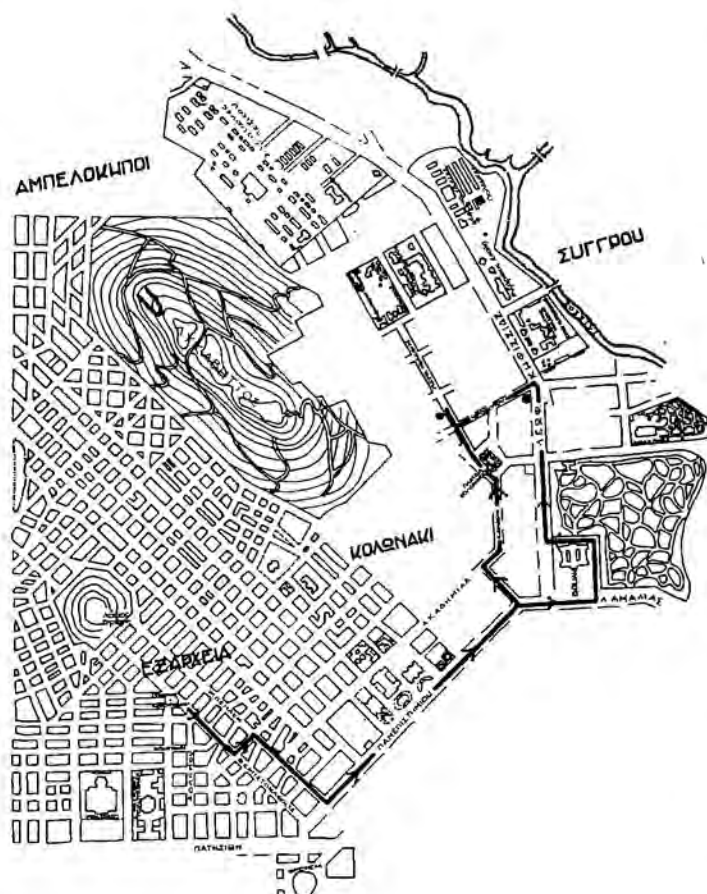
«ΟΜΑΔΕΣ ΑΥΤΟΑΜΥΝΑΣ.—'Ο ρόλος των ομάδων αυτοάμυνας, άποδείχτηκε σημαντικώτατος και πρέπει νά μη έπιταχτικά και άμεσα σέ κάθε ύπαχτιδά ή σύσταση έστω και μιάς ομάδας από 5 μέλη. Τό έχει καλά καταλάβει ό καθένας ότι οί ώργανωμένες ομάδες αυτοάμυνας με καθωρισμένο τομέα δράσης γιά τή κάθε μία και τούς όμιλητές μπορούν νά υπερασπιστούν και αυτούς πού κρατούν τά πλακάτ, τήν επιτροπή άγώνα και τήν όλη διαδήλωση προστατεύουν από κάθε επίθεση και τούς μικροπανικούς πού προσπαθούν νά σπείρουν μέσα στή συγκέντρωση, σπαρμένοι μέσα έχθροί μας ή άθελα καιιά φορά λιπόψυχοι, πού τυχόν θρίσκονται ανάμεσά μας, θά διαλύσουν 'εγκαιρα και γενικά θά δώσουν τό αίσημα της σιγουριάς στον καθένα, πού συντελεί πάρα πολύ νά άνεβαίνη ή μαχητικότητα, ό ένθουσιασμός όλων και ή συνοχή της όλης διαδήλωσης νά είναι μεγάλη. Οί ομάδες αυτοάμυνας όμως γιά νά παίξουν καλά τό ρόλο τους, θά πρέπει νά είναι τοποθετημένες κατά τέτοιο τρόπο, πού νά θρίσκται ή κάθε μία σέ όρισμένο συγκεκριμένο σημείο, πού δέν πρέπει νά τό εγκαταλείπουν γιατί έτσι θά μείνη άφροῦρητο, με καλά καθωρισμένα καθήκοντα. Δέν πρέπει νά έχουν περισσότερα από 5 μέλη ή κάθε μία, γιατί τότε ή συσπείρωση όλων γύρω από τόν επικεφαλής τους είναι δυνατή, εύκρινη, μπορούν νά έμπεδώνουν όπου πρέπει και ό έλεγχος από τόν επικεφαλής και μεταξύ των μελών της, είναι κατορθωτά. Οί ομάδες αυτοάμυνας θά πρέπει νά αποτελούν μόνιμους οργανισμούς, νά συνεδριάζουν και ιδιαίτερα, πρό και μετά κάθε εκδήλωση και νά πλουτίζουν τή πείρα τους.»

ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ του κειμένου γίνονται όρισμένες πρακτικές ύποδείξεις γιά μελλοντικές κινητοποιήσεις και έξάγονται τά συμπεράσματα άπ' τή διαδήλωση της 22 Δεκεμβρίου 1942:

«ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟ ΤΗΣ 22 ΔΕΚΕΜΒΡΗ.

'Η μεγαλειώδης διαδήλωση δεκάδων χιλιάδων άθηναϊκού λαού της 22ας Δεκέμβρη, πού κατετάραξε όλους τούς έχθρους του 'Ελλ. Λαού, ντόπιους και ξένους, σκόρπισε τόν πιο μεγάλο ένθουσιασμό και στά πλέον καθυστερημένα στρώματα και πύργωσε τή πίστη γιά τή γρήγορη και άσφαλ ή Νίκη, 'Ενώ όμως όλα σχεδόν τά μέτρα είχαν παρθή με τήν πιο μεγάλη προσοχή, στή προπαρασκευή και διεξαγωγή της με τάξη, συνοχή, πειθαρχία, με έξαίρετη τεχνική προπαρασκευή, με κείνο τό δάσος των πετυχημένων πλακάτ, με τίς δεκάδες χιλιάδες τρύκ, πού γέμισαν τόν τόπο, με άρκετές ομάδες αυτοάμυνας πού έπαιξαν τό ρόλο τους άρκετά καλά, με τή πραγματοποίηση των ραντεβού και του έρχομου των δυνάμεων στο λεπτό, με τήν άφθαστη μαχητικότητα και ψυχραιμία, πού στο σύνολό της σχεδόν ή μάζα των διαδηλωτών έδειξε κλπ., μās δόθηκε ή εύκαιρία νά διαπιστώσουμε και τίς αδύνατες πλευρές της δουλειάς μας. (...) 1ο.—Κατεδάσαμε πολύ περισσότερα από άλλες φορές ώργανωμένο κόσμο. 'Ομως καθυστερούμε σέ σχέση με τίς έξαιρετικά εύνοϊκές συνθήκες, της ύπαρξης δηλαδή τόσων ζητημάτων, πού συγκινούν τό σύνολο του Λαού και της μεγάλης διάθεσης των πλατιών στρωμάτων γιά νά παλαίψουν γιά τή ζωή τους, για τή Λευτεριά τους. Δέν έχουμε άκόμη πάρει τόν άέρα της δουλειάς, γιά νά χρησιμοποιούμε ποικίλους τρόπους ζύμωσης και οργάνωσης γιά νά μπορούμε νά συνδεθούμε με τίς πλατιές μάζες, νά τίς ξεσηκώσουμε γιά τά ζητήματα τους και νά τίς τραβάμε εύκολα στον άγώνα. 2ο.— Τό λάθος της μη σωστής εκτίμησης της απόστασης από τόν τόπο συγκέντρωσης της 5ης γκρούπας μέχρι τόν τόπο συνάντησής της με τίς άλλες γκρούπες, έφερε τή γκρούπα αυτή ένωρίτερα στο σημείο αυτό και έτσι δέν κατορθώθηκε ή ένωση όλων των δυνάμεων πρίν εκδηλωθ ή επίθεση του έχθρου, πού έχτύπησε χωριστά τίς δυνάμεις μας και εύκολότερα κατόρθωσε νά τίς διαλύση. 3ο.— 'Η μη γνωστοποίηση σ' όλες τίς κομματικές δυνάμεις της όλης πορείας της διαδήλωσης είχε σαν άποτέλεσμα νά μη πάνε στή καθωρισμένη ώρα οί δυνάμεις όλες στο 2ο αντικειμενικό σκοπό, δηλαδή στο 'Υπουργείο 'Εργασίας και κείνες πού πήγαν έπειδή δέν τούς είχε τονισθ ή κρατήσουν τίς ώρες αῦστηρά, πήγαν ή πολύ γρηγορώτερα ή και λίγο όργότερα. 'Ακόμη ή μη καλή λειτουργία όλων των επιτροπών άγώνα και ή μη στενή σύνδεσή τους από πάνω μέχρι κάτω, όπως πρέπει, είχε σαν αποτέλεσμα νά μην κατορθώση ή Κεντρική 'Επιτροπή άγώνα, νά τραβήξη τή διαδήλωση στον κατάλληλο

21

Η διαδρομή της διαδήλωσης 22-7-43 ενάντια στην κάθοδο των Βουλγάρων στη Μακεδονία.

Αθηναίων κατέδθηκαν στους δρόμους, συγκρούστηκαν με τις ξυπλές δυνάμεις, τὰ τάντζε και τὰ πολυβόλια του κατακτητή και διαδήλωσαν την θέλησή τους να σταματήσουν τις σφαγές με κάθε μέσο και να ξήσουν ελεύθεροι. Η 25η του Ιούνη θα παρμιείνη σάν μια ιστορική μέρα, σταθμός στη όλη εξέλιξη του εθναπελευθερωτικού μας κινήματος. Κάτω από συνθήκες της πιο δαράφους τρομοκρατίας 45.000 εργάτες και υπάλληλοι, 25.000 δημόσιοι υπάλληλοι και υπάλληλοι δημοσίου δικαίου και 35.000 επαγγελματίες της Αθήνας σταμάτησαν κάθε κίνηση και κατέδθηκαν σε 24ωρη γενική πολιτική απεργία. Και δίπλα σ' αυτούς εκατοντάδες χιλιάδες λαού ξεχύθηκαν απ' τις συνοικίες στο Κέντρο της πόλης σε μαχητικές διαδηλώσεις. Σε 250.000 υπολογίζονται οι διαδηλωτές. Η παλαική παναθηναϊκή κινητοποίηση της 25 του Ιούνη είναι ανώτερη απ' όλες τις προηγούμενες παναθηναϊκές κινητοποιήσεις. Η σημασία της είναι εξαιρετική, ξεπερνάει τὰ όρια της Ελλάδας και αποτελεί επιβλητικό παράδειγμα για τους λαούς όλων των υποδοχών χωρών στη πάλη τους, για να συντρίψουν τον φασιστικό ιξώνα.

(...) Εργάτες, υπάλληλοι, επαγγελματίες, αστυφύλακες, παπάδες, γυναίκες, παιδιά, απ' όλα τὰ στρώματα του Αθηναϊκού Λαού πήραν μέρος στις εκδηλώσεις. Οι αστυφύλακες της Αθήνας, είχαν κατέθει απ' την προηγούμενη μέρα στην απεργία τους που κράτησε 8 μέρες. Η μαχητικότητα του λαού ήταν μεγαλύτερη απ' κάθε άλλη φορά. (...) Για πρώτη φορά οι Αθηναίοι ήρθαν σε άπειθειας ανοιχτή σύγκρουση με τον κατακτητή. Τὰ τάντζε, τὰ πολυβόλια των Γερμανοφασιστών και Ιταλοφασιστών, οι γερομανοφασιστοί χτυπούσαν αλύπητα απ' τις ταράτσες και τὰ παράθια. Δέκα νεκροί και εκατό περίτοι τραυματίες πότισαν με τὸ αἷμα τους τὸ λιθόστρωτο της Αθήνας, καινούργια αἱμάτινη σπονδή στον εθναοαπελευθερωτικό αγώνα. Οι διαδηλωτές έτειτα υπό κάθε χτύπημα έπαιρναν καινούργιο θάρρος και ρίχνονταν με όρη στον αγώνα. Τὰ γερομανοφασιστικά καθάρματα έδλεπαν κατάπληχτοι έναν άοπλο λαό να διαφεντεύει τὸ δίκιο τον, να παλέψει για τή λεντεριά τον και σά λυσσασμένα παληόσκαλα σκορποδαν γύρω τους τὸ θάνατο».

ΠΑΡΑΚΑΤΩ, και άφού η ΚΟΑ διαπιστώνει ότι «οι περισσότεροι απ' τους σκοτωμένους και τραυματίες στη παναθηναϊκή κινητοποίηση της 25ης του Ιούνη είναι μέλη και στελέχη της Κομματικής Οργάνωσης της Αθήνας», ανακοινώνει ότι:

«Ε. Π. της ΚΟΑ συγχάρησε και έδωσε έπαινο στις μοιράδες των

Οι λαϊκές κινητοποιήσεις

Οι λογοκρινόμενες εφημερίδες της Κατοχής είναι λακωνικές σε πληροφορίες για τις λαϊκές κινητοποιήσεις, αλλά γεμάτες από απειλές και προειδοποιήσεις. Αντίθετα, στον παράνομο Τύπο της Κατοχής έχουν καταγραφεί με λεπτομέρειες και ενθουσιαστικό τόνο οι διαδηλώσεις του Αθηναϊκού Λαού. Από τις έκτεταμένες περιγραφές, μεταφέρουμε σήμερα εδώ μερικά αποσπάσματα.

● Η «ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ», φύλλο 9 (24-12-42), γράφει για τή διαδήλωση της 22-12-42, όπου σκοτώθηκε ο Μ. Κωνσταντινίδης:

«Οι λαϊκές εκδηλώσεις – κινητοποιήσεις του λαού της πρωτεύουσας γύρω από τὰ ουσιώδη και βασικά ζητήματά του – συσσίτια και ψωμί από τὰ προϊόντα της εθνικής παραγωγής – έκορυφώθηκαν τὸ πρωί της Τρίτης, 22 τρ. Είκοσι πέντε χιλιάδες λαού, άντρες, γυναίκες, εργάτες, επαγγελματίες, διανοούμενοι, υπάλληλοι, άνάπηροι, φοιτητές σε μιάν όγκώδη και μαχητική διαδήλωση διετράνωσαν τήν αποδοκιμασία του λαού στην κυβέρνηση των προδοτών και τήν απόφασή του να συνεχίσει τον αγώνα διεκδικώντας τὰ δίκαιά του. Η διαδήλωση συγκρούστηκε επανειλημμένα με δυνάμεις καραμπινιέρων που πυροβολούσαν επάνω στο πλήθος. Ένας φοιτητής σκοτώθηκε από σφαίρα, πολλοί τραυματίστηκαν.»

● Στην έκτακτη έκδοση του «ΡΙΖΟ-ΣΠΑΣΤΗΣ», φύλλο 38 (25-2-43), περιγράφει τή διαδήλωση της προηγούμενης μέρας,

που είχε σαν αίτημα τον έπισιτισμό και τήν κατάργηση της πολιτικής έπιστράτευσης:

«Από τις 10 τὸ πρωί άρχισαν να συρρέουν στο κέντρο της πρωτεύουσας χιλιάδες λαού. Πινακίδες έκφράζανε τόν πόνο και τόν πόθο του. – Κάτω η πολιτική έπιστράτευση! – Κάτω οι προδότες! Συσσίτια! – Αύξηση του μεροκάματου. Τραγουδώντας τόν εθνικό ύμνο και άλλα τραγούδια της λευτεριάς οι διαδηλωτές τραβούσαν για τὸ ύπουργείο Παιδείας για να βρουν τὸ Λογοθετόπουλο. Οι καταστηματαρχές κλείνανε τὰ μαγαζιά τους και προσχωρούσαν στην διαδήλωση. Ο Λογοθετόπουλος κρύφτηκε. Η διαδήλωση μεγάλωνοντας σε όγκο τράβηξε για τὸ Πολιτικό Γραφείο, έχοντας μπροστά τους άνάπηρους, δημοσίους υπαλλήλους, φοιτητές. Δύναμη χωροφυλα-

κής και αστυνομίας προσπάθησε να φράξει τὸ δρόμο στους διαδηλωτές. Οι διαδηλωτές διέσπασαν τήν αστυνομική ζώνη και ένας αξιωματικός της χωροφυλακής, που έδειξε εξαιρετικό ζήλο για τούς κατακτητές, έμεινε με σπασμένο κεφάλι. Κοντά στο Μοναστηράκι και στη Λεωφόρο Κηφισιάς, άλλα «όργανα της τάξεως» πυροβόλησαν και τραυμάτισαν Έλληνες. Οι Ιταλοί φέρανε και τις άντλίες. Παρά τὰ μέτρα αυτά της άστυνομίας και τήν ενίσχυσή της με δύναμη Ιταλών, ένας όγκος από 15-20 χιλιάδες έφθασε στο Πολιτικό Γραφείο και όρισμένοι από αυτούς, σπάζοντας τήν αντίσταση και τις πόρτες μπήκαν μέσα για να έπιδοσουν τὸ αίτημα κατά της έπιστράτευσης, για τήν ίκανοποίηση των δημοσι-οπαλληλικών και άλλων λαϊκών άναγκών. Ο λαός μη βρίσκοντας τόν κρυμμένο πρωθυπουργό τράβηξε κατά τὸ Υπουργείο Εργασίας. Ένώ όγκωθηκε η διαδήλωση και στην αντίσταση όρισμένων κυβερνητικών όργάνων ξεσπασε σε αποδοκιμασίες της άντεθνικής πολιτικής του Λογοθετόπουλου, Κοτζαμάνη, Καλύβα. Σε λίγο θεάθηκαν στο δρόμο να καίονται έγγραφα του ύπουργείου.»

● Άλλη έκτακτη έκδοση του «ΡΙΖΟ-ΣΠΑΣΤΗ», φύλλο 41 (6-3-43), γράφει για τή μεγάλη διαδήλωση της 5-3-43:

«Τὸ πρώτο μεγάλο κομμάτι της διαδήλωσης ξεκίνησε τὸ πρωί στις 9.30 απ' τήν πλατεία Κάνιγγος μ' έπικεφαλής τούς άνάπηρους και τραυματίες. Οι διαδηλωτές έσπα-

κομματικών μελών της που πάλλυναν με αφάνταστη αυτοθυσία».

Γιά όσους όμως λιποψύχησαν ή, έστω, δέν σταθήκανε στο ύψος της αποστολής τους, ό πέλεκυσ της κομματικής πειθαρχίας είναι βαρύς. Έτσι διαδίδουμε παρακάτω:

«Η Ε.Π. διέγραψε τρία μέλη του κόμματος που δέιλιασαν και δέν κατέδωσαν τούς καπνεργάτες στή γενική πολιτική άπεργία. Οί δειλοί και οί λιπόψυχοι δέν έχουν καμία θέση μέσα στο κόμμα μας».

Εδώ όμως, και σάν κάποια εξήγηση — και όχι δικαιολογία γιά τούς διαγραφέντες — γιά τό γεγονός ότι δέν μπορέσανε οί υπεύθυνοι νά κατεβάσουν σέ άπεργία τούς καπνεργάτες, πρέπει νά θυμηθούμε ότι οί καπνοδοιομηχανίες της Αθήνας - Πειραιά ήταν έπιταγμένες από τούς Γερμανούς, οί δέ εργάτες ήταν πολιτικά έπιστρατευμένοι και ύπόκεινταν στή γερμανική στρατιωτική δικαιοσύνη, που προόβλεπε τήν άμεση και χωρίς διαδικασία έκτέλεση των «σιμποτέρ». Όπως χαρακτηρίζονταν οί άπεργοί που δουλεύανε σέ γερμανικές ύπηρεσίες.

ΕΝΑ ΝΕΟ στοιχείο που περιέχουνε τώρα τά Συμπεράσματα, είναι ή ανάγκη νά μελετηθούν οί διαδηλώσεις

«και από στρατιωτική άποψη ή παναθηναϊκή κινητοποίηση της 25ης του Ιούνη. Πρόκειται εδώ γιά εκατοντάδες χιλιάδες λαού που πρέπει νά καθοδηγούνται μέ στρατιωτικό πνεύμα και στρατιωτική ήγεςία. Ο καταχρητής συγκεντρώνει σέ ώρισμένα σημεία μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις έξοπλισμένες μέ μοντέρνα όπλα και είναι αδύνατο νά σπάσουν τό κλοιό τους άοπλες λαϊκές μάζες. Επιδάλλεται λοιπόν νά υπάρξει ολόκληρο στρατιωτικό σχέδιο κινητοποίησης όχι μόνο του Ε.Λ.Α.Σ μιά και των εκατοντάδων χιλιάδων του λαού. Τό σχέδιο αυτό πρέπει νά καθορίζει τούς αντικειμενικούς σκοπούς και νά ναι αρκετά έλαστικό. Αν οί τεράστιες αυτές λαϊκές μάζες καθοδηγηθούν από πεπειραμένη πολιτική και στρατιωτική καθοδήγηση μέ βάση σχέδιο που προδίδει συνένωση μιά και ανάπτυξη των δυνάμεων των λαϊκών μαζών που ταυτόχρονα θά προβλέπει διάφορους αίφνιδιασμούς και έλιγμούς, ασφαλώς οί έπιτυχίες μας θάνε από κάθε άποψη μεγαλύτερες».

ΔΕΝ ΠΕΡΝΑΕΙ ούτε ένας μήνας και άκολουθεί μιά άκόμα άπ' τίσ πιό μεγαλειώδεις διαδηλώσεις που γίνανε στήν κατοχή. Στίς 22 Ιουλίου 1943 οί Αθηναίοι διαδηλώνουνε εναντίον της καθόδου των Βούλγαρων στή Δυτική Μακεδονία, μέ συμμετοχή που ξεπερνάει τίσ 300.000 λαού.

Χρονοδιάγραμμα και διαδρομή της γκρουπας των «Εθνικοτοπικών»

Προσυγκέντρωση: Σολωμού και Σουλτάνη

ώρα 10 παρά 7'

Συγκέντρωση: Πλατεία Έξαρχείων

ώρα 10 παρά 5'

Εκκίνηση: Από Πλατεία Έξαρχείων

ώρα 10 παρά 3'

Διαδρομή: Μπενάκη-Σόλωνος-Θεμιστοκλέους

Συνάντηση μέ άλλες γκρουπες: γωνία Θεμιστοκλέους-Πανεπιστημίου ώρα 10 και 2'

Διαδρομή της ομάδας γκρουπών από Πανεπιστημίου προς τόν αντικειμενικό σκοπό (Πολιτικό Γραφείο-σήμερινη Βουλή)

όπου άφίξη ώρα 10 και 20'

Δεύτερος αντικειμενικός σκοπός: Σπίτι του Ράλλη (Πατριάρχου Ίωακείμ 14) ώρα 10 και 40'

Τρίτος αντικειμενικός σκοπός: Βουλγαρική Πρεσβεία (Κηφισίας και Ηροδότου) ώρα 10 και 50'

Τέταρτος αντικειμενικός σκοπός: Τούρκικη Πρεσβεία (Διοχάρους και Ρηγίλλης) ώρα 11

Τελικός αντικειμενικός σκοπός και γενική συγκέντρωση όλων στήν πλατεία Όμονοίας, ώρα 11.30

Εκεί,...

Συμπέρασμα: κατ. μέμ. 23 = (86)
Εκκίνηση 3/8 (81)
Πατριάρχου (5)

Προσέλευση: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628. 1629. 1630. 1631. 1632. 1633. 1634. 1635. 1636. 1637. 1638. 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. 1644. 1645. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650. 1651. 1652. 1653. 1654. 1655. 1656. 1657. 1658. 1659. 1660. 1661. 1662. 1663. 1664. 1665. 1666. 1667. 1668. 1669. 1670. 1671. 1672. 1673. 1674. 1675. 1676. 1677. 1678. 1679. 1680. 1681. 1682. 1683. 1684. 1685. 1686. 1687. 1688. 1689. 1690. 1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. 1698. 1699. 1700. 1701. 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. 1708. 1709. 1710. 1711. 1712. 1713. 1714. 1715. 1716. 1717. 1718. 1719. 1720. 1721. 1722. 1723. 1724. 1725. 1726. 1727. 1728. 1729. 1730. 1731. 1732. 1733. 1734. 1735. 1736. 1737. 1738. 1739. 1740. 1741. 1742. 1743. 1744. 1745. 1746. 1747. 1748. 1749. 1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760. 1761. 1762. 1763. 1764. 1765. 1766. 1767. 1768. 1769. 1770. 1771. 1772. 1773. 1774. 1775. 1776. 1777. 1778. 1779. 1780. 1781. 1782. 1783. 1784. 1785. 1786. 1787. 1788. 1789. 1790. 1791. 1792. 1793. 1794. 1795. 1796. 1797. 1798. 1799. 1800. 1801. 1802. 1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 189

Μια απ' τις πρώτες διαδηλώσεις. Φοιτητές με την ελληνική σημαία ανεβαίνουν την οδό Σόλωνος.

υπόσχεση ενός λαού ολοκληρώου, σάν όρκος πίστewς στόν άγώνα και τή λευτεριά...
ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ

Και οι έκδηλώσεις συνεχίζονται. Έτσι συγκροτημένοι οι διαδηλωτές ανεβαίνουν την οδό Ίπποκράτους, μέ φωνές, ζητωκραυγές και τραγούδια. Στην οδό Χαριλάου Τρικούπη σταματούν κι ανασυγκροτούνται. Μιλούν όμιλητές, οι σημαίες ανυψώνονται. καινούργια πλήθη προστίθενται. Στην πλατεία τών Έξαρχείων γίνεται μία ένθουσιώδης συγκέντρωση. Κι από κεϊ στό πάρκο τής Λεωφόρου Άλεξάνδρας. Άπειρα πλήθη συρρέουν έκει και μπροστά στις προτομές τών ήρώων γίνεται ή πιό συγκινητική έκδηλωση τής ήμέρας. Μέσα σέ όλον τόν άπεριόριστο χώρο πού κυματίζουν οι ελληνικές σημαίες, τό πλήθος γονατίζει. Οι προτομές τών ήρώων σταφώνονται. Τραγουδιέται ό ύμνος τής λευτεριάς. Είναι μία στιγμή άπέραντα κατανυκτική. Οι καρδιές φλογίζονται, τά μάτια δακρύζουν....

Μά εδώ ξεσπάει και τών κατακτητών ή λύσσα. Οι διαδηλωτές δέχονται εδώ την πιό βίαια επίθεση. Έφιπποι καραμπινιέροι όρμουν μέ μανία πάνω στό πλήθος, κατεβάζουν κοντακίες και σπαθιές, όπου τύχει, πυροβολούν στό ψαχνό και ριπές πολυβόλου κροταλίζουν στόν άέρα τό θανατερό σφύριγμά τους».

● Στις 25-6-43 ό Λαός ξεχύνεται στους δρόμους για νά διαδηλώσει ενάντια στην όμνηρία και τις έκτελέσεις. Νά τί γράφει ή «ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ», φύλλο 22 (3-6-43):

«Ένας πρωτοφανής παλλαικός συναγερ-

μός πού έξεδήλωσε μαζί και τό πένθος και την άγανάκτηση για τις έκτελέσεις 250 και πάνω άθώων πατριωτών και άγωνιστών, ήταν ή μέρα τής Παρασκευής 25 Ιουνίου. Έκατοντάδες χιλιάδες ξεχύθηκαν στους δρόμους και μέ φανατισμό, άψηφώντας τά θανατερά βόλια τών κατακτητών, διαδήλωσαν μαχητικά την άπόφαση του λαού νά σταματήσουν οι έκτελέσεις άθώων, ή όμνηρία, ή έξόντωση τής φυλής μας. Οι άνανδροι και άτιμοι χιτλεροφασίστες δολοφόνοι, τρομοκρατημένοι από τό θάρρος και την άποφασιστικότητα του πλήθους, από την μεγαλειώδη και συγκινητική του άλληλεγγύη, σκότωσαν, τραυμάτισαν, κακοποίησαν, συνέλαβαν. Οι δρόμοι τής Άθήνας για μία άκόμη φορά θάφτηκαν μέ αίμα.

17 άκόμη πατριώτες πέσανε ύπέρ τής έλευθερίας. Τό πλήθος έκφράζοντας τόν έθνικό σεβασμό, έστησε στους καινούργιους ήρωες, μέσα στή φωτιά τής σύγκρουσης, άπείριτα κενοτάφια μέ πέτρες, ένα πρόχειρο σταυρό και λίγα λουλούδια στά σημεία πού πέσανε. Οι καννίθαλοι χιτλεροφασίστες τά έξαφανίσανε ποδοπατώντας τα.»

● Μέ τό σύνθημα «ΘΑΝΑΤΟΣ ΣΤΟΥΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ ΕΙΣΒΟΛΕΙΣ», τό ΕΑΜ όργάνωσε την πάνδημη διαδήλωση στις 22-7-43 για τή σωτηρία τής Μακεδονίας και τής Θράκης. Ή «ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ» φύλλο 24 (24-7-43) διέσωσε μία λεπτομερειακή περιγραφή τής διαδήλωσης. Όμως εδώ, αντιγράφουμε μόνο μία στήλη μέ τίτλο:

«ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΕΣ ΣΚΗΝΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ

ΛΑΪΚΟ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟ.

— Σέ μία πάροδο στό Σύνταγμα. Μετά τη διάλυση τής συγκέντρωσης μέ τά όπλα. άμέσως γίνεται ανασυγκρότηση σέ άλλα σημεία. Οι διαδηλωτές ζητωκραυγάζουν για τό ΕΑΜ. Ένας περαστικός άπορώντας ρωτάει:

— Μά τί είναι αυτό τό ΕΑΜ; Λερναία Ύδρα;

— Ένας άνάπηρος πλησιάζει την πυροσβεστική άντλία, πού στέκει έξω από τή Δημαρχία. Σηκώνει την πατερίτσα του και χτυπάει στό πόδι έναν πυροσθέστη φωνάζοντάς τον προδότη. Αυτός μέ άγανάκτηση πετάει κάτω τό κράνος του και τό πέτσινο σακάκι του, ανεβαίνει πάνω στην άντλία και φωνάζει:

— Κάτω ή έπιστράτευση. Ζήτω τό ΕΑΜ!

— Στή διαδήλωση τής 24ης Φλ. έξω από τό Ύπουργείο εργασίας την ώρα πού ό κόσμος πετροβολεί, μία γρηούλα γεμίζει την ποδιά της μέ πέτρες και πλησιάζοντας ένα διαδηλωτή:

— Νά, πάρε γιέ μου και ρίξε γιατί εγώ δέν μπορώ....

— Ένας έλληνας χαφιές πυροβολεί λυσσασμένα πάνω στό πλήθος. Ίταλός λοχίας ρίχνεται και τόν γρονθοκοπάει. Τό πλήθος ένθουσιάζεται, τόν σηκώνει στά χέρια κι αυτός χαιρετάει σφίγγοντας τά δύο του χέρια.

— Στην Πολυκλινική. Πέφτουν οι πρώτοι τραυματίες. Ένας έργατάκος 12 χρονών γυρίζει στους χαφιέδες και τούς φωνάζει:

— Τι νά σάς κάνουμε θρέ κερατάδες. Άς είχαμε τά μισά από τά δικά σας όπλα...» ■

Για τη διαδήλωση αυτή έχουν σωθεί δύο πολύ ενδιαφέροντα μικρά σημειώματα (από κείνα τα πολύ ψιλά μικρά χαρτάκια που πολυδιπλωμένα μπορούσαν να κρυφτούν σχετικά εύκολα και που σε περίπτωση σύλληψης του αγωνιστή που τὰ είχε ήταν εύκολο νὰ τὰ καταπιεί). Στό πρώτο σημείωμα αναφέρονται τό χρονοδιάγραμμα καί τό δρομολόγιο τῆς διαδήλωσης, ἐνῶ στό δεύτερο ἡ ἀναφορά ἐνός ὑπεύθυνου ὁμάδας πάνω στήν προετοιμασία καί τήν πραγματοποίηση τῆς διαδήλωσης.

ΚΛΕΙΝΟΥΜΕ τήν ἱστορική ἐτοῦτη ἀναδρομή γιά τήν ὁργάνωση, προετοιμασία καί διεξαγωγή τῶν λαϊκῶν κινητοποιήσεων καί διαδηλώσεων τῆς κατοχῆς μέ βάση αὐθεντικά ντοκουμέντα τῆς ἐποχῆς, μέ ἕνα ἀκόμα τέτοιο στοιχείο. Ἀπ' τό Ἑσωκομματικό Δελτίο τῆς ΚΟΑ μέ ἡμερομηνία 17-3-44 σχετικό μέ τήν προετοιμασία τῆς ἄλλης μεγάλης διαδήλωσης γιά τήν 25 Μαρτίου 1944 ἀντιγράφουμε, ἀπ' τό κεφάλαιο: «Ἡ σημερινή κατάσταση καί ἡ φετινὴ ἐπέτειος»:

«Τό ΕΑΜ καί τό κόμμα μας ἔχουν καθήκον νὰ πρωτοστατήσουν στό γιορτασμό τῆς 25ης Μαρτίου. Ὅλοι μας θυμόμαστε τίς παλλαϊκές συγκεντρώσεις πού ἔγιναν τή μέρα αὐτή τό 42 καί ἰδίως τό 43. Ἡ φετινὴ ἐπέτειος ὅμως ἔχει μιὰ ξεχωριστὴ σημασία πού τῆς δίνει ἡ συγκεκριμένη στιγμή πού μέσα τῆς πέφτει.

Τί χαρακτηρίζει τή στιγμή αὐτή; Ἀπὸ ἐξωτερικὴ ἄποψη. Ὁ πόλεμος ἔχει μπεῖ χάρι στή μεγαλειώδη δόξα τοῦ κόκκινου στρατοῦ στήν ἀποφασιστικὴ τελικὴ του φάση. Ἡ μεγάλη προέλαση τοῦ Σοβ. Στρατοῦ στὸν Ν. τομεᾶ δημιουργεῖ τὴν πιθανότητα διὰ πορεῖ σύντομα νὰ δροθοῦμε καί ἐμεῖς μέσα στὸν τομεᾶ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἄποψη. Ἡ 25 Μαρτίου φτάνει τή στιγμή πού ἐσωτερικὰ δεχόμαστε τὴ μεγαλύτερη ἐπίθεση ἀπὸ μέρους τῶν καταχτητῶν καί τῆς ντόπιας ἀντίδρασης πού ἔχει πιά ἰσρὴν σμμαχία μαζί τους. Σὲ μιὰ στιγμή πού οἱ Γερμανοὶ πιεζόμενοι ἀφάνιστα ἀπὸ τίς πολεμικὲς τους ἀποτυχίες προσπαθοῦν μέ κάθε τρόπο, μέ τὴν πείνα καί τὴν τρομοκρατία νὰ ἐπιστρατεύσουν ἐργάτες γιά τὴ γερμανία καί μισθοφόρους γιά τὰ

τάγματα τῆς ἀσφάλειας, πού τοὺς εἶναι σήμερι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά ἀπαραίτητοι. Σὲ μιὰ στιγμή πού οἱ Βούλγαροι κατέλαβαν τὴ Δυτ. Μακεδονία».

Καί κλείνει τό Δελτίο μέ τὴν παρακάτω διαπίστωση-παραίνηση πρὸς τὰ μέλη του:

«Ὁ γιορτασμός τῆς φετινῆς 25ης τοῦ Μῦθου πρέπει μέ μεγάλες παλλαϊκὲς ἐκδηλώσεις ν' ἀποτελέσει τό ἀποκορύφωμα τῆς πάλης ἐναντίαν στήν ἐπιστράτευση. Τό ἀποκορύφωμα τοῦ ἀγώνα γιά τὴ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καί συγκεκριμένα σήμερι ἐναντίαν στὰ σώματα ἀερά-μινας πού εἶναι ἡ καινούργια μορφή ἐπιστράτευσης, ἐναντίαν στοὺς βούλγαρους ἐπιδρομεῖς. Μέσ στοὺς ἀγῶνες αὐτοὺς, μέσ στήν ἐπέτειο πού θυμίζει τόσοις καί τόσοις ἡρωϊκοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἑθνους μας πρέπει νὰ ὁλοκληρωθεῖ ἡ ἐθνικὴ μας ἐνότητα. Ἡ ἐθνικὴ ἐνότητα ὅλων τῶν Ἑλλήνων πατριωτῶν ἐναντίαν στοὺς καταχτητὲς καί τοὺς ντόπιους προδότες καί συνεργάτες τους».

ΕΛΠΙΖΟΥΜΕ ὅτι μέ τὰ αὐθεντικὰ ντοκουμέντα τῆς ἐποχῆς πού παρουσιάσαμε, φωτίζεται ὀριστικὰ καί μιὰ ἀκόμα πλευρὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἀντίστασης τοῦ ἀοπλου λαοῦ τῆς Ἀθήνας ἐναντίον τῶν καταχτητῶν καί τῶν ντόπιων προδοτῶν κάθε χρώματος καί «ἐθνικῆς» τοποθέτησης. Ἐλπίζουμε ἀκόμα ὅτι ὁ μελλοντικός ἱστορικός δὲν θὰ πέσει στίς ἔξυπνα (καί σκόπιμα) στημένες παγίδες πού ἕναν παράξενο ἀπόηχό τους διαπιστώνουμε στήν ἀλληλογραφία πού προαναγγέλαμε μέ τὴ διαβεβαίωση ὅτι «τό ξεσκήσιμα τῶν φοιτητῶν τὴν 28 Ὀκτωβρίου 1942, ξεσκήσιμα πού ἔγινε αὐθόρμητα, χωρὶς καμιά κομματικὴ ἢ παραταξιακὴ ὑποκίνηση» (ἐπιστολογράφος Ε.Π. 29.11.75) καί ἀκόμα ὅτι «τοιαῦτα ἐκδηλώσεις δὲν ἐπανεληθήσαν (!!) καθόσον ἐν τῷ μεταξύ ὁ σάραξ τῆς διχονοίας εἶχεν ἀρκετὰ εἰσχωρήσει καί εἰς τὰς τάξεις τῶν τότε φοιτητῶν» (ἐπιστολογράφος Α.Ν.Κ 25.11.75). Ὅπως θὰ λέγανε καί οἱ «μεγάλοι ἡμῶν πρόγονοι»: «Αἰδῶς Ἀργεῖοι!»

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ ΤΟΥ ΕΑΜ

Τοῦ Παύλου Πυλαρινοῦ

ΤΟ ΔΙΩΞΙΜΟ τοῦ καταχτητῆ ἦταν ὁ βασικός στόχος τοῦ ΕΑΜ. Παράλληλα ὅμως, στίς ἀπελευθερωμένες περιοχές, ἔμπαιναν τὰ πρῶτα θεμέλια τοῦ λαϊκοῦ κράτους. Νομοθεσία, Αὐτοδιοίκηση, Παιδεία, Ὑγεία, ἀναμορφώνονται σύμφωνα μέ τό πρόγραμμα πού διακήρυξε ἡ ΠΕΕΑ. Καί μαζί μέ τὰ μεγάλα αὐτὰ θέματα, ὑπάρχει ἡ φροντίδα γιά κάθε τομεᾶ τῆς διοίκησης καί τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

ΣΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ πού ἀκολουθεῖ, ὁ γνωστός μελετητὴς τοῦ ἑλληνικοῦ γραμματόσημου κ. Παῦλος Πυλαρινός, μᾶς ἱστορεῖ τὴ δημιουργία καί τίς περιπέτειες τῶν γραμματοσήμων πού ἐξέδωσε τό ΕΑΜ:

Τό μικρὸ αὐτό χρονικὸ ἀποτελεῖ μιὰ προσφορά τιμῆς στήν τραγικὴ καί μεγαλειώδη περίοδο ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι τὰ γραμματόσημα αὐτὰ κυριολεκτικὰ ἀφορίστηκαν καί μέ διάφορες προφάσεις, ὅσπερ ἀπὸ ἀπόφαση τοῦ ὑπουργοῦ Θεολογίας, ζητήθηκε ἀπὸ τὴ Διεθνή Ταχυδρομικὴ Ἐνωση νὰ μὴν ἀναγνωριστοῦν, «ὅπερ καί ἐγένετο».

Ἀλλὰ τό ἐρώτημα μένει: Ἐφόσον, μέ τὴ Συμφωνία τῆς Γκαζέρτας, τὰ τμήματα πού

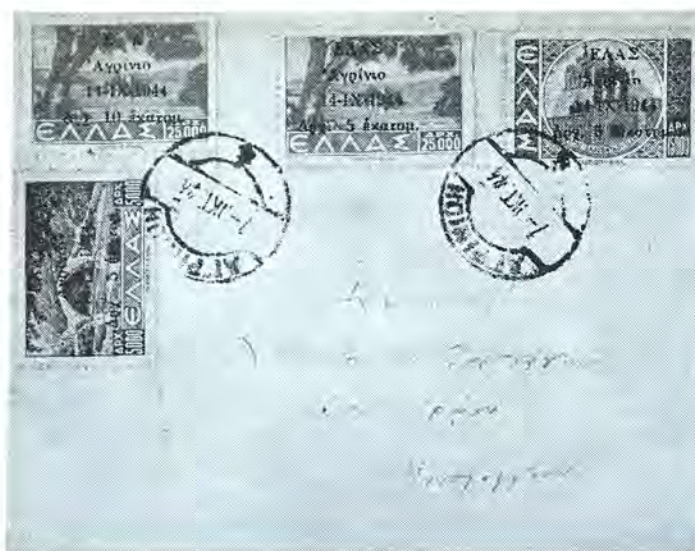
εἰσέρχοντο στὰ ἐδάφη πού ἐγκατέλειπαν οἱ Γερμανοί, ἀντιπροσώπευαν τὴν κυβέρνηση καί ἐκτελοῦσαν πράξεις κατ' ἐντολὴν τῆς, τότε ὅ,τι ἐξεδόθη ἀπὸ τίς δυνάμεις αὐτές, σ' ὅποια παράταξη κι ἂν ἀνήκαν, ἀποτελοῦν ἐπίσημα ντοκουμέντα. Πῶς λοιπὸν τὰ ἀφόρισαν; Μὲ ποιά δικαιολογία; Τέλος πάντων, σήμερι σὲ πολλοὺς νέους γεννιέται τό ἐρώτημα: Τί πράγματα εἶναι αὐτά; Καί τί ἀξία ἔχουν;

Ἀς τοὺς ποῦμε λοιπὸν ὅτι ἂν μὴ τι ἄλλο ἔχουν τουλάχιστον τεράστια ἱστορικὴ ἀξία, μιὰ καί ἀναφέρονται σὲ μιὰ περίοδο δοκιμασίας τοῦ τόπου καί ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ λαὸς ξεσηκώθηκε ἐναντίαν σ' αὐτοὺς πού πάτησαν τὸν τόπο του καί τοὺς πολέμησε. Ἐπίσης, θὰ πρέπει νὰ ξέρουν ὅτι ὑπάρχουν σὲ ὅλες τὶς μεγάλες σοβαρὲς συλλογές καί, εἰς μὲν τοὺς Ἑλλήνες καί ξένους τοῦ ἐξωτερικοῦ τίς δείχνουν καί καμαρώνουν, σὲ δὲ ἐσωτερικὸ τίς κρύβουν γιά νὰ μὴν τοὺς κάνουν φάκελο οἱ ἐσατζίδες. Ἐδῶ θ' ἀναφερθοῦμε μόνο σὲ δύο ἐκδόσεις, μέ τὴν ἐπιφύλαξη νὰ παρουσιάσουμε καί τίς ἄλλες ἀργότερα.

Τό ΕΑΜ (Ἑθνικὸ Ἀπελευθερωτικὸ Μέτωπο) δημιουργήθηκε ἀπὸ τίς προσδευτικές δυνάμεις τοῦ τόπου στίς 27 Σεπτεμβρίου 1941. Ἀποτελοῦσε τὴν πιὸ σημαντικὴ ἀντιστασιακὴ δύναμη τοῦ τόπου κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς. Μὲ τὴν ἀποχώρηση τῶν Γερμανῶν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τὸν Σεπτέμβριο-Ὀκτώβριο τοῦ 1944, ὁ ΕΛΑΣ

ἔμπαινε στίς ἀπελευθερωμένες περιοχές, παίρνοντας τὸν ἑλεγχὸ σὲ μεγαλύτερο μέρος τῆς χώρας. Στίς 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 1944 μπαίνουν τὰ στρατεύματα τοῦ ΕΛΑΣ στὸ Ἀργίτιο καί ἀναλαμβάνουν τὴν ἐξουσία, κάνοντας αὐτὸ πού ἔγινε λίγο καθυστερημένα ἐπὶ χοῦντας. Ἀφαιροῦν τό στέμμα ἀπὸ παντοῦ, καί φυσικὰ καί ἀπὸ τίς σφραγίδες τοῦ Δημοσίου. Ἐπίσης σθῆνουν τὴ λέξη «ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ». Ἐτοὶ σφραγίζονται ὅλα τὰ γραμματόσημα μέ τὴν κολὸθὴ πλέον σφραγιδα πού, ἀντὶ νὰ λέει ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΗΜΟΣ ΑΓΡΙΝΙΟΥ ἔλεγε: ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΗΜΟΣ ΑΓΡΙΝΙΟΥ (βλ. φωτογραφία). Στὴ μπροστινὴ ὀψη τέθηκε

ή επίσημανση ΕΑ ή ΕΛΑΣ 'Αγρίνιο 14-IX-1944
δρχ. 10.

Μέχρι σήμερα έχουν παρουσιαστεί τὰ
ἑξῆς:

- 5 ἑκατομ. ἐπὶ 5.000 (ΕΛΑΣ)
- 5 ἑκατομ. ἐπὶ 15.000 (ΕΛΑΣ)
- 5 ἑκατομ. ἐπὶ 25.000 (ΕΛΑΣ)
- 10 ἑκατομ. ἐπὶ 25.000 (ΕΑ)

Στὴν παρακάτω φωτογραφία βλέπετε
ἓνα φάκελο μὲ τὰ γραμματόσημα πού
ἀναφέραμε, πού ἔχει ταχυδρομηθεῖ κανο-
νικά καί φέρει σφραγίδες ἀποστολῆς καί
ἀφίξεως.

Διακρίνουμε σφραγίδα ἀποστολῆς 'Αγρι-
νίου μὲ ἡμερομηνία 7 'Οκτωβρίου '44 καί
παραλήπτη κάποιον Χρήστο Π. Τσατσάνη,
στὴν ὁδὸ 'Ηρώων, στὸ Μεσολόγγι. 'Απο-
στολεὺς εἶναι ὁ ἀγαπητὸς μου φίλος σή-
μερα κ. Κων/νος Γεωργούσης, δ/ντὴς ἐφο-
ρίας καπνοῦ τότε στὸ 'Αγρίνιο, συνταξιού-
χος καί κάτοικος Πειραιᾶ σήμερα. 'Επίσης
φέρει σφραγίδα ἀφίξεως 12 'Οκτωβρίου
τοῦ '44 καί σφραγίδα λογοκρισίας. Μέχρι
σήμερα μᾶς εἶναι γνωστὰ τέτοια φάκελα
ταχυδρομημένα ἀπὸ 7 'Οκτωβρίου μέχρι 13
Νοεμβρίου.

Τὰ τέλη ἦταν γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ 10 ἑκατομ.
καί γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ 25 ἑκατομ. Θὰ πρέπει
βέβαια νὰ τονιστεῖ ὅτι οἱ τιμές ἄλλαξαν
λόγω τοῦ συνεχοῦς πληθωρισμοῦ. Στὴν
ἐφημερίδα τοῦ 'Αγρινίου «Φωνὴ τοῦ Λα-
οῦ», στίς 12 Νοεμβρίου τοῦ 1944, διαβά-
ζουμε τὴν ἐξῆς ἀνακοίνωση τῆς τότε φιλο-
τελικῆς ἐταιρίας «Φιλοτελιστές».
«'Η φιλοτελικὴ ἐταιρία παρέλαβε τὰ ἀνα-
μνηστικὰ γραμματόσημα γιὰ τὴν ἀπελευ-
θέρωση τοῦ 'Αγρινίου.

Τὸ κάθε γραμματόσημο κοστίζει 25 ἑκατ.
Μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἀποκτήσῃ μὲ 75 δρά-
μα καλαμπόκι. 'Ὅ,τι ποσὸν συγκεντρωθεῖ
θὰ δοθεῖ στὰ θύματα πολέμου».

Καί τώρα μιὰ ἄλλη σειρὰ, ἀγνωστὴ «ἐν
πολλοῖς», τῆς 'Ελευθέρης 'Ελλάδας. 'Αποτε-
λεῖται τουλάχιστον ἀπὸ δύο διαφορετικὰ
γραμματόσημα τὰ ὁποῖα ἐξέδωσε τὸ ΕΑΜ
πιθανῶς γύρω στὸν 'Ιούλιο τοῦ 1944. Τὰ
κυκλοφόρησαν γιὰ ταχυδρομικοὺς σκο-

πούς, προφανῶς στὶς περιοχές πού ἔλεγε
ἡ ὀργάνωση στὴ διάρκεια τῆς γερμανικῆς
κατοχῆς. Καί τὰ δύο ἔχουν τὴν ἐπιγραφή
«ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΣ» καί τὴ λέξη «ΕΑΜ»
πάνω ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴ ἀξία. Τὸ ἓνα
παρουσιάζει ἓναν αἰετὸ νὰ πετάει πάνω
ἀπὸ τὰ ἐλεύθερα ἑλληνικὰ βουνά. Τὸ ἄλλο
ἓνα τεράστιο αἰωνόβιο δέντρο στίς ρίζες
τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουν σκελετοί. 'Επάνω καί
στὸ μέσον τῆ φράση «'Απ' τὰ κόκαλα

βγαλμένη». Πιθανολογεῖται ὅτι τὸ γραμμα-
τόσημο αὐτὸ σχεδιάστηκε γιὰ τὴν ἐπέτειο
τῆς ἱδρύσεως τοῦ ΕΑΜ-ΕΛΑΣ τὸ 1941.

Μέχρι σήμερα δὲν ἔχουν βρεθεῖ τέτοια
γραμματόσημα ταχυδρομημένα ἀλλὰ οὔτε
καί τίποτε στοιχεῖα πού νὰ δικαιολογοῦν
τὸν σκοπὸ τῆς ἐκδόσεώς τους. Δὲν ἀποκλεί-
εται νὰ ὑπάρχουν κι ἄλλες ἀξίες ἢ δοκίμια.
Κατὰ μιὰ πληροφορία τοῦ κ. Κων/νου 'Αν-
τωνίου, βαθύ γνώστη τοῦ ἑλληνικοῦ γραμ-
ματοσήμου, ὑπάρχουν ἀκόμα ἔξι ἀξίες μὲ
διαφορετικούς χρωματισμούς. 'Ὁ ἴδιος μᾶς
λέει ὅτι αὐτὲς τυπώθηκαν σὲ κάποιο τυπο-
γραφεῖο τῆς ὁδοῦ Ζήνωνος καί οἱ τυπο-
γράφοι πιάστηκαν ἀργότερα καί τουφεκί-
στηκαν. Καί θὰ τελειώσουμε μὲ τὰ χαρα-
κτηριστικὰ αὐτῶν τῶν γραμματοσήμων. Εἴ-
ναι τυπωμένα σὲ χαρτί φτηνὸ, δηλ. τῆς τυ-
πογραφικῆς μεθόδου, δὲν ἔχουν ὑδατόσημο
καί ἡ ὁδόντωση εἶναι SS.

Γνωστὲς ἀξίες δύο.
Δρχ. 1.000 καρμέν
» 8.000 πορτοκαλι-κίτρινο

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

LA CHOUETTE

3, RUE DES PATRIARCHES
PARIS V
ΤΗΛ. 331 68 10

ΒΙΒΛΙΑ-ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ-ΔΙΣΚΟΙ-ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Σ.Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

**ΜΠΕΡΤΡΑΝΤ
ΡΑΟΥΣΣΕΛ**

**ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΞΗ**

**ΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣ
ΝΙΚΗ ΤΑΞΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ**

**ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΞΗ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: Σ.Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΑΥΡΟΜΙΝΑ 117, τηλ. 06534, ΑΘΗΝΑ
ΠΡΑΞΙΤΕΛΕΟΥΣ 141, τηλ. 0116536, ΠΕΡΙΒΑΛ

ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Αποκλειστικές φωτογραφίες Κώστα Κουβαρά-ΑΝΤΙ

Πάνω: 'Ο Κώστας Κουβαράς. 'Αριστερά: ό καπετάν Μανόλης κι ό μηχανικός του καϊκιού Βαφειάδης, στην 'Οχθονιά Ενδόιας, όπον φτάσανε από τή Σμόνη (καλοκαίρι '44) μεταφέροντας τόν Κ. Κουβαρά. Κάτω: 'Αντάρτες του 3ου Τάγματος Ενδόιας, στο χωριό Κοντόνια τής περιοχής, τόν 'Απρίλι του 1944. Καπετάνιος, ό Λόγγος - αξιωματικός του τακτικού στρατού.

Όκτώβρης, 1944: κλιμάκιο ηγετικών στελεχών του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ, μαζί με μέλη των ξένων στρατιωτικών αποστολών, κατεβαίνει στην Αθήνα. Έλάντικο καΐκι τους παραλαμβάνει από τό Γαλαξίδι και τους αποδιδάξει στο Πόρτο-Γερμενό. Στις φωτογραφίες: ο στρατηγός Μάντακας με τόν γιατρό Κόκκαλη και (κάτω) ο Γαβριηλίδης με τόν Σιάντο.

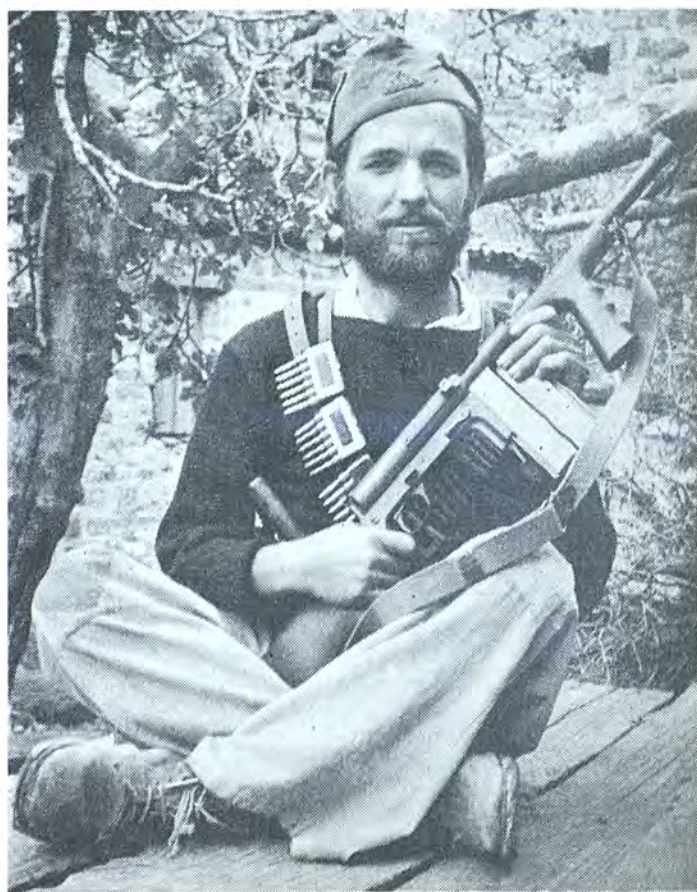

Ο άρχηγός της ρωσικής αποστολής συνταγματάρχης Ποπώφ με τον στρατηγό Μάντακα και (κάτω) από αριστερά ο δημοσιογράφος Κώστας Βιδάλης, η Ήρω Χατζή (γυναίκα του Θανάση Χατζή), ο συγγραφέας Δημήτρης Χατζής, ο υπαρχηγός της ρωσικής αποστολής και ο ζωγράφος Βάλιας Σεμερτζίδης.

Άριστερά: Έλασίτης (Κλαρίτης) από τ' Άγραφα. Πάνω και κάτω: έλασίτες του 3ου τάγματος Εθόιας.

ΘΥΕΛΛΑ:

«Αντάρτισσες είδαμε για πρώτη φορά στο Καρπενήσι, ένα μήνα μετά την εισοδό μας στην Ελλάδα. Ντυμένες σαν άντρες πολεμιστές, με σοβαρά πρόσωπα, αυτές οι κοπέλες μοιραζόντουσαν ίσα με τους άντρες τη σκληρή αντάρτικη ζωή. Οι αντάρτες τις σεβόντουσαν από κάθε άποψη γιατί μερικές απ' αυτές τις γυναίκες είχαν ήδη αποδείξει την αξία τους στη μάχη. Όταν φτάσαμε στο Καρπενήσι τον Μάη του 1944, οργανωνότανε μόλις μια γυναικεία μονάδα σαν μέρος της XIII Αντάρτικης Μεραρχίας. Οι περισσότερες κοπέλες ήταν καινούργιες στο αντάρτικο, αλλά ανάμεσά τους υπήρχανε μερικές που ανήκανε σε αντάρτικες μονάδες από αρκετό διάστημα. Δεν χρειαζότανε να τις ξέρεις για να ξεχωρίσεις αυτές τις «βετεράνες». Το παρουσιαστικό κι η συμπεριφορά τους ήταν πολύ διαφορετική απ' αυτή των νεοφερμένων. Είχαν αυτοπεποίθηση. Δρούσαν σαν ώριμοι μαχητές με όλη την έννοια της λέξης. Μια απ' τις κοπέλες τράβηξε την προσοχή μου και σε λίγο ρώτησα τον αντάρτη συνοδό μας γι' αυτήν.

Το όνομά της ήταν Θύελλα! Ψευδώνυμο φυσικά. Το πραγματικό της όνομα δεν ήταν γνωστό στο συνοδό μας. Έπειτα, έμαθα μέρος της ιστορίας της. Δυό χρόνια τώρα, είτε ο συνοδός μας, ή Θύελλα έπαιρνε μέρος σ' όλες τις αντάρτικες εκστρατείες μαζί με τους άντρες.

ή πρωταντάρτισσα της Ρούμελης

Του Κώστα Κουβαρά

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ του αφηγήματος για τη Θύελλα είναι αμερικανός αξιωματικός ελληνικής καταγωγής που έζησε για αρκετό διάστημα με τους αντάρτες του ΕΛΑΣ Στερεάς κι έτσι τους γνώρισε καλά.

Ο ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΥΒΑΡΑΣ (ψευδώνυμο στο βουνό «Όδυσσέας») ήτανε επικεφαλής της αμερικανικής αποστολής «ΠΕΡΙΚΛΗΣ» στην Κ.Ε. του ΕΑΜ, από τα τέλη του 'Απριλίου 1944 μέχρι την απελευθέρωση.

Δεν ανήκε στο ελληνικό γραφείο του Ο.Σ.Σ. (Office of Strategic Services), τη μόνη εκείνη την εποχή αμερικανική υπηρεσία πληροφοριών, αλλά σ' ένα ανεξάρτητο παρακλάδι του, το λεγόμενο Labour Desc, που είχε για αποστολή τη σύνδεση και παρακολούθηση των ευρωπαϊκών κινημάτων αντίστασης, που είχανε ευρύτερη λαϊκή βάση.

Σ' ΑΥΤΗ την υπηρεσία, εξάλλου, έστελνε απ' ευθείας τις εκθέσεις του ο Κουβαράς. Σ' ένα προσεχές τεύχος του «ΑΝΤΙ» θα δημοσιεύσουμε μερικές τέτοιες εκθέσεις και θα δώσουμε πλήρη στοιχεία για τον συντάκτη τους.

ΜΕ τη σημερινή αφήγηση του Κουβαρά και τις δικές του, θαυμάσιες – ανέκδοτες και άγνωστες – φωτογραφίες που το συνοδεύουνε, θέλουμε να θυμίσουμε και ν' αποτίσουμε φόρο τιμής, σε μια ωραία μορφή της αντίστασης, στην ήρωική πρωταντάρτισσα της Ρούμελης ΘΥΕΛΛΑ.

ΑΞΙΖΕΙ εξ άλλου να σημειώσουμε ότι το αφήγημα του Κουβαρά γράφτηκε στις αρχές του 1945, όταν η γνωριμία του με τη Θύελλα ήτανε ακόμα πολύ πρόσφατη και ζωντανή. Αυτό το γεγονός δίνει και μια πρόσθετη αξία στο γραφτό του, που είναι απαλλαγμένο από ένδεχόμενες αναδρομικές συναισθηματικές φορτίσεις.

ΣΤΟΝ Κώστα Κουβαρά ανήκουν και οι ανέκδοτες φωτογραφίες που δημοσιεύουμε στις σελίδες που ακολουθούν.

Στην αρχή ήταν η μόνη κοπέλα, μετά ήλθε και μια άλλη. Οι δυο αυτές κοπέλες συμπεριφερόντουσαν και πολεμούσαν σαν άντρες και οι υπόλοιποι αντάρτες τους φερόντουσαν σαν ίσοι. «Τις σεβόμαστε σαν αδελφές μας», είπε ο Παύλος. Ποτέ δεν γεννήθηκε κανένα ζήτημα στη μονάδα, παρ' όλο που οι κοπέλες ζούσαν και καμιά φορά ακόμα κοιμόντουσαν στο ίδιο δωμάτιο με τους άντρες.

Γνωρίστηκα με τη Θύελλα λίγο καιρό μετά απ' αυτό και οι δυο μας γίναμε καλοί φίλοι. Μια μέρα, αφού πήρα φωτογραφίες της μονάδας της, πήγαμε ένα περίπατο λίγο έξω από την πόλη. Εκεί, κάτω απ' τη σκιά ενός μεγάλου πεύκου, και μπροστά σε μια συναρπαστική θέα από ψηλά βουνά, μικρές κοιλάδες και θατιές χαράδρες, ξίνα ρομαντικός, προσπάθησα να τη δώ σα γυναίκα.

Η ήθικη στους μαχητές της Αντίστασης ήταν αυστηρή και ήξερα ότι θα γινότανε σοβαρό θέμα, αν μαθευότανε ή αδυναμία μου για το άλλο φύλο. Παρ' όλο που ανήκαμε σε ξένη αποστολή, και ή θέση μας ήταν διαφορετική από των υπολοίπων ανταρτών, για τέτοιο παραστράτημα δεν θα ήταν εύκολο ν' απαλλαγεί κανείς! Μόλις πριν λίγες μέρες,

Μικτή ανταρτοομάδα, την άνοιξη του 1944, στην ελατινή Ελλάδα.

Ένας απ' τους ηγέτες του ΕΑΜ που μας εγκατέστησε στο όμορφο σπίτι μιας χήρας με μια κόρη, μας προειδοποίησε: «Υπάρχει μια όμορφη κοπέλα στο σπίτι αυτό, κοιτάχτε να μη γίνει κανένα θέμα. Είμαστε ιδιαίτερα προσεχτικοί σε τέτοια ζητήματα εδώ!»

Η Θύελλα παρ' όλα αυτά ήταν μια έλκυστική κοπέλα και καθώς αφήσαμε την Αίγυπτο τέσσερις μήνες ήδη, δεν είχαμε δει γυναίκα ούτε από μακριά· έτσι, αυτή τη ρομαντική στιγμή, τα ξέχασα όλα και θέλησα να τη φιλήσω!

Η έκφραση που πήραν τα μάτια της, ήταν κάτι άπιστευτο και που θα θυμάμαι για πάντα. Ήμεινε έμβρονη! Για μια στιγμή έμοιαζε σαν το μοναχικό ζαχαράκι που καταλαβαίνει τον κίνδυνο δίπλα του. Όμως το «όχι» της ήταν έμφατικό κι άμέσως συγκεντρώθηκε κι είπε με σταθερό τόνο: «Δεν υπάρχει καιρός για έρωτες, συναγωνιστή. Έχουμε ένα μεγάλο καθήκον μπροστά μας και δεν πρέπει να πισωδρομήσουμε!»

Ένα χαμόγελο θαυμασμού, ανάμικτο με δυσπιστία, πρέπει να φάνηκε στα χείλη μου γιατί έσπευσε να προσθέσει:

«Μή με παρεξηγείς, συναγωνιστή Όδυσσέα. Δεν είμαι απ' αυτές τις ηθικές και κάνω έτσι. Πριν να πάω στο αντάρ-

τικο του ΕΛΑΣ ζούσα με τον άντρα μου και τα δυό μου παιδιά κι είχα κι ερωμένο. Άλλαξα όμως από τότε!»

Είτε μου άρεσε είτε όχι, η φιλία μου με τη Θύελλα ήταν γραφτό να μείνει πλατωνική. Προσπάθησα να της εξηγήσω τη θεωρία για «λίγο δουλειά και λίγο παιχνίδι», αλλά κι αυτό δεν οδήγησε πουθενά. Ήταν σοδαρή κι αποφασισμένη για το σκοπό που είχεβάλει και δεν μπορούσα να μη θαυμάσω το χαρακτήρα της. Εξ άλλου ήταν ένας πραγματικά ενδιαφέρων άνθρωπος και κάθε που βλέπαμε, την κατάφερα να μου λέει και λίγο από την ιστορία της ζωής της, ώσπου ήρθε καιρός και δεν υπήρχε τίποτε περισσότερο να μου πει.

Η Θύελλα ήταν από εργατική οικογένεια και είχε ζήσει την περισσότερη ζωή της στην Αθήνα. Εκεί πήγε και στο σχολείο μέχρι το Γυμνάσιο. Παντρεύτηκε μετά και σε μικρή ηλικία, μ' έναν άντρα που δεν αγαπούσε, αλλά που κατάφερε να ζήσει μαζί του ήσυχα για πολλά χρόνια. Τα ενδιαφέροντά της εκείνη την εποχή ήταν σαν και των περισσότερων άλλων γυναικών: όμορφα ρούχα, ό κινηματογράφος, ή διάσκεδαση. Ο άντρας της προσπαθούσε να της δώσει ό,τι μπορούσε με το μικρό μισθό ενός κατώτερου

άξιωματικού της Χωροφυλακής. Ήπειτα ήρθε η Κατοχή κι η ζωή δυσκόλεψε πολύ περισσότερο.

Κατά τη διάρκεια της πείνας του 1941, η οικογένειά της υπόφερε ανείπωτες στερήσεις. Ευντυχώς όμως, ο άντρας της μετατέθηκε σε μια μικρή πόλη έξω από την Αθήνα σαν τοπικός άρχηγος της Χωροφυλακής, κι εκείνη τη στιγμή, το πρόβλημα διατροφής της οικογένειάς της μετριάστηκε. Σ' αυτή την πόλη ή ανήσυχη φύση της Θύελλας φάνηκε για πρώτη φορά. Στην απουσία άλλων ενδιαφερόντων για πιό συναρπαστική ζωή, απόχτησε ενδιαφέρον στον πατριωτισμό και το Κίνημα της Αντίστασης.

Η μικρή πόλη ήταν πέρασμα που οδήγούσε από την Αθήνα προς τ' αντάρτικα λημέρια, στα βουνά, και χρησιμοποιόταν συχνά από τους άγγελιαφόρους και για να περνούν τους νεοσύλλεκτους προς τα βουνά. Στην αρχή η Θύελλα έδινε τροφή σ' αυτούς που περνούσαν· έπειτα έγινε άγγελιαφόρος – σύνδεσμος ανάμεσα στα χωριά της περιφέρειας. Εκείνο τον καιρό απόκτησε κι ερωμένο, έναν οργανωμένο στην Αντίσταση.

Η Θύελλα κατάφερε να κρύψει το ερωτικό της μπλέξιμο από τον άντρα της, προφασιζόμενη πάντα την Αντίσταση.

“Όμως, ούτε αυτό άρεσε στον άντρα της. Οί άντάρτες μπορεί νά είναι έντάξει, σκεπτότανε, αλλά τί θά πάθαινε ό ίδιος άν μαθευότανε ότι ή γυναίκα του ήταν άνακατεμένη μαζί τους; Έξάλλον, είχε όδηγίες από τούς άνωτέρους του νά καταδιώκει τό παράνομο κίνημα.

Μέχρι τότε ή Θύελλα δούλευε για τό δεξιό κίνημα του Ναπολέοντα Ζέρβα. Έκτός από τίς συγκινήσεις, ή υπόθεση είχε και λίγα χρήματα, πού εισπραττανέ από τό κίνημα οί άνθρωποι πού προσφέρανε τίς ύπηρεσίες τους σ' αυτό, κι αυτό στήν άρχή άρεσε στή Θύελλα. “Επειτα, μιá ώραία ήμέρα ήλθε σ' έπαφή με τό άριστερό κίνημα. Μιá γειτονοπούλα τίς ζήτησε νά βοηθήσει και τούς άντάρτες του ΕΛΑΣ. “Σά γυναίκα του άρχηγού τίς άστυνομίας, είναι καθήκον σου νά βοηθήσεις», τίς είπε. Για ένα διάστημα, έτσι, ή Θύελλα βοηθούσε και τούς δεξιούς και τούς άριστερούς. “Εκείνη τήν έποχή δέν είχε άρχίσει ακόμα ή ένοπλη σύγκρουση τών δύο κινήματων, και τίς Θύελλας τίς άρεσε ή ιδέα πώς ήταν ό μόνος φιλικός κρίκος ανάμεσα σέ ιδεολογικούς αντίπαλους.

“Η περίοδος τίς διπλής σύνδεσης δέν κράτησε πολύ. Σύντομα άρχισε νά συμπαθεί περισσότερο τούς άριστερούς. “Ήταν καλύτεροι άνθρωποι», μου είπε. “Οί άλλοι μιλούσαν για λεφτά δηλ τήν ώρα, και μετά από λίγο, αυτό μου προξενούσε άηδία». “Αρχισε νά αισθάνεται ότι ήταν λάθος νά πληρώνεται κανείς για πατριωτικές πράξεις κι ή φτωχοντυμένη ιδεολογία του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ μιλούσε πιό έντονα στήν καρδιά τίς. “Όταν οί καν-γάδες με τόν άντρα της γίνανε συχνοί και άνυπόφοροι, τόν άφησε κι ανέδινε στά βοινά. “Εκεί, στήν άρχή έγινε νοσοκόμα και άργότερα σιντάχτηκε με τούς άντρες μαχητές και έτσι απόκτησε τή διάκριση τίς “Πρωτής Αντάρτισσας» τίς “Ελλάδας.

“Όταν πρωτοσυνάντησα εγώ τή Θύελλα, ήταν ήδη φανατική στίς ιδέες τίς. Τά μαρξιστικά διδάγματα πού είχε άκούσει κι άφομοιώσει, είχαν βάλει μιá νέα θρησκεία στήν καρδιά τίς πού δέν ύπήρχε ποτέ πριν. Είχε άποκτήσει μιá άκρα ήθική και μιá ξέφρενη έπιθυμία νά πολεμήσει γι' αυτό πού πίστευε σωστό.

Στά είκοσιπέντε της ή Θύελλα, ήταν όμορφη, αλλά τά σκληρά χαρακτηριστικά τίς προδίνανε τή δύσκολη ζωή πού περνούσε τά τελευταία χρόνια. Τά μαλλιά τίς, μάλλον κοντά, τά κρεμοῖσε κοτσίδες στο λαιμό τίς και τά έδενε όμορφα μ' ένα κομμάτι σπάγγο. Ζώντας με τούς άντρες για τόσο καιρό, άπόκτησε τή συνήθεια νά θεωρεί τόν έαυτό τίς σάν ένα άπ' αυτούς. “Η μόνη διαφορά ανάμεσα σ' αήτην και τούς άντρες, ήταν τό καθαρό της πρόσωπο και τά τακτοποιημένα ρούχα τίς. Φορούσε πάντοτε στο κεφάλι τίς τό συνηθισμένο στρατιωτικό δίκωχο, με τά διακριτικά του ΕΛΑΣ κεντημένα επάνω του. “Ενα χακί άμπέχωνο, παντελόνι μπλέ και βαριές άρδύλες με καρφιά, άποτελούσαν τό ντύσιμό τίς.

“Η Θύελλα. Σχεδόν άγνωστη ως τώρα ή ιστορία τίς, πού γνώστη ή μορφή τίς από έντυπα, έλληνικά και ξένα, για τό αντίρτικο.

πού συμπληρώνονταν από τό ιταλικό της ντουφέκι και τά φυσεκλίκια στανρωτά στο στήθος.

“Η ιστορία του χοντρού μπλέ παντελονιού, τó όποιο ή Θύελλα δέν άποχωριζότανε ποτέ, είναι ιδιαίτερα διασκεδαστική. Σέ μιá από τίς συγκρούσεις μεταξύ του ΕΛΑΣ και του Ζέρβα, ή Θύελλα έπιασε ένα συνταγματάρχη! Στόν ύπεροπτικό στρατιωτικό δέν άρεσε καθόλου ή ιδέα ότι αίχμαλωτίστηκε από μιá γυναίκα κι έκφρασε τή όργή του γι' αυτό. “Αλλά ή Θύελλα δέν άστειευότανε και θυμωσε ακόμα περισσότερο άπ' τήν άναίδεια του αίχμαλώτου τίς. “Ετσι λοιπόν, όπλισε τó ντουφέκι τίς, έτοιμο νά πυροβολήσει, και διάταξε τόν συνταγματάρχη νά βγάλε τó παντελόνι του. Μιá και δέν άστειευότανε, ό συνταγματάρχης άναγκάστηκε νά συμμορφωθεί. “Επειτα, ή Θύελλα έβγαλε τή φούστα τίς και τόν διάταξε νά τή φορέσει. “Από τότε φορούσε πάντοτε τó λάφυρό τίς κι άρνιότανε νά τó άνταλλάξει με ότιδήποτε άλλο. “Όταν ή γυναικεία μονάδα πρωτοοργανώθηκε, ό έπικεφαλής αξιωματικός διάταξε τή Θύελλα νά αλλάξει τó μπλέ παντελόνι τίς μ' ένα χακί, για νά είναι όμοιόμορφη με τήν υπόλοιπη μονάδα. Αύτή άρνήθηκε νά ύπακούσει και ή ύπόθεση όδηγήθηκε στο διοικητή τίς μεραρχίας, πού άποφάσισε ότι ή Θύελλα είχε με τó σπαθί τίς κερδίσει τó δικαίωμα νά είναι διαφορετική, στήν περίπτωση του μπλέ παντελονιού!

Τόν Νοέμβρη (1944) ή Θύελλα ήρθε στήν Αθήνα. Ήταν αυτό ένα είδος θριάμβου γι' αυτήν. Στούς δρόμους τίς πόλης, οί άνθρωποι μαζεύονταν γύρω τίς νά τή θαυμάσουν και νά τή ρωτήσουν πράγματα. Φορούσε άκριβώς τά ίδια πού είχε και στο βουνό, με τó μπλέ παντελόνι, ντουφέκι, φυσεκλίκια και τά ρέστα. Δυό μέρες μετά τήν άφιξή τίς, ό στρατηγός Σκόμπυ έβγαλε διαταγή κι άπαγόρευε στούς άντάρτες νά φέρονε όπλα μέσα στήν πόλη. “Η Θύελλα έγινε έξω φρενών! “Φοβούνται πού μās βλέπουν όπλισμένους!» μου είπε. “Αλλά συμμορφώθηκε με τή διαταγή γιατί τó Άρχηγείο του ΕΛΑΣ είχε βγάλε, κάτω από βρετανική πίεση, μιá παρόμοια διαταγή κι αυτό ήταν άρκετό για νά καλμάρει τó θυμό τίς Θύελλας.

Τά Δεκεμβριανά ξέσπασαν, και δέν ξανάδα τή Θύελλα ποτέ. Σήμερα μιá γυναίκα, μέλος του Κινήματος Αντίστασης, μου είπε πώς ή Θύελλα σκοτώθηκε πολεμώντας τούς “Αγγλους στούς δρόμους τίς Αθήνας.

“Εκλαψα τó χαμό αυτής τίς γενναίας κοπέλας, όχι τόσο γιατί ήρθε στήν άνοιξη τίς ζωής τίς, όσο γιατί ήρθε από τή σφαίρα ενός πρώην συμμάχου κι όχι του έχθρου πού μισούσε τόσο πολύ.

Τό νά πεθάνει πολεμώντας, ήταν ένα ταιριαστό τέλος γι' αυτή τή μοντέρνα “Αμαζόνα!

6 του Μάρτη, 1945»

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΠΩΣ ΕΠΙΒΛΗΘΗΚΕ

«Ο δυτικός καπιταλιστικός κόσμος μπήκε στα μέσα της δεκαετίας '60 σε μια σοβαρή κρίση. Κρίση γενική, αν ονομάσουμε έτσι μια κατάσταση που δεν μπορεί να συνεχιστεί, γιατί οδηγεί στο αδιέξοδο. Είμαστε, πραγματικά, σήμερα με την πλάτη στον τοίχο. Η λύση δεν μπορεί να βρεθεί παρά σε ρήξη με το υπάρχον σύστημα» έγραφε το Νοέμβριο 1974 ο καθηγητής C. Goux (1). Η κρίση, ακόμα κι αν γίνει οριστική ή «ανάκαμψη» των καπιταλιστικών οικονομιών, που τόσο την περίμεναν, θα συνεχιστεί. Γιατί δεν είναι μόνο κρίση «ενεργειακή» ή «νομισματική» (2), αλλά κρίση διαρθρωτική της λειτουργίας του κρατούντος οικονομικού συστήματος σε παγκόσμια κλίμακα.

Το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής είναι συνδεδεμένο, από την αρχή της ύπαρξής του, με τις κρίσεις υπερπαραγωγής, που μόνον αυτό γνωρίζει. Αντίθετα, στα προκαπιταλιστικά συστήματα οι οικονομικές κρίσεις ήταν πάντοτε κρίσεις από ανεπάρκεια της παραγωγής, από την καταστροφή της από θεομηνίες ή από εξόντωση ενός μεγάλου μέρους του εργατικού δυναμικού από διάφορες επιδημίες. Το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής, που πρώτο μέσα στην ανθρώπινη ιστορία χρησιμοποιεί παραγωγικά το οικονομικό πλεόνασμα, που επιβάλλει στον επιχειρηματία να επενδύει ένα μεγάλο μέρος της υπεραξίας, να εισάγει αναγκαστικά την τεχνολογική πρόοδο, κι έτσι, ν' αναστατώνει συνεχώς τις παραγωγικές δυνάμεις, δεν είναι απαλλαγμένο από τις οικονομικές διακυμάνσεις και κρίσεις. Που όφειλονται αυτές;

- ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ
- ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΚΡΙΣΗ
- ΑΝΕΡΓΙΑ

του Σπήλιου Παπασηλιωπούλου

ΠΗΓΗ των οικονομικών διακυμάνσεων στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής είναι ο άπρογραμματίστος τρόπος με τον οποίο γίνονται οι επενδύσεις, μέσω του μηχανισμού της αγοράς, τόσο στον τομέα που παράγει παραγωγικά μέσα, όσο και στον τομέα που παράγει καταναλωτικά αγαθά, και που πρέπει και τα δυο να πουληθούν σαν προϊόντα, να βρουν αγοραστές. Η άνισορροπία που δημιουργείται ανάμεσα στην ικανότητα για παραγωγή που έχει το σύστημα, και στην ικανότητα για κατανάλωση, είναι η κύρια αιτία που οδηγεί στην κρίση. Άλλα τι προσδιορίζει την ικανότητα για κατανάλωση; Η κατανομή του εθνικού εισοδήματος ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές τάξεις, που καθορίζει την τελική ζήτηση. Δημιουργείται έτσι μια έλλειψη «αποτελεσματικής» (για να διατηρηθεί το σύστημα σε ισορροπία πλήρους απασχόλησης) ζήτησης κι ένα πλεόνασμα άποταμιεύσεων, που δεν μεταφέρονται σε επένδυση.

ΠΩΣ είναι δυνατό, θα μπορούσε να ρωτήσει κανείς, αφού υπάρχουν τόσες ανικανοποίητες ατομικές και κοινωνικές ανάγκες, να μη δημιουργείται «αποτελεσματική» τελική ζήτηση; Αυτό γίνεται δυνατό, γιατί σ' ένα γενικό ανταλλακτικό σύστημα, όπως το καπιταλιστικό, που στηρίζεται στο μηχανισμό της αγοράς και καθοδηγείται από το κίνητρο της μεγιστοποίησης του ιδιωτικού κέρδους, μόνο οι ανάγκες που διαθέτουν αγοραστική δύναμη, οι ανάγκες που είναι εξοπλισμένες με αγοραστική δύναμη, μπορούν να ικανοποιηθούν, παρουσιάζομενες στην αγορά, και ν' αποτελέσουν μια «αποτελεσματική» ή όχι τελική ζήτηση. Αυτή η θεωρητική εξήγηση των κρίσεων υποστηρίχθηκε από οικονομολόγους σαν τον Σισμοντί (1773-1842), τον Μάλθους (1766-1834), τον Κ. Μάρξ, τον

Χόμπσον (1858-1940), τον Κέυνς και τον μαθητή του Ρ. Χάρροντ. Ο αυστραμερικανός οικονομολόγος Ζ. Σουμπέτερ, προσπάθησε να εξηγήσει τις οικονομικές διακυμάνσεις του καπιταλισμού με τον αναδιαρθρωτικό ρόλο που παίζει στην παραγωγή ή τεχνολογική πρόοδος – που είναι αναμφισβήτητη σημαντικός παράγοντας δυναμικής άνισορροπίας. Με την εφαρμογή των μεγάλων τεχνολογικών ανακαλύψεων στην παραγωγική διαδικασία συνδέονται αναμφισβήτητα και οι κύκλοι μακράς διάρκειας ή «κύκλοι Κοντράτιεφ» (*).

ΑΠΕΝΑΝΤΙ στην προσπάθεια αυτή να υπάρξει θεωρητική εξήγηση των οικονομικών διακυμάνσεων και των κρίσεων, σαν αναπότρεπτων φαινομένων του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, πολλοί οικονομολόγοι προσπάθησαν είτε να άρνηθούν τη δυνατότητα αυτών των κρίσεων, είτε να τις θεωρήσουν σαν ατυχήματα, που μπορεί να διορθώσει από μόνο του το σύστημα, μέσω του μηχανισμού της αγοράς. Στους πρώτους ανήκουν οι «κλασικοί» όπως ο Α. Σμιθ και ο Ντ. Ρικάρντο, αλλά κυρίως ο J. B. Say (1767-1837), που διατύπωσε τον περίφημο «νόμο των διεξόδων», σύμφωνα με τον οποίο οι κρίσεις υπερπαραγωγής είναι αδύνατες, επειδή η προσφορά δημιουργεί την ίδια της τη ζήτηση. Στους δεύτερους ανήκουν οι «νεο-κλασικοί» ή «μαρξιστές», που γίνονται μετά το 1870 οι απολογητές του ώριμου καπιταλισμού, και κυριαρχούν στην πανεπιστημιακή διδασκαλία ως τα σήμερα. Σύμφωνα με τους «νεο-κλασικούς», που δεν δέχονται απόλυτα το «νόμο των διεξόδων» του J. B. Say, οι οικονομικές κρίσεις δεν ανήκουν στην ύψη του συστήματος, είναι φαινόμενα τριβής, όφειλόμενα σε νομισματικούς κυρίως λόγους, οι κρίσεις μπορούν ν' απορροφηθούν μό-

νες τους μέσω του μηχανισμού της αγοράς, με πώση των τιμών, των ημερομισθίων και των επιτοκίων, και το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής να επανέλθει αυτόματα στην ισορροπία, που δεν μπορεί παρά να είναι μια ισορροπία πλήρους απασχολήσεως.

ΠΟΙΟΣ είναι ο πραγματικός χαρακτήρας των κρίσεων και ποιές είναι οι συνέπειές τους; Ακόμα και η νεο-κλασική θεωρία δεν μπορεί ν' αρνηθεί ότι οι οικονομικές κρίσεις αποτελούν μια άδυστητη προσαρμογή της προσφοράς στη ζήτηση, μέσω μιάς περιοδικής καταστροφής ή αχρήστευσης ενός σημαντικού μέρους των παραγωγικών μέσων, μιάς σπατάλης της κοινωνικής εργασίας, που όχι μόνο είναι ο μόνος δημιουργός πλούτου, αλλά και ο μόνος συντελεστής σε στενότητα, ενός γιγαντιαίου «καθαρίσματος» της αγοράς μ' ένα ύψηλο κοινωνικό κόστος. Το κοινωνικό αυτό κόστος αφορά τόσο την ύποαπασχόληση των άλλων παραγωγικών μέσων όσο, και κυρίως, την ύποαπασχόληση και την ανεργία των εργαζομένων, της εργατικής δύναμης. Βέβαια η ανεργία αυτή ήταν προς όφελος των καπιταλιστών (όσων δεν χρεωκοπούσαν λόγω της κρίσης), γιατί επέτρεπε στο σύστημα να δημιουργήσει σπάνι αγαθά, ν' αυξήσει τον «εργατικό έφεδρικό στρατό» και ν' αυξήσει τις προοπτικές κέρδους. Προϊόν, εντούτοις, των αντιθέσεων του συστήματος, οι οικονομικές κρίσεις δείχνουν ξεκάθαρα τον ανорθολογισμό του, που πέρα από οποιαδήποτε θεωρία, φαίνεται στην απάντηση της γυναικας ενός ανθρακωρύχου στην ερώτηση του γιού της, κατά τη διάρκεια της κρίσης του 1929: «Γιατί, μητέρα, δεν έχουμε κάρβουνο;» – «Γιατί ο πατέρας σου, παιδί μου, παρήγαγε πάρα πολύ»!

ΑΠ' ΟΛΕΣ τις κρίσεις που γνώρισε ο βιομηχανικός καπιταλισμός μετά το 1785 ή πιο σοβαρή ήταν κρίση του 1929, από την οποία οι καπιταλιστικές οικονομίες δε βγήκαν ουσιαστικά παρά χάρις στον πόλεμο – εκτός από τη ναζιστική Γερμανία, που βγήκε νωρίτερα, χάρις στην προετοιμασία του πολέμου. Η κρίση του 1929-1939 ξεκίνησε, τυπικά τουλάχιστον, μ' ένα κράχ, δηλαδή μιά πώση των αξιών στο χρηματιστήριο της Ν. Υόρκης στις 29 Οκτωβρίου 1929. Αυτό το κράχ ήταν αποτέλεσμα μιάς τεράστιας κερδοσκοπίας πάνω στις χρηματιστηριακές αξίες, από το 1925 κι έπειτα, που γινόταν με βραχυχρόνιο δανεισμό (9,8 επιτόκιο το 1929) σε βάρος των παραγωγικών επενδύσεων. Αυτό το χρηματιστηριακό κράχ δεν θα γινότανε ή έναρξη της κρίσης, αν δεν ακολουθούσε μιά κρίση νομισματικής ρευστότητας, που προκάλεσαν οι Τράπεζες, μειώνοντας δραστηρικά τις πιστώσεις τους, για ν' αντιμετωπίσουν τα χαρίσματα τους από το χρηματιστηριακό κράχ και την ανάληψη καταθέσεων από μέρους των πελατών τους. Ακολούθησε έτσι ένας τρομακτικός ρυθμός πτωχεύσεων (31.822 μόνο το 1932), ένα σημαντικό ποσοστό ανεργίας (25% του ενεργού πληθυσμού το 1933) και μιά μείωση της παραγωγής και της κατανάλωσης κατά 50%.

Η ΚΡΙΣΗ, μέσω των εξωτερικών ανταλλαγών, επεκτάθηκε από τις ΗΠΑ στις υπόλοιπες καπιταλιστικές χώρες, και ιδίως στη Γερμανία, όπου είχε επενδυθεί, ανάμεσα 1924 και 1928, σημαντικό ποσό βραχυχρονίων αμερικανικών κεφαλαίων (1.039 εκατομμύρια δολάρια), που αποχώρησαν το 1929 προκαλώντας την κατάρρευση της οικονομικής δραστηριότητας.

Η αλλαγή στο χαρακτήρα της κρίσης

ΑΜΕΣΩΣ μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο πολλοί οικονομολόγοι, επικαλούμενοι τον μαρξισμό, περίμεναν μιά θίαη και γενική κρίση του καπιταλισμού σε μορφή αποκαλυπτική. Αντί γι' αυτό, είχαμε στην αρχή την ανοικοδόμηση και στη συνέχεια είκοσι χρόνια συνηθούς και έντονης ανάπτυξης του καπιταλιστικού συστήματος, κάτω από την ήγεμονία των Η.Π.Α. Η ανάπτυξη αυτή χαρακτηρίζεται:

- α) από σημαντικές τεχνολογικές εφαρμογές επιστημονικών ανακαλύψεων που έγιναν πριν ή κατά τον πόλεμο·
- β) από νεοαποικιακές μορφές εκμετάλλευσης του καλούμενου Τρίτου Κόσμου, μέσω της φτηνής ενέργειας (πετρέλαιο) και των φτηνών πρώτων ύλων, για τις οποίες οι «όροι εμπορίου» (*) δεν έπαψαν να εξελίσσονται σε βάρος των παραγωγών χωρών·
- γ) από την εκμετάλλευση, για χάρη της ευημερίας των μητροπολιτικών κέντρων, της φτηνής εργατικής δύναμης των μεταναστών που προέρχονταν από τις χώρες της άμεσης και της ευρύτερης περιφέρειας·
- δ) από μιά άνευ προηγουμένου ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και των διεθνών ανταλλαγών, όχι μόνο όσον αφορά τα εμπορεύματα, αλλά, κυρίως, όσον αφορά τα κεφάλαια και τη μεταφορά τεχνολογίας·
- ε) από την ανάπτυξη των «πολυεθνικών εταιριών» (που στη συντριπτική τους πλειοψηφία είναι κάτω από αμερικάνικο έλεγχο), που μπορούν να «προγραμματίσουν» για λογαριασμό τους την

παραγωγή, έχοντας και τη βοήθεια των εθνικών κρατών, που αναλαμβάνουν τη νομισματική και δημοσιονομική πολιτική, ή οποία έχει, κι αυτή, σταθεροποιητικό ρόλο.

ΣΤΟ τελευταίο αυτό χαρακτηριστικό οφείλεται, κυρίως, η αλλαγή μεταπολεμικά στο χαρακτήρα των οικονομικών κρίσεων. Η επενδυτική πολιτική των μεγάλων μονοπωλιακών επιχειρήσεων και ο σταθεροποιητικός ρόλος των σύγχρονων καπιταλιστικών κρατών μέσω της, κενσινανής εμπνευσης, οικονομικής πολιτικής, και της «ένδεικτικής σχεδιοποίησης» (*), είναι αυτά που επέδρασαν για την αλλαγή αυτή. Γι' αυτό το λόγο πολλοί πίστεψαν στην αντικατάσταση των κρίσεων από «διακυμάνσεις της συγκυρίας», τις οποίες πραγματικά παρουσίασε μεταπολεμικά ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής. Παρά τη συγκρότηση, όμως, των μονοπωλίων και των «πολυεθνικών επιχειρήσεων», το διεθνές οικονομικό σύστημα δεν είναι προγραμματισμένο, και στηρίζεται στους αυτοματισμούς του μηχανισμού της αγοράς. Η πολιτική για τον έλεγχο της συγκυρίας και για τον προγραμματισμό στο έσωτερικό των κρατών δεν μπορεί να συνυπάρξει με αυτοματισμούς στο εξωτερικό – κι αυτό το είχε καταλάβει πολύ καλά ο Κέυνς. Για πολύ καιρό η ανάπτυξη και η γενική ευμάρεια στον καπιταλιστικό κόσμο, που ταυτίστηκαν με την ελευθεροποίηση των ανταλλαγών, κάλυψαν την αντίθεση αυτή. Αλλά η κρίση του διεθνούς νομισματικού συστήματος, που την προκάλεσε η κρίση των Η.Π.Α. της ήγεμονικής δύναμης, ή οποία το επέβαλε, έγινε προάγγελος της γενικής μετά το 1973 κρίσης του καπιταλιστικού συστήματος, ή οποία εμφανίζεται όμως με νέες μορφές. Θα τις εξετάσουμε, αφού όμως αναλύσουμε την κρίση του διεθνούς νομισματικού συστήματος. Για να μπορέσουμε να εξηγήσουμε το σημαντικότερο, κατά τη γνώμη μας, γεγονός: το πώς οι Η.Π.Α. εξήγαγαν την κρίση τους προς τον υπόλοιπο κόσμο, το πώς «γονάτισαν» τη Δυτική Ευρώπη και την Ιαπωνία και πώς προσπαθούν να «γονατίσουν» τον Τρίτο Κόσμο.

Οι αδυναμίες και οι αντιθέσεις της PAX AMERICANA

ΜΙΑ διάσκεψη για να ρυθμίσει το οικονομικό μέλλον του κόσμου και τη ρύθμιση των διεθνών ανταλλαγών συνήλθε το 1944 στο Μπρέττον-Γούντς, όπου παρουσιάστηκαν δύο σχέδια: το σχέδιο του Τόλσον, οικονομολόγου Κένυς και το σχέδιο του Άμερικανού υπουργού των Οικονομικών Χουάιτ. Το σχέδιο Κένυς ήθελε να εγκαταστήσει μιά παγκόσμια κατευθυνόμενη οικονομία μέσω μιάς πραγματικά διεθνούς υπερ-τράπεζας, που θα έλεγχε την πίστη, με σκοπούς την έναρμόνιση των νομισματικών πολιτικών και την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης. Το σχέδιο Χουάιτ εμπνεόταν από τον οικονομικό φιλελευθερισμό του 19ου αιώνα, δεν δημιουργούσε μιά πραγματικά υπερ-εθνική νομισματική και πιστωτική εξουσία, πρόβλεπε απλώς ένα μηχανισμό για να βοηθάει τις νομισματικές εξισορροπήσεις (τη Διεθνή Τράπεζα, έτσι όπως ιδρύθηκε), την αποφυγή κάθε ελέγχου και περιορισμού τόσο στη διακίνηση των εμπορευμάτων και των κεφαλαίων, όσο και στις νομισματικές ισοτιμίες. Ο πλήρης ανταγωνισμός, που εύνοει αυτόν που έχει την ψηλότερη παραγωγικότητα, και ή πλήρης ελευθερία των ανταλλαγών, που εύνοει τον πιο ισχυρό, αποτελούν τις δύο μεγάλες αρχές του σχεδίου Χουάιτ, που εύνοούσε την ήγεμονεύουσα καπιταλιστική δύναμη, τις Η.Π.Α. και που τελικά επιβλήθηκε.

ΕΚΤΟΣ από την ελευθερία των ανταλλαγών, εκείνο που επιδιώχτηκε στο Μπρέττον-Γούντς, ήταν το να εξασφαλίσουν οι διεθνείς πληρωμές, με βάση το «σύστημα χρυσού ανταλλακτικού κανόνα», που επέβαλλε σαν μέσο διεθνών πληρωμών το δολλάριο, που ήταν μετατρέψιμο σε χρυσό. Οι ΗΠΑ, την επομένη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, όχι μόνο είχαν διπλασιάσει μέσα σε τέσσερα χρόνια το εθνικό τους προϊόν, αλλά είχαν συγκεντρώσει, χάρις στις πολεμικές παραγγελίες, τα δύο τρίτα των αποθεμάτων χρυσού όλου του καπιταλιστικού κόσμου, και μόνον αυτές μπορούσαν να εξασφαλίσουν τη μετατρεψιμότητα του δολλαρίου σε χρυσό. Οι άλλες αρχές του συστήματος που επιβλήθηκε στο Μπρέττον-Γούντς είναι οι εξής: ελεύθερη μετατρεψιμότητα των νομισμάτων μεταξύ τους, μετατρεψιμότητα του δολλαρίου σε χρυσό, ύπαρξη σταθερών ισοτιμιών, σε σχέση με το δολλάριο και τον χρυσό, που τις εξασφάλιζαν οι κεντρικές τράπεζες.

ΣΤΟ Μπρέττον-Γούντς επιβάλλεται ή ήγεμονία του δολλαρίου, που θα είναι απόλυτη κατά την περίοδο 1945-1958. Αυτή ή ήγεμονία διεθνώς, επιτρέπει στις ΗΠΑ:

- α) τη μαζική εξαγωγή εμπορευμάτων, που θα πληρωθούν σε δολάρια, που οι άλλες χώρες δανείστηκαν από τις ΗΠΑ. Με την ανάπτυξη αυτή των εξαγωγών τους, οι ΗΠΑ εισδύουν σ' όλες τις αγορές, ελέγχουν τα εμπορικά κύκλωμα, διευρύνουν σε διεθνή βάση το τραπεζιτικό τους κύκλωμα, επιβάλλουν τις καταναλωτικές τους συνήθειες και τα προϊόντα τους·

β) τη μαζική εξαγωγή κεφαλαίων, τις επενδύσεις των αμερικανικών μονοπωλίων στο εξωτερικό, με άμεσες επενδύσεις όχι μόνο στην παραγωγή πρώτων ύλων ή τις επενδύσεις υποδομής, αλλά και την επιτόπια παραγωγή όλων των καταναλωτικών αγαθών και την ένσωμάτωση της εργατικής δύναμης των άλλων χωρών σε μία ελεγχόμενη από τις ΗΠΑ καπιταλιστική παραγωγή.

ΒΕΒΑΙΑ, αυτή η κυριαρχία του αμερικανικού κεφαλαίου, που χρησιμοποιεί την κυρίαρχη θέση του δολλαρίου, δεν γίνεται χωρίς αποτελέσματα. Άλλα αυτό δεν έμποδίζει τις δύο μεγάλες επιτυχίες της αμερικανικής πολιτικής σ' αυτή την περίοδο: το Σχέδιο Μάρσαλ και την οικονομική άνοδο της Δυτικής Γερμανίας. Μόνο που αυτή η πολιτική της μαζικής εξαγωγής κεφαλαίων θα έχει σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση, το 1958, του πρώτου ελλείμματος στο αμερικανικό ισοζύγιο πληρωμών. Αυτό το έλλειμμα όχι μόνο θα συνεχιστεί στα επόμενα χρόνια αλλά και θ' αυξηθεί, λόγω των τεράστιων στρατιωτικών δαπανών των ΗΠΑ, που γίνονται ο χωροφύλακας του «ελεύθερου κόσμου», και λόγω του πολέμου του Βιετνάμ στον οποίο εμπλέκονται, προσπαθώντας να δώσουν ένα μάθημα στους λαούς του Τρίτου Κόσμου, για να μη διεκδικούν μία άλλη διανομή του παγκόσμιου πλούτου απ' αυτήν που έχει επιβάλει το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα. Όπως είχε πει ο τότε Υπουργός Άμυνας των ΗΠΑ Ρόμπερτ Μακναμάρα, «ο πόλεμος του Βιετνάμ πρέπει να δείξει στους λαούς της Άσίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής ότι ο ανταρτοπόλεμος δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα μακροχρόνιου».

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ που ακολουθεί (1958-1971) χαρακτηρίζεται κυρίως από την άνοδο της παραγωγής και της παραγωγικότητας των οικονομιών της Δυτικής Ευρώπης και της Ιαπωνίας, που ανταγωνίζονται όλο και πιο επικίνδυνα την οικονομία των ΗΠΑ, των οποίων η δύναμη μειώνεται συνεχώς: το 1950 οι ΗΠΑ έλεγχαν το 70% της παγκόσμιας παραγωγής, το 1960 έλεγχαν μόνο το 57% και το 1974 το ποσοστό αυτό θα πέσει στο 50%. Ας σημειωθεί ακόμα ότι οι ΗΠΑ, με 6% του παγκόσμιου πληθυσμού, χρησιμοποιούνε προς όφελός τους το 60% της μεταλλευτικής παραγωγής ολόκληρου του κόσμου. Η αυτονομία των ΗΠΑ θλέπει τη διεθνή της ανταλλακτικότητα να πέφτει και τα ευρωπαϊκά και ιαπωνικά προϊόντα να κατακλύζουν την αμερικανική αγορά. Το έλλειμμα του αμερικανικού ισοζυγίου πληρωμών αυξάνεται συνεχώς, και φτάνει στα 7 δισεκατομμύρια δολάρια το 1971. Τα κέρδη από τις αμερικανικές επενδύσεις στο εξωτερικό ανέρχονται το 1974 σε 15 δισεκατομμύρια δολάρια, από τα οποία πρέπει να αφαιρέσουμε 8 δισεκατομμύρια δολάρια που αποτελούν τα κέρδη των ξένων (ευρωπαϊκών κυρίως) επενδύσεων στις ΗΠΑ, όπως έχουμε καθαρά κέρδη 7 δισεκατομμύρια δολάρια για τις ΗΠΑ.

ΕΝΑ άλλο χαρακτηριστικό του αμερικανικού καπιταλισμού, κυρίως μετά το 1965, είναι η πτωτική τάση του ποσοστού του κέρδους στο έσωτερικό των ΗΠΑ. Ανάμεσα 1941-1965 τα κέρδη πέρασαν από 2,1 σε 21,2 δισεκατομμύρια δολάρια (ενώ οι τιμές μονάχα διπλασιάστηκαν για την ίδια αυτή περίοδο). Υπολογίζεται ότι, με αφαίρεση της πληθωριστικής ανόδου των τιμών, το μέσο ποσοστό του κέρδους στις ΗΠΑ περνάει από 15% το 1955, σε 10% το 1965 και σε 5% το 1973. Αυτό έχει σαν συνέπεια τη μείωση των επενδύσεων στο έσωτερικό και τη συνεχή έξοδο των κεφαλαίων στο εξωτερικό, όπου μέσω των «πολυεθνικών εταιριών» τα κεφάλαια αυτά προσπαθούν να εκμεταλλευτούν την τεχνολογική και οργανωτική υπεροχή των αμερικανικών επιχειρήσεων, την ηγεμονική θέση του δολλαρίου για τις πληρωμές τους και τη φτηνή εργατική δύναμη (που στη Δυτική Ευρώπη είναι τέτοια χάρις στη μετανάστευση).

ΕΝΑ άλλο γεγονός που πρέπει ν' αναφερθεί, γι' αυτή την περί-

οδο, είναι οι αμερικανο-ρωσικές συμφωνίες (μετά το 1971 και ο αμερικανο-κινεζικές), που ακολουθούνε τον ψυχρό πόλεμο και οδηγούνε τη Ρωσία του Κρουτσεφ στην αρχή και του Μπρέζνιεφ μετά, σ' ένα συμβιβασμό με τον «αμερικανικό ιμπεριαλισμό», ένα είδος καινούργιας ΝΕΠ («Νέας Οικονομικής Πολιτικής» που ακολούθησε ο Λένιν το 1922), για να μπορέσει να θγει ή ρωσική οικονομία από το αδιέξοδο και να ξεπεράσει τις δυσκολίες της. Εκτός από τις μαζικές αγορές σιταριού, η ΕΣΣΔ αγοράζει ολόκληρα εργοστάσια από τον καπιταλιστικό κόσμο, πληρώνοντάς τα με εξαγωγή πρώτων ύλων. Μερικές απ' αυτές τις πρώτες ύλες προέρχονται από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου και η ΕΣΣΔ τις αποκτάει με ανταλλαγή βιομηχανικών αγαθών και κυρίως καπιταλιστικών αγαθών. Βέβαια, αυτή η «εισαγωγή ιδεολογίας» εκ μέρους της ΕΣΣΔ από τις δυτικές χώρες θα αυξήσει μακροχρόνια όχι μόνο το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της, αλλά και την ανταγωνιστική της ικανότητα στις εξαγωγές, που είναι σήμερα πολύ χαμηλή, αλλά βραχυχρόνια αποτελεί μία θαυμάσια εξαγωγική διέξοδο για τον δυτικό καπιταλισμό. Μ' αυτό τον τρόπο, η ΕΣΣΔ και οι άλλες ανατολικές χώρες, μοιάζουν ν' αποτελέσουν μέρος της διεθνούς κατανομής εργασίας.

ΠΩΣ παρουσιάζοταν αυτή η διεθνή κατανομή εργασίας; Μετά τον πόλεμο οι ΗΠΑ κατείχαν σχεδόν το μονοπώλιο της παραγωγής, που χαρακτηρίζεται από ένταση τεχνολογίας, από ύψηλη τεχνολογία, οι άλλες αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες τα πολύπλοκα καταναλωτικά και παραγωγικά βιομηχανικά προϊόντα, και στις εξαρτημένες χώρες της περιφέρειας αφήνονταν η παραγωγή των πρώτων ύλων και μερικών κοινών βιομηχανικών προϊόντων, που προσπαθούσαν να παραγάγουν με τη λεγόμενη «πολιτική υποκατάστασης των εισαγωγών». Οι ΗΠΑ προσπαθούσαν να διατηρήσουν το σχεδόν μονοπώλιό τους - που δεν δικαιολογεί κανένας «νόμος των συγκριτικών πλεονεκτημάτων»(*) - στα προϊόντα ύψηλης τεχνολογίας, που το διαφιλοτιμούσαν όλο και περισσότεροι οι άλλες εκβιομηχανισμένες καπιταλιστικές χώρες, δημιουργώντας τις «πολυεθνικές εταιρίες» κι επενδύοντας μέσω αυτών μαζικά στο εξωτερικό. Χωρίς ο έπαναπατρισμός των κερδών τους να λύσει το πρόβλημα του αμερικανικού ισοζυγίου πληρωμών: γιατί πολλά απ' αυτά τα κέρδη επανεπενδύονται επί τόπου. Στις ΗΠΑ οι επενδύσεις εξακολουθούν να μειώνονται: κατά την περίοδο 1960-1970, οι παραγωγικές επενδύσεις αποτελούνε 11% του ακαθαρίστου προϊόντος στη Γαλλία και στη Γερμανία, και 25% στην Ιαπωνία, έναντι 5-7% στις ΗΠΑ. Η καθαρή παραγωγικότητα της εργασίας αυξήθηκε κατά μέσον όρο ετησίως, στην ίδια αυτή περίοδο, 2,4% στις ΗΠΑ και 5,3% στις χώρες της ΕΟΚ. Μετά το 1966 ο πληθωρισμός επιταχύνεται στις ΗΠΑ και το 1973-74 ξεπερνάει το ποσοστό του 10% ετησίως και γίνεται μόνιμο χαρακτηριστικό του συστήματος, γιατί είναι ο μόνος τρόπος ν' αντιμετωπιστεί από τους καπιταλιστές η πτώση του ποσοστού του κέρδους, ή αύξηση του κόστους των επενδύσεων, ή αδυνατότητα μείωσης των ήμερομισθίων. Ο πληθωρισμός χρησιμοποιήθηκε σαν απάντηση στο δίλημμα υποκατάσταση ή υπερπαραγωγή, που χαρακτήριζε την αμερικανική οικονομία από το 1965 κι έπειτα - χρονιά στην οποία πολλοί οικονομολόγοι τοποθετούν την αρχή της κρίσης στον καπιταλιστικό κόσμο.

Η ΚΡΙΣΗ αυτή της αμερικανικής οικονομίας βρίσκεται βασικά στη βάση της αποδιοργάνωσης του διεθνούς νομισματικού συστήματος κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1960-1970. Τελικά, στις 15 Αύγουστου 1971 ο Νίξον προβαίνει στην υποτίμηση του δολλαρίου, για να μπορέσει να σταματήσει την αιμορραγία των κεφαλαίων, να βοηθήσει τις αμερικανικές εξαγωγές, και να κάνει ακόμα πιο δύσκολες τις εισαγωγές στις ΗΠΑ. Αναστέλλεται επίσης η μεταρριμότητα του δολλαρίου σε χρυσό, δηλαδή η αμερικανική κυ-

ΠΙΝΑΚΑΣ I
Μερίκα συγκριτικά δεδομένα του δυτικού κόσμου

Χώρες	Ακαθ. Έθν. Προϊόν (σε δισεκ. δολάρια)			Ακατέργ. γάλυθας (σε εκατ. τόννους)			Αυτοκίνητα (σε εκατομ. μονάδες)		
	1950	1960	1973	1950	1960	1973	1950	1960	1973
Η.Π.Α.	288	511	1.289	88	90	136,4	8	7,9	9,7
Ιαπωνία	12	43	418	5	22	119,3	-	0,5	4,5
Δυτική Ευρώπη έξ ὧν:	152	330	1.150	50	106	150	1,5	5,5	10,4
Δυτ. Γερμανία	23	71	357	12	34	49,5	0,3	2	3,6
Γαλλία	29	61	253	9	17	25,3	0,3	1,4	3,2
Μεγ. Βρετανία	37	72	145	16	25	26,6	0,8	1,5	1,7
Πηγή: Ο.Ο.С.Д.Ε.									

θέρνιση δεν είναι υποχρεωμένη ν' ανταλλάσσει με χρυσό τὰ δολ-
λάρια πού τῆς παρουσιάζουν οἱ Κεντρικὲς Τράπεζες τῶν ἄλλων
χωρῶν. Τὸ «πνεῦμα τοῦ Μπρέττον-Γούντς» ἔχει πεθάνει, καὶ μερι-
κοὶ νόμισαν ὅτι ἦρθε τὸ τέλος τῆς ἡγεμονίας τοῦ δολλαρίου καὶ τὸ
«γονάτισμα» τοῦ ἀμερικανικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ. Ἀλλὰ σύντομα οἱ
ΗΠΑ θὰ ὁργάνωναν τὴν ἀντεπίθεσή τους.

Ἡ ἀμερικανικὴ ἀντεπίθεση καὶ ἡ γενίκευση τῆς κρίσης

Ἡ ΥΠΟΤΙΜΗΣΗ τοῦ δολλαρίου τῆς 15 Αὐγούστου 1971, ἐνῶ εἶχε
γίνει ἀναγκαία ἀπὸ τὶς δυσκολίες τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας καὶ
τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, ἀποτελοῦσε συγχρόνως καὶ
τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν ἀμερικανικὴ ἀντεπίθεση. Τὸ ποσοστὸ ἀνά-
πτυξης τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας ἦταν 6% γιὰ τὸ 1972 καὶ τὸ
1973, ἀλλὰ ξανάπεσε τὸ 1974 καὶ τὸ 1975. Οἱ ἀμερικανικὲς ἐξαγω-
γὲς σχεδὸν διπλασιάζονται μεταξὺ 1971 καὶ 1974: ἀπὸ 37 δισεκα-
τομμύρια δολλάρια τὸ 1971, ἀνέρχονται σὲ 72,6 δισεκατομμύρια
δολλάρια τὸ 1974. Ἡ θέση τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν θελιώνεται,
στὶς ἀρχὲς μάλιστα τοῦ 1974 τὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν γίνεται γιὰ με-
ρικοὺς μῆνες ἐνεργητικό. Παρὰ τὴν ἀναστολὴ τῆς μετατρεψιμότη-
τας τοῦ δολλαρίου σὲ χρυσό, τὸ χάρτινο δολλάριο ἐπιβάλλεται
ἀπὸ τὶς ΗΠΑ, καὶ γίνεται ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὶς ἄλλες ἐκβιομηχανισμέ-
νες καπιταλιστικὲς χώρες σὰν μέσο διεθνῶν πληρωμῶν, σὲ μιὰ
συμφωνία πού κλείνεται στὴν Οὐάσιγκτον στὶς 18 Δεκεμβρίου
1971. Χώρες ὅπως ἡ Γερμανία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἰαπωνία ἐξαρτῶνται
πέρα πολὺ ἀπὸ τὸ διεθνὲς ἐμπόριο καὶ ἀπὸ τὶς ἐξαγωγὲς τους στὶς
ΗΠΑ, κι εἶναι ἔτσι υποχρεωμένες νὰ δεχοῦνε τοὺς ἀμερικανικοὺς
ὄρους, νὰ δεχοῦνε τὰ τεράστια ἀμερικανικὰ χρέη σὲ ρευστὸ νό-
μισμα, πού ἀνέρχονταν σὲ 100 δισεκατομμύρια δολλάρια, νὰ μπο-
ροῦν νὰ πληρωθοῦν σὲ χαρτιά, ὅπως θὰ γίνει στὸ ἐξῆς γιὰ τὶς ἀγο-
ρὲς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ἀπὸ τὶς ΗΠΑ, μὲ συνέπεια τὴν ἐξαγωγή
τῆς κρίσης τους. Ἡ θέση τῶν ΗΠΑ, παρὰ τὴν ἀδυναμία τοῦ δολλα-
ρίου, εἶναι ἀπλή, ὅσον ἀφορᾷ τὶς ἄλλες, καπιταλιστικὲς χώρες:
στηρίχτε με γιατί θὰ πέσω καὶ θὰ σᾶς ... πλάκῶσω!

Ἡ ΠΡΩΤΗ αὐτὴ ὑποτίμηση τοῦ δολλαρίου δὲν ἄρκεσε γιὰ νὰ
ἀποκαταστήσει τὴν ἰσορροπία τοῦ ἀμερικανικοῦ ἰσοζυγίου πληρω-
μῶν, πού ἔφτασε κατὰ τὸ 1972 τὰ 6,4 δισεκ. δολλάρια. Τὸ Φεβρου-
άριο 1973 ἔγινε καὶ δεῦτερη ὑποτίμηση τοῦ δολλαρίου κατὰ 10%.
Ἡ πτώση τῆς τιμῆς τοῦ δολλαρίου συνεχίστηκε μέχρι τὴ Σύννοδο
τοῦ Διεθνοῦς Νομισματικοῦ Ταμείου στὸ Ναϊρόμπι τὸν Αὐγούστο
τοῦ 1973, ὁπότε ἀναγγέλθηκε μιὰ πρώτη συμφωνία γιὰ τὴ μεταρ-
ρύθμιση τοῦ διεθνοῦς νομισματικοῦ συστήματος, πού δέχονταν,
ἐπὶ τέλους, οἱ ΗΠΑ, μπροστὰ στὸ ἐνδεχόμενο ν' ἀποσυρθοῦν οἱ
δυτικο-εὐρωπαϊκὲς καπιταλιστικὲς χώρες καὶ ἡ Ἰαπωνία στὶς δικές
τους οἰκονομικὲς ζῶνες καὶ ν' ἀρχίσουν μεταξὺ τους τὸν ἐμπορικὸ
πόλεμο. Ἐπέτυχαν ἐπίσης οἱ ΗΠΑ νὰ καθιερωθοῦν «κυμαίνόμενες
νομισματικὲς ἰσοτιμίες» (*), πράγμα πού ἀπέβαινε σὲ ὄφελος τοῦ
δολλαρίου καὶ τῆς ἀποκατάστασης τῆς ἰσορροπίας τοῦ ἀμερικανι-
κοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν.

Τὸ ΔΕΥΤΕΡΟ στοιχεῖο τῆς ἀμερικανικῆς ἀντεπίθεσης εἶναι ἡ ἐκ-
μετάλλευση ἀπὸ τὶς ΗΠΑ τῆς «ἐνεργειακῆς κρίσης», πού ξέσπασε
τὸ φθινόπωρο τοῦ 1973, χάρις στὴν ὁποία οἱ Νίξον καὶ Κίσσινγκερ
θὰ καταστρέψουν τὴ βάση τῆς φτηνῆς ἐνέργειας (πετρέλαιο) γιὰ
τὶς ἄλλες καπιταλιστικὲς χώρες, πού εἶχαν γίνει σοβαροὶ ἐμπορικοὶ
ἀνταγωνιστὲς τῶν ΗΠΑ (βλ. Πίνακα 1). Τὰ ὀφέλη πού ἀποκόμισε ἡ
ἀμερικανικὴ οἰκονομία ἀπὸ τὴν «ἐνεργειακὴ κρίση» φαίνονται ἀπὸ
τὸ ἐξῆς: μὲ τὴν τιμὴ πού εἶχε τὸ πετρέλαιο τὸ 1970, ἡ ἐξάντληση
τῶν ἀποθεμάτων τῶν ΗΠΑ θὰ εἶχε μετατρέψει τὸ 1980 στὸν
μεγαλύτερο εἰσαγωγέα πετρελαίου στὸν κόσμον, ἐνῶ διαθέτουν
τεράστια ἀποθέματα ἀνθρακα, σχιστῶν καὶ πετρελαίου (στὴ θά-
λασσα καὶ τὴν Ἀλάσκα), τῶν ὁποίων ὅμως ἡ ἐκμετάλλευση δὲν
εἶναι συμφέροντα σὰν σὲ μιὰ τιμὴ τοῦ πετρελαίου ἀνω τῶν 8
δολλαρίων κατὰ μπαρίλ.

Ἡ ΑΝΟΔΟΣ τῆς τιμῆς τοῦ πετρελαίου δὲν εἶναι τὸ κύριο αἶτιο γιὰ
τὸν πληθωρισμὸ καὶ τὴν κρίση τῶν καπιταλιστικῶν οἰκονομιῶν,
ὅπως μερικοὶ θέλησαν νὰ ἰσχυριστοῦν. Ὅχι μόνο ἡ κρίση εἶχε ἀρ-
χίσει, ἀλλὰ ἡ ἀνοδὸς τῆς τιμῆς τοῦ πετρελαίου ἀποτελοῦσε μιὰ
δίκαιη ἀναπροσαρμογὴ, γιὰ νὰ σταματήσει τὸ λήστεμα τῶν πρώτων
ὕλων τοῦ Τρίτου Κόσμου σὲ πολὺ χαμηλὲς τιμές. (Καταδειχτήκε,
ἔτσι, ὅτι ἡ εὐημερία τοῦ Δυτικοῦ Κόσμου, πάνω στὴν ὁποία στηρί-
ξαν τὴ στρατηγικὴ τους οἱ σοσιαλ-δημοκράτες, ὀφειλότανε σ' αὐ-
τοὺς τοὺς δύο παράγοντες: τὶς χαμηλὲς τιμές τῶν πρώτων ὑλών
καὶ τὴν ἀφθονία καὶ σχετικὰ φτηνὴ ἐργατικὴ δύναμη τῶν μετανα-
στῶν). Δεδομένης ὅμως τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως ἐνεργειακῆς
ἀνεξαρτησίας τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν καὶ τῆς Ἰαπωνίας σὲ
σχέση μὲ τὴ ΗΠΑ (βλ. Πίνακα 2), τὸ θάρος γιὰ τὴ ἰσοζύγια πληρω-
μῶν αὐτῶν τῶν χωρῶν ἀπὸ τὴν ἀνοδὸς τῆς τιμῆς τοῦ πετρελαίου
εἶναι πραγματικὰ δυσθάσταχο (βλ. Πίνακα 3). Σὲ δύσκολη ἐπίσης

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Βαθμὸς ἐνεργειακῆς ἐπάρκειας ἀπὸ ἴδιες πηγὲς τὸ 1971

Χῶρες	Πετρέλαιο	Ἐνέργεια
Ἰαπωνία	0%	11%
Ἰταλία	6%	15%
Βέλγιο	1%	18%
Γαλλία	5%	22%
Μεγ. Βρετανία	2%	53%
Δυτ. Γερμανία	7%	51%
Ὁλλανδία	7%	64%
Καναδὰς	98%	110%
Η.Π.Α.	74%	89%

Πηγή: O.C.D.E.

θέση βρέθηκαν ὅλες οἱ χώρες τοῦ Τρίτου Κόσμου πού δὲν παρ-
γουν πετρέλαιο, κι αὐτὸ αὐξήσε τὴν ἐξάρτησή τους ἀπέναντι στὴν
ἡγεμονεύουσα ἱμπεριαλιστικὴ δύναμη. Ἡ ἀνάπτυξη, ἀπὸ τὴν ἄλλη
μεριά, χωρῶν ὅπως ἡ Βραζιλία καὶ τὸ Ἰράν θὰ δημιουργήσει ἀντα-
γωνιστικὲς βιομηχανικὲς δυνάμεις, κυρίως ἀπέναντι στὸν εὐρω-
παϊκὸ καὶ τὸν ἰαπωνικὸ καπιταλισμὸ, πού θὰ δυσκολευτοῦν νὰ
ἐπενδύσουν στὴν ἀνάπτυξη βιομηχανιῶν τεχνολογικῆς ἐντασης,
ὅπου οἱ ΗΠΑ θὰ προσπαθήσουν νὰ διατηρήσουν μακροπρόθεσμα
τὸ μονοπώλιό τους.

ΠΕΡΑ ἀπ' αὐτὸ, οἱ ΗΠΑ εἶναι κυρίως αὐτὲς πού ἐπωφελήθηκαν
καὶ θὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν «ἀνακύκλωση» τῶν πετρελαιο-
δολλαρίων, δηλαδή τὴν τοποθέτηση τῶν τεράστιων ἀποθεμάτων
σὲ δολλάρια πού πραγματοποιήσαν οἱ πετρελαιοπαραγωγὲς χώ-
ρες, χάρις στὴν αὐξηση τῆς τιμῆς τοῦ πετρελαίου: γιὰ τὸ 1974
ὑπολογίστηκαν σὲ 40 δισεκατομμύρια δολλάρια, μὲ μιὰ αὐξηση
τῶν εἰσαγωγῶν τῶν πετρελαιοπαραγωγῶν χωρῶν κατὰ 8 δισεκα-
τομμύρια δολλάρια. Μέχρι στιγμῆς, παρὰ μερικὲς εὐρωπαϊκὲς καὶ
ἰαπωνικὲς ἐπιτυχίες, τὰ πετρελαιο-δολλάρια πῆραν τὸ δρόμο γιὰ
τὶς ἀμερικανικὲς τράπεζες καὶ τοὺς χρηματοδοτικοὺς ὁργανι-
σμοὺς πού ἐλέγχονται ἀπὸ τὸ ἀμερικανικὸ κεφάλαιο. Ἀνεξάρτητα
μὲ τὸ ἀν ὅτι ΗΠΑ προκάλεσαν μὲ τὸ μακιαβελισμὸ τὴν ἀνοδὸς τῆς
τιμῆς τοῦ πετρελαίου, ὅπως ἰσχυρίζονται μερικοὶ (3), ἢ ἀν ἐπωφε-
λήθηκαν ἀπὸ τὰ ρήγματα καὶ τὶς ἀντιθέσεις πού ὑπῆρχαν στὸν ἱμ-
περιαλιστικὸ κόσμον καὶ πού ἐκμεταλλεύθηκαν οἱ πετρελαιο-
παραγωγὲς χώρες, κατάφεραν μὲ τὸ μακιαβελισμὸ γιὰ μιὰ ἀκόμα
φορὰ τὸν εὐρωπαϊκὸ καὶ τὸν ἰαπωνικὸ καπιταλισμὸ, νὰ τοὺς ἀδυ-
νατίσουν καὶ νὰ τοὺς ἔχουν γιὰ πειθήνιους «συμμάχους» στὸ διά-
λογο Βορρᾶ - Νότου, πού ἀρχισε στὰ τέλη τοῦ 1975 στὸ Παρίσι.
Ἐκτὸς αὐτοῦ τὰ κέρδη τοῦ καρτέλ τοῦ πετρελαίου, πού τὸ ἐλέγ-
χουν οἱ πέντε μεγάλες ἀμερικανικὲς ἐταιρίες, ποτὲ δὲν ἦταν
τόσο μεγάλα, καὶ ἐπενδύονται στὴν ἀνάπτυξη ἄλλων πηγῶν ἐνερ-
γείας στὶς ΗΠΑ ἢ ἄλλου. Ἀλλωστε, ὁ ἐκπρόσωπος τῶν πετρελαι-
κῶν συμφερόντων Νέλσον Ροκφέλλερ, γίνεται ἀντιπρόεδρος τῶν
ΗΠΑ.

ΕΝΑ ἄλλο ὄπλο στὰ χέρια τῶν ΗΠΑ εἶναι οἱ ἐξαγωγὲς τους ἀγρο-
τικῶν προϊόντων, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὅλες σχεδὸν οἱ χώρες ἔχουν
ἀνάγκη, σὲ τιμὲς πού αὐξήθηκαν περισσότερο ἀπὸ τὴν τιμὴ τοῦ
πετρελαίου. Μόνο ἀνάμεσα στὸν Σεπτέμβριο 1972 καὶ τὸν Σεπτέμ-
βριο 1973 οἱ ἐξαγωγὲς τῶν ἀμερικανικῶν γεωργικῶν προϊόντων
αὐξήθηκαν κατὰ 104%, ἐναντι μιᾶς αὐξησης κατὰ 39% γιὰ τὰ μὴ
ἀγροτικά προϊόντα. Παρὰ τὴν προσπάθεια αὐτὴ τῶν ΗΠΑ νὰ διατη-
ρήσουν τὴν ἡγεμονικὴ τους θέση, μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνακοπὴ τῆς κρί-
σης κατὰ τὸ 1972 καὶ τὸ 1973, ἡ κρίση ἔγινε ἀκόμα πιὸ ἐντονὴ στὰ
δύο ἐπόμενα χρόνια καὶ γενικεύθηκε σ' ὅλοκληρον τὸν καπιταλι-
στικὸν κόσμον. Κατὰ ὁρισμένους, μάλιστα, παρατηρητὲς ἡ προσπά-
θεια τῶν ΗΠΑ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν ἡγεμονία τους στὴν παγκόσμια
οἰκονομία, εἶναι ἐκείνη πού προκάλεσε γενίκευση καὶ ἐξαγωγή τῆς
κρίσης. Ἡ ἀμερικανικὴ οἰκονομία μετὰ τὴν ἀνοίξη τοῦ 1974 μπῆκε
στὴν πιὸ σοβαρὴ μεταπολεμικὴ τῆς κρίσης, συμπαράσφοντα σ'
αὐτὴν ὁλόκληρον τὸν καπιταλιστικὸν κόσμον. Ἡ κρίση αὐτὴ ἐμφανί-
ζεται σὰν μιὰ χαρακτηριστικὴ κρίση υπερπαραγωγῆς (ἀνεργία,
μείωση τῆς παραγωγῆς, μείωση τῶν ἐπενδύσεων, πτώση τῶν κερ-
δῶν, μεγάλο ποσοστὸ ἀχρησιμοποίητης παραγωγικῆς ικανότητας)
ἀλλὰ συνυπάρχει μ' ἓνα σοβαρὸ ποσοστὸ πληθωρισμοῦ. Γιὰ τὸν
«στασιμοληθωρισμὸ», ὅπως ὀνόμασαν τὸ καινούργιο αὐτὸ φαι-
νόμενο, ὅχι μόνο δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐφαρμοστοῦν τὰ μέτρα πού
πρότειναν οἱ νεο-κλασικοὶ οἰκονομολόγοι τὸ 1929 (μείωση τῶν
ἡμερομισθίων καὶ τῶν ἐπιτοκίων, ἐμπιστοσύνη γιὰ τὴν «ἀναθέρ-
μανση» στὸ μηχανισμό τῆς ἀγορᾶς), ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατό νὰ
ἐφαρμοστοῦν καὶ τὰ μέτρα τῶν κεῖνσιανῶν οἰκονομολόγων (αὐ-
ξηση τῆς ἀποτελεσματικῆς ζήτησης, ἐνίσχυση τῆς κατανάλωσης,
αὐξηση τῶν κρατικῶν ἐπενδύσεων). Γίνεται ἀπαραίτητη ἡ ἐθνικο-
ποίηση τῶν ἐπενδύσεων, πού πρότεινε ὁ Κένυς, ἡ ἀναδιοργάνωση

της παραγωγής, ή αναδιάρθρωση των αναγκών και των προτεραιοτήτων, οι ριζικές κοινωνικές διαρθρωτικές μεταβολές, που θ' αύξησουν την οικονομική και κοινωνική αποτελεσματικότητα του κεφαλαίου(1). Στόν «στασιμοληθωρισμό», ή κρίση δέν μειώνει τόν πληθωρισμό, αλλά τείνει νά τόν αύξησει.

ΤΟ Νοέμβριο τού 1973 υπήρχαν 4,3, εκατομμύρια άνεργοι στις ΗΠΑ, τó Δεκέμβριο 1974 είχαν γίνει 7 εκατομμύρια (5,5% τής εργατικής δύναμης) και υπολόγιζαν τήν ανεργία σέ 6,8% γιά τó 1975. Η βιομηχανική παραγωγή έμεινε στάσιμη μεταξύ 1974 και 1975 και υπολόγιζαν τήν πτώση των βιομηχανικών κερδών σέ 10%: 88 δισεκατομμύρια δολάρια τó 1974 και 79 δισεκατομμύρια δολάρια τó 1975. Ανάμεσα 1974 και 1975 ή κατασκευή κατοικιών μειώθηκε κατά 20% και τó έθνικό εισόδημα, άν ληφθεί ύπ' όψη ó πληθωρισμός, μειώθηκε κατά 1%. Τó ποσοστό τού πληθωρισμού έφτασε τó 12% έτησίως. Υπολογίστηκε, σύμφωνα μέ τούς «πίνακες εισορών έκροών» τού Λεόντιεφ(2), ότι γιά μιá πώση τής παραγωγής αυτοκινήτων κατά 1 δισεκατομμύριο δολάρια (πού αντιπροσωπεύεται άπό 250.000 αυτοκίνητα), θά μειωθεί ή άπασχόληση κατά 22.900 εργαζόμενους στόν κλάδο τού αυτοκινήτου, και ως έξής στόις συνδεόμενους κλάδους: 4.600 στόν κλάδο τού χάλυβα, 4.420 στόις ύπηρεσίες πώλησης, 4.170 στή βιομηχανία μετάλλων, 2.650 στή διαφήμιση και τή διοίκηση, 2.050 στόις μεταφορές και τίς άποθηκεύσεις, 1.900 στήν κλωστοϋφαντουργία, 1.840 στόν ήλεκτρισμό, 1.340 στό καουτσούκ, 1.060 στόις ύπηρεσίες συντήρησης και 760 στή βιομηχανία γυαλιού. Γιά πώση έτσι τής πώλησης των αυτοκινήτων κατά 1 δισεκατομμύριο δολάρια, έχουμε συνολικά 22.900 άπολύσεις εργαζομένων στόν κλάδο τού αυτοκινήτου και 34.000 στόις συνδεόμενους κλάδους. Δεδομένου ότι οι πωλήσεις των αυτοκινήτων μειώθηκαν άπό 57,5 δισεκατομμύρια δολάρια τó 1973 σέ 45 δισεκατομμύρια δολάρια τó 1974, μπορεί κανείς εύκολα νά υπολογίσει τήν ανεργία πού δημιουργήσε μόνο ή μείωση στόις πωλήσεις των αυτοκινήτων.

Η ΠΤΩΣΗ των άξιών στό χρηματιστήριο τής Νέας Υόρκης τó Σεπτέμβριο 1974 (τό χρηματιστήριο παίζει πολύ μικρό ρόλο γιά τήν οικονομική ζωή των χωρών τής Δυτ. Ευρώπης, αλλά παίζει άκόμα σημαντικό ρόλο στόις ΗΠΑ γιά τή χρηματοδότηση των νέων επενδύσεων, τó κεφάλαιο των άσφαλιστικών εταιριών, των συνταξιοδοτικών όργανισμών, των Ίδρυμάτων, αλλά και γιά τó εισόδημα των μέσο-άστικών τάξεων) έκανε μερικούς νά νομίσουν ότι ήρθε ή ώρα τού μεγάλου κράχ τού χρηματιστηρίου, όπως τόν Οκτώβριο τού 1929. Τίποτα δέν άποκλείει νά συμβεί κάτι άνάλογο μέ τó 1929: άρκει π.χ. νά έχουμε ένα κύμα εργατικών διεκδικήσεων στόις ΗΠΑ, πού θά διπλασίαζε τó ποσοστό τού πληθωρισμού, μιá αύξηση τού προστατευτισμού στόις ΗΠΑ, πού θά μείωνε σημαντικά τίς εξαγωγές των άλλων καπιταλιστικών κρατών και κυρίως τής Δυτ. Γερμανίας, μιá άπότομη άποχώρηση των πετρελαιο-δολαρίων άπό τó Σίτυ τού Λονδίνου, πράγμα πού θά προκαλούσε τήν κατάρρευση τής άγοράς των ευρώ-δολαρίων(3), τήν άδυναμία πιά γιά τίς μεγάλες έπιχειρήσεις νά δανειστούν και τίς πτωχεύσεις, χωρίς νά εξαιρούνται άκόμα και οι άμερικανικές έπιχειρήσεις στήν Ευρώπη. Άλλά πρós τó παρόν τίποτα άπ' όλα αυτά (πού θά είχαν σάν συνέπεια κοινωνικές άναταραχές σέ μεγάλη έκταση, και άυταρχικά και φασιστικά καθεστώτα στόν δυτικό κόσμο) δέν συνέβη. Οι παρατηρητές τονίζουν, έτσι, τίς διαφορές ανάμεσα 1974/76 και 1929: Σήμερα ή κατανάλωση των μαζών και οι εξαγωγές ρυθμίζουν τήν οικονομική δραστηριότητα κι όχι ή κερδοσκοπία στό χρηματιστήριο, και ή σχέση εισοδήματα άπό εργασία/εισοδήματα άπό κεφάλαιο έχει αλλάξει. Άντί γιά πώση των τιμών, όπως τó 1929, έχουμε μιá πληθωριστική άνοδο των τιμών, κι άντί γιά μιá κάποια διεθνή νομισματική τάξη έχουμε σήμερα ένα διεθνές νομισματικό σύστημα σέ κρίση, πού θά γίνει άκόμα πιό άσταθές λόγω των πετρελαιο-δολαρίων και των «κυμανόμενων νομισματικών ισοδυναμιών»(4). Μιá παλιή γενική ή «αναθεώρηση νομισμάτων», ξεκινώντας άπό όποιοδήποτε κλάδο και μέ όποιαδήποτε μέσα, ήταν δυνατή μετά τó 1929, ένώ πρέπει νά είναι έκλεκτική σήμερα (ύπάρχουν κλάδοι πού είναι π.χ. περισσότερο ενεργειαπόροι, και άλλοι πού αντιμετώπιζουν περισσότερο τόν διεθνή άνταγωνισμό). Άλλά ή κύρια διαφορά είναι ό πληθωρισμός, κι αυτόν πρέπει ν' αναλύσουμε.

Τó φαινόμενο τού πληθωρισμού σήμερα

Ο ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ είναι σήμερα τó οικονομικό εκείνο φαινόμενο πού αντιμετώπιζουν όλοι οι πολίτες μιáς χώρας, έπειδή έκδηλώνεται μέ τήν άνοδο των τιμών, κι εκείνο πού μπορούνε νά εξηγήσουν λιγότερο άπό όποιοδήποτε άλλο. Γιατί είναι εκείνο πού οι κατεστημένοι οικονομολόγοι δέν μπορούνε νά εξηγήσουν ίκανοποιητικά ή δέν ...θέλουν νά εξηγήσουν. Έπειδή ό πληθωρισμός έχει τελειώς διαφορετικά άποτελέσματα και είναι διαφορετικά άποδεκτός (άπό τó κράτος, τίς τράπεζες, τίς έπιχειρήσεις, και... όσους

έχουν δανείσει) όταν είναι περιορισμένος, όταν πρόκειται γιά «έρποντα» πληθωρισμό, και διαφορετικά όταν φτάνει σέ ψηλά ποσοστά, όταν μεταφέρεται σέ «άνοιχτό» πληθωρισμό: τότε άπό «διεγερτικό φάρμακο μεταβάλλεται σέ δηλητήριο».

ΣΥΝΕΔΕΣΑΝ μέχρι τώρα, στόις εξηγήσεις τους, τόν πληθωρισμό μέ τó νόμισμα μόνο, μέ τή ζήτηση ή και μέ τίς εργατικές διεκδικήσεις, πού αύξάνουν τó κόστος παραγωγής. Στήν πραγματικότητα, ό πληθωρισμός σήμερα συνδέεται μέ τή μονοπωλιστική δομή τής παραγωγής και τή μονοπωλιστική δομή τού τραπεζικού συστήματος, δηλαδή μέ άλλα λόγια μέ τόν τρόπο πού πραγματοποιείται ή συσσώρευση τού κεφαλαίου στό στάδιο τού μονοπωλιακού καπιταλισμού. Στόν 19ο αιώνα ό καπιταλισμός στό άνταγωνιστικό του στάδιο χαρακτηριζόταν άπό μιá σταθερότητα και μάλιστα και άπό πώση των τιμών: ό άνταγωνισμός γινόταν μέσω των τιμών και τó κέρδος αύξανε μέ τήν ιδιοποίηση τής άγοράς πού διαφέντευε ό αντίπαλος. Άντίθετα, ή πώση τού φεουδαλικού συστήματος, συνοδεύτηκε άπό ένα σημαντικό ποσοστό πληθωρισμού, πού τόν δημιουργούσε ένα διαφορετικό είδους μονοπώλιο πάνω στόις παραγωγικές πηγές, μιá «σπανιοποίηση» των αγαθών και αύξηση των τιμών τους. Όπως γράφει ό J. Attali:

«Πρίν άπό δύο αιώνες, οι τελευταίοι άρχοντες τού φεουδαλικού συστήματος νόμισαν ότι θά μπορούσαν νά έγκαταστήσουν τήν κλονιζόμενη κυριαρχία τους μέ τή δημιουργία μιáς τεχνητής σπάνισης των πιό απαραίτητων αγαθών. Ξέρουμε καλά τά άποτελέσματα: άνοδος των τιμών, μείωση τής άγοραστικής δύναμης των κατοίκων των πόλεων, έλλειψεις, πτωχεύσεις και κοινωνικές κρίσεις, πού έκαναν δόλοκληρο τó οικοδόμημα νά καταρρεύσει. Ό παραλληλισμός ανάμεσα σ' εκείνη τήν κατάσταση και τó σύγχρονο πληθωρισμό δέν είναι άπλώς ένα εύφυολόγημα. Προσφέρει, κατά τή γνώμη μου, ένα άπό τά κλειδιά γιά ν' αναλυθεί ή παρούσα οικονομική κατάσταση, πού καμιά οικονομική πολιτική δέν φαίνεται νά είναι σέ θέση νά κυριαρχήσει»(4).

Ο ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ επιδιώχτηκε - τουλάχιστον σάν «έρπων» πληθωρισμός - άπό τήν οικονομική πολιτική όλων των άνεπτυγμένων καπιταλιστικών κρατών, γιά ν' άποφευθεί ή οικονομική στασιμότητα, πρós τήν όποία ρέπει άπό μόνο του τó σύστημα, και γιά ν' αντιμετωπιστεί ή πτωτική τάση τού ποσοστού τού κέρδους. Ό πληθωρισμός δημιουργεί μιá νομισματική υπεραξία, πού αύξάνει τά καπιταλιστικά κέρδη - ή τουλάχιστον, όρισμένα άπ' αυτά - και χρησιμεύει, έτσι, τόσο σάν ένισχυτικό κίνητρο γιά τίς επενδύσεις, όσο και γιά μιá άναδιανομή τού έθνικού εισοδήματος πρós όφελος όρισμένων κοινωνικών τάξεων. Καταδείχτηκε ό ρόλος τού τραπεζικού συστήματος, μέ τήν υπόθαλψη, βέβαια, τού κράτους, στή δημιουργία αυτής τής νομισματικής υπεραξίας, χάρη στή διαφορά πού τó τραπεζικό σύστημα έπιβάλλει ανάμεσα στό ποσοστό τού πληθωρισμού και τά διάφορα επιτόκια, μέ κύριο θύμα τούς μικροκαταθέτες. Αυτή ή νομισματική υπεραξία διαμοιράζεται ανάμεσα στόις ίδιες τίς τράπεζες, στόις δανειολήπτες τους, δηλαδή τίς έπιχειρήσεις και τó κράτος, πού εισπράττει έτσι ένα «φόρο άπό τόν πληθωρισμό». Βέβαια, όπως γράφει ό S.C. Kolm, «οι παράγοντες τής νομισματικής εκμετάλλευσης δέν έχουν τήν άπόλυτη κυριαρχία τού ποσοστού τού πληθωρισμού, λόγω τής επίδρασης πού άσκούνε πάνω του άλλοι παράγοντες και φαινόμενα έθνικά και διεθνή, γιά τά όποια γνωρίζουν πολύ άσκημα νά προθλήψουν τή συμπεριφορά, εμφάνιση και συνέπειες. Έντούτοις, τó σύνολο των τριών αυτών παραγόντων: Κράτος-τράπεζες-έπιχειρήσεις, μπορεί νά έπηρεάσει κατά τρόπο έξαιρετικά σημαντικό και άποφασιστικό τó ποσοστό τού πληθωρισμού σέ μιá χώρα. Τó άποτέλεσμα, όπως γράφει ό ίδιος συγγραφέας, είναι ότι «ή σύγχρονη διόγκωση τής εκμετάλλευσης, μέσω τού νομίσματος και τού πληθωρισμού, άφαιρεί άπό τήν οικονομία πού άποκαλείται "φιλελεύθερη" τήν ποιότητα και τά πλεονεκτήματα πού έπικαλείται»(5).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Ίσοζύγια πληρωμών των κυριότερων βιομηχανικών χωρών

Χώρες	1972	1973	1974
Καναδάς	-0,62	-0,34	-1,25
Η.Π.Α.	-8,35	-3,04	-1
Ίαπωνία	6,62	-0,14	-7,75
Αυστραλία	0,33	0,55	-1,75
Γαλλία	0,29	-0,15	-6,20
Δυτ. Γερμανία	1,04	4,73	7
Ίταλία	2,04	-2,53	-8,75
Μεγ. Βρετανία	0,19	-3,71	-9,75

Πηγή: O.C.D.E.

ΕΚΕΙΝΟ όμως που πρέπει να τονιστεί είναι ότι η πληθωριστική αυτή πρακτική δεν ανάτρεψε την τάση προς τη στασιμότητα και η κρίση δεν ανάκοψε τον πληθωρισμό. Αυτό το καινούργιο φαινόμενο της οικονομικής ύφεσης και του πληθωρισμού συγχρόνως, δείχνει το πόσο άλλαξε ολόκληρο το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής από την περίοδο της κρίσης του 1929. Χωρίς όμως να αλλάξει το σύστημα κατανομής των κοινωνικών πόρων - που όλο και περισσότερο διεθνοποιείται κάτω από την μπαγκέτα των πολυεθνικών εταιριών - χωρίς να αλλάζουν τα κριτήρια, οι κοινωνικές προτεραιότητες, ως προς τις επενδύσεις και την κατανάλωση. Χωρίς να μπορεί να αναδιρθωθεί την παραγωγή, για να ικανοποιηθούν με «δημόσια» αγαθά οι άπεραντες ανάγκες, που δεν διαθέτουν αγοραστική δύναμη κι όχι οι τεχνικές ανάγκες των προνομιούχων (λαών ή τάξεων), για να αναδιρθωθούν οι πόλεις, για να προστατευθεί το περιβάλλον, για να μην υπάρχει η «δημόσια φτώχεια μέσα στην ιδιωτική χλιδή» (κατά την έκφραση του J.K. Galbraith). Χωρίς, το σπουδαιότερο, να μπορεί να ρίξει την κρίση στους ώμους της εργατικής τάξης, και - όλο και λιγότερο - του Τρίτου Κόσμου. Για να αποφευχθεί η κρίση, χωρίς να αποκατασταθούν οι αντιθέσεις, οι πατάλες, ο άνορθολογισμός, η ανισότητα, τα προνόμια, χρησιμοποιείται ο πληθωρισμός. Όμως «μια επίθεση εξαιρετικά αυστηρή έναντι όλων των σχέσεων ανισότητας είναι απαραίτητη συνθήκη για την καταπολέμηση του πληθωρισμού» γράφει ο M. Rocard(6).

ΣΕ ΔΥΟ σημαντικά βιβλία πάνω στο σύγχρονο πληθωρισμό που μόλις κυκλοφόρησαν(7), καταδεικνύεται ότι ο πληθωρισμός είναι ένα διαρθρωτικό φαινόμενο του σύγχρονου καπιταλισμού, που οφείλεται και στη δύναμη των «κυριαρχικών» επιχειρήσεων να επιβάλλουν τις τιμές εκείνες που θα εξασφαλίζουν τα κέρδη τους και την αυτοχρηματοδότησή τους, και στις συνθήκες της καλούμενης καταναλωτικής κοινωνίας, και στις κερδοσκοπικές ενέργειες που έχουν σκοπό να εντείνουν τη σπάνι ορισμένων αγαθών και παραγωγικών πηγών και στις εύκολιες του πιστοδοτικού συστήματος.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τα δάνεια δόθηκαν άφθονα όχι μόνο προς τις επιχειρήσεις, αλλά και προς τα νοικοκυριά για κατανάλωση, ώστε να περιοριστούν τα αποτελέσματα της βασικής αντίθεσης του καπιταλισμού ανάμεσα στην αύξηση της παραγωγικής ικανότητας και την άνοδο με πολύ άργότερο ρυθμό της αγοραστικής δύναμης των μαζών. Στις ΗΠΑ π.χ. το σύνολο των ένυποθηκών δανείων σε ιδιώτες πέρασε από 23 δισεκατομμύρια δολάρια το 1946, σε 212,9 δισεκ. δολάρια το 1965, και σε 660 δισεκ. δολάρια το 1974. Τα δάνεια των επιχειρήσεων πέρασαν από 121 δισεκ. δολάρια το 1946, σε 565 δισεκ. δολάρια το 1965 και σε πάνω από 1000 δισεκ. δολάρια το 1974. Η σχέση ανάμεσα στο σύνολο των ιδιωτικών χρεών και το Άκαθ. Έθνικό Προϊόν διπλασιάστηκε ανάμεσα στο 1946 και το 1974.

Η χρησιμοποίηση του πληθωρισμού

ΑΠΟ την πιο πάνω ανάλυση φαίνεται καθαρά πως ο πληθωρισμός χρησιμοποιήθηκε σαν διεγερτικό για την καπιταλιστική οικονομία (οι κεντρικά σχεδιασμένες σοσιαλιστικές οικονομίες, που λειτουργούν σε γραφειοκρατική βάση, γνωρίζουν με διαφορετικό τρόπο τα πληθωριστικά φαινόμενα,έρα από τον κίνδυνο «εισαγωγής» του πληθωρισμού μέσω των εμπορικών τους σχέσεων με τις καπιταλιστικές χώρες). Είδαμε, επίσης, πως ο πληθωρισμός εντάχθηκε στο διεθνές νομισματικό σύστημα, που μέσω του «κανόνος δολλαρίου/χρυσού» («κανόνος δολλαρίου» μετά τις 15 Αυγούστου 1971) και που παρά τις «κυμαινόμενες νομισματικές ισοτιμίες» που επιβλήθηκαν πρόσφατα, συντείνει στη μετάδοση του πληθωρισμού σ' όλο τον καπιταλιστικό κόσμο.

ΕΝΩ η αύξηση της τιμής του πετρελαίου συντέινει κατά 3% μόνο στην άνοδο των τιμών στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες, τα σημαντικά έλλειμματα που δημιουργήσε στα ισοζύγια πληρωμών των χωρών της Δυτικής Ευρώπης (πλην Γερμανίας) και της Ιαπωνίας συνέβαλαν με τη σειρά τους στην άνοδο των τιμών και την αύξηση των πληθωριστικών πιέσεων. Όλο και σημαντικότερο ρόλο στον πληθωρισμό θα παίζουν οι τιμές των αγροτικών προϊόντων, όχι μόνο λόγω της έλλειψης, που συνεχώς αυξάνει, αλλά γιατί τα αγροτικά προϊόντα δεν προέρχονται πια από έναν άρχαϊκό προκαπιταλιστικό τομέα, αλλά από έναν τομέα απόλυτα ένταγμένο στο καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής, με ψηλό βαθμό έπεξεργασίας των αγροτικών προϊόντων, έπεξεργασίας που βρίσκεται, σε μεγάλο βαθμό, στα χέρια μεγάλων πολυεθνικών μονοπωλίων. Γενικά, δεν υπάρχουν πια στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες προκαπιταλιστικές ζώνες παραγωγής, για να απορροφηθούν χωρίς

έξοδα παραγωγής και με αύξηση, έτσι, του ποσοστού του κέρδους. Ο Τρίτος Κόσμος παραμένει (ή τουλάχιστον προσπαθεί ή στρατηγική του Κίσιγκερ να τον κάνει να παραμείνει, μέσω π.χ. της Διάσκεψης Βορρά-Νότου, όπου οδηγεί και τις άλλες βιομηχανικές χώρες, αφού τις καθυπόταξε) μια τεράστια δεξαμενή φτηνών εργατικών χεριών και πρώτων υλών. Μια όρισμένη εκβιομηχανισμένη άλλωστε αυτόν των χωρών, με υποκατάσταση των εισαγωγών, με βιομηχανίες εντάσεως εργασίας ή που ανήκουν στην 1η Βιομηχανική Έπανάσταση, δεν μειώνει αλλά αυξάνει την εξάρτησή τους. Με την αύξηση της κατανάλωσης εκ μέρους ορισμένων τάξεων, πράγμα που δεν αντιτίθεται στα συμφέροντα των πολυεθνικών μονοπωλίων. Όλα στο μέλλον θα εξαρτηθούν από το δρόμο που θα πάρει η εξέγερση των χωρών του Τρίτου Κόσμου, στη διαμφιστήτηση της «άνισης ανταλλαγής»(*) άνάμεσα στις χώρες αυτές και τις αναπτυσσόμενες βιομηχανικές χώρες του κέντρου, από τις ταξικές συμμαχίες που θα πάρουν την εξουσία. Μεταξύ άλλων, οι χώρες αυτές άμφισθητούν στις βιομηχανικές χώρες να τους επιβάλλουν τον πληθωρισμό τους, και να ξαναεμίσουν έτσι το όφελος από την άνοδο των τιμών των πρώτων υλών.

ΠΡΟΣΠΑΘΗΣΑΜΕ (όχι με τις κενολόγες και τεχνικοφανείς θερμοπολογίες των «ειδικών») να αναλύσουμε την κρίση και να προσδιορίσουμε τα αίτια και τα χαρακτηριστικά της. Σε επόμενο άρθρο, θα επιχειρήσουμε να τοποθετήσουμε μέσα σ' αυτήν την ελληνική οικονομία και να τη δείξουμε έτσι όπως λειτουργεί σήμερα - σαν μια οικονομία που δεν ανήκει, από πολλές απόψεις στον Τρίτο Κόσμο, ενώ δεν ανήκει, επίσης, στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες: μια χώρα μέσου βαθμού ανάπτυξης στην άμεση, τη μεσογειακή «περίφεια», ένας κοινωνικο-οικονομικός σχηματισμός με τη δική του ιστορική διαμόρφωση και τα δικά του χαρακτηριστικά.

1. C.Goux (καθηγητής στο Παν/μιο Παρισιού 1) «Quelle Crise? Quels Remedes», Le Monde, 24/12/74.
2. Βλ. για μια ολοκληρωμένη ανάλυση της σύγχρονης οικονομικής κρίσης, Μιχ. Παπαγιάννης «Ενώ η τελευταία φάση της κρίσης του καπιταλισμού δεν είναι ούτε «ένεργειακή» ούτε «νομισματική», «Αντί», Νο 14, 8/3/75.
3. P. Pean «Pétrole, La Troisième Guerre Mondiale», Calman-Lévy, Paris, 1974.
4. J. Attali (καθηγητής στην Ecole Polytechnique και οικονομικός σύμβουλος του F. Mitterrand): «Rareté artificielle et inflation», «Monde de l' Economie» 11/12/75.
5. S.C. Kolm «L' exploitation par l' inflation», «Temps Modernes», Octobre 1975.
6. Σε συνέντευξη στο περιοδικό Point. Βλ. και την παρέμβασή του στο Συνέδριο των Σοσιαλιστών Οικονομολόγων πάνω στην κρίση του καπιταλισμού τον Ιούνιο 1975 στο βιβλίο «Ο καπιταλισμός πεθαίνει» (Έκδόσεις 70 - Πλανήτης, 1976) και που αναδημοσιεύτηκε στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο».
7. A. Meister «L' Inflation Créatrice» P.U.F. 1975 και M. Rocard-J. Gallus «L' Inflation au Coeur», Gallimard, 1975.

Γ Λ Ο Σ Σ Α Ρ Ι

- α) Ο οικονομικός πλεόνασμα: η διαφορά ανάμεσα σ' αυτό που παράγει (ή θα μπορούσε να παράγει) μια κοινωνία και αυτό που αναγκαστικά διατίθεται στην κατανάλωση.
- β) Κύκλος Κοντράτιεφ: Κύκλοι μεγάλης διάρκειας (45-50 χρόνια), που συνδέονται με την οικονομική διακύμανση. Πήραν τ' όνομά τους από ένα ρώσο οικονομολόγο, που πρώτος μίλησε γι' αυτούς.
- γ) Όροι έμπορο: η σχέση ανάμεσα στις ποσότητες που εξάγονται κι αυτές που εισάγονται. Χρησιμοποιούνται, για να διαπιστωθεί αν μια οικονομία χάνει ή κερδίζει από τις εμπορικές της σχέσεις με το εξωτερικό.
- δ) Ενδεικτική σχεδιοποίηση: διαφέρει από τη λεγόμενη αναγκαστική σχεδιοποίηση όχι τόσο στη διαμόρφωσή της, αλλά στην εκτέλεσή της. Σε μια αποκεντρωμένη οικονομία της αγοράς, όπως είναι οι καπιταλιστικές, μόνο τέτοιοι είδους σχεδιασμός μπορεί να υπάρξει.
- ε) Νόμος των συγκριτικών πλεονεκτημάτων: θεωρία που διατύπωσε ο άγγλος κλασικός οικονομολόγος Ν.Ι. Ρικάρντο, για να στηρίξει την ανάγκη για ειδίκευση των χωρών και για την έλευθρία των ανταλλαγών.
- στ) Κυμαινόμενες ισοτιμίες: όταν δεν υπάρχει μια σταθερή τιμή του νότιου νομίσματος σε σχέση με τα ξένα, αλλά κυμαίνεται - μέσα σε όρια - βάσει της προσφοράς και της ζήτησης.
- ζ) Οικονομική και κοινωνική αποτελεσματικότητα του κεφαλαίου: Η δυνατότητα που έχει το κεφάλαιο να αυξάνει την παραγωγικότητα της οικονομίας, χρησιμοποιούμενη με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο.
- η) Πίνακες εισροών - εκροών: πίνακες διπλής εισόδου, που δημιουργήσε ο άμερικανός οικονομολόγος Βασίλι Λεόντιεφ, και που δείχνουν τις αλληλεξαρτήσεις των διαφόρων κλάδων της οικονομίας.
- θ) Έρω παιο - δολάρια: ενεργητικά σε δολάρια, εταιριών ή τραπεζών που βρίσκονται εκτός από τις ΗΠΑ, και που τελικά γίνονται αντικείμενο διαπραγματεύσεως σε μια διεθνή κεφαλαιαγορά.
- ι) Άνιση ανταλλαγή: η θέση (που κατοχυρώθηκε θεωρητικά από τον Α. Έμμανουήλ) ότι τα προϊόντα των αναπτυσσόμενων χωρών πουλιούνται, σε σχέση με τα προϊόντα των αναπτυσσόμενων, σε κατώτερες τιμές από αυτές που θα έπρεπε.

Ο ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΣΑΝ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Συνέντευξη

με τὸν Ἰταλὸ

μαρξιστὴ

Μάριο Μανακόρντα,

καθηγητὴ τῆς Ἱστορίας

τῆς Παιδαγωγικῆς

στὸ Πανεπιστήμιο

τῆς Ρώμης

ἽΟ Mario Manacorda γεννήθηκε στὴ Ρώμη τὸ 1914 καὶ τέλειωσε ὁ φιλολογικὲς σπουδὲς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πίζας. Εἰδικεύτηκε σὲ προβλήματα παιδαγωγικῆς καὶ παρακολούθησε μαθήματα στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Φρανκφούρτης. Παράλληλα μὲ τὴν παιδαγωγικὴ του ἐργασία σὲ λύκεια καὶ ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα ἀσχολήθηκε μὲ μεταφράσεις κλασικῶν ἔργων κυρίως ἀπὸ τὰ γερμανικὰ (Novalis, Hofmannstahl, Marx, Mehring) καὶ μὲ ἐπιστημονικὲς μελέτες. Ἀπὸ τὸ 1954 ὡς τὸ 1957 διεύθυνε τὶς ἐκδόσεις Rinascita. Δημοσίευσε πολλὰ ἄρθρα καὶ μελέτες στὰ περιοδικὰ «Il contemporaneo, Studi storici» καὶ κυρίως σὲ παιδαγωγικὰ περιοδικὰ ὅπως τὸ «Voce della scuola democratica», τοῦ ὁποῦ ἦταν ἐπὶ πολλὰ χρόνια διευθυντῆς καὶ κυρίως στὸ περιοδικὸ πὺ τὴν ὥρα διευθύνει τὸ «Riforma della scuola». Βασικὰ ἔργα του : «Ὁ μαρξισμὸς καὶ ἡ ἐκπαίδευση», «Γιὰ μιὰ σύγχρονη παιδαγωγικὴ», (κυκλοφόρησε καὶ στὴν Ἑλλάδα) «Ἡ παιδαγωγικὴ ἀρχὴ στὸν Γκράμσι», «Ἡ Παιδεία τοῦ Ἀχιλλέα». Τὸ 1966 πῆρε μέρος στὴν Ἑβδομάδα Μαρξιστικῆς Σκέψης ποὺ ὁργανώθηκε στὴν Ἀθήνα.

ΕΡ: Κύριε καθηγητά, εἶστε γνωστός – καὶ στὴν Ἑλλάδα – σάν μαρξιστῆς, θεωρητικὸς τῆς παιδαγωγικῆς. Θὰ εἶχατε τὴν καλοσύνη νὰ μᾶς πεῖτε συνοπτικὰ τί τὸ καινούργιο φέρνει ὁ μαρξισμὸς στὴν παιδαγωγικὴ, ἢ καλύτερα στὴ διαμόρφωση τοῦ νέου ἀνθρώπου, κι ἂν αὐτὸ εἶναι μόνον μιὰ μέθοδος ἢ καὶ πρωτότυπες ἐννοιες καὶ ἀρχές;

ΑΠ: Ὁ μαρξισμὸς σάν μορφωτικὴ παράδοση (μιὰ κοινότητα ποὺ προτίθεται ὄχι μόνον νὰ κατανοήσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ μετασχηματίσῃ τὸν κόσμον) εἶναι μιὰ μέθοδος νέα, ποὺ συνεπάγεται ἀναγκαστικὰ νέες ἐννοιες καὶ νέες ἀρχές. Ἡ νέα αὕτη μέθοδος συνίσταται κυρίως στὸ ὅτι ξεκινᾶμε ἀπὸ τὴ συλλογιστικὴ ἢ τὴν ἀνάλυση τοῦ συνόλου τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ ὅτι θεωροῦμε τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴ διαμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου σάν ἓνα μέρος αὐτῶν τῶν σχέσεων. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ νὰ ποῦμε μόνον αὐτό: θὰ μπορούσαμε ἀμέσως νὰ μὸν ἀντιτάξῃς, λόγον χάριν, ὅτι ἤδη ὁ Πλάτωνας ἔκανε ἔτσι, ὅταν, στὴ «Δημοκρατία», ἔθετε τὸ πρόβλημα τῆς διαπαιδαγώγησης τῶν «φυλάκων» ξεκινώντας ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἀναδόμηση τῆς πόλης, καὶ κάτι περισσότερο, θεμελιώνοντας αὕτη τὴν ἱστορικὴ ἀναδόμηση σὲ ὑλιστικὲς προϋποθέσεις (στὶς ἀνάγκες). Θὰ μπορούσαμε ἐπίσης νὰ θυμηθοῦμε ὅτι στοὺς αἰῶνες τῆς γένεσης τῆς σύγχρονης βιομηχανικῆς κοινωνίας ἄλλοι στοχαστές, ἀκόμα καὶ κείνοι ποὺ φαινομενικὰ ἦταν περισσότερο ποτισμένοι μὲ ἀφηρημένο μυστικισμό, ὅπως ὁ Κομνένιος, συμβόλευαν τὸ *sumere omnia simul*, δηλαδή νὰ παρατηροῦνται στὸ σύνολό τους ὅλα τὰ πράγματα, ποὺ σημαίνει παιδεία, πολιτικὴ καὶ θρησκεία, χωρὶς νὰ ἀπομονώνεται ἡ παιδεία ἀπὸ τὰ ἄλλα. Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ ὀρίσω καλύτερα τὸν ἀρχικὸ μου ὀρισμό, καὶ νὰ ἀναφερθῶ καὶ πάλι στὸν ἴδιον Πλάτωνα σάν ἀναγκαῖο σημεῖο ἀναφορᾶς.

Στὸν Πλάτωνα, ἀνάμεσα σὴν ρεαλιστικὴ ἱστορικο-κοινωνικὴ

ἀνάλυση ποὺ βασίζεται σὴν θεωρία τῶν ἀναγκῶν τοῦ Δημόκριτου καὶ τὸ ἐπακόλουθο παιδαγωγικὸ πρόγραμμα ὑπάρχει μεγάλη ἀπόσταση: πρὶν ἀπ' ὅλα, κάθε ἱστορικὴ ἀνάπτυξη φαίνεται νὰ σταματᾷ ὅταν φτάνουμε στὴν «φλεγμαίνουσα πόλιν», κι ἔπειτα, ἔξεραι νὰ περνᾷ στὴν ὑπόστασι καὶ νὰ μιλάει σάν σὲ μῦθο («ὥσπερ ἐν μύθῳ μυθολογοῦντες») καὶ ὅλη τους ἡ προβληματικὴ δὲν ἀφορᾷ πιά τὸ «εἶναι» ἀλλὰ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα μόνον τὸ «δέον»: σὲ σημεῖο ποὺ τὸ συμπέρασμα του θὰ εἶναι γεμάτο ἀμφιβολίες γιὰ τὸ ἂν τὸ σχέδιο εἶναι πραγματοποιήσιμο, καὶ θὰ ἀπευθύνει πρόσκληση ἐπιστροφῆς ἀπὸ τὴν πόλιν στὸν ἐσωτερικὸ ἀνθρώπον («ὁ ἐντὸς ἀνθρώπος»), δηλαδή ἀπ' τὴν πολιτικὴ στὴν ἠθικὴ. Ὅλη ἡ μετὰ τὸν Πλάτωνα καὶ ὡς τὸ Μάρξ παιδαγωγικὴ εἶναι γι' αὐτὸ τὸ λόγο οὐσιαστικὰ μιὰ ἠθικὴ ἐμπλουτισμένη μὲ διάφορους τρόπους τὰ νεώτερα χρόνια ἀπὸ τὴ συμβολὴ νέων ἐπιστημῶν, ὅπως ἡ ψυχολογία· ἢ τὸ πολὺ-πολὺ ὅταν ἀνακαλύπτει τὴ βαρὺτητα τῶν κοινωνικῶν γεγονότων, ἀφήνεται νὰ παγιδεῖται ἐντελῶς καὶ ὑποτάσσει παθητικὰ σ' αὐτὰ κάθε παιδαγωγικὸ στοχασμό, ὅπως γίνεται μὲ τὴν κοινωνιολογία τοῦ Ντουρκέμ. Μὲ τὸ Μάρξ ἡ προβληματικὴ ἀλλάζει: ἡ ἱστορικο-κοινωνικὴ του ἀνάλυση δὲ σταματᾷ στὸ κατῶφλι τῆς παιδαγωγικῆς, ὅπως στὸν Πλάτωνα, οὔτε τὴν ἐξαρτᾷ καθοριστικὰ, ὅπως στὸν Ντουρκέμ, ἀλλὰ γίνεται ἀκριβῶς μιὰ μέθοδος ποὺ ἀναδεικνύει ἐννοιες καὶ ἀρχές (γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω τίς ἐκφράσεις ποὺ περιέχονται στὴν ἐρώτησή σου).

Πρακτικὰ, τόσο στὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ντουρκέμ ὅσο καὶ στὸ Μάρξ, ἡ βάση καὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ ἐπίσης στοχασμοῦ εἶναι ἡ διαπίστωση τῆς ὑπαρξης τοῦ καταμερισμοῦ ἐργασίας στὴν κοινωνία: αὐτὸ στὸν Πλάτωνα θεωρεῖται σάν κάτι τὸ ἀμετακίνητο ὀριστικὸ πιά, στὸν Ντουρκέμ, μολονότι θεωρεῖται σάν κάτι τὸ δυναμικὸ, ὥστόσο ὅμως παρουσιάζεται σάν αὐστηρά

καθοριστικό της διαφορετικής διαμόρφωσης του κάθε ατόμου. Ξεχωριστά. Αντίθετα, στο Μάρξ θεωρείται σαν μία ιστορική διαδικασία μέσα από την οποία είχαμε, βέβαια, ιστορικά την ανάπτυξη των ανθρώπινων παραγωγικών ικανοτήτων (δηλαδή την κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στη φύση), αλλά πάντοτε μέσα από τη θυσία των ατόμων και την εμφάνιση όλο και πιο έκρηκτικών αντιφάσεων. Και η ιστορία στο Μάρξ δεν σταματά αλλά προχωρεί ως την έκρηξη των αντιφάσεων. Κι επειδή η βασική αντίθεση στον καταμερισμό της εργασίας βρίσκεται ανάμεσα στη διανοητική και τη χειρωνακτική εργασία, κι αυτή, αναπαραγμένη και δξυμένη με διάφορους τρόπους στην πορεία της ιστορίας, έφτασε να αποτελεί μίαν αθεράπευτη αντίφαση ανάμεσα στην πάρα πολύ ανεπτυγμένη διανοουμενοποίηση της κοινωνικής παραγωγής στο σύνολό της και την παρούσα ταυτόχρονα στο έσωτερο της επαγγελματιών που στερούνται έντελώς την επιστήμη, με άπιθανη κατασπατάληση ανθρώπινων δυνάμεων, προκύπτει αναπόφευκτη ή ανάγκη να προσαρμοστούν οι διανοητικές ικανότητες όλων των ατόμων στα πιο ύψηλά επίπεδα που έφτασε η κοινωνία στο σύνολό της. Δεν πρόκειται για μία διαδικασία αυθόρμητη, αλλά για μία διαδικασία που το «αυθόρμητο» της ανάπτυξης που είχαμε ως εδώ την κάνει δυνατή, όταν αποκτάμε συνείδηση της και όταν παρεμβαίνει να συνεχιστεί, αντίθετα απ' ό,τι στον Πλάτωνα, τότε δέ θα είναι πια το «αυθόρμητο» της ιστορικο-κοινωνικής ανάπτυξης που θά καθορίζει τη μορφή των ατόμων, όπως στον Ντουρκέμ, αλλά η θεληματική και συνειδητή παρέμβαση των κοινωνικών ατόμων θά μπορεί να κυριαρχεί στην κοινωνική πορεία κάνοντας μοχλό τις ίδιες τις αντιφάσεις της.

Στο πεδίο της εκπαίδευσης αυτό εκφράζεται σαν τάση εν-οποίησης της διανοητικής με τη χειρωνακτική εργασία, δηλαδή παιδεία και εργασία, παύοντας να αποδίδεται πλατωνικά ή πρώτη στους ολίγους και η δεύτερη στους πολλούς, αλλά με την απόδοση και της μίας και της άλλης σε όλους. Φυσικά, μ' αυτό τον τρόπο μόλις αρχίζει η μαρξιστική προβληματική, και δεν μπορούμε να αποκλείσουμε ούτε το γεγονός ότι και στο Μάρξ υπάρχουν ουτοπιστικά κατάλοιπα, ούτε να πούμε ότι το «ρεαλιστικό» του σχέδιο είναι εύκολα πραγματοποιήσιμο. Υπάρχει, ωστόσο, μία εκπαιδευτική ιστορία περισσότερο από μισό αιώνα στις σοσιαλιστικές χώρες, και είμαστε εδώ εμείς, όλοι εμείς, για να συνεχίσουμε την ανάλυση του πραγματικού και τη συνειδητή δράση για να τό αλλάξουμε.

ΕΡ: Κύριε καθηγητά, έχετε γράψει ένα βιβλίο για τό δια-παιδαγωγικό στοιχείο στον Γκράμσι. Στην Ελλάδα έχουν μεταφραστεί 6-7 έργα του Γκράμσι και υπάρχει διάχυτη ή εντύπωση, υπάρχει ή διαίσθηση θά 'λεγα, ότι το στοιχείο της διαπαιδαγώγησης, της διαμόρφωσης ενός νέου τύπου σκέψης παίζει πρωτεύοντα ρόλο στον προβληματισμό του Γκράμσι. Θά μπορούσατε να μās μιλήσετε γι' αυτό, να μās πείτε πώς αντιμετωπίζετε τό θέμα στο βιβλίο σας, με μία λέξη πώς τοποθετείτε τό ζήτημα;

ΑΠ: Κατά τη γνώμη μου ο Γκράμσι αποτελεί ένα από τα πιο

ύψηλα σημεία της σύγχρονης συλλογιστικής όσον αφορά τη δια-μόρφωση του ανθρώπου, έστω κι αν δεν είναι -- προφανώς -- «παιδαγωγός», δηλαδή ειδικός σ' αυτό τό πεδίο: τό κύρος της σκέψης του μέχρι και σήμερα προέρχεται από τό γεγονός ότι συνδέοντας τον παιδαγωγικό στοχασμό με την παρατήρηση του συνόλου των κοινωνικών σχέσεων και των μορφωτικών παρα-δόσεων, ο Γκράμσι ήξερε να κάνει αναφορά στις πιο προχωρη-μένες εκδηλώσεις του σύγχρονου κόσμου, δηλαδή στην ανά-πτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και των παραγωγικών σχέ-σεων στην 'Αμερική και την ΕΣΣΔ. Στο βιβλίο μου για τη δια-παιδαγωγική αρχή στον Γκράμσι η κεντρική ιδέα φαίνεται από τον υπότιτλο, προκλητικό εκ προθέσεως: «Κοινομορφισμός και αμερικανισμός». Αφήνω τά σχόλια σε δύο σαρκαστικές παρατηρήσεις του Γκράμσι, που βρίσκει πρώτα κωμικό και μετά ανόητο τον αντιαμερικανισμό, και δηλώνει ότι χρησιμο-ποιεί τη λέξη κοινομορφισμός για να ερεθίσει τους ανόητους. Φυσικά, ο αμερικανισμός για τον όποιο μιλάει στα πλαίσια αυτά δεν είναι στην πραγματικότητα ο λιμπεριαλισμός ή η κοι-νωνική δομή των ΗΠΑ, αλλά η βιομηχανική ανάπτυξη, που αντιπροσώπευε τότε ο φορντισμός και ο τεύλορισμός· και, πίσω απ' τον αμερικανισμό, ή προσπάθεια της σοβιετικής έπα-νάστασης να «φτάσει και να ξεπεράσει τον καπιταλιστικό κό-σμο», για την όποια όμως ο Γκράμσι δεν μπορούσε να γράψει ελεύθερα στη φασιστική φυλακή. Και όμως αυτός ο βιομηχανι-σμός, που είναι μετά η δραστηριότητα του ανθρώπου για να μπολιάσει την κοινωνική τάξη στη φυσική τάξη, για να μετα-σχηματίσει τη φύση και να την εξανθρωπίσει, είναι τό σημείο αναφοράς του γραμμασιανού σχεδίου για τη διαμόρφωση ενός καινούργιου ανθρώπου, που να είναι σύγχρονος στην εποχή του, ικανός να κυριαρχεί στην παραγωγική διαδικασία, να εί-ναι μαζί κυθερνόμενος και κυθερνής. ('Επιστρέφει εδώ ή παλιά πλατωνική αντίθεση μεταξύ άρχόντων και άρχομένων, αλλά όχι ενόψει της διαιώνισής της μά του ξεπερασμάτος της). Μ' αυτή την προοπτική ο Γκράμσι παρατηρεί την κρίση του σχολείου της εποχής του (και της δικής μας επίσης), που χα-ρακτηρίζεται όχι μόνο από την παλιά αντίθεση ενός κλασικού και άφιλοκερδούς σχολείου για τους λίγους και ενός επαγγελματι-κού για τους πολλούς, αλλά και από τη σύγκρουση ανάμεσα στην παλιά και τη νέα επιστημονικο-τεχνική αρχή, που προσ-παθεί να προσαρμοστεί στο σύγχρονο εκβιομηχανισμό επανα-λαμβάνοντας μηχανικά τις αποσυνδεδεμένες του ειδικότητες. 'Από δώ προέρχεται, πάνω στη γραμμή της μαρξικής πρότασης και των τάσεων του σοβιετικού σχολείου, ή πρόβλεψή του ότι ή κρίση θά λυθεί λογικά με την πραγματοποίηση ενός ενιαίου σχολείου που θά καλλιεργεί τις ικανότητες διανοητικής και βιομηχανικής εργασίας. 'Από δώ, κυρίως, και ή εμφάνιση του άλλου στοιχείου της παιδαγωγικής του σκέψης, του «κοινομορ-μισμού», δηλαδή της διαπίστωσης ότι για να διαμορφωθεί ο καινούργιος άνθρωπος είναι αναγκαία μία άυστηρή διαδικα-σία διαπαιδαγώγησης που να οδηγεί βαθμιαία, με τη δραστή-ρια συμμετοχή του παιδιού, στην απόκτηση γνώσεων και ίκα-

στις επάλξεις της Δημοκρατίας

ή ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

ή απογευματινή σου έφημερίδα

νοτήτων και στη δημιουργική τους χρησιμοποίηση. 'Ο διομηχανισμός είναι με μιά λέξη ή αιτία και τό μέτρο αυτού τού κοινφορμιισμού πού ό Γκράμσι ορίζει «δυναμικό» γιά νά τόν διακρίνει καθαρά από κάθε παραδοσιακή αυταρχική έκπαιδευση.

Αυτή είναι ή κεντρική ιδέα πού προσπάθησα νά αναπτύξω στη μελέτη μου γιά τήν παιδαγωγική τού Γκράμσι, στη γραμμή εκείνης τής συνέχειας – ανατροπής τής παιδαγωγικής παράδοσης πού – όπως σου έλεγα πριν – πάει από τόν Πλάτωνα στό Μάρξ. Γύρω από τήν ιδέα αυτή κυλούν, φυσικά, τά άλλα στοιχεία τού γκραμισιανού στοχασμού, όπως ή σχέση διανοούμενων-λαού, ή έννοια τής ήγεμονίας κλπ.

ΕΡ: Στην 'Ελλάδα ή πρώτη επαφή τών νέων ανθρώπων μέ τό μαρξισμό γίνεται κατά τό μεγαλύτερο μέρος μέ τά διάφορα έγχειρίδια (Πόλιτζερ, 'Ακαδημίας έπιστημών ΕΣΣΔ, κλπ.). Τελευταία μόνο εκδόθηκε ή συλλογή τού Ουμπέρτο Τσερόνι «'Η σκέψη τού Μάρξ», πού αποτελεί, κατά τή γνώμη μου, ένα θετικό δώμα γιά νά πλησιάσει ό νέος τό μαρξισμό διαδίδοντας συστηματικά τόν ίδιο τό Μάρξ. Θά ήθελα τή γνώμη σας σάν θεωρητικού παιδαγωγού αλλά και σάν πρώτου διευθυντή τών εκδόσεων **RINASCITA** πάνω σ' αυτό τό πρόβλημα, και πώς θά μπορούσαν οι νέοι νά βοηθηθούν πραγματικά.

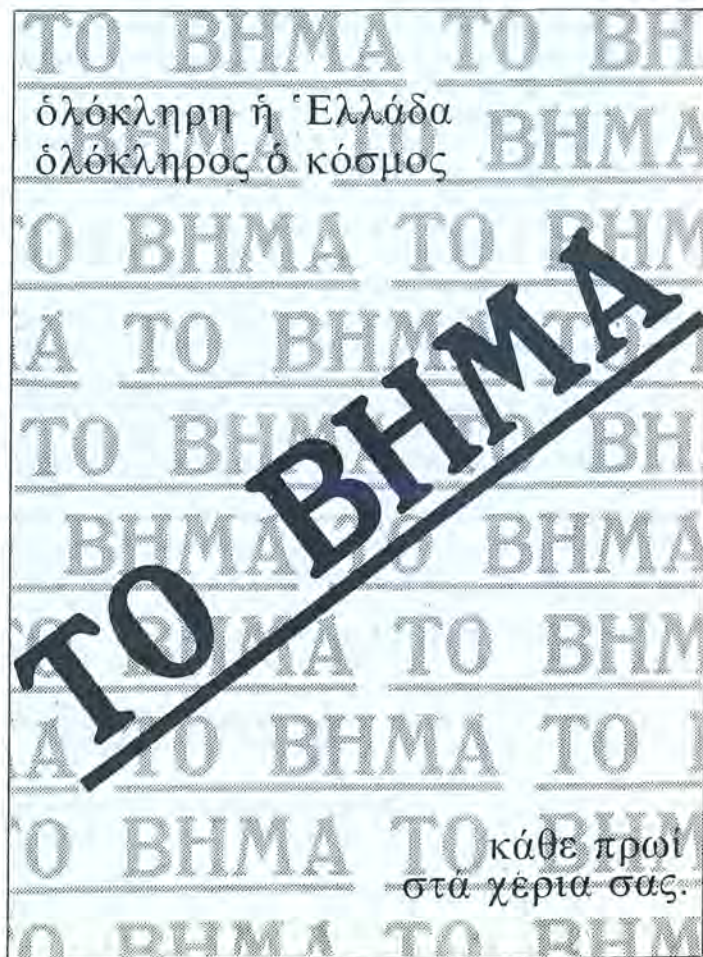
ΑΠ: Κάτω από όρισμένες συνθήκες θά μπορούσε και νά ειχαι χρήση σέ μιά πρώτη φάση ή καταφυγή σέ συνόψεις τύπου Μπουχάριν ή Πόλιτζερ, αλλά υπάρχει πάντα ό κίνδυνος μιάς έκθεσης όχι μόνο άπλοποιητικής αλλά και μονόπλευρης και μισοληπτικής. Κάθε «άλφαθητάρι» τού κομμουνισμού, όποια κι άν ύπηρε ή ιστορική του άξία, κινδύνευε πάντοτε νά μετατρεφεί τού Μάρξ σέ καρτεσιανό, σέ θετικιστή ή ότιδήποτε άλλο μπορείς νά φανταστείς: πράγμα πού είναι πολύ επικίνδυνο, έστω κι άν ό Μάρξ δήλωνε πώς δέν ήταν... μαρξιστής. 'Ο καλύτερος δρόμος είναι λοιπόν ό πιό δύσκολος, δηλαδή νά αρχίσουμε άπευθείας από τό Μάρξ, πού δέν ύπηρε βέβαια ποτέ εύκολος συγγραφέας, ακόμη και στά έκλαϊκευτικά του γραφτά (σκέφτομαι τό «Μανιφέστο», τό «Μισθωτή εργασία και κεφάλαιο», τό «Μισθός, τιμή και κέρδος» ή τά σύντομα ιστορικά του γραφτά, όπως οι «Ταξικοί άγώνες στη Γαλλία» γιά τό 1848 και τό 1850 και τή «18η Μπρυμαίρ τού Λουδοβίκου Βοναπάρτη», ή ακόμη τίς άξιόλογες σελίδες τού «Κεφαλαίου» γιά τήν άρχική σώρευση ή τήν άνάπτυξη τών διαφόρων μορφών τού καταμερισμού εργασίας). Συχνά επίσης σελίδες μεγάλης θεωρητικής άξίας βρίσκονται μέσα σέ περιστασιακά γραφτά, όπως μερικά γράμματα σέ φίλους ή στην «Κριτική στό πρόγραμμα τής Γκότα», και είναι δυσκολονόητα γιά όποιον άγνοεί τό νοηματικό κύκλο ή τά σημεία άναφοράς τής προβληματικής τού Μάρξ. Μπορεί, συνεπώς, νά είναι σκόπιμο νά αρχίσουμε από μιάν άνθολογία ή από μιά σειρά μικρούς τόμους: αλλά αυτό μπορεί νά φανεί δύσκολο σέ όσους δέν έχουν τήν κατάλληλη μορφωτική προετοιμασία.

'Οπωσδήποτε μιά άνθολογία ή μιά σειρά από μικρούς τόμους πρέπει νά είναι άνάλογη μέ τίς μέσες γνώσεις τών άναγνωστών στούς όποιους θέλουμε νά άπευθυνθούμε και μέ τά πραγματικά τους ενδιαφέροντα, παίρνοντας ύπόψη τίς προσδοκίες τους και τίς κοινωνικοοικονομικές γνώσεις (σχετικές μέ τίς ταξικές δομές τής κοινωνίας, μέ τόν καταμερισμό τής εργασίας κλπ.) πού μπορούν νά έχουν ήδη «είσπνεύσει από τόν άέρα», δηλαδή νά έχουν άποκτήσει από τή συμμετοχή τους στη ζωή τού περιβάλλοντός τους. 'Η άνθολογία ή ή σειρά θά έπρεπε νά περιέχουν κείμενα μέ κριτική παρουσίαση ή σημειώσεις. Θά μπορούσε επίσης νά είναι χρήσιμο και ένα παράρτημα μέ ένα λεξικό από τούς κυριότερους όρους τής μαρξικής προβληματικής. Θυμάμαι ότι μερικά χρόνια πριν είχαμε άποφασίσει νά δημοσιεύσουμε σέ οικονομική έκδοση μερικούς από τούς τίτλους πού άνέφερα στην άρχή συνοδεύοντάς τους μέ μιά σύντομη παρουσίαση πού περιείχε συνθετικά τό περιεχόμενό τους: ήταν μεγάλη έκδοτική έπιτυχία μέ εκατοντάδες χιλιάδες

άντίτυπα. 'Αλλά δέν ξέρω ποιό μπορεί νά είναι τό μορφωτικό άποτέλεσμα τής πρωτοβουλίας. Θά χρειαζόταν μεγαλύτερη προσπάθεια από έκδοτική άποψη (νά προστεθούν σημειώσεις, ένα λεξικό κλπ.)· και-έκείνο πού έχει μεγαλύτερη σημασία- μιά επίμονη και στέρεη μορφωτική οργάνωση, γιά τή μελέτη, τή συζήτηση, τήν ένημέρωση αυτών τών κειμένων, λαμβάνοντας πάντα ύπόψη τό δεσμό θεωρίας-πρακτικής, τόν όποιο πρέπει νά έξυπηρετήσουν αυτές οι γνώσεις όχι μόνο γιά τήν προσέγγιση στό Μάρξ αλλά και γιά τή γνώση τής κοινωνίας στην όποία ζούμε, τήν έρμηνεία τών αντιφάσεων τής, τήν ώρίμανση τής ικανότητάς μας νά τίς αντιμετώπισουμε.

ΕΡ: Κύριε καθηγητά, πέροι νομίζω στά μαθήματά σας στό Πανεπιστήμιο άσχολήσασταν μέ τόν Πλάτωνα. Γιατί αυτό τό ενδιαφέρον, άν λάβουμε κιόλα ύπόψη τή... δυσανάσχετηση τών φοιτητών; Μιά και άσχολεύστε, ώστόσο, μέ τούς άρχαίους προγόνους μας και έχετε κιόλα γράψει τό τόσο ώραιο έκείνο διβλίό γιά τήν παιδεία τού 'Αχιλλέα, μιλείτε μας σχετικά.

ΑΠ: Ναι, άσכולούμαι μέ τούς άρχαίους όταν οι σύγχρονοι μου αφήνουν καιρό. Τά μαθήματα πού έκανα στό πανεπιστήμιο γιά τήν παιδαγωγική τού Πλάτωνα ήταν μιά πρώτη άρχή νά ξαναπιάσουμε μιά σκέψη πού είχε πάντοτε μειωθεί από τούς ειδικούς τής παιδαγωγικής στίς άμεσες παιδαγωγικές τής προτάσεις και πού σέ μελετητές μέ εύρύτερη έμπνευση είχε άπορροφηθεί πολύ από τήν άφηρημένα μορφωτική διάσταση. Κατά τή γνώμη μου πρέπει νά έρευνήσουμε αυτή τήν πλευρά τής πλατωνικής σκέψης στούς δεσμούς τής μέ τό σύνολο τής κοινωνικής, και όχι μόνο μορφωτικής ζωής τής άρχαίας 'Ελλάδας. Μέ μιά λέξη, όπως προσπάθησα νά συνδέσω τούς παιδαγωγικούς στοχασμούς τού Γκράμσι μέ τό θέμα τού διομηχανισμού, περισσότερο άπ' ό,τι μέ τό θέμα τών διανοούμενων, έτσι θά ήθελα νά συνδέσω τόν Πλάτωνα, έστω κι άν αυτός δέν

σκεφτόταν νά τό κάνει, μέ τήν ανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων καί τών κοινωνικών σχέσεων. Δέν πρόκειται γιά μιá επιχείρηση από τά Έξω: σου ανέφερα κιόλα ότι ο Πλάτωνας άρχισε τόν παιδαγωγικό του στοχασμό ξεκινώντας από μιá αναδόμηση τής ιστορίας τής κοινωνίας, πού στηριζόταν ύλιστικά στήν άνάλυση τών αναγκών: επίσης στόν Πλάτωνα βρίσκουμε, ίσως, πάνω στό σωκρατικό υπόδειγμα, τόν πιό πλατύ κατάλογο τών παραγωγικών δραστηριοτήτων τής άρχαίας κοινωνίας σέ άντίθεση μέ τήν άνώτερη εκείνη δραστηριότητα πού επιφυλασσόταν στούς όλίγους καί πού είναι ή διανοητική ή ή πολιτική δραστηριότητα. Αυτό άρκεί γιά νά παρατηρήσουμε ξανά άπ' τήν άρχή τήν παιδαγωγική του από μιá νέα όπτική γωνιά, πού νά παίρνει ύπόψη τή γνωσιολογία του, τή λογική του, τήν ήθική, τήν πολιτική του, τή μεταφυσική του, αλλά καί νά ξέρει νά ύπολογίζει καθαρά τή συλλογιστική πού αυτός δέν κάνει, ή μάλλον πού τήν παραμερίζει άμέσως τή στιγμή πού τήν είχε φέρει στό κατώφλι τού εκπαιδευτικού προβλήματος, δηλαδή έναν ευρύτερο κοινωνικό προβληματισμό.

Όσο γιά τήν «Παιδεία τού 'Αχιλλέα», σ' εύχαριστώ γιά τήν κρίση σου. Μου έρχεται ή διάθεση νά πω ότι τή θεωρώ καί γώ σάν ένα «πολύ ώραιο διδύο»: αλλά ένας συγγραφέας πού θά μιλούσε έτσι θά έπρεπε νά τόν κρεμάσουν δημόσια στήν πλατεία. 'Ας είναι. Στο διδύο αυτό, θέλω νά πω ότι έχω αναπτύξει ένα θέμα πού μέ γοήτευσε: ή ιδεολογική διαμάχη άνάμεσα στούς «είδωολάτρες» καί τούς χριστιανούς τόν 4ο μ.Χ. αιώνα, άνάμεσα στήν πρώτη χριστιανική νίκη (θρησκευτική έλευθερία καί έπίσημη άναγνώριση από τόν Κων/νο) καί τήν όριστική νίκη (άπαγόρευση τού είδωολατρισμού καί άποκλειστική άναγνώριση τού χριστιανισμού σάν έπίσημης θρησκείας τού κράτους από τό Θεοόδοσιο). Πρόκειται γιά μιá μάχη πού διαλέγει γιά άγωνιστικό της πεδίο τήν παιδεία, δηλαδή τή διαμόρφωση τού καινούργιου άνθρώπου, καί διεξάγεται μέσω τών εικαστικών τεχνών, πού ήταν ή μόνη «γραφή» πού μπορούσαν νά διαβάσουν οί μάζες καί στήν όποία επιλέγεται σάν σύμβολο ή μυθική ήρωική παιδεία τού 'Αχιλλέα πού αντιπαραθέτεται στήν παιδεία τού Χριστού. Τό θέμα, λοιπόν, κι όχι τό διδύο, είναι πολύ ώραιο. Τό διδύο τό έγραφα έκμεταλλεζόμενος τίς διακοπές μου στήν έξοχή, όπου είχα στή διάθεσή μου μόνο μερικές σημειώσεις (άποσπάσματα από διάφορους συγγραφείς, άναφορές σέ εικαστικά ντοκουμέντα) καί τά γραφτά τού 'Ιουλιάνου τού 'Αποστάτη, στόν όποιο νομίζω πώς μπορώ νά αποδώσω κυρίως τήν ιδέα μιās αντιπαράθεσης 'Αχιλλέα καί Χριστού. Σήμερα, βέβαια, οί σελίδες τού διδύλου μου είναι γεμάτες από διορθώσεις καί προσθήκες, κι άν έβρισκα τό χρόνο θά τό έγραφα ξανά άπ' τήν άρχή.

Γιά τούς προγόνους τούς δικούς σας, νά σου πω: πιστεύω ότι δέν μπορούμε νά έχουμε ιστορική επίγνωση καμιάς μορφωτικής ανάπτυξης άν δέν ανατρέξουμε σ' αυτούς, πού όχι μόνο μάς έχουν μεταδώσει συχνά -- άπό τόν 'Ηρόδοτο ως τό Διόδωρο τό Σικελό -- πληροφορίες καί γιά τή μορφωτική καί εκπαιδευτική ζωή άλλων λαών παλιότερων τους, αλλά μάς πρόσφεραν καί τούς όρους καί τίς έννοιες γιά κάθε δικό μας συλλογισμό. Είδες καί σύ ότι μιλώντας γιά τό Μάρξ καί τόν Γκράμσι χρειάστηκε νά χρησιμοποιήσω όρους καί έννοιες άπό τόν πλατωνικό προβληματισμό, καί ότι άναγνώρισα στόν Πλάτωνα τήν άξία ότι τοποθέτησε τόν παιδαγωγικό στοχασμό σέ ευρύτερα ιστορικά πλαίσια, στό σύνολο τής κοινωνίας. Δέν μπορούμε νά ρίξουμε τήν ευθύνη στόν Πλάτωνα ή σέ άλλους μεγάλους 'Ελληνες στοχαστές γιά τό ότι οί προτάσεις τους δέν ξεπερνούν τά όρια τής κοινωνίας τους, αλλά πρέπει νά πολεμήσουμε τόν παιδαγωγικό πλατωνισμό, πού βρίσκεται σήμερα (καί άπό χιλιετηρίδες) στή διάκριση πολλών καί λίγων, στό ρήγμα μεταξύ εκπαίδευσης καί εργασίας. 'Αν καί κρατούσε αυτή τή διάκριση καί τό ρήγμα (καί δέν μπορούσε νά μήν τό κάνει, δεδομένης τής περιορισμένης ανάπτυξης τών διανοητικών καί παραγωγικών δυνάμεων τού άνθρώπου στήν κοινωνία του), ώστόσο ο Πλάτωνας έθεσε γιά πρώτη φορά, καί τό συνέδεσε μέ τίς κοινωνικές άνάγκες, τό πρόβλημα μιās πλήρους καί καθολικής διαμόρφωσης τού άνθρώπου.

ΕΡ: Πώς βλέπετε σήμερα τήν κατάσταση στό ιταλικό πανεπιστήμιο; 'Αν τή συγκρίνει κανείς μέ τά δύο-τρία προηγούμενα χρόνια, βλέπει πώς τό φοιτητικό κίνημα είναι πολύ (άσύγκριτα, θά 'λεγα) πεσμένο καί ο διάλογος άνυπαρκτος. Πώς τό βλέπετε έσεις, πού είστε άπό τά μέσα;

ΑΠ: 'Η κατάσταση στό ιταλικό πανεπιστήμιο βρίσκεται πιά στά όρια τού άνυπόφορου: πρόκειται γιά μιá γιγάντια δομή, πού άπορροφά πελώρια ποσά, άπασχολεί δεκάδες χιλιάδες διδάσκοντες, περιλαμβάνει, τουλάχιστον στό χαρτιά, κάτι λιγότερο άπό ένα έκατομμύριο φοιτητές, καί όμως δέν καταφέρνει νά παράγει μορφωτική δουλειά -- έρευνας καί διδασκαλίας -- πού νά μπορεί νά εκτιμηθεί κατά κάποιο τρόπο. Στίς 29 καί 30 τού περασμένου Μάρτη τό Κομμουνιστικό Κόμμα παρουσίασε σέ μιá συνδιάσκεψη μιá νέα πρόταση γιά νά ξεκινήσει ή μεταρρύθμιση στό πανεπιστήμιο, συνδέοντας τήν επίγνωση τής άκρας βαρύτητας τής κρίσης μέ τήν πολιτική θέληση νά βρεθούν τά μέσα καί οί όροι γιά νά ξεπεραστεί αυτή ή τελευταία, έστω καί μέσα άπό μιá θαυμαία διαδικασία, πού θά είναι άναπόφευκτα μακρόχρονη καί δύσκολη.

Τό φοιτητικό κίνημα περνάει κι αυτό μιá κρίση, χωρίς άμβιβολία: δέν βρισκόμαστε πιά στό 1968, στή φωτεινή δημιουργία τής συνείδησης στούς φοιτητές τών αντιφάσεων όχι μόνο τού πανεπιστημίου αλλά καί όλόκληρης τής κοινωνίας, στήν ακατάπανστη άγωνιστική ικανότητα πού είχε επιδειχθεί τότε. 'Αλλά δέν λείπουν καί έντελώς σήμερα τά θετικά σημεία: αυτά όμως δέν πρέπει νά άναζητηθούν, κατά τή γνώμη μου, στίς σκόρπιες ομάδες πού παρουσιάζονται σάν κληρονόμοι εκείνου τού κινήματος, καί πού στήν πραγματικότητα δέν μπορούν νά κάνουν άλλο άπό τό νά συνεχίζουν άδάσμα τίς έξωτερικές του εκδηλώσεις: σ' αυτές τίς ομάδες άναγνωρίζω εύχαρίστως τήν άξία ότι κρατούν ξύπνια τή συνείδηση τής κρίσης καί τήν άρνηση αυτού πού ύπάρχει σήμερα, πράγματα πού χωρίς αυτά δέν θά μπορούσαμε ούτε καν νά άρχίσουμε νά είμαστε άληθινά επαναστάτες, αλλά δέν διαβλέπω μιá πραγματική πολιτική ικανότητα, πού νά εκτείνεται στήν ικανότητα επαναστατικοποίησης του νου γιά νά ώριμάσουν οί συνθήκες επαναστατικοποίησης τής πραγματικότητας. 'Η στάση τους κινδυνεύει πολύ συχνά νά μήν παράγει πραγματικές προτάσεις, καί νά έξυπηρετεί άντίθετα σάν κάλυψη τούς έξτρεμισμούς τής δεξιάς. Δέν είναι τυχαίο σήμερα πού ή νεοφασιστική στρατηγική τής έντασης δέν έχει πιά άνάγκη νά εκθέτει στήν πρώτη γραμμή τίς οργανώσεις της, άπ' τή στιγμή πού μπορεί ώραϊότατα νά δρ ά κάτω άπό τήν κάλυψη οργανώσεων πού διακηρύσσονται τής άκρας άριστερας. Δέν θέλω νά ταυτίσω τούς κληρονόμους τού φοιτητικού κινήματος μέ τίς τρομοκρατικές οργανώσεις, άν καί σέ όρισμένες περιπτώσεις, άκόμη κι έδώ στή Ρώμη, αυτή ή ταύτιση είναι πλήρης, αλλά θέλω νά δείξω μιá τάση κι ένα κίνδυνο.

'Από τήν άλλη μεριά, όπως απέδειξαν οί εκλογές στό πανεπιστήμιο, ύπάρχει μιá νέα συσπείρωση δημοκρατικών δυνάμεων πού, άν καί μέ σχετικά πολύ χαμηλή αντιπροσωπευτικότητα άπέναντι στό σύνολο τών έγγεγραμμένων στό πανεπιστήμιο, αντιπροσωπεύει πάντως τήν πιό ισχυρή συσπείρωση, τών πραγματικών φοιτητών, καί δείχνει μιá σίγουρη ικανότητα νά χαρακτηί μιá πολιτική γραμμή πού δέν θά είναι ούτοπιστική καί άδάσιμη. Βέβαια, πρέπει πολλά άκόμα νά γίνουν πρός αυτή τήν κατεύθυνση, τόσο άναφορικά μέ τή διεύρυνση τής μαζικής βάσης όσο καί άναφορικά μέ τόν όρισμό τών άγωνιστικών στόχων καί τής ικανότητας νά τούς πετύχουμε. 'Αλλά ή τάση πού προβάλλει δέν πρέπει νά ύποτιμάται. 'Ο διάλογος ύπάρχει, έστω καί άν όχι πιά μέ τίς υπερβολικές μορφές τού 68: ύπάρχει, κυρίως, ή δύσκολη άναζήτηση ενός τρόπου ύπαρξης τών δομών τού πανεπιστημίου, τής κοιλτούρας, τής διδακτικής, πού νά μήν έξαντλείται στό σωστότατο κατά τίς άλλα αίτημα τού εκσυγχρονισμού καί τού πολιτικού στοιχείου, αλλά νά τείνει νά όρίσει τά άυστηρά καθήκοντα μιās κοιλτούρας πού νά παράγει διανοητικά καί υλικά πλεονεχτήματα γιά όλους. Καί ύπάρχει συνείδηση ότι αυτό δέ μπορεί νά γίνει

παρά μόνο μέ σοβαρή και αυστηρή μελέτη, πού θά συνοδεύεται από κείνη τήν ανάγκη πολιτικής και κοινωνικής δράσης πού ό πιό δυναμικός προασπιστής της στάθηκε τό φοιτητικό κίνημα.

ΕΡ: Παρατηρείται τά τελευταία χρόνια νά διδάσκει ό καθηγητής στό πανεπιστήμιο τό αντικείμενο της επιστημονικής έρευνας μέ τήν όποία ταυτόχρονα ασχολείται. 'Από παιδαγωγική άποψη πώς τό βλέπετε αυτό τό μάθημα-έρευνα;

ΑΠ: Θά σου άπαντήσω μέ συντομία: είναι φανερό ότι δέν μπορεί νά διδάξει κανείς κάτι πού δέν ξέρει, άν και είναι αλήθεια ότι ό καλύτερος τρόπος γιά νά μαθαίνεις είναι νά διδάσκεις, και όπωσδήποτε διδάσκοντας συνεχίζεις νά μαθαίνεις. Πρέπει λοιπόν νά διδάσκεις, δηλαδή νά διαλέγεις σάν θέμα τών μαθημάτων κάτι πάνω στό όποιο εργάζεσαι από καιρό, και νά συνεχίζεις νά έμβαθύνεις πάνω του στή διάρκειά των μαθημάτων. «'Οριστικά» συμπεράσματα μπορεί και νά μήν υπάρχουν ούτε πριν άρχίσει ούτε και όταν θά έχει τελειώσει ή σειρά των μαθημάτων. Είναι επίσης αλήθεια ότι δέν μπορούμε πιά νά μιλάμε αποκλειστικά γιά μαθήματα «άπό καθέδρας», γιατί κάθε μάθημα είναι πάντοτε και μία σύγκριση και γιατί στά σεμινάρια ή στιγμή της ανακάλυψης και μέ μία όρισμένη έννοια του αυτοσχεδιασμού μπορεί νά έχει μεγάλη σημασία. 'Ετσι, είναι κάποτε δυνατό ένας καθηγητής νά αναπτύσσει τά μαθήματά του σ' ένα θέμα πού αυτός ό ίδιος μελετάει ταυτόχρονα. 'Όταν έκανα τά μαθήματα γιά τόν Πλάτωνα ήξερα πολύ λιγότερα άπ' όσα ξέρω τώρα και όσα ξέρω τώρα δέν είναι άρκετά γιά νά γράψω ένα βιβλίο: θά μπορούσε νά ήταν λοιπόν χρησιμο (όχι μόνο σέ μένα) άν συνέχιζα τή μελέτη του θέματος μαζί μέ τούς μαθητές μου.

ΕΡ: 'Από πέρυσι έχει εφαρμοσθεί σ' όλες τίς βαθμίδες της εκπαίδευσης ό θεσμός τών αντιπροσώπων πού συμμετέχουν στή διοίκηση (του γυμνασίου, του πανεπιστημίου κλπ.). Νομίζετε πώς αυτό τείνει στήν ένσωμάτωση τών φοιτητών ή είναι μία εύκαιρία νέων πρωτοβουλιών από μέρους τους;

ΑΠ: Μέ τίς εκλογές τών μαθητών και τών φοιτητών στά σχολεία και τά πανεπιστήμια έχουμε μία σειρά από αντιπροσωπευτικούς οργανισμούς γιά τή δημοκρατική διοίκηση του σχολείου. Πρόκειται γιά όργανισμούς πού ή ρύθμισή τους είναι και συνθετή και περιοριστική: ώστόσο, σέ μία πρώτη στιγμή, αυτοί αποτελούν μία πρώτη αναγνώριση τών αίτημάτων πού προβάλλουν οί φοιτητές, οί καθηγητές, ή δημόσια γνώμη, ένα πρώτο ξεκίνημα, άν όχι αυτοδιαχείρισης, τουλάχιστον όμως μιάς πιό αντιπροσωπευτικής διαχείρισης του σχολείου. 'Απηχούν τήν αλλαγή του γενικού πολιτικού κλίματος και τήν πρωτοβουλία τών νέων.

Αυτές τίς μέρες, λόγου χάρη, χάρη σ' αυτές τίς εκλογές μέ κάλεσαν σέ μερικά γυμνάσια της Ρώμης νά μιλήσω: άκολούθησε συζήτηση γιά τήν παιδαγωγική του Γκράμσι: πριν από μένα είχαν πάει σημαντικοί κομμουνιστές πολιτικοί όπως ό Τερατσίνι, πρόεδρος της συντακτικής συνέλευσης τό 1947, στους όποιους άπαγορευόταν ως τώρα νά μπουν στό σχολείο, στό όνομα της «άπολιτικότητάς» του. Ξαναβρήκα έναν παλιό μαθητή μου του γυμνασίου πριν 30 χρόνια, πού μου θύμισε πώς τότε στό σχολείο μέ θεωρούσαν σάν «διάβολο» και πώς τότε δέν μπορούσε νά μιλήσει κάποιος σάν και μένα στους μαθητές ενός γυμνασίου, στήν αίθουσα διαλέξεων, ούτε γιά τόν Γκράμσι ούτε γιά άλλο τίποτα. Δέν πιστεύω λοιπόν ότι αυτά περικλείουν τόν κίνδυνο της ένσωμάτωσης τών φοιτητών: μπορεί νά υπάρχει ή πρόθεση (και οί προφυλάξεις μέ τίς όποιες ό νόμος περιβάλλει αυτά τά μέτρα τό δείχνει) νά χαλινωγήσουν και νά σταματήσουν μ' αυτό τόν τρόπο κάθε πραγματική ώθηση. 'Αλλά είμαι πεπεισμένος ότι μέ τό γενικό ώρίμασμα της δημοκρατικής συνείδησης στή χώρα αυτό τό σχέδιο δέν έχει πιθανότητες επιτυχίας.

ΕΡ: Ποιά είναι ή παιδαγωγική προετοιμασία τών δασκάλων και τών καθηγητών στήν 'Ιταλία;

ΑΠ: Δυστυχώς στήν 'Ιταλία δέν υπάρχει καμιά σχεδόν παιδαγωγική προετοιμασία τών δασκάλων και τών καθηγητών του γυμνασίου. 'Αν και έχει ξεπεραστεί ό άπόλυτος αποκλεισμός

κάθε παιδαγωγικής προετοιμασίας πού είχε εφαρμόσει ό φασισμός, και πού τόν δικαιολογούσε τότε τίς ιδεαλιστικές του θεωρίες ό Τζεντίλε, ύποστηρίζοντας ότι ή γνώση ή ίδια έγγυάται από μόνη της τήν ικανότητα επικοινωνίας, πολύ λίγα έγιναν και μετά. Στίς παιδαγωγικές ακαδημίες διδάσκεται κάποια ώρα τήν εβδομάδα ιστορία της παιδαγωγικής και γίνεται μία μικρή εξάσκηση στά δημοτικά σχολεία, μάλλον τυπική όμως: γιά τούς καθηγητές του γυμνασίου υπάρχει μία κάπως μεγαλύτερη δυνατότητα προετοιμασίας, περισσότερο θεωρητικής παρά πρακτικής, και κάτι επίσης γίνεται στή Φιλοσοφική Σχολή, αλλά πολύ περιθωριακό: γιά όσους προέρχονται από άλλες σχολές (μαθηματικοί, φυσικοί, κ.λπ.) δέν υπάρχει τίποτε τό συστηματικό. Αυτό όσον άφορά τή μέθοδο διδασκαλίας, έτσι πού καθένas είναι ύποχρεωμένος νά τήν επινοήσει μόνος, ή νά ακολουθήσει τή μέθοδο τών δικών του δασκάλων. (Αυτή τή διπλή ύπόθεση τήν έμαθα από τούς σοφιστές και τό Σωκράτη - Πλάτωνα). Δέν υπάρχει καμιά όργανική προσπάθεια γιά νά αποκτήσουν οί δάσκαλοι τήν ικανότητα νά αναπτύξουν θετικές σχέσεις μέ τούς σημερινούς νέους.

'Αλλά, φυσικά, πέρα από τή σχολική τους μαθητεία στή μορφωτική ζωή υπάρχουν πολλές πρωτοβουλίες πού προωθούν τήν έρευνα άνάμεσα στους δασκάλους γύρω από τά πολιτικο-παιδαγωγικά προβλήματα. 'Υπάρχουν όργανώσεις γιά τίς μεθόδους της αντιδιστικής παιδαγωγικής ήδη από τά πρώτα χρόνια μετά τόν πόλεμο, ως τίς πιό πρόσφατες πρωτοβουλίες δημοκρατικής όργάνωσης τών δασκάλων, σέ συνεργασία πολλές φορές μέ τούς γονείς και σέ σύνδεση μέ τήν πανεπιστημιακή έρευνα καθώς και μέ τίς δημοκρατικές πολιτικές όργανώσεις.

ΕΡ: Έγινε πριν κανένα μήνα στό 'Ινστιτούτο Γκράμσι μία σύσκεψη γιά τά προβλήματα της εκπαίδευσης. Τί θά μπορούσατε νά μās πείτε σχετικά;

ΑΠ: 'Η σύσκεψη του 'Ινστιτούτου Γκράμσι πού αναφέρεις, σημείωσε τήν ίδρυση ενός τμήματος γιά τά προβλήματα της εκπαίδευσης: στήν πραγματικότητα πρόκειται γιά τήν ανασύσταση του παιδαγωγικού τμήματος πού διεύθυνε ήδη τό '60 ή σ. Ντίνα Μπερτόνι Γιοδίνε, μία άξια επιστήμων πού έχει άσκησει ήδη μέ τά προβλήματα διδακτικής και ιστορίας της παιδαγωγικής.

'Η σύσκεψη ήταν αφιερωμένη ιδιαίτερα στά προβλήματα γιά τή μεταρρύθμιση της μέσης εκπαίδευσης, πού συζητιέται σήμερα στή Βουλή, ένόψει της ένοποίησης τών σημερινών πολλών κατευθύνσεων πού αυτή περιέχει. Είναι ένα θέμα καθαρά γραμμασιανό, δεδομένου ότι -- όπως σου έλεγα πριν -- πρώτος ό Γκράμσι σημείωσε τήν κρίση του σχολείου σάν κρίση πού όφείλεται στή διάσπαση της εκπαιδευτικής αρχής και στό χαοτικό πολλαπλασιασμό τών τύπων σχολείου (κλασικό, τεχνικό, πρακτικό, επιστημονικό κ.λπ.) πού καθένas προεικόνιζε τήν επαγγελματική διαίρεση της κοινωνικής παραγωγικής δραστηριότητας. Τά συμπεράσματα της σύσκεψης έόκνιζαν τήν ύποχρέωση τών κομμουνιστών γιά μία ένιαία μέση εκπαίδευση και γιά τόν προσδιορισμό του νέου εκπαιδευτικού περιεχομένου της. Τώρα, πρόκειται νά ξεπεραστούμε ένα μορφωτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα πού νά αντικαθιστά τήν παλιά αρχή της ούμανιστικής παιδείας και τίς πολλαπλές εναλλακτικές λύσεις της τεχνικής παιδείας: είναι ένα πρόγραμμα πού δέν θά μπορέσει νά όριστεί στό νόμο, άπλως θά γίνει κάποια νύξη, και γι' αυτό θά απαιτήσει περισσότερη σκέψη και μακρόχρονη επαλήθευση. Τό δικό μας είναι λοιπόν ένα μορφωτικό, τεχνικό καθήκον, πού συνοδεύει τή νομοθετική δουλειά γιά νά τή συγκροτημοποιήσει και νά τή μεταφράσει πρακτικά. Μία δουλειά χρόνων ύποχρεωμένη νά άνανεώνεται άδιάκοπα. Γιά τήν ώρα, μετά από δουλειά μερικών μηνών, θά κάνουμε μία πρώτη δημόσια παρουσίαση τών θέσεών μας.

ΕΡ: Μία τελευταία έρώτηση γιά τίς «150 ώρες», πού άποτέλεσαν κατάκτηση τών εργαζομένων στή μόρφωση, θεσμό πού γιά πρώτη φορά, άπ' όσο ξέρω, παρουσιάζεται. Πώς μπαίνει τό ζήτημα από μαρξιστική άποψη;

ΑΠ: Οί 150 ώρες έχουν, κατά τή γνώμη μου, μία σημασία αρχής πού πρέπει νά τήν τονίσουμε: θά μείωνε πραγματικά τό γεγονός καί κινδυνεύαμε νά περιορίσουμε τήν πραγμάτωσή του, προσθέτοντας ιδεολογικά προβλήματα στό άτέλειωτα ύλικά έμποδία καί τίς δυσκολίες, άν περιοριζόμασταν νά τό έρμηνεύσουμε σάν άπλό «αίτημα γιά κουλτούρα» τών εργαζομένων μαζών. Πρέπει νά καταλάβουμε γιά ποιά κουλτούρα πρόκειται καί σέ ποιά ιστορική προοπτική τοποθετείται αυτή ή νέα εργατική διεκδίκηση.

Νομίζω πώς πρέπει νά μιλήσουμε γιά «επανιδιοποίηση» τής κουλτούρας από τίς εργαζόμενες μάζες άπ'τή στιγμή πού όλόκληρη ή σύγχρονη διαδικασία κοινωνικής ανάπτυξης βασίστηκε στήν ανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων καί σχέσεων καί άρχισε μέ τήν «άπαλλοτρίωση» τής κουλτούρας τους από τίς εργαζόμενες μάζες. Πρακτικά, μέ τή γέννηση τής σύγχρονης έργοστασιακής παραγωγής καί ιδιαίτερα μέ τή βιομηχανική επανάσταση πού άρχισε στήν Άγγλία τό 1700 καί άκολούθησε μετά στίς διάφορες άλλες χώρες, δημιουργήθηκε ένας πληθυσμός εργαζομένων πού στερήσε στους εργαζόμενους τής υπαίθρου καί τών βιοτεχνιών κάθε δυνατότητα δουλειάς στους παραδοσιακούς τομείς του, καί τούς μετέτρεψε σέ βιομηχανικούς εργάτες. Τούς στερήσε μαζί μέ τήν ιδιοκτησία τών μέσων παραγωγής (τή γή, τό βιοτεχνικό εργαστήρι) καί τίς πρώτες ύλες, τή γνώση καί τήν πρακτική όλόκληρου του κύκλου παραγωγής πού ήταν σχετικός μέ τόν κλάδο τους, τήν ιδιοκτησία του προϊόντος τής εργασίας τους πού τό πουλούσαν αυτόνομα στήν αγορά· κι αυτή ή «οικονομική» ή «παραγωγική» άπαλλοτρίωση, πού ανέλυσε ό Μάρξ, συνοδεύτηκε από μία διαδικασία «μορφωτικής άπαλλοτρίωσης», στό βαθμό πού αυτοί οι παραγωγοί στερήθηκαν κάθε έπιστήμη σχετική μέ τήν εργασία τους (στό σύγχρονο έργοστάσιο), όπως είδε τόσο καθαρά ό Μάρξ, αναπαράγεται στό έσωτερικό κάθε παραγωγικού τμήματος ή διαίρεση διανοητικής καί ύλικής εργασίας, έπιστήμης καί έρ-

γασίας – μάλιστα όσο περισσότερο ή παραγωγή έξαρτάται από τή χρήση τής έπιστήμης, τόσο περισσότερο οι άμεσοι παραγωγοί άποκλείονται από όποιαδήποτε συμμετοχή σ' αυτή τήν έπιστήμη, ενώ στή βιοτεχνική ή άγροτική παραγωγή κάθε παραγωγός κατείχε όλόκληρη τή μικρή έπιστήμη του κλάδου του. Επίσης άποσυντέθηκε προοδευτικά καί κατάντησε ύπεξούσιο φοκλόρ κάθε ιδεολογική παράδοση αυτών τών λαϊκών μαζών. Σ' αντίλλαγμα αυτής τής άπαλλοτρίωσης από τήν κουλτούρα τους καί τήν παραδοσιακή έπιστήμη δόθηκαν σ' αυτούς τούς παραγωγούς τά ψήφουλα τής έπιστήμης τής κυρίαρχης τάξης μέ μία προοδευτική διαδικασία ύπεξούσιας έλλειψης κουλτούρας, μέσω του φειδωλά διευρυνμένου σχολείου καί τών **mass media**.

Όταν λοιπόν σήμερα οι εργαζόμενοι διεκδικούν τό δικαίωμα στή μόρφωση, πού θά διευθύνεται όσο τό δυνατό περισσότερο από τούς ίδιους, άκόμη καί μέσα στά όρια τών ώρων εργασίας, ή ιστορικά πιό άληθινή έννοια αυτής τους τής διαδικασίας είναι άκριθώς ή «επανιδιοποίηση» τής μόρφωσης, μετά τήν άπαλλοτρίωσή της, πού ιστορικά συνέβη τή στιγμή τής μετατροπής τους από αυτόνομων εργαζομένων (έστω κι άν ήταν πάντοτε άντικείμενο εκμετάλλευσης ή δουλειάς) σέ μισθωτούς τής βιομηχανίας, δηλαδή σέ σύγχρονους προλετάριους πού δέν κατέχουν τίποτα, πού δέν κατέχουν πιά ούτε τήν έπιστήμη. Αυτή ή ιστορική «επανιδιοποίηση» είναι ή έννοια -- επαναλαμβάνω -- τής κατάκτησής τους. Θά πρέπει νά όρίσουμε καί δώ έπίσης τή «διαπαιδαγωγική αρχή», γιά νά τό πούμε μέ τόν Γκράμσι: νά οικοδομήσουμε μία σύγχρονη έπιστήμη καί κουλτούρα, πού εκμεταλλεζόμενη όλόκληρη τή μορφωτική κληρονομιά πού έπεξεργάστηκε τό ανθρώπινο είδος άκόμη καί κάτω από τήν ταξική κυριαρχία τής άστικής τάξης, νά ξερι νά πλουτίζεται μέ όλες τίς ανθρώπινες ανάγκες τών όποίων οι καταπιεζόμενες τάξεις είναι φορείς καί νά ξεπηρεττεί όχι πιά στήν εκμετάλλευση τών μέν καί στό κέρδος τών δε, αλλά στήν κοινή πρόοδο.

ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΠΟΚΤΗΜΑ

Συγκεντρωμένα σέ τρεις καλαίσθητους τόμους τά τεύχη 1 έως καί 35 του «ΑΝΤΙ»

Α' ΤΟΜΟΣ
6' έξάμηνο '74
Δεχ. 200

Β' ΤΟΜΟΣ
α' έξάμηνο '75
Δεχ. 300

Γ' ΤΟΜΟΣ
6' έξάμηνο '75
Δεχ. 300

Θά βρεíte:

- Χρονικά τής πολιτικής ζωής
- διάλογο πάνω στα προβλήματα τής Άριστεράς

- μελέτες γιά τήν 'Ιστορία μας
- αναλύσεις γιά τούς μηχανισμούς πού έλέγχουν τήν πολιτική καί κοινωνική ζωή
- άρθρα γιά τήν πνευματική ζωή

ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΚΝΕ

Τό φεστιβάλ της ΚΝΕ-ΟΔΗΓΗΤΗ, τόσο από την άποψη προσέλευσης και συμμετοχής του κόσμου, όσο και από την άποψη οργάνωσης και ποιότητας, σημείωσε αναμφισβήτητη επιτυχία. Τό γεγονός μάλιστα ότι οι εκδηλώσεις του δέν περιορίστηκαν σ' ένα περιχαρακωμένο γήπεδο, όπως πέρυσι, αλλά ενσωματώθηκαν μέσα στη ζωή της πόλης πού τό φιλοξένησε, του πρόσφερε τήν αμεσότητα πού λείπει συχνά, από τέτοιου είδους εκδηλώσεις. Οί συζητήσεις (κατ' άλλους διαφωνίες) γιά τόν κύριο χαρακτήρα πού θά 'πρεπε νά πάρει τό Φεστιβάλ – πολιτικό ή πολιτιστικό – είχαν τελικά σάν αποτέλεσμα ένα βασιικά πετυχημένο συνδυασμό τών δύο όψεων. Προσφέροντας ένα ευρύ φάσμα πολιτιστικών εκδηλώσεων, διατήρησε ταυτόχρονα τήν πολιτική και αγωνιστική του φυσιογνωμία.

η ευθύνη

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

Υστερα από πολύχρονη διακοπή λόγω χοντάς, ξανακυκλοφορεί ή εβδομαδιαία (κάθε Παρασκευή) ανεξάρτητη πολιτική εφημερίδα «Ευθύνη» του συγγραφέα Θέμη Τζίφα – μιά πρωτότυπη, μαχητική εφημερίδα. Από «έπιστολή στον Καραμανλή» (άρ. φύλ. 12) αντιγράφουμε – σά δείγμα γραφής:

«Κύριε Πρόεδρε,
Δέν έχω τίποτα μαζί σας. Κατά βάθος μάλιστα σάς θαυμάζω γιατί κατορθώνετε τόσα χρόνια νά καρπαζώνετε και νά τρικλοποδιάζετε ένα λαό χωρίς νά μπορέσει ποτέ αυτός ο λαός νά καταλάβει τη δύναμή του και νά σηκώσει κεφάλι.

Γελοιοποιείτε τὰ λεγόμενα δημοκρατικά κόμματα και τις ηγεσίες τους και μετά με φιλόφρονη και προστατευτική διάθεση παίξετε τὸ ρόλο τοῦ διαιτητῆ ανά-

μεσα τους. Ζήτω σας και γιά τὸ ένα και γιά τὸ άλλο. Τέτοιο λεφούσι πού είμαστε, καλά νά τὰ παθαίνουμε».

Και σ' άλλο σημείο:

«Είπατε σέ λόγο σας στη Βουλή: «Τὸ θαῦμα πὸν ἐπετεύχθη ὑπῆρξε ἔργον ὄλων μας. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ θαῦμα ξύπνησε τὴ μανία νά καταστρέψουμε ὅ,τι ἔχουμε χτίσει... Ἀναδίσσαν θλιθερές προδικτατορικὲς συνήθειες. Πάλι τὸ πεζοδρομιο εἶναι τῆς μόδας...»

Γιὰ ποῖο θαῦμα μιλάτε; Πού βλέπετε τὸ θαῦμα; Ἄν ὑπάρχει ένα θαῦμα αὐτὸ εἶναι τῆς πολιτικῆς ἀπάτης πὸν μπουτλιάρισε πάλι τὸ λαό. Τί ἄλλαξε σέ τοῦτο τὸν τόπο; Τίποτα. Ἐκείνο πὸν με φοβίζει δέν εἶναι τὸ πεζοδρομιο ἀλλὰ τὸ φανλοδρόμιο πὸν κυριαρχεῖ σ' ὅλη τὴν κλίμακα τῆς πολιτείας».

Ἔκθεση
βυζαντινῶν
εἰκόνων
τῆς Κύπρου
στό Μουσείο
Μπενάκη

ΚΥΠΡΟΣ, Καθολικό Μονῆς Παναγίας τοῦ Ἀρακὸς Λαγονδερά.
Χρηστός, τέλος 12ου αἰώνα.

Μέ τήν εὐκαιρία τοῦ ΙΕ' Διεθνούς Συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν, πού ἀντί γιά τήν Κύπρο – ὅπως εἶχε ἀρχικά ἀποφασιστεῖ – ἔγινε πρόσφατα στήν Ἀθήνα, ἐγκαινιάστηκε στό Μουσείο Μπενάκη μία ἔκθεση «βυζαντινῶν εἰκόνων τῆς Κύπρου». Τήν ἔκθεση, πού θά μείνει ἀνοιχτή μέχρι τίς 30 Νοεμβρίου, συνοδεύει ἕνας ἀξιόλογος κατάλογος με κείμενα τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαίων Μνημείων Κύπρου κ. Ἀ. Παπαγεωργίου.

64 εἰκόνες πού παρουσιάζονται καλύπτουν τήν περίοδο ἀπό τόν 11ο μέχρι καί τόν 16ο αἰώνα καί ἀντιπροσωπεύουν, χαρακτηριστικά, τίς διάφορες φάσεις πού γνώρισε ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ στήν Κύπρο, ἡ ζωγραφικὴ στήν ἐκκλησίαν ἀπό τήν πρώτη βυζαντινὴ περίοδο (6ος-7ος αἰῶνες), συνεχίστηκε στή διάρκεια τῆς ἐικονομαχίας με τήν ἀφιξὴ πολλῶν εἰκονολατρῶν μοναχῶν καί γνώρισε μιάν ἰδιαίτερη ἀνθιστὴν τὸν 12ο αἰώνα χάρις στίς εἰδικὲς ἱστορικὲς καί πολιτικὲς συνθήκες. Ἐμπλουτισμένη με στοιχεῖα τῆς Παλαιολόγειας Ἀναγέννησης καθὼς καί με πολλὰ δυτικά γνωρίσματα, ἡ ζωγραφικὴ τῶν εἰκόνων στήν Κύπρο, γνώρισε μιά δεύτερη περίοδο ἀκμῆς τόν 15ο καί τόν 16ο αἰώνα. Τότε, με τὴ διάδοση τῶν ψηλῶν εἰκονοστασίων, πολλαπλασιάστηκε ἡ φιλοτέχνηση τῶν εἰκόνων στή μεγαλόνησο. Στήν περίοδο αὐτὴ διακρίνουμε πάλι στήν Κυπριακὴ Σχολή, πού ξεχωρίζει γιά τήν ἐκλεπτυσμένη της τεχνολογία, μιάν ἄλλη πού διαθέτει πολλὰ κοινὰ σημεῖα με τήν «Κρητικὴ». Ἡ ζωγραφικὴ στήν Κύπρο δέχτηκε τὸ πρῶτο πλήγμα με τήν κατάληψη τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1571. Ἀπὸ ἐκεῖ καί πέρα ἄρχισε ἡ παρακμὴ πού ὁλοκληρώθηκε τόν 18ο αἰώνα με τήν ἐγκατά-

σταση στήν Κύπρο τοῦ Κρητικοῦ ζωγράφου Ἰ. Κορνάρου καί τήν ἄψυχη, ἐπιτηδευμένη μανιέρα του.

Μπρὸς στίς εἰκόνες τῆς ἔκθεσης ἀναρωτιόμαστε πόσες νά 'ναι ἄραγε ἐκεῖνες πού καταστράφηκαν στὰ χέρια τῶν Τούρκων, τελευταία. Οἱ εἰσβολές, λεηλατῶντας κάθε μοναστήρι ἢ ἐκκλησία πού ἔδρισαν στό δρόμο τους, ἀφάνισαν ἢ ἔκλεψαν ένα πολύ μεγάλο, ὅπως φαίνεται, ἀριθμὸ εἰκόνων. Τὸ μέγεθος τῶν καταστροφῶν αὐτῶν παρακίνησε τοὺς βυζαντινολόγους πού ῥθαν τελευταία στήν Ἀθήνα, με τήν εὐκαιρία τοῦ Συνεδρίου, νά κάνουν εἰδικὴ ἐκκλήση γιά τὴ διάσωση τῶν μνημείων καί τῶν ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν τῆς Κύπρου.

Υ.Γ. Ἐπισημαίνουμε τὴ νέα παρουσίαση τῶν μεταβυζαντινῶν εἰκόνων στό Βυζαντινὸ Μουσείο. Ἡ ὑποδειγματικὴ αὐτὴ καινούργια ἔκθεση τῶν εἰκόνων σέ τέσσερις αἰθουσες τοῦ Μουσείου ὀφείλεται στίς ἐνέργειες τοῦ Διευθυντοῦ του κ. Π. Λαζαρίδη. Ἡ νέα ἐπιλογή τοῦ ὕλικου καί οἱ μετατροπὲς πού ἔγιναν στίς αἰθουσες βοηθοῦν στό νά μᾶς ἐντυπώνονται πολύ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι πρὶν τὰ ἐκθέματα.

ΕΛΛΗΝΟ – ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΚΑ

Ὁ φίλος καί συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ μας Ἀνδρέας Παράσχης, πού τώρα καί δύο χρόνια ζεῖ στήν Πορτογαλία, ἐκδίδει στή Λισαβόνα ένα ἐπμελημένο ἐντυπο γραμμένο στὰ ΕΛΛΗΝΙΚΑ. Ἀδέσμευτο περιοδικὸ ἐπικοινωνίας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν ἐκδότη του τὸ «DOCUMENTARIO» καί περιέχει πλούσιο πληροφοριακὸ ὕλικὸ γιά τίς πολιτικὲς ἐξελίξεις, τὴν οἰκονομία καί τὴν κουλτοῦρα στήν Πορτογαλία. Γιά ὅσους ἐνδιαφέρονται νά γραφοῦν συνδρομητές, μποροῦν νά ἀπευθυνθοῦν στίς ἐκδόσεις «ΟΔΥΣΣΕΑΣ», Ζαλόγγου 9, Ἀθήνα, τηλ. 619724.

τοῦ Χρ. Χριστοδούλου

• θέατρο •

Της Άννης Θ. Κολτσιδοπούλου

ΟΙ «ΠΕΡΣΕΣ» κι ο χρόνος

Τά φετινά «Επιδιόρυξη» καθώς και τὰ Αισχύλια '76 τῆς Ἑλευσίνας ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία σ' ἕνα εὐρύ κοινὸ νὰ γνωρίσει ἢ νὰ ξανακοιτάξει ἕναν ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἢ τέσσερις παγκόσμιους σταθμούς στὴν ἔρμηνεία τῆς ἀρχαίας τραγωδίας: Τοὺς «Πέρσες» τοῦ Αἰσχύλου, διδαγμένους ἀπὸ τὸν Κάρολο Κούν, δοσμένους ἀπὸ τὸ Θέατρο Τέχνης κι ἀνεξίτηλα σηματοδεδειγμένους ἀπὸ τὴν «ἔνθετη» μουσικὴ καὶ τὴν καθοριστικὴ συνεργασία τοῦ Γιάννη Χρήστου.

Πρώτη διαπίστωση, ἡ ἀνθεκτικὸτητα στοὺς χρόνους καὶ ἡ ἀμείωτη ἰσχὺς τῶν ἐρμηνευτικῶν καινοτομιῶν, γεγονὸς πού ἀποδεικνύει πῶς τὸ σημαντικὸ ἀνοιγμά τῶν «Περσῶν» δὲν ἦταν μιά ἀπλή εὐτυχισμένη συγκυρία ἀλλὰ ἡ ἀπόληξη καὶ ἡ συνταύτιση διαφορετικῶν διαδικασιῶν. Τῇ στιγμῇ τῶν «Περσῶν», διασταυρώθηκαν σὲ μιά γόνιμη ἐπιμειξία, ἡ «τέταρτη περίοδος δημιουργίας» τοῦ Γιάννη Χρήστου, μὲ τὴν ὀριζομένη ἀναθεώρηση τοῦ Κούν πάνω στὴν ἀρχαία τραγωδία. Ὁ Χρήστου, τὸ 1965 βρίσκεται ἀκριβῶς πάνω σὲ μίαν ἀπότομη φιλοσοφικὴ στροφή. Ἀντικρύζει τὸ ἔξωλογικὸ, σάν «γενεσιουργὸ ζῆμα τῆς μουσικῆς σύνθεσης». Διεισδύει κι ἀφήνει νὰ κυριαρχήσει στὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴ δημιουργία του, τὸ ἱερατικὸ καὶ τελετουργικὸ στοιχεῖο. Ἀκόμα, διευρύνονται περισσότερο τὰ ὅρια τῆς τέχνης του καὶ ἀπλώνονται σὲ χώρους θεάτρου καὶ σκηνικῆς δράσης. Ταυτόχρονα ὁ Κούν, ἀναζητᾷ καὶ βρίσκει τὸ σημεῖο ἐπαφῆς τῆς ἀρχαίας τραγωδίας μὲ τὸ ἐπικὸ καὶ τὸ παράλογο θέατρο, ἔχοντας διανύσει ἔτη ἐμπειριῶν καὶ μόχθου. Ἡ φιλοσοφικὴ στροφή τοῦ Χρήστου, συμπύκνεται μ' ἕνα σταθερὸ σημεῖο τῆς σκηνοθετικῆς πορείας τοῦ Κούν: τὴν τάση του νὰ θεωρεῖ τὸ ἀρχαῖο δράμα μ' ἕνα φακὸ εὐρυγώνιου, πού ν' ἀγκαλιάζει ζωντανὰ στοιχεῖα καὶ ζῶσες μνήμες Ἀνατολῆς καὶ Δύσης.

Ἔτσι μόνον γράφτηκε ἡ μοναδικὴ παρτιτούρα τῶν «Περσῶν»,

ὅπου μὲ συνεργασία συνθέτη-σκηνοθέτη, ἔχουν καταγραφεῖ λόγια, κίνηση, ἔκφραση, ὄρχηση, ὅλα μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ συσχέτισή τους μὲ τὴ μουσικὴ νὰ εἶναι ἀπόλυτα ὁρισμένη κι ἐλεγχμένη. Γιὰ πρώτη φορὰ, ἔχουμε ἕνα διχασμὸ στὴ διδασκαλία ἀνάμεσα στὰ ἐπεισόδια καὶ τὰ χορικά. Μιά αὐτόματα διαμορφούμενη ἄποψη. Τὰ χορικά δόθηκαν μὲ μυστηριακὸ-ἱερατικὸ χαρακτήρα, μὲ κορυφώσεις ἐξωκόσμιες, παράλογες μὰ ὅχι μεταφυσικές, ἐνῶ στὰ ἐπεισόδια θριάμβευσε ὁ ἀνθρώπινος ρεαλισμός, ἡ ἀνθρώπινη ὁδὸν ἢ ἡ παράκρουση. Καὶ πάνω ἐκεῖ ἀκριβῶς, κρίθηκε τί ἀντέχει καὶ τί δὲν ἀντέχει στοὺς χρόνους, πάνω κεῖ φάνηκε ἡ βαθύτητα τῆς χάραξης. Τὰ χορικά, μὲ μιά καινούργια κινησιολογικὴ διδασκαλία, γῆκαν ἀναλλοίωτα, παρ' ὅλο τὸ καινούργιο καὶ ἄπειρο ὕλικο πού τὰ ἐπωμίστηκε. Ἡ ἐπίκληση τοῦ Δαρείου, παραμένει μιά ἀπὸ τίς συγκλονιστικότερες στιγμὲς στὴ σύγχρονη ἔρμηνεία τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Τὸ σμᾶρι ἐκεῖνο τῶν συντριμμένων γερόντων, πού μὲ τὸ ἀλλόφορο παραλήρημά τους καὶ τὴν ἐξώκοση, μυστηριακὴ μανία τους, καταφέρνει νὰ σηκώσει μπρὸς στὰ μάτια τοῦ θεατῆ ἕνα κομμάτι γῆς γιὰ νὰ δγεῖ ὁ δίκος του Δαρεῖος. Ὁ συγκλονιστικὸς σπαραγμὸς μᾶς τραγικῆς συγχροδίας ἀνθρώπινου θρήνου, πού σμίγει σ' ἐκεῖνες τίς ἀνεπαλῆπτες «ἐπαναλήψεις». «...Μιά φορά...μιά φορά...μιά φορά» ἢ «...Γῆ μου...γῆ μου...γῆ μου...»

Τὰ περίφημα κοστούμια τοῦ Γιάννη Τσαρούχη, ἔντυσαν μὲ τὸν πιὸ μεστό τρόπο τὴν πενία καὶ τὴ «γύμνια» τῶν συντριμμένων Περσῶν, ἐνῶ οἱ μάσκες τοῦ χώρισαν τὸ τελετουργικὸ ἀπ' τὸ ρεαλιστικὸ, μὲ τὴ δύναμη μῆς μύησης μουσικῆς. Ὁ χορὸς, στὴν καινούργια του διανομή, εἶχε βαθιά ἀκόμα τὴ σφραγίδα τῆς φόρμας, τῆς κίνησης καὶ τῆς ὀντότητας του, δὲν μπόρεσε ὅμως νὰ διασώσει τὸ πολιτικὸ του ὑπόβαθρο. Πουθενὰ δὲν συναντήσαμε στὸν σπαραγμὸ του, τὴν προφητικὴ κραυγὴ τοῦ Αἰσχύλου γιὰ τὸν δονκιχωτισμὸ, τὴ βιαιότητα καὶ τὴν ἐκπετατικὴ μανία τῆς Ἀθήνας.

Μικρὴ ἡ «σκηνὴ» τοῦ ἐλευσίνου ἀρχαιολογικοῦ χώρου, κι ἴσως γι' αὐτὸ τὰ πρόσωπα τῶν ἐπεισοδίων, πέρα ἀπὸ μιά ὑποκριτικὴ μειονεξία σὲ σχέση μὲ τὸ

χορὸ, γῆκαν κάπως στατικά, ἐσωτερικά κι ἐξωτερικά. Ἀκόμα, ξάφνιασε μιά ἐπίμονη μετωπικὴ τους τοποθέτηση, πού δὲν μᾶς ἔχει συνηθίσει τὸ Θ.Τ. Ἐτσι, ἐνῶ ἡ ἀπειρία τῆς νέας διανομῆς στὸ χορὸ καλύφθηκε κάτω ἀπ' τὸν χαρακτήρα του, στὰ ἐπεισόδια, ἔμεινε ἀσυγχώρητα ἐκτεθειμένη. Οἱ Πέρσες τῶν Κούν-Χρήστου, εἶναι ἕνα μνημεῖο θεατρικὸ κι ὄχι μουσειακὸ. Καί γιὰ νὰ εἶναι τὸ κάθε καινούργιο ξανακοίταγμα τους δυναμικὴ προέκταση καὶ ἀνανεωμένο ἀνοιγμα πρὸς κάθε νέο στοιχεῖο πού στοὺς μεταξὺ ἔχει προκύψει, θὰ πρέπει τουλάχιστον νὰ ναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κακοτοπιὲς στὸν δύσκολο χώρο τῆς ὑποκριτικῆς.

Μόνον ἔτσι θὰ μπορέσουν νὰ διατηρήσουν σάν σύλληψη καὶ σάν ἐκτέλεση τὴν οἰκουμενικότητα καὶ τὸ ῥίγος τους.

• δίσκος •

Τοῦ Μ. Καρατζᾶ

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ (Βιτσέντζου Κορνάρου) – τραγουδοῦν ὁ Νίκος Ξυλούρης καὶ ἡ Τάνια Τσανακλίδου. Ἑνορχήστρωση Χριστόδουλου Χάλαρη – EMIAL

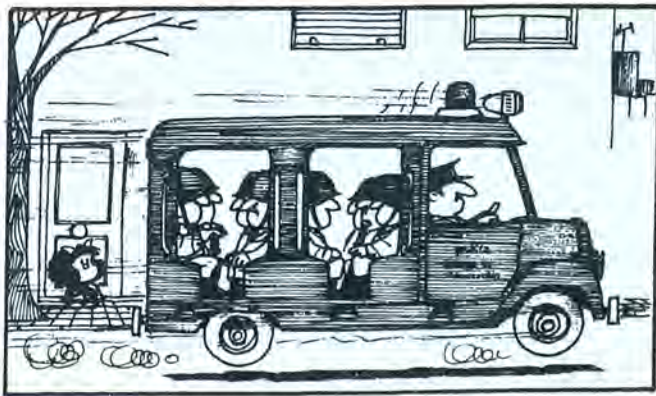
Ὁ Νίκος Ξυλούρης δὲν τραγουδᾷ γιὰ πρώτη φορὰ τὸν Ἑρωτόκριτο. Τὸν ἔχει τραγουδήσει πολλὲς φορὲς σὲ πανηγύρια στὴν Κρήτη πρὶν γίνει γνωστὸς στὸ πλατὺ κοινὸ, καθὼς καὶ ἀποσπάσματα του σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς πρώτους του δίσκους. Ἔτσι δὲν δυσκολεύτηκε νὰ δώσει μιά ἐξαιρετικὴ ἔρμηνεία στὸν δίσκο αὐτὸ πού κυκλοφόρησε ἀφιερωμένος ἀποκλειστικά στὸν «Ἑρωτόκριτο». Γιὰ μᾶς, πού δὲν εἶχαμε ποτὲ τὴν τύχη νὰ ἀκούσουμε τὸν Ἑρωτόκριτο τραγουδισμένο ζωντανὸ ἀπὸ τοὺς Κρητικούς αὐθεντικούς ἐκτελεστές του, εἶναι ὁπωσδήποτε μιά δυνατὴ ἀκουστικὴ εἰκόνα, ἢ εἰκόνα πού μᾶς προσφέρει ὁ Νίκος Ξυλούρης μαζί μὲ τὴν πολυτιμὴ βοήθεια τῆς Τάνιας Τσανακλίδου ἀλλὰ καὶ τοῦ Χριστόδου-

λου Χάλαρη πού ἐπιμελήθηκε μὲ μεγάλη προσοχὴ τὴν ἐνορχήστρωση τοῦ δίσκου καὶ πέτυχε ἕνα πολὺ καλὸ ἀποτέλεσμα χρησιμοποιοῦντας παραδοσιακὰ μουσικὰ ὄργανα.

Θέλουμε νὰ κάνουμε καὶ μιά παρατήρηση ἄσχετη μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ δίσκου: Νομίζουμε ὅτι εἶναι ντροπὴ, ἕνας ἐλληνικότατος δίσκος σάν τὸν Ἑρωτόκριτο – ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει καὶ μὲ ὅλους τοὺς δίσκους τοῦ ἑλληνικοῦ ρεπερτορίου τῆς EMIAL – νὰ γράφει τὸν τίτλο τοῦ δίσκου καὶ τὰ ὀνόματα συνθετῶν καὶ ἐρμηνευτῶν στη γράχη τοῦ δίσκου μὲ λατινικὰ στοιχεῖα. Εἶναι πράγματι παράλογο.

ἡ ΜΑΦΑΛΝΤΑ καὶ ὁ ΚΟΣΜΟΣ τῆς

τοῦ ΚΟΥΪΝΟ

Του Γκώργου Λεωτσάκου

Φεστιβάλ 'Αθηνών... Πού είχαμε μείνει πριν τις διακοπές του περι-
οδικού; Στην αρχή τον άκομη, πριν την παρέλαση των ξένων συγκρο-
τημάτων. Ήμεναν δυό ακόμη συναυλίες της Κ.Ο.Α. (2 και 9.8.76) υπό
τή διεύθυνση, αντίστοιχα, των Λουί ντε Φρομάν και 'Οδυσσέα Δημη-
τριάδη. Προφανώς χατζιδάκειον γούστον προγράμματα, κατάφορτα
μέ αμφίβολο γούστο από μουσικές του 20ού αιώνα σε ποιότητες και
ποσότητες που για να αποδοθούν εύπρεπώς από την ορχήστρα μας
χρειάζονταν τετραπλάσιο αριθμό δοκιμών ακόμη κι από τις 5 ή 6 (αντί
των παλιότερων 3) που πρόσδλεψε ο νέος γεν. διευθυντής. Καταστρε-
πτική ήταν ή συναυλία με τον ντε Φρομάν σε έργα Ραβέλ, Μάρτκν, *Προκόφιεφ* και τό *Μηνά τό Ρέμπελο* του Καλομοίρη σε μία από τις
απογοητευτικότερες εκτελέσεις του που θυμόμαστε. 'Ο μαέστρος (νά
μην τον ξεχνούμε...) μετακλήθηκε τελευταία στιγμή (χάθηκαν οι 'Ελλη-
νες;) αντί 107.000 δρχ., για να μ'ήν υποκύψουμε, λέει, σ' αλφινίδια
απαίτηση του «συμφωνημένου» Πιέρ Ντερβώ που αντί για 75.000 δρχ.
ζήτησε 104.000!

'Αλλά κι ή συναυλία με τον εξ-
αίρετο Δημητριάδη δεν ευτύχησε
πιότερο. Τόσο ή «'Αντιγόνη»,
μουσική μπαλέτου του Μίκη Θε-
οδωράκη, μ' ένα πλούτο ετερογε-
νών και ιστορικά διστάμενων
στοιχείων που λειτουργούν καλύ-
πτον στη σκηνή παρά στην αϊ-
θουσα συναυλιών, όσο κι ή υπέρ-
οχη 15η Συμφωνία, πνευματική
διαθήκη του Σοστακόβιτς που
άπαιτεί ορχήστρα μεγάλων σο-
λίστ (βιολί, τσέλο, φλάουτο, κλα-
ρινέτο, τρομπόνι, κρουστά κ.τ.λ.)
διακόσθησαν απλώς, μ' έκφρα-
σικά υποτονία που παραπονούσε
τό περιεχόμενο ιδίως του δεύτε-
ρου έργου καθώς και με απογο-
ητευτικά ξεθωριασμένα ήχοχρώ-
ματα. Φαντάζεστε πίνακες ήμ-
πρεσιονιστών, Γκωγκέν, Σεζάν ή
Ματίς, σε μαυρόασπρο; 'Εκεί
δρισκόμαστε.

'Από τις δυό συναυλίες συγ-
κρατήσαμε κυρίως τις παρουσίες
των σολίστ. Στην α', του Ούγγρου
πιανίστα Γκαϊάργκυ Σάντος, στο
2ο Κοντσέρτο του Μπάρτοκ με
(παραθέτω έμμαντόν!) «ήχο... δια-
μάντινο, συναρπαστική αιχμηρό-
τητα κρούσης και όξεια αίσθηση
της πλαστικότητας ακόμη και των
πιο περίπλοκων ρυθμικών δομών.
'Ολ' αυτά στην ύψηρεσία ενός
πυρηνικού άρχέγονου λυρισμού,
άξιοι να μεταμορφώνει σε τρα-
γούδι πηγαίο όποιοδήποτε μελο-
ρυθμικό συνδυασμό». (Γιά την
ορχήστρα άς μή γίνει κάλλιο λό-
γος). Στη β', του βιολιστή Τάτση
'Αποστολίδη, στο Κοντσέρτο
Σιμπελιους: προβολή (παρά τη
φανερή τονική αστάθεια) από
ένα αξιοσημείωτης ήχητικής και
μουσικής ευγένειας βιολιστή, των
στοχαστικών-δνειροπόλων πλεν-
ρών του έργου, που όμως δεν

αξιοποιήθηκαν σάν άφετηρίες
πρός ένα ρυθμικό σφρίγος και
δυναμισμό - άπαραίτητη για μία
θεώρηση μή μονοδιάστατη της
σελίδας αυτής.

'Ακολούθησαν:

1) 'Η κακόγουστη, «πρωτοπο-
ριακών» δήθεν προθέσεων φάρσα
των άμερικάνικων μπαλέτων
Μέρς Κάνινγκαμ (17.8.76). Πα-
ρακολούθησαμε τό λεγόμενο
«'Επεισόδιο άρ. 175», 80' πλή-
ρους άσχετοσύνης άνάμεσα σε
μία στερημένη από κάθε αίσθημα
κατεύθυνσης, στόχο και χαρα-
κτήρα χορογραφία και μία
άπλως συνυπάρχουσα μαζί της
«ζωντανή» ήλεκτρονική μουσική,
σαδιστικά μονότονη, που τη συν-
υπόγραφαν ό δεξιότεχνες τρομ-
πονίστας - συνθέτης Στιούαρτ
Ντέμπστερ και ό Νταϊνβιντ
Μπέρμαν, ήλεκτρονικά, άμφότε-
ροι γνωστοί στο κοινό μας από
έμφανίσεις τους σε 'Εβδομάδες
Σύγχρονης Μουσικής.

2) Τό άτυχο τριήμερο (θάνα-
τος της σολίστ, αλυσμόνητης 'Ελ-
ληνίδας πιανίστας Τζίννας Μπα-
χάουερ, βροχές και καταιγίδες!)
της 'Εθνικής Συμφωνικής 'Ορχή-
στρας της Ουάσινγκτον, με
«στιλντό, θαυμάσιο και σαρκώδη
ήχο έγχόρδων (θαυμαστή ή όμα-
δική δοξαριά και τά «πιτσικά-
τι»), με δελούδινα χάλκινα και
άριστα σε ήχο κι ευαισθησία
άλλα άπλιστα κάπως σάν σύνολο
ξύλινα». 'Επικεφαλής της ένας
παλιός γνώριμος, ό 'Ανταλ Ντο-
ράτι, που μάς επισκέπτεται κάθε
φορά με άλλη ορχήστρα (Φεστι-
βάλ 1973, 1974), όλο και πιο
κουρασμένος, πιο ύποτυπώδης
στην κινησεολογία του. 'Από τά
ακαδημαϊκά κατά τό πολύ προ-
γράμματα: που του διάλεξε τό

Φεστιβάλ, συγκρατήσαμε τό κατά
Νίτσε συμφωνικό ποίημα «Τάδε
έφη Ζαρατοστρας», σε μία άρ-
τια, άλλά συγκινησιακά μονοδι-
σταστη, δίχως φιλοσοφικές-
δραματικές προεκτάσεις έρμη-
νεία, και τη θαυμαστή προβολή
της ήχοχρωματικής τέχνης του
μεγάλου Ραβέλ στην πρότυπη έκ-
τέλεση της ένορχήστρωσης του
των «Πινάκων από μία 'Εκθεση»
του Μουσόργκσκυ
(21.22.23.8.1976).

3) Μέγα γεγονός του φετινού
Φεστιβάλ ή παρουσία, πρώτη
φορά στην 'Ελλάδα, της ορχή-
στρας «Κοντσέρτκεμπλου» του
'Αμιοερνταμ και του μαέστρου
Μπέρναρντ Χάιτινκ - φορέων,
μέσα στ' άλλα, κι ενός πολύ ύψη-
λου καλλιτεχνικού ήθους: άρνή-
θηκαν έπιμονα τά περιβόητα
«μπίς». Προσόντα της ορχή-
στρας, που λές κι άποτελείται
από κορυφαίους σολίστ: «άρα-
χνούφανα πνευστά και έγχόρδα,
που ό όγκος τους και ή ποιότητα
του ήχου τους δίνουν την έντύ-
πωση ένός μόνο κουαρτέτου
έγχόρδων και μάλιστα από τά
καλύτερα του κόσμου». Τέλεις
συγχρονισμός, ήχος «άνεπανάλη-
πτα μαλακός, άπαλός, στιλπνός,
διαυγής και διάφανος» - κοντο-
λογίς τό πνεύμα της μουσικής
δωματίου μεταφερομένο στη
συμφωνική ορχήστρα. Δυό βρα-
διές σπάνιες στά χρονικά όλό-
κληρου του Φεστιβάλ μας.
'Ακούσαμε τίς είσαγωγές «'Ο ίμ-
πρεσάριος». Έργο. Κ. 486
του Μότσαρτ και από
τούς «'Αρχιτραγουδιστές της Νυ-
ρεμβέργης» του Βάγκνερ, τίς
συμφωνίες άρ. 6 («Ποιμενική») και
άρ. 8 του Μπετόβεν και άρ. 3
του Μπράμς, καθώς και ένα νε-
οκλασικίζον όλλανδικό έργο, τη
Δεύτερη Συμφωνία (1940) σ' ένα
μόνο μέρος (φόρμα σονάτας) του
συνθέτη-πιανίστα Λέοντα 'Ορτελ
(γεν. 1905), σε έρμηνείες έξαιρε-
τικά ύψηλου ήθους και πνευμα-
τικού τόνου (26 και 28.8.1976).

Ή έμπειρία του Μπεζάρ

Καί φτάνουμε στά Μπαλέτα
του 20ού Αιώνα του Μωρίς Μπε-
ζάρ, στην α' ελληνική επίσκεψή
τους μετά τη δικτατορία. Παλιό-
τερα, θυμίζουμε, είχαν άφήσει
ανεξίτηλες έντυπώσεις κυρίως με
τόν «Προμηθέα», σε μουσική
Μωρίς 'Οχανά και την 'Ιερωτε-
λεστία της 'Ανοιξης», πάνω στο
μαλέτο του Στραβίνσκυ. Κι άν
ακόμη δεν είχαμε ένημερωθεί από
τόν ξένο Τύπο για την εξέλιξη
του Μπεζάρ στο χρονικό διά-
στημα που μεσολάδησε, τά τρία
διαφορετικά προγράμματα στο
'Ηρώδειο θά άρκούσαν για την
έπιφυλαχτική, έστω, διατύπωση
κάποιων συμπερασματικών κρί-
σεων για την πορεία του:

'Ετσι, ή χορογραφία του, όσο
πλουτίζεται με διάφορα στοιχεία
έξωτικών μουσικών πολιτισμών
(συχνά συνυπάρχουν πλάι σε ευ-
ρωπαϊκές παραδοσιακές μέτρες)
τόσο περισσότερο μάς άφήνει την
έντύπωση όχι μιάς συνεπούς και
ένιαίας χορευτικής «γραφής» -
όπως λ.χ. ή Μάρθα Γκράχαμ, ό
Τζέρομ Ρόμπινς ή ό 'Αλβιν Νικο-
λάι, άλλά μιάς επιπόλαιης, κάπο-
τε, «διανοουμενίστικης» άναζή-
τησης. 'Ο Εύρωπείος σε «σαφά-
ρι»... Τά δανεία του, πολλές φο-
ρές (όχι πάντα) είναι τόσο πιο
άναφομοίωτα, όσο έπιχειρούν νά
ένταχθούν σε μία «ευρύτερη»
ύποτιθέται, χορογραφική σπλ-
ληψη και νά λειτουργήσουν μέσα
σ' ένα άλλο κλίμα που αυτοκατα-
λύεται έπιχειρώντας αυτούτο του
είδους τίς έξωτικές άναδρομές.
'Η τάση αυτή για τόν έξωτισμό
διαγραφόταν ήδη σε κάποιες από
τίς παλιότερες εργασίες του - λ.χ.
στόν «'Ορφέα» ό συνεργάστη του
συνθέτης Πιέρ 'Ανρύ, χρησιμο-
ποιούσε και μία μουσική ψευτο-
«καμπούκι».

'Εξ άλλου ή άναφορά του στο
θέμα «όμοφυλοφιλία» είναι πιά
χαρακτηριστική, είτε έμμεση,
όπως στο «Γκολεστάν», είτε άμε-
ση, όπως στόν «'Ηλιογάβαλο».
'Ανεξάρτητα από την καλλιτε-
χνική εύστοχία (έπιτυχημένης
στην πρώτη, μάλλον άτυχης στη
δεύτερη περίπτωσή) της, ή άνα-
φορά αυτή, προερχόμενη από
έναν αισθητικό χώρο όπου τό
φαινόμενο, πανάρχαιο όσο ή Φύ-
ση, άπαντά σε ιδιαίτερη έκταση,
έχει τί σημασία της: άν μή τί άλ-
λο, μάς άποδοσε, τουλάχισ-
τον στην 'Ελλάδα, από ένα
«ταμπού» που συχνά τό νιώθαμε
δεσμευτικό για την κριτική. Φυ-
σικά την κριτική-έπιστήμη, που
διέπεται από τά ύψηλότερα κρι-
τήρια, και από ένα πνευματικό
ήθος. Καί που άσφαλώς δεν πρό-
κειται παρά νά άναζητήσει, άν
και όπου υπάρχει, μία ένδεχο-
μενη σχέση αίτιου και άποτελέ-
σματος άνάμεσα στο φαινόμενο
και στούς φορείς του από τη μία,
και στο όποιο καλλιτεχνικό άπο-
τέλεσμα από την άλλη.

'Από τό α' πρόγραμμα
(29.8.1976) αντιπαρερχόμαστε
την «'Ερωτική Σκηνή» από τόν
κατά Μπεζάρ «Ρωμαιο και 'Ιου-
λιέτα», σε μουσική Μπερλιόζ: δεν
είναι δυνατό νά θεωρηθεί παρά
σάν τμήμα της ευρύτερης
σύλληψης-μορφής στην όποία
ανήκει. Καί στεκόμαστε πολύ
λίγο στη συμβολικών προθέσεων
(φοίνικας κ.τ.λ.), άσχετη με τό
λαϊκό ρωσικό παραμύθι του πρω-
τότυπου, άναχορογράφηση του
«Πουλίου της Φωτιάς» του
Στραβίνσκυ, έρμηνευόμενη από
δεκάδα περίπου χορευτών με
«μπλού τζήν». Συχνά ή θραυμα-
τική, άποσπασματική χορευτική
της φράση, έρχόταν σε δυσερμη-
νευτη, άν όχι άσκοπη, αντίθεση
με την όμαλή ροή της μουσικής -

πού τόσα χρωστά ακόμη στην πλατιά, ρούσικη «καντιλένα» αλά Ρίμσκυ - Κόρσακωφ.

Φτωχό, όπως συνήθως, κι αδέξιο στην πληροφόρηση του κοινού, τό πρόγραμμα του Φεστιβάλ. Τό «Γκολεστάν» (ή «Γκιουλίστάν»;) είναι όμοιότιλο μέ τό γνωστό ποιητικό δημούρηγμα του Πέρση ποιητή Σααντή. 'Ο τίτλος σημαίνει περσικά «Κήπος τών Ρόδων». 'Ολη ή χορογραφική σύλληψη στηρίζεται αποκλειστικά σέ περσική παραδοσιακή μουσική, είτε ενόργανη (άπό παραδοσιακά συγκροτήματα ή περσικό σαντούρι) είτε φωνητική - έλεύθερου ρυθμού μακροδυσρες μελωδίες μ' έναν πλούτο ποικιλιμάτων πού εκτελούνται άπό εκπληκτικής τελειότητας καί συγκινησιακής φρόγησης άνώνυμους (σ' έμάς τουλάχιστον) διζτουόζους. Πόσο θά θέλαμε νά ξέραμε τί λένε τά λόγια τών τραγουδιών αυτών! Σποραδικές συνιχήσεις (διαστήματα τρίτης καί πέμπτης) ύπαινίσσονται κάποιες δυτικές έπιρροές σ' αυτή τή μουσική. Δέν πρέπει νά σταθούμε όμως σ' αυτές, όσο στή χορογραφία πού στηρίζουν. Παρά τή σιγή του προγράμματος, ή χορογραφία αυτή είναι έμπνευσμένη άπό τό μυστηρισμό τών περιήγμων «Μεθλανά» ή «Μαουλαδία» ή Μεθλεθδών, τών Στροδιλιζόμενων Δερδισίων, πού πολλοί θεωρούν σάν ένα είδος αείρεσης παραδεκτής ή τουλάχιστον άνεκτης μέσα στους κόλπους του 'Ισλάμ. 'Οπως όλοι οί μυστικιστές, άπό τόν 'Ισπανό Ραμόν Λούλλ ως τόν Τεύτονα 'Αγγελό Σιλέζιους, υπέρτατος στόχος τους είναι ή μέσα σέ (έρωτική) έκσταση ένωση ή ταύτιση μέ τό θείο. 'Απαρχή τής αείρεσης τους ό πνευματικός - πλατωνικού μεγαλείου τόν μαντεύομε - δεσμός άνάμεσα στόν ιδρυτή τους, μεγάλο Πέρση ποιητή Τζαλάλ άλ Ντίν Ρουμή(1) (1200-73) καί στό δερβίση Σάις-ι-Ταμπρίζ(2): τ' όνομα του τελευταίου μνημονεύουν πολλά άπό τά άσματα πού άκούγονται κατά τίς έκστατικές-όργιαστικές όρχήσεις τών Μεθλεθδών.

Οί λευκοντυμένοι χορευτές του Μπεζάρ, έρμηνεύοντας μέ βαθύτατα βιωμένη αισθαντικότητα, μιάν άνατολίτικη χορευτική λαλιά, εκφράστρια αυτού του ένθεου έρωτισμού, έδιναν τήν έντύπωση δίφυλων πλασμάτων, πού οί δύο τους φύσεις, δονημένες άπό ίσης έντασης κραδασμούς, ήθελαν νά οκίσουν τό σαρκίο τους γιά νά σμίξουν μέ τό θεό. 'Ηταν συγκλονιστικός ό μεγάλος ντερβίσιος χορός τους κι ή τελική σκηνή-κορύφωμα, σέ ηλεκτρονικά καί μέ μεγάλη δραματική εύστοχία «άλλοιωμένη» περσική παραδοσιακή μουσική: έδώ, ένα λευκοντυμένο φάσμα μέ πρόσωπο σκεπασμένο παρουσιάζει στόν Ταξιδιώτη ένα κάτωτρο του όπου μέσα του έκείνος

βλέπει τόν εαυτό του. Τό φάσμα μέ τό κάτοπτρο είναι ό θεός. 'Η σκηνή ίσοδυναμεί μέ τήν ένωση-ταύτιση του 'Εγώ μέ τό θείο; υπέρτατο στόχο κάθε μυστικισμού. 'Ανορθογραφία μέσ στην όλη σύλληψη τά πράσινα καί τά κόκκινα ντυμένα χανουμάκια πού χόρευαν μέ ροίντες (σκηνή Μυστικού Ρόδου). (29.8.1976).

Σέ σκέψεις άλλες ώθει ό «'Ηλιογάδαλος», μέ θέμα άπερίφραστα πιά σχετιζόμενο μέ τή συγκρουσιακή συνύπαρξη τών δύο φύλων στό αυτό σαρκίο, καί μέ κάποιες θρησκευτικές μορφές συνείδησης, όπου κάποτε, σέ έποχές «παρακμής», όδηγεί τό δράμα αυτό. 'Ο Μπεζάρ έπιχειρεί νά πει μικρό μέρος άπ' όσα τόσο τέλεια καί τελεσίδικα είπε ό Φελλίνι στό «Σατυρικό». Οί χορευτές του, μέ μάσκες ή περούκες, αλλάζουν φύλο, άπαγγέλλουν άποσπάσματα κειμένων του τραγικού 'Αντονέν 'Αρτώ, τραγουδούν σέ πρωτοπολυφωνία άνάλογη μέ τό μπαλινέζικο «κετζάκ» ή ντυμένοι χρυσοποίκιλτους μανδύες πού θυμίζουν κάπως στολές 'Ιαπώνων αδικιών, παίζουν κρουστά, έξωτικά καί μή. 'Ομως αυτά δέν είναι ό πυρήνας τής μουσικής. Μήτε κι ένα σύντομο άπόσπασμα κάποιες σύνθεσης γιά έκκλησιαστικό όργανο καί έγχορδα, στην άρχή. Πυρήνας τής ή συνεχής έναλλαγή άνάμεσα σέ άριες άπό τό «Μάκβεθ» του Βέρντι (άπό τήν Κάλας;) καί σ' έξωτικές μουσικές (Νησιών Σολομώντα;). Δικαιούται νά δει κανείς έδώ μία αντίθεση άνάμεσα σέ «θλητική» (όπερα) καί «άρσενική» (πρωτογονικά στοιχεία) μουσική; 'Η έκδοχή φαίνεται λογική, άν καί δέν μπορώ νά είμαι κατηγορηματικός. 'Ομως αυτή ή σχιζοειδής χρήση άσχετων μεταξύ τους μουσικών μέ τήν πρόθεση τής σημασης ψυχοπνευματικών αντίθεσεων, χρησιμοποιείται κι άλλού, όπως θά δούμε, άπό τόν Μπεζάρ. Σέ τελική άνάλυση, ό «'Ηλιογάδαλος» ήταν χαλαρός καί φλύαρος: ή συνεχής επανάληψη τής λατινικής επίκλησης «σός ινβίκτους» (ήλιος άνίκητος) άγγιζε τό κωμικό. 'Οσο γιά τό προβαλλόμενο έπιχείρημα τής «θρησκευτικής όμοφυλοφιλίας», ήταν άπροφικό ως πρός τό πρώτο του σκέλος. Περί όμοφυλοφιλίας σκέτης ήταν ό λόγος, ... Τελικά ό γέρο Βέρντι καί οί έξωτικές μουσικές άποτελούσαν παρουσίες κραταιές καί πανίσχυρες...

'Επιστημονικά κι αισθητικά άπαράδεχτο τσαλαδούτημα στά νάματα τής παραδοσιακής μουσικής καί χορού τής 'Ινδίας τό σχοινοτενέστατο «Μπάχτι». Μέ δάναυση άναισθησία (πού νά έδρουν τήν ευαισθησία οί κεραίες ενός άποχαλινωμένου ευρωπαίου «έσπετισμού»;) στό ύψηλό ήθος καί στήν κατασκευαστική λεπτότητα μιās μουσικής έπιχειρηματολογίας πού μόνο οί 'Ινδοί

ξέρουν άν, τότε καί πώς πρέπει νά συνδυάζεται μέ τή σωματική-χορευτική παρουσία, ό Μπεζάρ άνακατεύει άσύδοτα δορειοίνδική καί νοτιοίνδική έντεχνη μουσική (πρόκειται γιά δύο κόσμους διαφορετικούς) καί λαϊκή μουσική. Γράφει στά παλιά του παπούτσια τή φινέτσα κάποιου μεγάλου σολίστα του «σιτάρ» τή στιγμή πού άναλύει τό μελωδικό ύλικό μιās «ράγκα» (βασικού μελωδικού σχήματος άνάλογου μέ τόν «τρόπο») ή άν πάνω σέ μία άσχετη μουσική παρουσιάζει κάποιο χορευτή μέ μακιγιάζ άνάλογο μέ τής νοτιοίνδικής σκηνικής μορφής «Κατακάλι» ή άν πάνω στους ήχους μιās «βίνα», οί χορευτές του εκτελούν ... δυτικότατα ροίντες καί fouettés ή κάποτε μάς σκανταλίζουν θυμίζοντας μας άκόμη καί χορό τής κοιλάς (31.8.1976).

'Ο λεγόμενος «Φάουστ μας» (2.9.1976) ήταν ό θοράμβος τής διεθνώς κατεστημένης πιά αυτοπεποίθησης καί του «τουπέ» ενός προικισμένου χορογράφου πού, μεταξύ άλλων, φαινόταν έδώ νά βγάξει στή φόρα κι όλο τό ύποσυνείδητο μίσος τών περισσότερων όμότεχνων του γιά κάθε μουσική πού δέ γράφτηκε γι' αυτός. 'Αν στόν «'Ηλιογάδαλο» είχαμε Βέρντι καί Νήσους Σολομώντα(;) έδώ είχαμε (φρίξον 'Ηλιε!) Μπάχ καί... 'Εντουάρντο Μπιάνκο. Καί τί Μπάχ! τή Μεγάλη Λειτουργία σέ σί έλ. 'Η θεία αυτή μουσική καί τά άργεντινικά τανγκό ύποτίθεται ότι «σήμαιναν» τίς έπουράνιες-πνευματικές καί τίς χθόνιες-σαρκικές δυνάμεις - όσο κι άν στό συγκλονιστικό «Κύριε» τής Λειτουργίας, μερικοί χορευτές έπαιρναν στάσεις άφροδενόντων παριών.

Τά τανγκό, καμιά δεκαριά, έρχονταν κατά κανονικά διαστήματα. Αυτά καθανά (καίτοι διανθίζονταν κάποτε μέ τολμηρότατα σεξουαλικά συμπλέγματα) ήταν χορεμένα συναρπαστικά - κάποτε κι άπό τόν ίδιο τόν Μπεζάρ (Φάουστ, Μεφιτοφελής), πού όσο κι άν βάρουν, έπισκιάζει πολλούς άπό τούς θαυμάσιους χορευτές του σέ πυρηνική κινη-

σεολογική ευαισθησία. (Τώρα τό πώς συμβιδάζονται μέ τήν ευαισθησία αυτή τά χορογραφικά - κατ' ευφημισμόν - καπρίτσια του, είναι άλλη ύπόθεση...)

Τή μουσική καί γλωσσική (γερμανικό πρότυπο του Γκαίτε, γαλλική μετάφρασή του - φράσεις κι άπό τά δύο) σχιζοφρένια τής όλης σύλληψής του ό Μπεζάρ έπιχειρεί νά στηρίξει όχι μόνο μέ στιγμές συναρπαστικές σά χορογραφική σκέψη κι έκτέλεση άλλα καί μέ στιγμές περίτεχνου «μεγάλου θεάματος»: όπως ή σκηνή τής ώραίας 'Ελένης πού, μασκοφόρος, ύποδύθηκε ό ίδιος (άνάλογα ύποδύθηκε καί τή Μαργαρίτα) μ' ευαισθησία σχεδόν «δυναγκάτα» ('Ιάπωνα ήθοποιού του «καμπούκι», είδικού έρμηνευτή γυναικείων ρόλων) ή ή σκηνή τής πτώσης του 'Ικαρου. Γενικά, τό δ' μέρος του «Φάουστ μας» ήταν πολύ πειστικότερο άπό τό πρώτο - εξαίρωντας πάντα τή σχιζοφρένια στή μεταχείριση τής μουσικής. 'Αρχαίες στιγμές ήταν σχεδόν συναρπαστικές. 'Οσο γιά τίς τυχόν άπορίες μας - λ.χ. ποιά ήταν τέλος πάντων ή «ώραιότερη στιγμή» γιά τό «Φάουστ» αυτόν - ύποψιαζόμαστε πώς ό Μπεζάρ είχε έτοιμη άπάντηση: «Κύριοι, πρόκειται γιά τό δικό μας Φάουστ»!

Τέχνη παρακμιακή καί παρακμάζουσα καθ αυτή - ύψηλού έπιπέδου δέβια. 'Ετσι μπορεί νά συνοψιστεί πιά ή προσφορά του Μπεζάρ. Κι άναρωτιόμαστε ποιές είναι οί παιδευτικές έπιπτώσεις τής σ' ένα κοινό άνεξοικείωτο όχι μόνο μέ τή μεγάλη μουσική (ευρωπαϊκή κι έξωτική) καί τή σωστή παρουσίασή της, πού συχνά ό Μπεζάρ διάζει άνεκδοάστα, άλλα καί μέ τό πνευματικό περιεχόμενο τών μύθων καί τών δοξάσιών όλων τών πολιτισμών πού έμπνέουν τό χορογράφο. Πολύ συχνά στήν 'Ελλάδα, δυστυχώς, περνούμε στήν πρωτοπορία τελείως άνίδειοι γιά τίς διαδρομές πού έχουν όδηγήσει ως αυτήν.

(1) Ρουμή=Ρωμίος, Ρωμικός.

(2) Ταμπρίζ=Ταυρίδα.

Κάθε Σάββατο
κυκλοφορεί ή

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ
όργανο Σοσιαλιστικού άγώνα καί προβληματισμού

Ο Δημήτρης Δημητράκος παρουσιάζει το βιβλίο του
Richard Clogg (Editor)

«The movement for Greek Independence 1770 - 1821»

A collection of documents.

(Λονδίνο 1976, Έκδ Macmillan)

Το αγγλοσαξωνικό ενδιαφέρον για τη νεοελληνική ιστορία μεγάλωνει. Μεγαλώνει επίσης η προσπάθεια σοβαρής μελέτης της ιστορίας μας από τις πηγές της. Έτσι, τελευταία, εκδόθηκε στην Αγγλία ένα βιβλίο - συλλογή ντοκουμέντων της προεπαναστατικής πεντηκονταετίας, που δείχνει το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο έγινε η επανάσταση του 1821.

Το βιβλίο έχει ένα αναμφισβήτητο επιστημονικό ενδιαφέρον. Έχει στο τέλος μία πολύ μεγάλη βιβλιογραφία ελληνικών, αγγλικών, γαλλικών και άλλων κειμένων και μελετών καθώς επίσης κι ένα απαραίτητο γλωσσάρι ορισμένων ελληνικών, τουρκικών, αλβανικών και βλαχικών λέξεων που απαντώνται συχνά στα αποσπάσματα που παραθέτονται. Το βιβλίο εξεδόθη υπό την επιμέλεια του Ρίτσαρντ Κλόγκ, που είναι έντεταλμένος ύφηγητης στη Νεώτερη Ελληνική Ιστορία στη Σχολή Σλαβικών και Ανατολικών Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Λονδίνου. Είναι κυρίως βοήθημα για τον ξένο που δεν γνωρίζει την ελληνική και που θέλοντας να μελετήσει τη νεώτερη ελληνική ιστορία στις αρχές της, δηλαδή στα πενήντα χρόνια που προηγούνται της ελληνικής επανάστασης του '21, δεν έχει τα απαραίτητα γλωσσικά εφόδια. Βέβαια, ο ξένος μελετητής που θα θέλει να μπει πιο βαθιά στις ιστορικές πηγές της εποχής εκείνης θα χρειαστεί οπωσδήποτε όχι μόνο να διαβάσει πολλά άλλα αγγλικά και γαλλικά κείμενα που αναφέρονται στη βιβλιογραφία, αλλά επίσης να μάθει μία ή και περισσότερες από τις βλαχικές γλώσσες.

Εκτός όμως από το ενδιαφέρον που έχει το βιβλίο αυτό για τον ειδικό, παρουσιάζει ενδιαφέρον και για τον μη ειδικευμένο μελετητή των ελληνικών πραγμάτων και της ελληνικής ιστορίας, ακόμη και για τον Έλληνα που μιλάει τα αγγλικά, σάν μια πρόσβαση στη σπουδή της ιστορίας των νεωτέρων μας χρόνων. Και αυτό, διότι εκτός από πολλά κείμενα Αγγλικών περιηγητών και χρονικογράφων της εποχής που δεν υπάρχουν στα ελληνικά, το βιβλίο περιέχει συλλογή από ελ-

ληνικά κείμενα μεταφρασμένα στα αγγλικά, παρμένα από διάφορες πηγές, που δύσκολα μπορεί κανείς να τα βρει σε μία ενιαία έκδοση.

Από κει και πέρα, μπορούμε να τονίσουμε μία σειρά προβλημάτων της νεοελληνικής ιστορίας που φωτίζονται χωρίς φουσικά να λύνονται με την ανάγνωση αυτών των αποσπασμάτων.

Ένα παραδείγματος χάριν πρόβλημα στη νεοελληνική ιστορία είναι η σημασία των Ίωαννίνων σάν πολιτιστικό και εμπορικό κέντρο στον ελλαδικό χώρο την εποχή εκείνη καθώς και η προσωπικότητα και η ιστορική σημασία του Άλη - Πασά. Έτσι, από τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις του Ουίλλιαμ Μάρτιν Άλη στη βόρεια Ελλάδα το 1809 βλέπουμε ότι τα Ίωάννινα είναι μία από τις πιο ανεπτυγμένες πόλεις του ελλαδικού χώρου. Ο συγγραφέας αποδίδει αυτό στο γεγονός ότι οι Ήπειρώτες είναι επηρεασμένοι από τους δυτικοευρωπαίους, με τους οποίους έχουν εμπορικές και μορφωτικές σχέσεις.

Τη σημασία των Ίωαννίνων σάν εμπορικό και μορφωτικό κέντρο τονίζει και ο Χένρυ Χόλλαντ στις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις του 1812, μέρος των οποίων περιέχονται μέσα στο βιβλίο αυτό. Τα Ίωάννινα συνδέονταν με άλλα μεγάλα ευρωπαϊκά κέντρα της εποχής στη Γερμανία και στην Αυστρία καθώς και τη Ρωσία, κυρίως όμως με την Τεργέστη. Από τα Ίωάννινα πραγματοποιούνταν οι μεγάλες εξαγωγές της θεσσαλικής ύφαντουργίας στην Ιταλία και στη Γερμανία. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο τα περισσότερα γραπτά κείμενα που έδλεπε κανείς στα Γιάννενα την εποχή που γράφει ο Χόλλαντ, έχουν εμπορικό χαρακτήρα. Όμως ο εμπορικός πλούτος που δημιουργείται στην Ήπειρο είναι κατά τόν Βρετανό χρονικογράφο η αιτία της μεγάλης πολιτιστικής της ανθισης. Το πρόβλημα όμως που δημιουργείται είναι γιατί να είναι τα Γιάννενα το μεγάλο εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο της εποχής εκείνης; Σ' αυτό δεν μπορεί ο ιστορικός να απαντήσει τελεσίδικα. Ίσως όμως να συνδέεται και με τον ιστορικό ρόλο του Άλη - Πασά των Ίωαννίνων. Δημιουργεί ένα κράτος μέσα στο οποίο η εμπορική κοινότητα έχει μεγάλη ανεξαρτησία και βρίσκει πρόσφορο έδαφος ανάπτυξεως μέσα στη μεγάλη έσωτερική αγορά που δημιουργείται κατ' αυτόν τον τρόπο.

Το πρόβλημα της εμπορικής ανάπτυξεως των Ελλήνων της εποχής εκείνης συγγενεύει μ' ένα άλλο, δηλαδή των εμπορικών κοινοτήτων των Ελλήνων στο εξωτερικό. Ξέρουμε σήμερα από τις μελέτες του Σδορόβου και άλλων

ελληνιστών πόσο μεγάλη ήταν η σημασία των Ελλήνων του εξωτερικού όχι μόνο σάν σύνδεσμος στην εμπορική και οικονομική ανάπτυξη όλων των Βαλκανίων αλλά και σάν ιδεολογικοί φορείς των πολιτικών ιδεών της επανάστασης του '21 αλλά και όλου του επίσημου πολιτικού πνεύματος που επικράτησε μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους το 1830. Οι ελληνικές εμπορικές κοινότητες ήδη από τον 18ο αιώνα είχαν παίξει ένα μεγάλο ρόλο στη σύνδεση μεταξύ Ανατολής και Δύσης, δηλαδή μεταξύ αγγλικών και γαλλικών συμφερόντων από τη μία μεριά και της πρόσω Ανατολής από την άλλη. Όμως η διείσδυση των Ελλήνων στην Ανατολή ήταν πολύ βαθύτερη απ' ό,τι κοινώς νομίζεται. Παραδείγματος χάριν το βιβλίο παραθέτει ένα απόσπασμα Αγγλικού ταξιδιώτη στην ανατολική Ινδία που περιγράφει τη δύναμη της ελληνικής εμπορικής κοινότητας στην περιοχή εκείνη.

Άλλο ιστορικό πρόβλημα που φωτίζεται κάπως από τα κείμενα του βιβλίου είναι ο ρόλος της εκκλησίας. Οι γνώμες των ιστορικών πάνω στο θέμα αυτό διαφέρουν. Σύμφωνα με την επίσημη νεοελληνική ιδεολογία, από την οποία είναι επηρεασμένοι πολλοί νεοελληνες ιστορικοί, η εκκλησία και ο κλήρος ήταν ένας από τους στυλοβάτες όχι μόνο της επανάστασης του '21 αλλά και του πνεύματος της εθνικής ανεξαρτησίας και αυτοτέλειας που διατηρήθηκε επί τετρακόσια χρόνια και που συνέβαλε στην ολοκλήρωση της εθνικής συνειδησης και της εθνικής ιδέας. Αυτή η άποψη όμως αμφισβητείται από πολλούς ξένους ιστορικούς αλλά και από πολλούς νεώτερους Έλληνες. Τα κείμενα που παραθέτονται δείχνουν ότι η στάση της εκκλησίας ήταν τουλάχιστον αμφιρροπή. Από τη μία μεριά δεν υπάρχει αμφιβολία ότι μερικές από τις πρώτες προσπάθειες ήθικης και διανοητικής αναμόρφωσης των Ελλήνων δημιουργούνται τόσο από Έλληνες του εξωτερικού όσο και από κληρικούς με πολύ φωτισμένο μυαλό και με τεράστια διανοητικά εφόδια, όπως παραδείγματος χάριν ήταν ο Άνθιμος Γαζής, ο Νεόφυτος Βάμβας και άλλοι. Το βιβλίο περιέχει ένα κείμενο του Άνθιμου Γαζή που σχετίζεται με τη δημιουργία της Φιλομούσου Έταιρείας στη Βιέννη, η οποία δεν έχει καμμία σχέση με τη μουσική αλλά με τη χρηματοδότηση σχολείων και συγκεκριμένα γυμνασίων στο Πήλιο και στην Αθήνα. Είναι επίσης αναμφισβήτητο ότι η εκκλησία είχε συμβάλει πολύ στη δημιουργία μεγάλων σχολείων μέσα στα πενήντα ή εξήντα χρόνια που προηγούνται από την εκρηγή της επανάστασης. Όμως

υπάρχει και η άλλη πλευρά του νομίσματος. Υπάρχει η εκκλησία υπαταγής στην εξουσία του Πατριάρχη Ανθίμου της Ιερουσαλήμ το 1798, η περιφημη Διδασκαλία Πατρική, καθώς και διάφορα σιτουρήματα του ίδιου του Πατριάρχη, όπου καλεί τον καθένα να παραμείνει εκεί που τον έχει τάξει ο Θεός, να υποτάσσεται γενικώς και να μη δέχεται καινούργιες ιδέες.

Πάνω στο ίδιο θέμα έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον το απόσπασμα μιάς μελέτης του Σπύρου Άσδραχά «Πραγματικότητες από τον ελληνικό 18ο αιώνα» και που βρίσκεται στο βιβλίο «Σταθμοί προς τη νέα ελληνική κοινωνία» που εκδόθηκε υπό την επιμέλεια του Κωνσταντίνου Δημαρά το 1965 στην Αθήνα. Στη μελέτη αυτή ο συγγραφέας παραθέτει ένα περίεργο κείμενο του 1796 που δείχνει τη διαθορά που υπήρχε στην ελληνική εκκλησία και τη συμβολή της στην καταπίεση των φτωχών. Ο κλήρος είχε ανάγκη να κολακεύει τον Πύλη αλλά και τον οϊονδήποτε Τούρκο πασά ή αγά. Ως εκ τούτου είχε την τάση να χρεώνεται, και για να ξεπληρώσει τα χρέη του να επιβάλλει φορτικά και πιεστικά την πληρωμή έμβαστων είτε σε χρήμα είτε σε είδος, που ήταν η εκκλησιαστική μορφή του χαρατσιού. Η αμφιρροπής στάση της εκκλησίας φαίνεται και στην επανάσταση διότι από τη μία μεριά βλέπουμε ένα σημαντικό μέρος του κλήρου να προσχωρεί στη Φιλική Έταιρεία, της οποίας μάλιστα το βιβλίο παραθέτει διάφορα κείμενα, από την άλλη μεριά, μόλις ξεσπάει η επανάσταση στη Μολδοβλαχία, ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε' την καταδικάζει και αναθεματίζει τον Αλέξανδρο Ύψηλαντη. Ο ίδιος όμως ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε', που φαίνεται να είναι εναντίον της επανάστασης αλλά επί πλέον και ιδιαίτερα σκοταδιστής, όπως φαίνεται από το κείμενο της έγκυκλιού του του 1819, όπου καταδικάζει τη μάθηση των θεικών επιστημών, εκτελείται από τους Τούρκους στην Κυριακή του Πάσχα του 1821 σάν πρωαίτιος της επανάστασης.

Είναι δυνατόν σήμερα η ιστορία να αποφανθεί θετικά για το ρόλο της εκκλησίας; Ήταν σκοταδιστική ή προοδευτική; Ήταν έθνεργετικός ή φιλότουρκος; Ήταν υπέρ της καθεστηκυίας τάξης ή υπέρ της προόδου; Φαίνεται ότι υπήρχαν όλα αυτά τα στοιχεία. Όμως παρά το γεγονός ότι από τα αποσπάσματα που παραθέτονται στο βιβλίο δεν είναι δυνατόν κανείς να κρίνει, είναι δυνατόν να μεταβάλουν την κοινώς παραδεγμένη γνώμη ότι η εκκλησία ήταν ο κύριος πνευματικός και ήθικός στυλοβάτης της εθνικής μας αναγέννησης.

Άλλο επίσης πρόβλημα έχει-

ρετικά ενδιαφέρον που φωτίζεται από τα κείμενα είναι το θέμα της ελληνικής γλώσσας. Ήδη από το 1803 ο Δημήτρης Φιλίππιδης παραπονιέται για τον σχολαστικισμό και το σκοταδισμό των εκκλησιαστικών και την απαρχαιωμένη γλώσσα που χρησιμοποιούν, ενώ αντίθετως ο Γρηγόριος ο Ε' στην εγκύκλιό του του 1819 καταδικάζει μεταξύ άλλων και τους νεωτερισμούς στην ελληνική γλώσσα. Και ενώ ο προβληματισμός της δημοτικής και καθαρεύουσας δεν παίρνει ακόμα την ολοκληρωμένη του έκφραση, είναι φανερό από τα κείμενα αυτά ότι ήδη από την εποχή εκείνη η σημασία της ελληνικής γλώσσας σαν φορέα εθνικής συνείδησης και ενός ορισμένου τύπου εθνικής ιδεολογίας, είναι κάτι που το αντιλαμβάνεται ή εθνική ήγηση του τόπου. Έχει όμως και μια άλλη λειτουργία, όπως φαίνεται από ένα κείμενο του 1802 γραμμένο στη Μοσχόπολη της Ήπειρου από τον Δανιήλ Μιχάλη Χατζή. Ο Χατζής στην Εισαγωγική Διδασκαλία, όπως την ονομάζει, κάνει μία έμμετρη έκκληση στους Έλβετους, τους Βλάχους και τους Βουλγάρους, όπου τους

παραγγέλλει να γίνουν Έλληνες μαθαίνοντας ελληνικά μέσα από το βιβλίο του, που είναι τετράγλωσσο λεξικό, ομολογώντας ότι ο ίδιος είναι εξελληνισθείς Βλάχος. Η σημασία ενός τέτοιου κειμένου έγκειται στο γεγονός ότι άρχίζει την εποχή εκείνη να σχηματίζεται στα Βαλκάνια μία εμπορική τάξη με μία κοινή γλώσσα που είναι ή ελληνική, έστω κι αν η άρχική εθνική προέλευση των μελών αυτής της τάξης ήταν σλαβόφωνη, αλβανόφωνη ή ρωμανόφωνη. Ίσως αυτή η τάξη να συνέβαλε οικονομικά και ιδεολογικά αλλά και με τους εμπορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς που ανέπτυξε με τη Δύση, στη συνένωση όλων των άλλων δυναμικών που πραγματοποιήσαν την επανάσταση συμπαρασύροντας τελικά ακόμη και την ήγηση των Φαναριωτών και των δημογερόντων, που άρχικά δεν φαίνεται να ήταν πολύ πρόθυμοι. Από το βιβλίο αυτό φαίνεται ότι η ανάγκη αυτής της συνένωσης είχε γίνει κοινή συνείδηση στους Έλληνες σ' όλο το διάστημα της πεντηκονταετίας πριν από την επανάσταση και που καλύπτεται από την εκλογή αυτών των κειμένων.

Κριτική παρουσίαση

του βιβλίου του
Δημήτρη Γερμίδα
«Πληθωρισμός
και συνδικάτα»

(Έκδ. Γκούτεμπεργκ, Αθήνα, 1976)

από τον Πάνο Καζάκο

Ο Δ.Γ. διερευνά τις σχέσεις ανάμεσα στις δυο μεταβλητές - συνδικαλιστική στρατηγική και πληθωρισμός - υπό ορισμένες συνθήκες («περιβάλλον»). Εδώ ανήκουν π.χ. οι oligοπωλικές δομές των πιο σημαντικών αγορών και οι τάσεις oligοπωλοποίησης πολλών άλλων. Το πρόβλημα διατυπώνεται πολύ συγκεκριμένα, όχι όμως και η απάντηση, που γι' αυτό δεν θα πολυϊκανοποιούσε τη νεοθετικιστικά προσανατολισμένη έρευνα. Όπως σημειώνει και ο ίδιος ο σ., είναι δύσκολο ν' απομονώσουμε τη συνδικαλιστική στρατηγική από άλλες μεταβλητές και να της αποδώσουμε το μέρος της «ευθύνης» που της αναλογεί.

Ο Δ.Γ. δεν αρνείται την ύπαρξη της συνδικαλιστικής «ευθύνης». Πιστεύει όμως ότι αυτή δεν προέρχεται τόσο από έλευθερα αποφασισμένες ενέργειες των συνδικάτων, άλλ' ότι είναι μάλλον αποτέλεσμα της αυτόνομης λειτουργίας των οικονομικών μηχανισμών, πιστεύει δηλαδή ότι είναι επιβαλλόμενι ευθύνη: Τα συνδικάτα δίνουν την εντύπωση ότι ενεργούν μ' ορισμένο τρόπο, εφαρμόζοντας κυρίως μία άμυντική στρατηγική.

Έτσι, στην πορεία της ανάλυσης ο Δ.Γ. ξεπερνά το πλαίσιο,

που φαίνεται ότι έθεσε άρχικά, δηλαδή τη διερεύνηση των σχέσεων ανάμεσα στις δυο μεταβλητές σε «δοσμένο περιβάλλον» (κοινωνικές διαρθρώσεις) και επεκτείνεται στις άλλες λειτουργίες μεταξύ του περιβάλλοντος και της συνδικαλιστικής στρατηγικής: Πιο απλά: Πώς επηρεάζουν οι δομές του συστήματος τις στρατηγικές επιλογές των συνδικάτων και πώς αυτές συμβάλλουν στη σταθεροποίηση του συστήματος;

Ο Δ.Γ. διακρίνει βασικά τρεις τύπους συνδικαλιστικών στρατηγικών. Η άμυντική στρατηγική περιλαμβάνει την οικονομική και επαγγελματική άμυνα των μισθωτών και εκφράζεται κυρίως σαν συνδικαλισμός προστασίας του μισθού και των κεκτημένων επαγγελματιών πλεονεκτημάτων. Η στρατηγική αυτή συντηρεί τις διαφοροποιήσεις που έχουν σημειωθεί στον εργατικό κόσμο σαν συνέπεια της άνισης τεχνολογικής εξέλιξης και οδηγεί στην αποσύνθεσή του σε ομάδες περισσότερες ή λιγότερο εννοοούμενες και σε ομάδες παριών. Η στρατηγική της διαμορφώσεως, δεύτερον, αναζητά μία πολιτική έναλλαγή («ικανή να εκμεταλλευθεί τις αντιφάσεις του καπιταλιστικού συστήματος και να ετοιμάσει την ανατροπή του» (σελ. 82 και μετά). Τέλος, η συμμαχική στρατηγική εκφράζεται την τάση ενσωμάτωσης των εργαζομένων (ιδίως σε τομείς αιχμής) στην επιχείρηση και στο καπιταλιστικό σύστημα.

Ο Δ.Γ. διατυπώνει τώρα τη θέση ότι τα συνδικάτα έχουν υποθετήσει βασικά την άμυντική στρατηγική και μία υποτιθέμενη διαμορφωτική στρατηγική που κυριαρχείται από καταναλωτικούς στόχους.

Η επιλογή αυτή των συνδικάτων ευνοεί τις πληθωριστικές διαδικασίες και, ουσιαστικά, σταθεροποιεί το σύστημα. Ειδικότερα:

α) Οι μισθολογικές διεκδικήσεις μπαίνουν στην υπηρεσία της μακροχρόνιας πολιτικής των τιμών και του κέρδους των oligοπωλών, με το να γίνονται, μεταξύ άλλων, προς σχήμα αυξήσεων των τιμών από μέρους των oligοπωλικών επιχειρήσεων.

β) Οι αυξήσεις μισθών που παραχωρούνται από τις oligοπωλικές επιχειρήσεις ενισχύουν τις oligοπωλικές διαρθρώσεις της αγοράς. Η εξέγηση είναι απλή: Οι ύψώσεις των τιμών που ακολουθούν τις αυξήσεις των μισθών μόνο υπό όρους μπορούν ν' αντισταθίσουν τα νέα βάρη των μικρών επιχειρήσεων. Όταν οι όροι δεν ισχύουν, τότε αυξάνονται τα βάρη των τελευταίων έτσι ώστε ή να εξαφανίζονται από την αγορά ή ν' αναζητούν την προστασία των oligοπωλών. Ένας τέτοιος όρος είναι π.χ. να μη συμπίπτει η στιγμή που διάλεξαν τα oligοπώλια για να παραχωρήσουν μισθολογικές αυξήσεις με μία κρίσιμη περίοδο για τις μικρές επιχειρήσεις λόγω εκμοντερνισμού του εξοπλισμού τους κ.λπ.

γ) Οι αυξήσεις των μισθών είναι (μέσω του έρποντος πληθωρισμού) ένα από τα κυριότερα άμυντικά όπλα των διαρθρώσεων των συγχρόνων κοινωνιών:

«Η πραγματοποίηση των καταναλωτικών στόχων ευνοεί τον πληθωρισμό των συγχρόνων κοινωνιών, πού, με τη σειρά του, διευκολύνει την πραγματοποίηση των στόχων αυτών. Αυτή η πραγματοποίηση, κυρίως όταν γίνεται μετά από μία συνδικαλιστική ενέργεια, όπου το σύστημα δίνει την εντύπωση ότι «υποχωρεί», προσφέρει στα συνδικάτα, και φυσικά στους εργαζόμενους, μία πρόσθετη ικανοποίηση, την ικανοποίηση που νιώθει κανείς όταν πιστεύει ότι κέρδισε έναν αγώνα. Αυτή ακριβώς ή ψευδαίσθηση της «εργατικής έξοσης» είναι που άφρολίζει τους εργαζόμενους και τους απομακρύνει από τους στόχους που θα μπορούσαν να μεταβάλουν τις διαρθρώσεις... Δίπλα στην ψευδαίσθηση της εργατικής έξοσης που αναφέραμε, ο πληθωρισμός των συγχρόνων κοινωνιών, με την ικανοποίηση των περιττών ατομικών αναγκών και με τη βοήθεια της μιμήσεως (...) δημιουργεί στους εργαζόμενους μία δεύτερη ψευδαίσθηση, δηλαδή, πώς μπορούν να φθάσουν τον τρόπο ζωής των

ευπόρων τάξεων...» (σελ. 252).

Είναι ή διαδικασία της ψευτοασοποίησης.

Τα συνδικάτα όμως δεν είναι άφηρημένες οντότητες, ούτε απλά και μόνο αποκομμένες από τη βάση γραφειοκρατικές κορυφές (αναφερόμαστε στα συνδικάτα των δυτικών μητροπόλεων όπως ο σ.). Αντίθετα μπορεί να υποστηριχθεί ότι στην επιλογή των στόχων και μέσων συνδικαλιστικής δράσης αντανακλούνται οι, ως πούμε, εξωτερικοποιημένες αξίες της μεγάλης πλειοψηφίας των εργαζομένων. Η υπόθεση ότι ή ιδεολογία των κυρίαρχων είναι και ή κυρίαρχη ιδεολογία έχει προεκτάσεις: Υποδείχνει ένα ακόμη σταθεροποιητικό μηχανισμό του συστήματος.

Αυτό επίσης είναι με τον τρόπο του και ο σ. Οι συγχρόνες κοινωνίες, γράφει, επιβάλλουν στους εργαζόμενους ένα καταναλωτικό πλαίσιο, που «εκδιάζει» τελικά (μαζί με άλλους παράγοντες βέβαια) την προαναφερθείσα στρατηγική επιλογή των συνδικάτων:

«Οι μεγάλες και ισχυρές oligοπωλικές επιχειρήσεις μπορούν να δράσουν αποτελεσματικά για να επηρεάσουν τους καταναλωτές (και κατά συνέπεια τους μισθωτούς) και να προκαλέσουν σ' αυτούς, με όλα τα μέσα, ιδίως τα διαφημιστικά, μία πολύ ισχυρή μέση και οριακή διάθεση για κατανάλωση... Μέσα σ' ένα τέτοιο κλίμα, όπου οι οικονομικές προσδοκίες ξεπερνούν τα μέσα που διαθέτουν οι εργαζόμενοι, τα συνδικάτα κάτω από την πίεση των μελών τους πολλαπλασιάζουν τους καταναλωτικούς τους στόχους...» (σελ. 156, 282).

Η έρμηνεία της συνδικαλιστικής συμπεριφοράς είναι όμως κάπως απλουστευμένη. Νομίζω ότι στους παράγοντες που προσδιορίζουν τις επιλογές του κάθε εθνικού συνδικαλιστικού κινήματος (στο μητροπολιτικό πάντοτε χώρο) θα πρέπει να προσθέσουμε τουλάχιστον δυο: Πρώτα το ρυθμό και επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, τη «δυναμική» της οικονομίας. Δεν είναι τυχαίο ότι ιδιαίτερα σε χώρες με άλματα προβλήματα (Ιταλία) ο συνδικαλισμός παρουσιάζει διαφορετικές όργανες, επιθετικότερες μορφές αγωνιστικών διεκδικήσεων, διαφορετικά μίγματα στόχων κ.λπ., αναζητά δηλαδή μία πολιτική έναλλαγή! Είναι, δεύτερον, φανερό, ότι ή προϊούσα γραφειοκρατικοποίηση του συνδικαλισμού (παράδειγμα ή Δυτ. Γερμανία) και ή μεταβολή των επαγγελματικών στελεχών σε κατεστημένο παίζει σημαντικό ρόλο κατά την επιλογή των συνδικαλιστικών στρατηγικών. Με άλλα λόγια οι επιλογές αυτές δεν «εκδιάζονται» μόνο απ' έξω!

Επιμέλεια βιβλιοπαρουσίασης:
Άντεια Φραντζή

ΝΤΑΙΗΒΙΝΤ ΚΟΥΠΕΡ
Ο Θάνατος της Οικογένειας
Μετάφρ. Χρύσας Τσαμαδοῦ
Εκδόσεις ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ,
Αθήνα 1976

Ο συγγραφέας έρευνά και εκθέτει τον κρίσιμο ρόλο που η οικογένεια παίζει στην ανθρώπινη ανάπτυξη και ολοκλήρωση του ατόμου. Η αλλοτρίωση επιβάλλεται από κοινωνικές δυνάμεις που είναι μέρος αλλά και εκπορεύονται από τη δομή της αλλοτριωμένης οικογένειας. Γονείς, παιδαγωγοί και κληρικοί δεν έχουν, σύμφωνα με τον Cooper, πλήρη συνείδηση ότι ο τρόπος με τον οποίο ανατρέφουν τα παιδιά τους εξαρτάται απόλυτα από τη δικτατορική καθοδήγηση των δυνάμεων της κοινότητας. Ο Cooper με προκλητική κριτική οξύτητα καταγράφει τους ψευτικούς δεσμούς και τις συμβατικές σχέσεις, όχι όμως την οικογένεια, για την οποία προτείνει την ενδυνάμυνση μέσω δυνατοτήτων για να δομηθεί το άτομο στην ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του. Η διερεύνησή του στις μορφές αντι-οικογένειας και κοινωνιών δεν προσφέρει, πάντως, μια θετική κατάληξη.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ
Εικόσιπεντατί
Εκδόσεις: Παπαζήση, Αθήνα 1976

Τη μοίρα της γενιάς, του, της πρώτης μετμεταπολεμικής γενιάς, προσπαθεί να χαράξει με την 25ετία του ο συγγραφέας.
«— Τί αντιπροσωπεύει για σάς το γράμμα;
— Την τελική δικαιολογία της ύπαρξής μου. Και πολλά είναι τα πράγματα που μπορούν να μ' ερεθίσουν. Αλλά γράφω μόνο για κείνα που θα επιζητήσουν έπειτα από μια πολύχρονη και εξαντλητική εσωτερική δοκιμασία. Ποιά θα είναι αυτά δεν μπορώ ποτέ να το ξέρω εκ των προτέρων.»

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ
Ποιήματα 1966
Αθήνα 1976

Διαβάζουμε/ «Μοιάζεις με δράχο / Σοβαρός και σίγουρος / μ' ένα χαμόγελο ειρήνης / στην άκρη των χειλιών σου / και κάποια πίκρα / κατακλύβει μες στα / μάτια σου / Σε μια στιγμή αδυναμίας / αφησες ένα ανθρώπινο / φτωχόσι πάνω σου και / τώρα άνθισες

μαζί του / Είσαι ένας δράκος / που εξανθρωπίστηκε.»

Μια σειρά από αναμνηστές στα «πρόσωπα» της 25ετίας. Απ' το Σεφέρη στο βασανιστή Σπανό. Κι απ' τον Έλιοτ στο διωγμένο απ' τη Σχολή Ευελπίδων βοθηό μαγείρου στο ΕΑΤ/ΕΣΑ, της γενιάς που θα κάνει προαξίωτο σε μια δεκαετία.

Επιχειρείται στο βιβλίο, ή καταγραφή των μορφών της περιόδου, ο στοιχειώδης δυναμική της ελληνικής φθοράς. Όμως, μ' αυτή την παρέλαση προσώπων και στιγμών, ο Β.Β. δεν κάνει άλλο παρά να παρουσιάζει, να παραδίνει στο χρόνο, το πορτραίτο του. Ταυτόχρονα δικαίωμα και όσους πιστεύουν πως αν σε κάτι είναι απρόταχτο ταλέντο, είναι στο ρεπορτάζ. Δύναμη που ποτέ, έξω από στιγμές, δε θέλησε ο Βασιλικός να υπερασπίσει, όμως αυτή τον αγάπησε και τον ακολουθεί πάντα.

ΕΥΤΥΧΗΣ ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ
Τό είναι και το γίνεσθαι
Εκδόσεις: Δωδώνη, Αθήνα 1975.

Στο «Είναι και το γίνεσθαι», ο συγγραφέας του πραγματεύεται τα θεμελιακά θέματα της διαλεκτικής της φύσης. Βάζει σαν ερώτημα το τί είναι η φύση και προσπαθεί επιστημονικά και κατανοητά να απαντήσει. Άς πούμε: η φύση είναι άναρχη και αυτοδημιούργητη;
Έρευνά ακόμα την πολυσυζητημένη «αντικειμενικότητα» και «αυθυπαρξία» σαν υλικότητα της φύσης, πυρήνα της θεωρίας του είναι.

Αφού εξετάσει τις θέσεις του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα, τους Ελεάτες και τους νεопλατωνικούς, οδηγείται στο Λένιν — που δείχνει να είναι η μεγάλη αγάπη του συγγραφέα — και την αντίληψή του για τη φύση. Δεν ξεχνά δέβα τις σχετικές μηχανικές απόψεις του Ένγκελς. Ιδιαίτερα σημαντικό ύπερ της επιστημονικότητας του συγγραφέα θεωρείται το γεγονός ότι με θάρρος αναφέρεται στα γραφτά του Μάρξ του 1844 για το γίνεσθαι, πράξη που και από μόνη της θα έφτανε για να δικαιώσει την εργασία αυτή.

Από πλευράς συγκρότησης, το βιβλίο δίνεται με τρόπο που και ο μη προεδιασμένος αναγνώστης να αποκομίζει μια καλοχτισμένη γνώση για την ύπαρξη και τη φιλοσοφία της.

Γλώσσα καλή και κατανοητή με κάποιες κακολεξίες που θα ήταν ευτύχημα αν ο συγγραφέας τις είχε αποφύγει, όπως ως πούμε «μηχανικιστές». Θα έπρεπε να τις είχε αποφύγει ακόμα και αν έχουν — ίσως — περάσει στο ειδικό λεξιλόγιο. Κατεβάζουν την ποιότητα της γραφής, άρα είχε χρέος να προσέξει.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
Δημόκριτος. Η ζωή, το έργο, το φιλοσοφικό του σύστημα.
Εκδόσεις: Στοχαστής, Αθήνα.

Με λιτότητα, πολλή αγάπη και επιμονή, ο συγγραφέας πετυχαίνει να μάς παρουσιάσει τη ζωή, το έργο και το φιλοσοφικό σύστημα του Δημόκριτου. Ο Δημόκριτος «φιλόσοφος και φυσιοδίφης» ο Δημόκριτος «θεωρητικός της δημοκρατίας».

Ένα βιβλίο ιδιαίτερα χρήσιμο, που κατά την άποψή μας θα μπορούσε να πάρει τη θέση του ανάμεσα στα διδακτικά της ειδικότητάς του. Τότε θα μπορούσε να παίξει και τον πιο καίριο ρόλο του.

ΘΟΔΩΡΟΣ ΚΑΛΟΠΙΣΗΣ
Οι κληρονόμοι της στάχτης
Εκδόσεις: Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1976

Με στιγμές εξαιρετικού γραψίματος, ο συγγραφέας επιδιώκει περιστασιακή αναπαράσταση της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας. Η γνώμη μας είναι πως θα έπρεπε να το είχε επιχειρήσει μ' έναν ελλειπτικότερο τρόπο, με μια «γραφή» που να αποφεύγει τα περιττά. Έτσι θα ήσαν ίσως να πέφτει στο νατουραλισμό. Στο γράψιμο του θα κυριαρχούσε ο γνήσιος ρεαλισμός, θα είχε, πιστεύουμε, τότε βρει διέξοδο προς μία προσωπική του συμβολική.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΙΔΕΡΗΣ
Πέρα από το λόφο
Διηγήματα
Εκδόσεις: Κέδρος, Αθήνα 1975

Με έφτα διηγήματα, Γιούρα — Κελί Νο 21 — Ο δάσκαλος — Ο Μάκης του 3ου Λόχου — Το χρονικό ενός ποιήματος — Η Γιωργαλού — Στ' άρματα στ' άρματα, επιδιώκεται από τον Γ.Σ. η δημιουργία μιας τοιχογραφίας θά μπορούσε να πει κανείς «al fresco». Επιθυμία του συγγραφέα να καλύψει σε ιστόρηση τον αγώνα και τις μορφές του. Δεν μπορούμε να πούμε πως πάντα το κατορθώνει. Βέβαια, τα έχει με θέματα πολυγραμμένα, περασμένα από πολλές και καφτές πένες. Γι' αυτό πιθανό και δεν μπορεί ν' αποφύγει ένα κάποιο βερμαλισμό, ιδιαίτερα στα πρώτα πέντε διηγήματα. Είναι όπωσδήποτε ή αφαιρετικότητα που του λείπει, με αποτέλεσμα το γράψιμο του να γίνεται αδύνατο.

Στα δύο όμως τελευταία διηγήματα, τη Γιωργαλού και Στ' άρματα στ' άρματα, βελτιώνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό η έκφραση — θεματική παρουσίαση και επιχειρείται, σωστά, η λογοπλασία που ο Γ.Σ. δείχνει να θεωρεί μέσα στις υποχρεώσεις του προς τον αναγνώστη. Ίσως με οδηγό του τη «Γιωργαλού», θα έπρεπε κάποτε να ξαναδεί και να οικοδομήσει ολόκληρο το βιβλίο του.

ΕΝΒΕΡ ΧΟΤΖΙΑ
Η Άλθανία αντιμετώπιση με το Χρυστοστοφικό ρεβιζιονισμό
Εκδόσεις ΠΟΡΕΙΑ, Αθήνα 1976

Περιλαμβάνονται — με συντομεύσεις — κείμενα από το 19ο τόμο των «Απάντων του Έ. Χότζα». Αναφέρονται όλα στην κρίσιμη περίοδο Ιούνιο-Δεκέμβριο του 1960, στη σύσκεψη του Βουκουρεστίου και της Μόσχας. Την εποχή που μορφοποιήθηκε η ρήξη ανάμεσα στο ΚΚΣΕ και στο ΚΚ Κίνας. Η συμμετοχή του ΚΕΑ στις διαδικασίες και τις συζητήσεις εκείνης της χρονιάς ήταν ενεργητική: τα ντοκουμέντα που δημοσιεύονται περιλαμβάνουν πολύτιμες πληροφορίες για τα προβλήματα του Κομμουνιστικού Κινήματος. Το βιβλίο παρουσιάζει πρόσθετο ενδιαφέρον γιατί γίνεται συχνή αναφορά και σε ζητήματα του Έλληνικού Κινήματος.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΓΙΩΡΓΗΣ ΣΙΔΕΡΗΣ
Η Γιωργαλού.
Εκδόσεις: Κέδρος, Αθήνα 1975

— **ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ**
Το δελτά.
Διηγήματα.
Εκδόσεις: Κέδρος, Αθήνα 1975

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ
Οι νεκροί περιμένουν-Μυθιστόρημα. Δ' έκδοση
Εκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ, Αθήνα 1976

Γ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ελληνικός δρόμος προς την Έλευθερία. Παρουσίαση του έργου του Άσ. Πανσέληνου. Ανάτυπο από τη δημοσίευση στα Αλβανικά Γράμματα.

Κ. ΖΗΛΕΜΕΝΟΥ
Άξιολογήσεις της λαϊκής κυριαχίας. Εκδόσεις Αφών Σάκουλα, Αθήνα 1976

ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΥΜΠΑ
Ανώνυμα-ποίηση. Β' έκδοση.
Εκδόσεις ΠΗΓΗ

Γ.Δ. ΓΕΩΡΓΑΛΑ
Η Απάντησις περί της αιτίας, ήτις μετέβαλε το πανηγύρι της ζωής σε θρήνο. Αθήνα 1976

Γ. ΜΑΝΟΥ
Στίγμα Στροφής. Εκδόσεις ΟΔΕΒ, Αθήνα 1976

— **ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΚΟΚΚΑΛΑΚΗΣ**
Ηλίας Τσιρινιώκος.
Συμβολή στην ιστορία του ελληνικού σοσιαλισμού.
Λαμία 1976

•ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ•

ΓΙΑ ΤΟΝ Η. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟ

Κύριε Διευθυντά,

Στο διπλό τεύχος, 51-52, του ANTI, δημοσιεύθηκαν δύο άρθρα, που αναφέρονται στην προσωπικότητα του 'Ηλία Τσιριμώκου, την εξήγησιν του «φαινομένου» της αποστασίας του, και εκ μέρους του ενός, γίνεται προσπάθεια «δικαιολογίας» της αποστασίας του.

Ο καθένας τον σκιαγραφεί, από την όπτικη γωνία, που προσφέρει ή πολιτική του στάσις, έναντι της αποστασίας. Είναι επομένως φυσικό, ο καθένας να διατυπώνει διαφορετικές ή και αντίθετες γνώμες, τόσο δια την προσωπικότητα του 'Ηλία, όσον και δια την πολιτική και ήθικην εκτίμησιν της αποστασίας του.

Ο φίλος κ. Σταύρος Κανελλόπουλος γνώριζε πολύ καλά τον 'Ηλία. Κάνει ορθές διαπιστώσεις, τόσο δια τα προτερήματά του, όσον και δια τις αδυναμίες του, τις όποιες, όλοι οι φίλοι και συνεργάτες του, λίγο ή πολύ τις έβλεπαν.

Ο κ. Γ. Λεονταρίτης, κάμνει μιὰ προσπάθεια, συμμερίζομαι απόλυτα την επιθυμίαν του αυτήν, να εμφανίση την αποστασίαν του 'Ηλία, σάν μιὰ πράξι πολιτική, δια τὸ καλὸν τῆς Δημοκρατίας. Ἀλλὰ κάθε πράξι, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν στόχον πὺν ἔχει καὶ τὰ ἀποτελέσματά της. Ἄν ἔτσι κρίνῃ κανεὶς τὴν ἀποστασίαν, δὲν ὑπάρχουν περιθώρια δικαιολογίας της, γιατί ὅλοι μας, ξέρομε πὺς ἐδημιουργήθη ἡ ἀποστασία, γιατί καὶ πὺς ὠδήγησε τὸν τόπον μας καὶ τὴν Δημοκρατίαν.

Ἄλλωστε οἱ χουντικοί, δὲν φάνηκαν ἀχάριστοι ἐναντί τῶν ἀποστατῶν. Ἐάν δὲν τοὺς περιποιήθηκαν, τουλάχιστον δὲν τοὺς κατέδιωξαν, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων.

Ο κ. Γ. Λεονταρίτης, εἰς τὸ τέλος τοῦ ἁρθρου του, γράφει ὅτι ὁ 'Ηλίας, «πέθανε βαθεῖα πικραμένος, γιατί προέβλεπε ὅτι, ἡ φασιστικὴ δικτατορία, θὰ κρατοῦσε πολὺ, καὶ δὲν μπορούσε πιά ν' ἀγωνισθῇ γιὰ τὴν δημοκρατίαν». Ἐγὼ προσωπικὰ πιστεύω ὅτι ὁ 'Ηλίας, πέθανε πικραμένος, γιατί εἶχε συνειδητοποιήσει τί μεγάλο κακὸ ἔκαμνε ἡ ἀποστασία στὴν Δημοκρατία, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ τὴν πίκρα του αὐτὴ, καθὼς καὶ τὴν μνήμην του, ὠρισμένοι φίλοι του, πὺς τόσο πολὺ συνειργήσαν διὰ νὰ γίνῃ ὁ ἴδιος ἀποστάτης, δὲν τὴν εσθάσθησαν. Πολλοὶ θὰ ἐνθυμῶνται, μιὰ ἀνακοίνωσι πὺς ἔκαμναν ἐπὶ χοῦντας, μὲν τὸν ὁποῖον ἤθελαν νὰ πείσουν τὸν δημοκρατικὸν λαόν, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ 'Ηλία, τὸ πολι-

τικὸ βέβαια, ἐνσαρκώθηκε στὸ πνεῦμα τῆς ἐπανάστασις! Ἀλλὰ ἡ πικρία τοῦ 'Ηλία, διὰ τὴν τύχην τῆς Δημοκρατίας, δὲν ἐξηγεῖ τὴν ἀποστασίαν του. Μᾶλλον τὴν περιπλέκει.

Ἦμουν καὶ ἐγὼ ἓνας ἀπὸ τοὺς στενοὺς φίλους καὶ συνεργάτες τοῦ 'Ηλία, ὁ ὁποῖος μὲ περιέβαλλε μὲ ἀδιατάρακτον ἐμπιστοσύνην. Πάντοτε μοῦ ἀπεκάλυπτε τίς περισσότερες σκέψεις του καὶ ἐπέδιδε τὸν διάλογον. Γνωρίζω ἐπομένως πολλὰ, ἀπὸ τὴν πολιτικὴν δράσιν τοῦ 'Ηλία, τόσο κατὰ τὴν ὥραιαν περίοδον τῶν λαϊκῶν καὶ δημοκρατικῶν ἀγώνων, ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἀποστασίαν του.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἀναφέρω μερικά περιστατικά, πὺς τοποθετοῦνται, χρονικῶς, στὴν περίοδον πρὸ τῆς ἀποστασίας του καὶ κατὰ τὴν ἀποστασίαν του.

Εἶχαμε πληροφορίες, ὅτι τὸ ἔτος 1965, τὸν 'Ηλία εἶχον πλευρίσει, διάφοροι παράγοντες τῆς δεξιᾶς καὶ τῶν ἀνακτόρων. Ὁ ἴδιος πολλὰς φορὰς ἀνεφέρετο εἰς τὰς συζητήσεις πὺς ἔκαμνε δὲ τὰ πρόσωπα αὐτά. Οἱ πληροφορίες αὐτές, δικαίως ἀνησυχῶσαν τοὺς φίλους του. Τὸ μεσημέρι τῆς ἡμέρας πὺς ἐπρόκειντο νὰ μεταβῇ ἀεροπορικῶς εἰς τὴν Θεσ/νίκην, διὰ νὰ διημιλῇ τὴν ἐπομένην, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ε.Κ., κατεβαίναμε ἀπὸ τὸ γραφεῖον του, ὁ δὲ μάς, μὲ τὸ ἄσανδρό. Ἐπειδὴ μὲ τὴν συζήτησιν πὺς εἶχαμε κάμνει, περὶ ἀποστασίας, δὲν μὲ εἶχε καθυσχάσει, ἦτο ἐκδηλὸς ἡ ἀνησυχία μου. Βέβαια ὁ 'Ηλίας παρέτηρε τοῦτο, καὶ διὰ νὰ μὲ καθυσχάσῃ μοῦ λέγει: «Μὴ ἀνησυχίτε, ὅτι ἔχω νὰ εἰπῶ, θὰ τὰ πῶ στὴ Θεσ/νίκην».

Πράγματι τὴν ἄλλη μέρα, μπροστὰ σὲ μιὰ Λαοθάλασσαν, «τὰ εἶπε». Ὁ λόγος του ἐκεῖνος, εἶνα γεγονός ὅτι τὸν 'Ηλία τὸν καθιέρωσε ὡς ἡγέτην τῆς Ε.Κ. παράπλευρον τοῦ Ἀρχηγοῦ, Γ. Παπανδρέου. Τὸ βράδυ ὁμοῦ, τῆς αὐτῆς ἡμέρας, στὸ δαίμον πὺς παρέθεσαν πρὸς τιμὴν του οἱ Ρουμελιῶτες, τὰ εἶπε κάπως διαφορετικά, κατὰ τρόπον μάλιστα, πὺς οἱ ἀκροατές του, δὲν μπορούσαν νὰ ἐξηγήσουν, τί συμβαίνει. Λογικῶς, ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο λόγων τοῦ 'Ηλία, κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὠδηγοῦσε εἰς τὴν σκέψιν ὅτι, κατὰ τὸ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, μεταξὺ τῆς μεσημβρίας καὶ τῆς ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκεῖνης, κάτι μεσολάβησε.

Τὴν ἡμέρα, πὺς ὁ 'Ηλίας πήρε τὴν ἐντολὴν σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως, μὲ εἶχε καλέσει νὰ μεταβῶ στὴν Ἀθήνα, παρ' ὅλον ὅτι ἐγνώριζε ὅτι οἱ περισσότεροι φίλοι του καὶ συνεργάτες του, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἐξάδελ-

φός του, Βουλευτὴς κ. Κων/νίος Τσιριμώκος, ἦσαν ἐναντίον τῆς ἀποστασίας. Ὅταν περὶ τὴν 10 μ.μ. ἐπέστρεψε εἰς τὴν οἰκίαν του, Πρωθυπουργὸς πλέον, τὸν συν-εχάρην. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔλεγε τίποτα. Γι' αὐτό, χωρὶς νὰ τὸν προκαλέσω μοῦ λέγει: «Ἄν θὰ πάρω ψήφον ἐμπιστοσύνης, θὰ ἴδῃτε ὅτι κάτι καλὸ θὰ κάμνω γιὰ τὴν Δημοκρατίαν». Τοῦ λέγω: «Κύριε Πρόεδρε, ἐλπίζετε νὰ λάβῃτε ψήφον ἐμπιστοσύνης». Μοῦ ἀπαντᾷ: «Μοῦ ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ τὴν λάβω». Τότε τοῦ θέτω τὸ ἐξῆς ἐρώτημα, στὸ ὁποῖον θεβαί-ως, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λάβω ἀπάντησιν. «Πιστεύετε κ. Πρόεδρε ὅτι, τὰ ἀνάκτορα καὶ ἡ δεξιὰ, θὰ ἐμπιστευθῇ τὴν σωτηρίαν τῆς Δημοκρατίας, σὲ σᾶς, πὺς μὲ-χοι χθὲς σᾶς ἀποκαλοῦσαν ἐαμο-δούλγαρο καὶ ἐχθρὸ τῆς Πατρί-δος;»

Τὸ ἴδιο βράδυ, πὺς ἔλαβε τὴν ἐντολὴν, συνέβη καὶ κάτι ἄλλο, πὺς μὲ ἔπεισε ὅτι ὁ 'Ηλίας, δὲν ἦτο ἐκεῖνος πὺς γνωρίζαμε καὶ ἀγαπήσαμε. Ἦτο εἰς τὸ γραφεῖον τῆς διβλιοθήκης του. Ἐγὼ ἦμουν δεξιὰ του, καὶ ἀριστερά του, ἦτο κάποιος ἄλλος. Γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸν πλησιάζει ἓνας κύριος, πρῶτῃν νομάρχης, ὅπως μοῦ τὸν συνένεθρε, καὶ τοῦ λέγει: «Κύριε Πρόεδρε, δὲν μπόρεσα νὰ ἐπικοινωνήσω μαζί του». Ἐπειτα ἀπὸ μιᾶ ὥρα περίπου, ὁ ἴδιος κύριος ἔρχεται ξανά, καὶ περιχαρὴς τοῦ λέγει ὅτι ἐπεκιν-ώνησε καὶ θὰ δώσῃ ἐντολὴ νὰ «κτυπήσουν οἱ καμπάνες». Ὁ πρῶτῃν Νομάρχης ἦτο συμπατρι-ώτης τοῦ Μητροπολίτου Φθ/δος καὶ ἐπεκινώνησε μαζί του, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ δώσῃ ἐντολὴ στίς ἐκκλησίες τῆς Λαμίας, νὰ κτυπήσουν οἱ καμπάνες, διὰ τὸ χαρμόσυνον γεγονός τῆς βασιλικῆς πρωθυπουργίας τοῦ 'Ηλία. Ὅταν ἄκουσα τὰ ἀνωτέρω, ἀνέμεινα νὰ ἰδῶ, κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἀντιδράσῃ ὁ 'Ηλίας. Παραδόξως, ἀντὶ οἰασθῇποτε ἀντιδρά-σεως ἐστράφη πρὸς ἐμὲ καὶ λέγει: «Πράγματι μετὰ τὸν Χαρίλαον Τρικούπην, δὲν ἔγινε ἄλλος Πρωθυπουργὸς Ρουμελιώτης».

Ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐνίωσα εἰς τὴν συνειδήσιν μου, νὰ συν-τίδεται τὸν ἰνδάλμα τοῦ 'Ηλία.

Ἡ ἀποστασία τοῦ 'Ηλία, ὅχι μόνον συνεκλόνησε τὸν δημοκρα-τικὸν κόσμον, γιατί ἦτο ἓνα γεγο-νὸς τελείως ἀπροσδόκητο, ἀλλὰ προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στίς σκοτεινὰς δυνάμεις, διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Δημοκρατίας. Ὅλοι, καὶ σήμερα ἀκόμη, διερω-τῶνται, πὺς τὸ ἔκαμνε αὐτὸ ὁ 'Ηλίας, ὁ ὁποῖος πρᾶγματι ἦτο μιὰ ρωμαλέα καὶ ἀκτινοβολοῦσα πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ προσω-πικότης, ὅπως τόσο θαυμάσια τὸν σκιαγραφεῖ ὁ κ. Στ. Κανελλόπου-λος. Βέβαια, τὰ ὅσα ἐλέγχθησαν τότε, ἦσαν ὑπερβολές, φυσικὰς ἀντιδράσεις πὺς προδόμενον δι-μοκρατικὸν λαόν. Πάντως

ὑπάρχει μιὰ ἐξήγησις τοῦ φαινο-μένου, πὺς λέγεται ἀποστασία τοῦ 'Ηλία Τσιριμώκου. Μετὰ τὴν ἀποστασίαν, συνήντησα ἓνα ἐξ-αιρετικὸν φίλον τοῦ 'Ηλία, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο σύμφωνος μὲ τὴν ἀποστασίαν του, ἀλλὰ διετήρησε μαζί του φιλικὰς σχέσεις. Εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ἀποστασίας τοῦ 'Ηλία, ὁ ἀνωτέρω φίλος του, μοῦ ἔδωσε τρεῖς ἐξηγήσεις: Πρῶτα ὁ 'Ηλίας ἐπίστευε ὅτι τὸ τέλος του ἦτο πολὺ κοντὰ, ὅπως γράφει καὶ ὁ κ. Γ. Λεονταρίτης. Πολλὰς φο-ρὰς μοῦ ἔλεγε ὅτι «ἡμεῖς πεθαί-νομε γυρὸν στὰ ἐξήντα». Μάλιστα ἀνέφερε συχνὰ τὴν περίπτωση τοῦ Γ. Καρτάλη, πὺς πέθανε στὴν ἴδια ἡλικίαν μὲ τὸν πατέρα του. Ἦθελε ἐπομένως νὰ κερδίσῃ χρό-νον. Δεύτερο, ἦθελε νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Γ. Παπανδρέου. Ὁ ἴδιος ὁ 'Ηλίας ἔλεγε ὅτι εἶναι «καπνιάς», δηλ. ὅτι «τὸ κρατάει καὶ θέλει νὰ τὸ ἀνταποδώσῃ». Καὶ τρίτον ὅτι ἦτο ἄρρωστος, κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀποστασίας. Προσωπικὰ πι-στεύω ὅτι καὶ οἱ τρεῖς παράγον-τες αὐτοὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀποστασίαν τοῦ 'Ηλία. Προσ-θετὸν δὲ καὶ ἓνα τέταρτον παρά-γοντα, τὸ στενὸ περιβάλλον του, ἐκείνων τῶν ἡμερῶν.

Ὅσοι ἔζησαν μὲ τὸν 'Ηλίαν, ὅσοι ἀγωνίσθησαν μαζί του, ὅσοι ἐπίστευσαν σὲ μιὰ προοδευτικὴ δημοκρατικὴ ἀναγέννησιν τοῦ τόπου μας, ὅλοι αὐτοί, δὲν μπο-ροῦν νὰ ξεχάσουν τὸν 'Ηλίαν. Ἀλλὰ ἡ μνήμη αὐτῆς φθάνει, δυσ-τυχῶς, μέχρι τῆς ἀποστασίας του. Ἀπὸ καὶ καὶ πέρα, δὲν ἀπομένει διὰ τοὺς πραγματικούς του φί-λους, παρὰ μιὰ ἀτελεύτητη πι-κρία, γιατί τόσο ἄδοξα καὶ τόσο σκληρά, θρυμματίστηκε ἓνα ἴν-δαλμα. Γιατί, ὅπως εἶχε τηλεγρα-φήσει, τότε, στὸν 'Ηλία ὁ τόσο ἀνιδιοτελής, καὶ τόσο ἀφοσι-ωμένος φίλος του κ. Κ. Ἀρχα-νιώτης, «ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου κατρακύλησε στὰ τάρ-ταρα».

Οἱ πραγματικοὶ φίλοι τοῦ 'Ηλία, τὸν ἔκλαψαν ζωντανό, οἱ ἄλλοι ἴσως τὸν ἔκλαψαν πεθαμέ-νο. Εἰς τοὺς πρώτους ὁμοῦ ἀνή-κει ἡ ἀγαθὴ μνήμη τοῦ 'Ηλία, τὴν ὁποῖαν καὶ πάντοτε θὰ συντη-ροῦν.

Γεώργιος Μητσάκης
Δικηγόρος
Λαμία

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ Α. ΛΕΝΤΑΚΗ

Μ' αὐτὴ τὴν ἐπιστολὴ θέλω νὰ ἐκφράσω τὴν λύπην μου στὴν Κα Κίτσα Παπασπύρου, γιατί στὸ διβλίο μου «Παρακρατικές ὁργα-νώσεις καὶ 21η Ἀπριλίου» δημο-σίευσεν τὴ φωτογραφία της σάν μέλος τοῦ Δ.Σ. τοῦ Συλλόγου Θεσσαλονικέων Φοιτητῶν τοῦ Λαζαρίου Ἰωαννίδου. Ἐπειδὴ καθὼς μὲ διαβεβαίωσαν οὐδέποτε ὑπῆρξε μέλος τοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ τοῦ Συλλόγου καὶ οὐτε εἶχε ὁποιανδῆ-

ποτε συνεργασία με την ΕΚΟΦ, τον Λάκη Ιωαννίδη και τα δημοσυργήματά του, είμαι υποχρεωμένος να κάνω δημόσια αυτή τη διευκρίνιση και να ζητήσω συγγνώμη απ' την Κα Κίτσα Παπασπύρου για το ακούσιο κακό που της έκανα, δεδομένου ότι εγώ πήρα αυτόσια τα στοιχεία απ' το διδύμο του Λάκη Ιωαννίδη, όπου ως γνωστόν έχει δώσει αυθαίρετα πρόσωπα σαν δήθεν συνεργάτες του.

Ανδρέας Λεντάκης

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Αγαπητό «ΑΝΤΙ», στο τεύχος 51-52 δημοσίεψες επιστολή του αναγνώστη σου Δ. Σπάθα.

Το ΚΚΕ (έξ.) και η ΚΝΕ, που ακολουθεί ο επιστολογράφος σου, δεν μάς έχουν συνηθίσει στον διάλογο μαζί τους. Ήταν πολλές οι φορές που τους έγινε σχετική πρόταση, δημόσια, και από το ΚΚΕ (έσωτ.) και από την ΕΚΟΝ «Ρήγας Φεραίος», και άλλες τόσες φορές εκείνοι αρνήθηκαν. Αζίζιζε επομένως ιδιαίτερος έπαινος στο «ΑΝΤΙ» που από τη μία προσφέρει απλόχερα τις στήλες του στον διάλογο ανάμεσα στους Έλληνες αριστερούς και από την άλλη συντελεί ώστε το επίπεδο του διαλόγου να είναι το ανεκτό από όλους. Έτσι ο συναγωνιστής Σπάθας αποφεύγει την γνωστή ορολογία περί «Α. Ο.», «άποστατών», «ρεβιζιονιστών» κ.λπ. Καιρός όμως να καταπιστούμε με τα επιχειρήματά του.

α) Η άπληξη του Συνεδρίου του ΚΚΕ (έσωτ.).

Η άστική τάξη, υποστηρίζει ο Σπάθας, χρειάζεται ένα ανανεωτικό Κ.Κ. για να το προβάλλει ώστε να μειωθεί ή ακτινοβολία του δογματικού Κ.Κ. Αναρωτιέμαι: ή «Ελευθεροτυπία» ανήκει κι αυτή στον άστικό τύπο; (ό συν. Σπάθας έστειλε κι εκεί το γράμμα του για δημοσίευση). Στο φύλλο της 7/6/76 – την επομένη της έναρξης του Συνεδρίου – ή «Ελευθεροτυπία» προβάλλει σαν κύριο γεγονός της ημέρας το Συνέδριο του ΚΚΕ (έσωτ.) αφιερώνοντας σ' αυτό κάπου 2 σελίδες. Βέβαια τις επόμενες μέρες το Συνέδριο «θάφτηκε». Προφανώς κινήθηκε ο μηχανισμός των δημοσιογράφων της «Ε» που ανήκουν στο ΚΚΕ (έξ.). Έτσι επακολούθησε καταιγισμός συνεντεύξεων Φλωράκη και ανταποκρίσεων του Βάσου Άλμυρου. Άς το πει καθαρά ο Σπάθας: αν ή «Ε» δεν είναι άστική εφημερίδα (αφού προβάλλει το όρθόδοξο Κ.Κ.) τότε πώς πρόβαλε και το ΚΚΕ (έσωτ.), που είναι γι' αυτόν ούρα της άστικής τάξης;

Το 1977 θα γίνει το 2ο Συνέδριο του ΚΚΕ (έξ.). Οι δογματικοί την έχουν από τώρα την απάντηση: Δεν προβάλλει ο άστικός τύπος το Συνέδριο; «Ε,

μά δέβαια, το κάνει από ταξικό μίσος». Το προβάλλει; «Μπορούσε να κάνει αλλιώς; Το ΚΚΕ, το κόμμα της εργατικής τάξης, έχει επιβληθεί πιά στην ελληνική κοινωνία».

Τα πράγματα όμως δεν είναι τόσο απλά. Ο άστικός τύπος δεν έχει δύο μέτρα και δύο σταθμά. Κανείς δεν μπορεί σήμερα να άρνηθεί το ΚΚΕ (έσωτ.) σαν υπολογίσιμη πολιτική δύναμη του τόπου. Ούτε επιτρέπονται αμφιβολίες για την κομμουνιστική του φύση, μία και είναι αναγνωρισμένο σαν τέτοιο από πολλά άλλα Κ.Κ. που πολλοί «προβληματίζονται» Κνίτες δεν διατάζουν να αποκαλέσουν «λιγνάκι αναθεωρητικά» σε ιδιωτικές συζητήσεις.

Αντίθετα το ΚΚΕ (έξ.) αυτοαπομονώνεται χάρη στην πολιτική του γραμμή και τη συμπεριφορά του απέναντι στα άλλα κόμματα. (Πρόσφατο δείγμα ή πολιτική απόφαση της 4ης Όλομέλειας, όπου τα άλλα κόμματα – πλὴν της ΝΔ – καλούνται σε αντιιμπεριαλιστική δημοκρατική συσπείρωση μολονότι είναι διασπαστικά, άσταθι ή δεν διαφέρουν από τη ΝΔ.) Αυτό φάνηκε καθαρά στα Συνέδρια των Τεχνικών Σχολών και το Πανσπουδαστικό. Η ΚΝΕ, άνημπορη να δει ότι ή ίδια έφταιγε που απομονώθηκε, έφευγε το «άντιπανσπουδαστικό μέτωπο». Ώστόσο και μέσα σ' ένα τόσο στεγανοποιημένο χώρο όπως αυτός της ΚΝΕ είναι δυνατό να γίνουν διαφοροποιήσεις. Έτσι 15 Σαλονικιοί αποχώρησαν από την ΚΝΕ έπειδή δεν μπόρεσαν να υποφέρουν τον στροβιλοκαμυλισμό του «Ριζοσπάστη», που άρχικά άγνοούσε το Συνέδριο του ΚΚΕ (έσωτ.) ενώ μετά άρχισε να μιλάει για «άστικό ανεμογκάστρι» με άλλανθαστο λενινιστικό ένστικτο.

β) Η πολιτική γραμμή του ΚΚΕ (έσωτ.) σε αντιδιαστολή με τη γραμμή του ΚΚΕ (έξ.).

Το ΚΚΕ (έσωτ.) – γράφει ο Δ. Σπάθας – δεν κάνει τίποτα για να μη διαστρεβλώνουν οι άστοι τις θέσεις του για τη σημερινή πολιτική κατάσταση.

Το ΚΚΕ (έσωτ.) – του απαντάμε – λέει τη θέση του με παρηγορία, χωρίς να νοιάζεται για τον άστικό τύπο, το ίδιο όπως και έκφράστηκε για την είσοδό ή στην Τσεχοσλοβακία. Η θά λες όλα κερη την αλήθεια στις μάξες ή καθόλου. Ο άστικός τύπος κάνει τη δουλειά του. Για να τιθασεύσουν το εργατικό κίνημα προσπαθούν να πείσουν τους εργαζόμενους ότι και κόμμα της εργατι-

κής τάξης όπως είναι το ΚΚΕ (έσωτ.) υποστηρίζει δήθεν χωρίς όρους τον Καραμανλή. Έτσι έχουν τα πράγματα. Με την άπλουστευτική λογική του συν. Σπάθα θά μπορούσα και γώ να κατηγορήσω το ΚΚΣΕ. έπειδή δεν μάς πείθει με τη θέση του για «άδελφική επέμβαση» στην Τσεχοσλοβακία.

Ο συν. Σπάθας δεν έχει άκόμη συνειδητοποιήσει το βαθύ ρήγμα που προκάλεσε στη Δεξιά ή 7χρονη δικτατορία. Έπειδή πιστεύω ότι είναι εκτός γραμμής, τον παραπέμπω στον «Ρ» της 2/4/76, όπου σε γράμμα του ο Β. Άλμυρος έρχεται σε αντιδικία με τον Χατζηαργύρη, και υποστηρίζει ότι κύριος έχθρος σήμερα δεν είναι ή κυβέρνηση Καραμανλή αλλά ο άμερικάνικος ιμπεριαλισμός και ότι ή σημερινή κυβέρνηση δεν είναι δουλική στους Άμερικανούς όπως οι κυβερνήσεις της ΕΡΕ. Άκόμη τον παραπέμπω στην ήμιλια του Φλωράκη στην Α΄ Πανθεσσαλική Συνδιάσκεψη του ΚΚΕ (ΟΔΗΓΗΤΗΣ 6/2/76, σελ. 21): «Γιατί παρὰ το γεγονός ότι όλη αυτή ή πολιτική που ακολουθεί ή κυβέρνηση Καραμανλή, δεν μπορεί να πει κανένας ότι είναι αντιαμερικανική, ωστόσο όμως δεν είναι και ή πολιτική την όποια άκριβώς θέλανε οι Άμερικάνοι... Γι' αυτό και πιέζουν και εκδιάζουν και την ίδια την κυβέρνηση του κ. Καραμανλή».

Το ΚΚΕ (έξ.), ενώ «δεν παραγνωρίζει τους κινδύνους που υπάρχουν από την πλευρά του χουντομοναρχισμού και τους αντιπαλεύει», δεν δάζει σήμερα θέμα στερήωσης της Δημοκρατίας αλλά θέμα εθνικής Άνεξαρτησίας. Ώστόσο τα πράγματα το υποχρεώνουν σιγά-σιγά να εγκαταλείπει όρισμένες θέσεις-ταμπού. Έτσι στη διακήρυξη της Κ.Ε (25/2/76) διαβάσουμε: «Η Έλλάδα έξω από το ΝΑΤΟ. Άμεση πραγματοποίηση της αποχώρησής της από το στρατιωτικό σκέλος του». Ενώ μέχρι τότε δημαγωγούσε για πλήρη έξοδο από το ΝΑΤΟ. Η υποχώρηση αυτή είναι σίγουρα μία άκόμη νίκη της

ΕΑΔΕ, που κατά το ΚΚΕ (έξ.) έχει χρεωκοπήσει. Έπειδή λοιπόν ή ΕΑΔΕ «χρεωκόπησε», το ΚΚΕ (έξ.) άποσιώπησε τη συμμετοχή στελεχών της Ν.Δ. στις αντιαμερικανικές εκδηλώσεις στη Ρόδο. Άλλά και να την άνάφερε θά υποστήριζε ότι ήταν μία νίκη της δημ. άντιιμπ. συσπείρωσης, λες και ή δεξιά είναι αντιιμπεριαλιστική.

Καθώς ή πολιτική τους γραμμή θυθίζεται στα νερά της Κασπίας, άδράχνουν το «σωσιβίο ΑΣΔΗΣ». Λένε πως ή ΑΣΔΗΣ ήταν εφαρμογή της ΕΑΔΕ. Έμεις στο Συνέδριο, μέσα από πλατιά συζήτηση, καταλήξαμε ότι ή ΑΣΔΗΣ είναι άσχετη με την ΕΑΔΕ, που είναι επιθετική πολιτική, και το κυριότερο, δεν είναι στατική. Έτσι δεν διατάζουμε να το πούμε, ήταν δογματισμός να θέλουμε σώνει και καλά να κάνουμε τόσες υποχωρήσεις όσες χρειάζονταν για να συμμαχήσουμε και με τη Δεξιά. Έξυπνος, γράφει ο Λένιν στον «Αριστερισμό», δεν είναι αυτός που δεν κάνει λάθη, αλλά αυτός που βλέπει έγκαιρα τα λάθη του. που λίγο-πολύ άναπόφευγα θά κάνει.

Ο συν. Σπάθας ένοχλείται από κάποια φράση του σ: Μπριλλάκη. Βέβαια το πιο εύκολο πράμα είναι να απομονώνουμε μία φράση για να δικαιώσουμε ένα προκατασκευασμένο συμπέρασμα. Θά μπορούσα και γώ να πω: Οι δογματικοί μάς λένε αναθεωρητές και άποστάτες, ο ΕΛΕΥΘ. ΚΟΣΜΟΣ μάς άποκαλεί «σωματείον παυθέντων και μη συνταξιοδοτηθέντων υπό της Μόσχας κομμουνιστών», άρα ΚΚΕ (έξ.) και ΕΛΕΥΘ. ΚΟΣΜΟΣ μισοταυτίζονται.

Αν σκεφτόμουνά έτσι, ή σκέψη μου δεν θά 'ταν διαλεκτική αλλά «Προκρούστειος κλίνη».

Για να τελειώνουμε: το ΚΚΕ (έξ.) είναι κόμμα άνεύθυνο, γιατί στην ουσία δεν έχει πολιτική γραμμή, είναι δέ και επικίνδυνο, γιατί έπιχειρεί να διχάσει το λαό σε κομμουνιστές και «έθνικόφρονες», πράγμα που έξυπηρετεί τα σχέδια της αντίδρασης.

Γιάννης Ευστρατίου
Φοιτητής

ΘΟΥΡΙΟΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΟ όργανο

ΤΟΥ

‘ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ’

Θεομή παράκληση: τα γράμματα που μάς στέλνετε, να είναι όσο γίνεται πιο σύντομα – και δακτυλογραφημένα, αν είναι εύκολο. Εύχαριστούμε.

Η ΑΥΓΗ
κάθε πρωί
 • ζωντανή ενημέρωση
 • αδέσμευτη έρευνα • ελεύθερη κριτική

Η ΑΥΓΗ
κάθε Κυριακή
16 σελίδες
 • με πλούσιο περιεχόμενο
 • με νέο έπιτελείο συνεργατών

Η ΑΥΓΗ
 στην πρώτη γραμμή της πάλης
 για τη δημοκρατία και την ανεξαρτησία
 της χώρας
 για την ενότητα και την ανανέωση
 του κομμουνιστικού κινήματος

**αγοράζετε
 διαδίδετε
 την
 ΑΥΓΗ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Πανεπιστημίου 44 - Τηλ. 615.783

Νέες εκδόσεις

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΟΥΔΗΣ
 Το ημερολόγιο της πείνας
 (1940-1942)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΗΜΑΣΟΣ
 Το μικρό παλάτι
 μυθιστόρημα

ΜΑΡΟΥΛΑ ΚΛΙΑΦΑ
 Οί πελαργοί θα ξανάρθουν
 Εικονογράφηση
 Πόπη Σαββάτη - Γιώργος Γούλας
 Παιδικό ανάγνωσμα

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ ΓΕΡΟΥ
 Σχολική Αποτυχία
 Συμβολή στην ψυχολογία της μάθησης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΗ»

Χ. Τρικούπη 23 τηλ. 629.189

1. ΓΙΑΡΟΣΛΑΒ ΧΑΣΕΚ

Ο Καλός Στρατιώτης Σβέϊκ
 (ολοκληρωμένο τό έργο σέ 2 τόμους)

2. Α. ΛΕΟΝΤΙΕΦ

Πολιτική Οικονομία

3. ΣΑΡΛ ΜΠΕΤΤΕΛΕΜ

Πολιτιστική Έπανάσταση καί Βιομηχανική Οργάνωση στην Κίνα

4. Κ. ΜΑΡΞ, Β. Ι. ΛΕΝΙΝ, Α.Ι. ΜΟΛΟΚ, Μ. ΜΑ-
 ΣΚΙΝ, Ν. ΨΥΡΟΥΚΗ

Σχετικά μέ την Κομμούνα του Πα-
 ρισιού

5. F. SAYEGH—R. STEVENS

Σιωνισμός καί Παλαιστίνη

6. KATHERINE QUIMINAL

Η Έξωτερική Πολιτική της Κίνας

ΦΙΛΜ

Κυκλοφόρησε τό 10ο τεύχος.
 Είναι ένα πανηγυρικό ύπερτεύχος
 μέ πλήθος περιεχομένων —
 Περιλαμβάνει:

ΕΦΗΜΕΡΑ

- Π.Ε.Κ.Κ. — Ανακοίνωση
- ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ
- Η Κιν/κή Παιδεία στην Γιουγκοσλαβία
- G. FOFI — Ο Άγωνιστικός Κιν/φος στην Ίταλία
- V. SJÖMAN — Ο έρωδός μέσα στό πορνογραφικό τέλμα
- Γ. ΓΕΡΑΣΗΣ — Κινηματογράφος Τέχνη/Εμπόρευμα
- P. BERTETTO — Κινηματογράφος, Γλώσσα, Έμπόρευμα...
- M. ΜΟΡΑΪΤΗΣ — Chris Marker καί "La Jetée"
- S. DWOSKIN — Ο Κινηματογράφος σέ Έπέκταση
- S. VANDERBEEK — Πολιτισμική ένδικοινωνία καί Ε.Κ.
- N. ΑΛΕΥΡΑΣ — Κινηματογράφος — Πλάνο Σκάνς
- R. MUNIER — Τό σιγόντο
- A. APRA — Σχόλια στόν Munier
- Θ. ΡΕΝΤΖΗΣ — Οι Πρωτοπορίες
- A. MICHELSON — Camera Lucida - Camera Obscura
- Σ. Μ. ΑΪΖΕΝΣΤΑΪΝ — Τό Μεξικάνικο Σχέδιο

256 σελίδες

100 δρχ.

ΤΟΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

(ΤΡΙΛΟΓΙΑ)

δημοκρατική και
συγκεντρωτική αριστερά

μνηστικές της πηνελοπής

περι τέχνης

ΤΡΙΑ ΒΙΒΛΙΑ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ

•
ευδοσεις παπαζηση

PYLARINOS

ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ
ΚΑΙ ΜΟΝΑΔΙΚΟΣ
ΣΤΑ ΧΑΡΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

...Γιατί κάτι τρέχει εδώ πέρα,
καί δέν ξέρεις τί,
ή μήπως ξέρεις κύριε Τζόουνς,

DYLAN

Η CBS παρουσιάζει
τά πιο σημαντικά έργα
του BOB DYLAN,
για πρώτη φορά στην Ελλάδα

E.C.W. MYERS

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΛΟΚΗ

Οι άγγλικές αποστολές στην
κατεχόμενη Ελλάδα

κυκλοφορεί σε λίγες μέρες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΞΑΝΤΑΣ